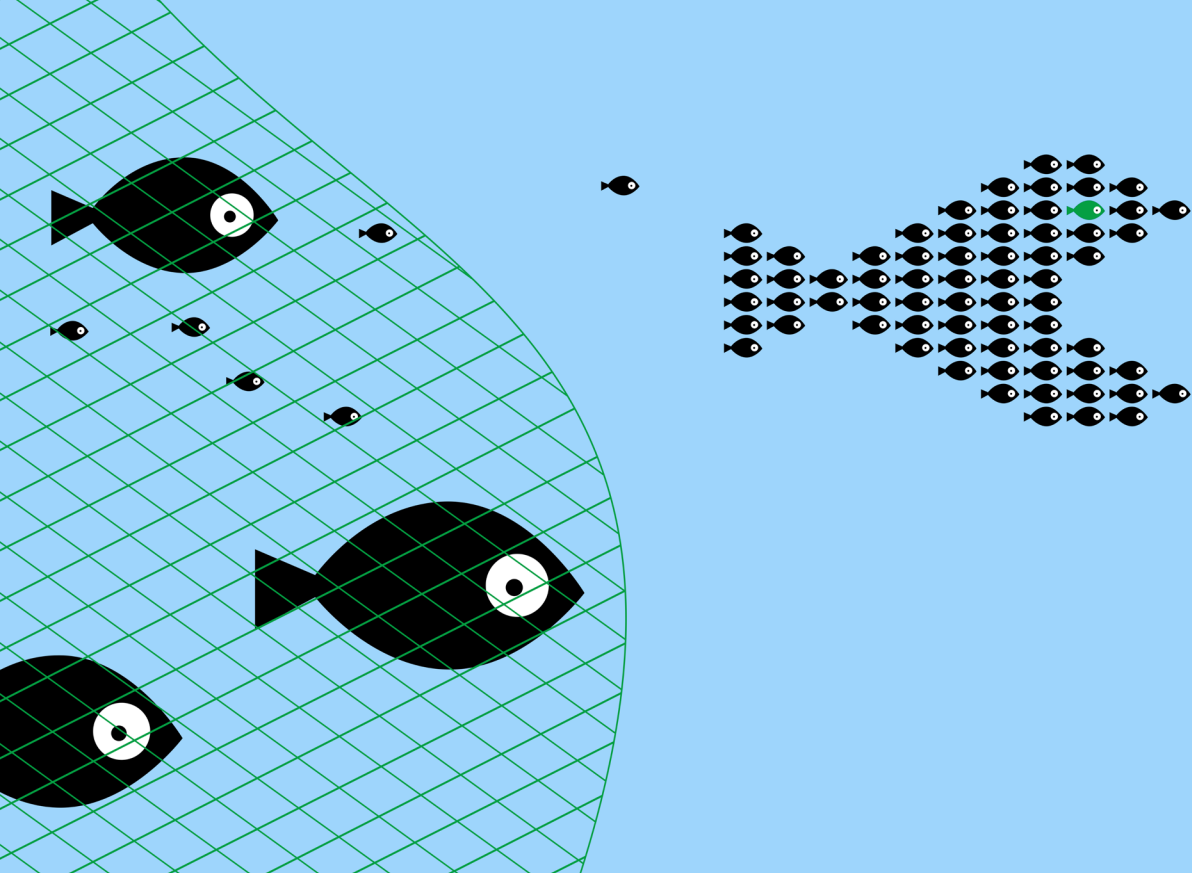

Myndigheternas förutsättningar att arbeta mot våldsbejakande extremism

En utvärdering med Nordiska motståndsrörelsen
som belysande exempel

Anders Strindberg & Victoria Enkvist

Anders Strindberg & Victoria Enkvist

Myndigheternas förutsättningar att arbeta mot våldsbejakande extremism

En utvärdering med Nordiska motståndsrörelsen som belysande exempel

Titel	Myndigheternas förutsättningar att arbeta mot våldsbejakande extremism: En utvärdering med Nordiska motståndsrörelsen som belysande exempel
Title	The Context of Government Agencies' Efforts to Counter Violent Extremism: An evaluation with the Nordic Resistance Movement as a case study
Rapportnr	FOI-R--5469--SE
Månad	Juni
Utgivningsår	2023
Antal sidor	161
ISSN	1650-1942
Kund	Center mot våldsbejakande extremism
Forskningsområde	Krisberedskap och civilt försvar
FoT-område	Inget FoT-område
Projektnr	B1049
Godkänd av	Malek Finn Khan
Ansvarig avdelning	Försvarsanalys

Bild/Cover: Författarna

Detta verk är skyddat enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, vilket bl.a. innebär att citering är tillåten i enlighet med vad som anges i 22 § i nämnd lag. För att använda verket på ett sätt som inte medges direkt av svensk lag krävs särskild överenskomst.

This work is protected by the Swedish Act on Copyright in Literary and Artistic Works (1960:729). Citation is permitted in accordance with article 22 in said act. Any form of use that goes beyond what is permitted by Swedish copyright law, requires the written permission of FOI.

Sammanfattning

Rapporten är en redovisning av ett utvärderingsuppdrag från Center mot våldsbejakande extremism (CVE) vid Brottsförebyggande rådet (Brå), med fokus på de grundläggande förutsättningarna för arbetet mot våldsbejakande extremism. Utvärderingen belyser den begreppsvärld som har legat till grund för arbetet, de rättsliga ramverk som omgärdat arbetet, samt de särskilda utmaningar som uppkommit i hanteringen av ideologiskt motiverade våldsbejakande organisationer. Utvärderingens fokus vilar på förutsättningarna för Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Socialstyrelsen, Skolverket och CVE.

En fallstudie av myndigheternas hantering av Nordiska motståndsrörelsen (NMR), en revolutionär nationalsocialistisk organisation, belyser utmaningar avseende såväl begreppsvärlden som det rättsliga ramverket. Utvärderingen konstaterar att ett antal i arbetet centrala begrepp – inklusive ”våldsbejakande extremism” och ”våldsbejakande miljö” – saknar såväl allmängiltiga definitioner som rättslig bärkraft. Begreppsmässiga och rättsliga otydligheter omgärdar även förhållandet mellan våldsbejakande extremism och terrorism; vad det innebär att vara ”tillhörig” eller ”främja” en våldsbejakande grupp eller ideologi; vilket grundlagsskydd som åtnjuts av aktörer som är verksamma inom våldsbejakande miljöer; samt hur myndigheter kan och bör förhålla sig till politiska åsikter och ideologier. Dessa otydligheter har försvårat verksamheten, i synnerhet i fråga om förebyggande åtgärder.

Utvärderingen konstaterar vidare att organisationer som står på ideologisk grund har utgjort en särskild utmaning för myndigheterna, begreppsmässigt såväl som rättsligt, i synnerhet i fråga om skiljelinjen mellan legitim och brottslig verksamhet. Även myndigheternas förmåga att samverka har påverkats negativt av dessa otydligheter. Rapporten avslutas med en redovisning av de frågeställningar som identifierats som återkommande och centrala.

Nyckelord: Utvärdering, extremism, våldsbejakande extremism, rättsstat, ideologi, demokrati, våldskapital, nationalsocialism, Nordiska motståndsrörelsen

Summary

The report is an account of an evaluation assignment from the Centre against Violent Extremism (CVE) at the Swedish National Council for Crime Prevention (Brå), with a focus on the context of efforts to counter violent extremism. The evaluation highlights the conceptual world that has formed the basis for the counter-efforts, the legal framework that has surrounded those efforts, and the specific challenges that have arisen in dealing with ideologically motivated violent organizations. The evaluation's focus is set on the prerequisites for the Swedish Police Authority, the Swedish Security Service, Social Services, the Swedish National Agency for Education, and the Swedish Center against Violent Extremism.

A case study of agencies' efforts as they relate to the Nordic Resistance Movement, a revolutionary national socialist organization, highlights challenges that are both conceptual and legal. The evaluation notes that a number of concepts central to the effort – including “violent extremism” and “violent milieu” – lack common definitions as well as legal standing. Conceptual and legal ambiguities also surround the relationship between violent extremism and terrorism; what it means to “belong” to or “promote” a violent group or ideology; the constitutional protection enjoyed by actors operating in violent environments; and how government agencies can and should relate to political opinions and ideologies. These ambiguities have made practical operations more difficult, especially in terms of preventive measures.

The evaluation further notes that organizations based on ideology have posed a particular challenge for the authorities, conceptually as well as legally, especially in terms of the dividing line between legitimate and criminal activity. The authorities' ability to cooperate has also been negatively affected by these ambiguities. The report concludes with an account of issues identified as recurring and central.

Keywords: Evaluation, extremism, violent extremism, rule of law, ideology, democracy, violence capital, national socialism, Nordic Resistance Movement

Innehållsförteckning

1	Inledning	9
1.1	Bakgrund och uppdrag	9
1.2	Syfte och målsättningar	10
1.3	Avgränsningar och underlag	11
1.4	NMR:s deltagande: syfte och nytta	13
1.5	En översikt av fallstudien.....	14
1.5.1	NMR och den bredare "miljön"	15
1.5.2	"Farlig – men hur?"	17
1.5.3	Våld och kunskapsluckor	20
1.5.4	Fallstudiens slutsatser i korthet	22
2	Centrala begrepp: hjälp eller hinder?	25
2.1	"Demokrati"	26
2.2	"Våldsbejakande extremism"	28
2.2.1	"Våldsbejakande extremism" och terrorlagstiftningen	31
2.3	"Ideologi"	34
2.4	"Radikalisering"	36
2.5	"Miljö"	41
2.5.1	"Miljö" i rättsliga sammanhang.....	45
2.6	"Våld" och "vårdskapital"	48
3	Myndigheternas handlingsutrymme	53
3.1	Instruktioner, regleringsbrev och lagstiftning.....	56
3.1.1	Skolverkets instruktion och regleringsbrev	57
3.1.1.1	Skollagen och demokratiuppdraget	57
3.1.1.2	Skolverkets regeringsuppdrag	58
3.1.2	Socialstyrelsens instruktion och regleringsbrev	59
3.1.2.1	Socialtjänsten och omgärdande lagstiftning	60
3.1.2.2	Socialstyrelsens regeringsuppdrag avseende våldsbejakande extremism	61
3.1.2.3	Socialtjänstens arbete mot våldsbejakande extremism	61

3.1.3	Polismyndighetens instruktion och regleringsbrev	62
3.1.3.1	Polismyndighetens regeringsuppdrag angående våldsbejakande extremism	63
3.1.4	Säkerhetspolisens instruktion	65
3.1.4.1	Säkerhetspolisens årsrapporter och arbete mot våldsbejakande extremism	65
3.1.5	Brottsförebyggande rådets instruktion och regleringsbrev.....	67
3.2	Samarbete, samordning, samverkan	69
3.2.1	Ansvar på olika nivåer.....	69
3.2.2	Informationsutbyte	72
3.2.3	Fri- och rättigheter.....	72
3.3	Myndigheternas arbete – utvecklingslinjer	73
4	Nordiska motståndsrörelsen: en fallstudie.....	81
4.1	Organisation och struktur	81
4.1.1	Medlemskap.....	83
4.1.2	Intern disciplin	87
4.1.3	"Kamp" och "kamporganisation"	89
4.2	Mötet med myndigheterna.....	91
4.2.1	Motstridiga verklighetsbeskrivningar	91
4.2.2	NMR:s ledning återberättar.....	93
4.3	Ideologi: historisk förankring och nutida funktion	97
4.3.1	Kunskapsluckor om ideologins roll	100
4.3.2	Ideologi och identitet.....	101
4.3.3	Nationalsocialismen inom NMR av idag.....	105
4.3.4	Nationalsocialismen måste tas på allvar	107
4.4	Brottslighet och våld kopplat till NMR.....	110
4.4.1	Förenklande schablonbilder.....	111
4.4.2	Våldet i framställningar av NMR	113
4.4.3	NMR:s syn på våld.....	115
4.5	NMR:s parlamentariska ansats	117
4.5.1	Omorganisationen 2014/2015	117

4.5.2	Anledningar till NMR:s valdeltagande	119
4.5.3	Valet 2018 och splittring	125
4.5.4	COVID-19 och valet 2022.....	128
5	Sammanfattande kommentar och analys.....	131
5.1	Begreppsdiskussion	132
5.2	Myndigheterna och deras uppdrag: vem tar hand om vad? ...	136
5.3	Diskurs och lagstiftning: ett spänningsfält	137
5.4	Obesvarade frågor och forskningsbehov	142
6	Källförteckning.....	145

1 Inledning

1.1 Bakgrund och uppdrag

Denna rapport är en redovisning av ett utvärderingsuppdrag från Center mot våldsbejakande extremism (CVE) vid Brottsförebyggande rådet (Brå), med fokus på myndigheters hantering av Nordiska motståndsrörelsen (NMR). Uppdraget inkom under andra hälften av 2021 med förväntad slutredovisning vintern 2022. Det var brett formulerat och innehöll utrymme för anpassning av fokus, ansats och metod:

Genom att belysa ett urval av myndigheters och kommuners olika insatser och korrelera dessa med uppfattningar om, och reaktioner på dessa inom NMR ämnar studien utvärdera insatserna och dess effekter på både det taktiska och strategiska planet. Studiens genomförande kräver direkt tillgång till NMR:s ledning och medlemmar på riks- och regionalnivå.

På ett tidigt stadium blev det uppenbart att en sedvanlig mål- och effektutvärdering inte skulle vara genomförbar eftersom NMR som organisation inte omnämndes i de handlingsplaner och strategier som inledningsvis granskades. Avsaknaden av direkta hänvisningar till NMR i myndigheters strategier och handlingsplaner betyder dock inte att det saknas insatser som antas eller förväntas slå mot olika aspekter av organisationen. Flertalet svenska myndigheter har arbetat fram handlingsplaner mot våldsbejakande extremism; det vill säga, en bredare insats mot en mer generell företeelse som präglar, eller uppfattas präglar bland andra NMR. Även om NMR sällan nämns i skrift är det uppenbart att organisationen ses som en del av den våldsbejakande extremistiska miljön av de myndigheter som är satta att arbeta mot just denna företeelse.¹

Rapportförfattarna beslutade med anledning av detta att utvärderingens fokus skulle vila på de rättsliga och praktiska ramarna för det offentliga arbetet mot våldsbejakande extremism och dessa ramars praktiska konsekvenser. I detta arbete uppdagades ett antal frågeställningar vad gäller grundläggande samhällseliga värden, uppdrag, mål, uppgifter och den lagstiftning som styr de myndigheter som arbetar mot våldsbejakande extremism i allmänhet, och mot ideologiskt motiverade våldsbejakande organisationer i synnerhet. Med uppdragsgivarens medgivande blev dessa frågeställningar utvärderingens nya fokus, med hanteringen av NMR som en belysande fallstudie.

¹ Se exempelvis Center mot våldsbejakande extremism (2020a). *Ryska imperiska rörelsen och samarbetet med Nordiska motståndsrörelsen* (Stockholm: CVE); Ranstorp, M. & Ahlin, F. (red.) (2020). *Från Nordiska motståndsrörelsen till alternativhögern: En studie om den svenska radikalnationalistiska miljön* (Stockholm: Försvarshögskolan).

1.2 Syfte och målsättningar

I myndigheternas praktiska verksamhet finns ett stort behov av att dra nytta av forskning och expertkunskaper och att dessa omsätts i praktisk verksamhet.² I föreliggande utvärdering sammanställs och belyses befintlig forskning i syfte att skapa en ökad förståelse för olika utmaningar i myndigheternas arbete mot ideologiskt motiverade våldsbejakande organisationer.

De utmaningar som identifierats är av principiell, begreppsmässig och rättslig karaktär; förståelsen och hanteringen av desamma är därmed helt grundläggande för myndigheternas arbete i sin helhet. Det offentligas hantering av NMR är ett belysande exempel på den komplexitet och de utmaningar som samhället står inför avseende såväl principiella som tillämpade demokratifrågor. Frågor om den demokratiska rättsstatens förutsättningar att hantera hot och utmaningar som utgår från en ideologiskt motiverad våldsbejakande organisation har relevans även i fråga om andra aktörer och miljöer.

För att kunna ta ställning till viktiga och för arbetet mot våldsbejakande extremism avgörande frågor måste först en mer grundläggande diskussion föras. I rapportens avslutande kapitel ställs ett antal framåtblickande frågor såsom när och på vilka grunder kan en ideologi sägas vara ”objektivt anstötlig” eller ”demokratihotande”? När kan individer begränsas i, eller helt fråntas sin demonstrationsfrihet, yttrandefrihet, eller tryckfrihet? Under vilka omständigheter bör myndigheterna kunna begränsa eller motarbeta en åsiktsgemenskap eller ett politiskt parti? Dessa frågor kan dock inte besvaras med mindre än att ställningstaganden har gjorts i förhållande till de begrepp som ligger till grund för myndigheternas verksamhet. Bland dessa fortsatt otydliga begrepp finns inte minst ”våldsbejakande extremism,” ”miljö” och ”våldskapital,” vilka diskuteras i rapporten.

Utvärderingens målsättning är att skapa en förståelse för hur åtgärder mot en ideologiskt motiverad våldsbejakande organisation förhåller sig till de olika myndigheternas rättsliga ramar. Utvärderingen är därmed avsedd som ett stöd, dels till det fortsatta arbetet med att skydda demokratin och rättsstaten; dels till ett bredare men viktigt samtal om de grundläggande förutsättningarna för en demokrati att hantera anti-demokratiska organisationer. En effektiv, rättssäker och därmed demokratiskt hållbar hantering förutsätter en tydlig förståelse av vad som behövs och vilka lagstiftningsåtgärder detta skulle kräva för att ge myndigheterna den legitimitet de behöver i sitt arbete mot våldsbejakande extremism.

Utvärderingen innehåller en rättslig belysning av myndigheternas faktiska och praktiska begränsningar och möjligheter att agera i förhållande till ideologiskt motiverade våldsbejakande organisationer. En översikt och analys av befintlig kunskap om NMR – dess bakgrund, struktur, verksamhet och ideologi – är avsedd som

² Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism (2016). *Nationell strategi mot våldsbejakande extremism* (Stockholm: Elanders): 28.

en belysande fallstudie och ligger till grund för den avslutande utvärderande analysen. Detta innebär att rapporten till sin utformning inte är konstruerad som en sedvanlig mål- och effektutvärdering utan snarare som en sammansatt utvärdering som kombinerar teoribaserad och aktörs-/målgruppsfokuserad effektanalys, med hänsyn tagen till de rättsliga ramverken.³

Utvärderingens underlag utgörs av öppet tillgängliga handlingar och samtal med företrädare för både myndigheter och NMR. Ingen del av underlaget är sekretessbelagt. I rapporten diskuteras:

- den begreppsvärld som ligger till grund för arbetet mot våldsbejakande extremism
- de rättsliga ramverk som omgärdar arbetet mot våldsbejakande extremism
- de särskilda utmaningar som uppkommer i hanteringen av ideologiskt motiverade våldsbejakande organisationer

Arbetet mot våldsbejakande extremism kan beskrivas på olika sätt och omfattar allt från värdegrundsarbete till mer konkreta åtgärder. I utvärderingen delas arbetet in i olika kategorier för att tydliggöra olikheter vad gäller ansvar, möjligheter och utmaningar. *Generellt förebyggande* i form av demokratiutveckling, *tidig förvarning* avseende individer samt *repressiva åtgärder* på såväl individ- som gruppnivå; möjligheterna till åtgärder skiljer sig åt beroende på vilken kategori som aktualiseras. Skillnaderna diskuteras nedan, men de har en gemensam faktor som utvärderingens författare anser vara av yttersta vikt och som därför är central i denna rapport – den ideologiska komponenten och hur denna inverkar på vad myndigheterna kan och får göra.

1.3 Avgränsningar och underlag

Det är av största vikt att understryka att denna utvärdering fokuserar på hantering av *ideologiskt motiverade våldsbejakande organisationer* med utgångspunkt i en fallstudie av NMR. Alla led i denna avgränsning är viktiga eftersom ideologier såväl som organiserad politisk verksamhet företer särskilda utmaningar för svenska myndigheter, ur såväl rättsligt som operativt perspektiv. De rättsliga frågor som aktualiseras handlar bland annat om det skydd som finns för var och en att inneha och uttrycka sina åsikter, nämligen fri- och rättighetsskyddet som finns i såväl grundlag som andra rättighetssystem. Dessa rättigheter måste balanseras mot skyddet av andra rättigheter och intressen. Det handlar sålunda om att både i skapandet av ny lagstiftning och tillämpningen av olika normer ta hänsyn till olika skyddsintressen och skyddssubjekt.

³ Se Sandberg, B. & Faugert, S. (2020). *Perspektiv på utvärdering* (Lund: Studentlitteratur): 111–112, 121–124.

Ett flertal myndigheter och verksamheter har fått i uppdrag av regeringen att ta fram material, utvärdera och på annat sätt bidra till arbetet mot våldsbejakande extremism.⁴ Statskontoret fick 2017 i uppdrag att utvärdera huruvida regeringens åtgärder för att öka kunskapen om våldsbejakande extremism och utveckla förebyggande insatser och metoder har varit effektiva och ändamålsenliga. Statskontoret noterar att det är svårt att utvärdera effektiviteten i regeringens åtgärder då dessa är breda och riktar sig till flera olika målgrupper. Det är också svårt att utvärdera om ett samhälle har blivit mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism.⁵ En av Statskontorets slutsatser var att vissa kommuner ansåg att det föreligger en viss osäkerhet avseende vem som ska och får agera på den information som kommunen tar emot. Som ett exempel nämndes att våldsbejakande extremistiska tendenser inte är tillräckligt motiv för att socialtjänsten ska agera.⁶

De myndigheter och offentliga verksamheter som inkluderats i denna utvärdering är de som mest regelbundet kommer i kontakt med NMR och dess medlemmar, och som NMR:s ledning själva framställer som viktiga för sin upplevelse av myndighetsvärlden: Skolan, Socialtjänsten, Polismyndigheten, Säkerhetspolisen och CVE.⁷ De underlag som används är myndighetsinstruktioner, regleringsbrev, regleringsuppdrag, myndighetsrapporter samt den nämnda utvärderingsrapporten från statskontoret.

I och med att utvärderingen fokuserar på de rättsliga ramarna för arbetet mot våldsbejakande extremism – vilket berör ett antal myndigheter och aktörer, ofta i olika sammanhang – aktualiseras ett antal olika rättsfrågor. Denna bredd i det juridiska materialet medför att det finns flera olika rättsområden som aktualiseras, vilka i olika utsträckning har prövats i domstol. Den praxis som används är i huvudsak överrättspraxis, det vill säga praxis från Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen. I den utsträckning som det inte finns överrättspraxis används underrättspraxis i vissa delar för att belysa olika frågor som är relevanta för kontexten. I övrigt används förarbeten till de olika lagstiftningarna, skrivelser och rapporter samt doktrin som utvärderingens författare har bedömt vara relevant.

Det har dessutom varit viktigt att genomföra samtalsintervjuer med individer inom olika myndigheter med praktisk erfarenhet av den verksamhet som utvärderas. Ett

⁴ Forum för levande historia, Göteborgs universitet (Segerstedtinstitutet), Kriminalvården, Myndigheten för stöd till trossamfund, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF), Socialstyrelsen, Statens institutionsstyrelse, Statens medieråd (Medierådet), Barnombudsmannen (BO), Brottsförebyggande rådet (Brå) och Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI).

⁵ Statskontoret (2018). *Utvärdering av regeringens åtgärder mot våldsbejakande extremism 2014–2017. 2018:29* (Stockholm: Statskontoret).

⁶ Ibid.

⁷ Naturligtvis kommer NMR:s medlemmar, liksom resten av befolkningen, i kontakt även med andra myndigheter. Dessa fem myndigheter har dock varit framträdande i materialet, i fråga om myndigheter som påverkar och/eller inverkar på NMR som organisation.

flertal av dessa samtal genomfördes på villkor, eller antagande om anonymitet, vilket naturligtvis respekteras. Dessa samtal har varit viktiga för problemförståelsen, men används i texten så sparsamt som möjligt eftersom de inte attribueras.

1.4 NMR:s deltagande: syfte och nytta

Fallstudien i utvärderingens fjärde kapitel har två syften. Det ena är att skapa en bild av den komplexa verklighet som kan dölja sig bakom förenklande beteckningar såsom ”våldsbejakande ideologi” och ”våldsbejakande organisation.” Det andra syftet är fallstudiens huvudsyfte, att förevisa hur olika aspekter av NMR som organisation aktualiserar olika principiella och rättsliga frågor; frågor som myndigheterna har att beakta, och som utvärderingens författare menar måste ligga till grund för en hållbar och rättssäker praktisk myndighetsutövning. Utvärderingen använder sig genomgående av befintlig forskning och journalistik för att skapa en bild av NMR, något som blir särskilt tydligt i fallstudien.

För att skapa en bild av NMR som organisation som tjänar utvärderingens övergripande syfte – det vill säga, att utvärdera myndigheternas arbete mot våldsbejakande extremism – har det varit viktigt att ta del av perspektiv inifrån organisationen.⁸ Efter inledande samtal gick NMR:s riksledning med på att delta i utvärderingen, vilket resulterade i ett antal längre samtal och djupintervjuer. Detta har bidragit till en fördjupad förståelse för NMR:s interna dynamik och på så sätt bidragit till förmågan att utvärdera förutsättningarna för och i viss mån effekterna av myndigheternas hantering. Fallstudien i kapitel fyra syftar till att belysa NMR som organisation, dess struktur, drivkrafter och syften, samt hur organisationen uppfattar statsmakten. Rapportförfattarna anser att denna kunskap kan vara viktig och behjälplig i utformningen av arbetet mot våldsbejakande extremism.

Nytan och värdet av ”inifrån-perspektiv” har behandlats utförligt i litteraturen om våldsbejakande extremism.⁹ Sådana perspektiv kan bidra till att höja förmågan att utforma och effektivisera strategier och insatser. Insatser som kan framstå som korrekta och/eller effektiva enligt ett mätvärde kan vara kontraproduktiva och/eller konfliktförhöjande enligt ett annat mätvärde. En grupp kan göras mindre synlig men samtidigt stärkas i sin övertygelse; den kan marginaliseras och samtidigt radikaliseras. Annorlunda uttryckt, för att förstå de effekter – önskade och oönskade – som

⁸ Sandberg, B. & Faugert, S. (2020). *Perspektiv på utvärdering*: 283. Se även Dahlberg, M. & Vedung, E. (2001). *Demokrati och brukarutvärdering* (Lund: Studentlitteratur).

⁹ Se exempelvis Moghaddam, F.M. (2006). *From the Terrorists' Point of View: What they Experience and Why they Come to Destroy* (Westport, CT: Praeger Security International); Hoffman, B. (1992). Current research on terrorism and low-intensity conflict. *Studies in Conflict and Terrorism*, 15(1): 23–57; Nils-son, M. (2018). Interviewing Jihadists: On the Importance of Drinking Tea and Other Methodological Considerations. *Studies in Conflict and Terrorism* 41(6): 419–432; Brannan, D.W., Esler, P.F. & Strindberg, A. (2001). Talking to terrorists: Towards and Independent Analytical Framework for the Study of Violent Substate Activism. *Studies in Conflict and Terrorism* 24(1): 3–24.

myndigheters åtgärder kan ha på en grupp har det varit viktigt att beakta perspektiv från de som utgör åtgärdernas målgrupp.

Överlag innehåller befintliga studier och rapporter om NMR sällan (med vissa viktiga undantag som diskuteras nedan) spår av direkta samtal med gruppens medlemmar och ledning; analyser grundas företrädesvis eller uteslutande på NMR:s publikationer och sekundärmaterial från andra forskare, journalister och experter. Naturligtvis använder även föreliggande utvärdering NMR:s publikationer och sekundärkällor. Till detta fogas de samtal som förts med individer inom NMR, vilka har fokuserat på frågor som är relevanta för utvärderingen: organisationen, aktivismen, ideologin, och mötet med samhället och myndigheterna. Direkta citat ur samtalsintervjuer förda med två individer ur NMR:s riksledning – i texten refererade till som Ledare A och Ledare B – återges enligt individernas medgivande och informerade samtycke men andra samtal attribueras inte.

Ledare A och Ledare B:s perspektiv ger uttryck för hur NMR:s *ledning* uppfattar organisationen och dess ideologi, samhället och myndigheterna. Det är viktigt att ha i åtanke att det bland NMR:s medlemmar kan finnas ett brett spektrum av åsikter och attityder i olika frågor. En medlem kan formas och påverkas av sin organisatoriska tillhörighet utan att för den skull överge sin individualitet, och individens åsikter och attityder kan ta sig uttryck på olika sätt i olika sammanhang.¹⁰ Icke desto mindre är ledningens perspektiv centralt viktigt för att förstå vad NMR är *som organisation*, och hur NMR uppfattar och hanterar olika utmaningar *som organisation*. NMR:s så kallade ”ledarprincip” (se avsnitt 4.1, 4.1.1) gör organisationen synnerligen toppstyrd och den utpräglade interna hierarkin och disciplinen (se avsnitt 4.1.2) syftar till att genomdriva ledningens ideologiska och organisatoriska inriktning.¹¹ Ledarskapet kan alltså inte förväntas ge ett allomfattande inifrån-perspektiv, men kan ge inblick i de perspektiv som är tongivande och agendasättande för organisationen.

1.5 En översikt av fallstudien

Som påpekats i avsnitt 1.4 syftar fallstudien i utvärderingens fjärde kapitel till att skapa en bild av NMR som organisation och därigenom förevisa hur olika aspekter av NMR aktualiserar olika principiella och rättsliga frågor som är avgörande för myndigheternas arbete mot våldsbejakande extremism. Fallstudien är strukturerad

¹⁰ Reicher, S. D., Spears, R., & Postmes, T. (1995). A social identity model of deindividuation phenomena. *European Review of Social Psychology* (6): 161–198; Abrams, D. & Brown, R. (1989). Self-Consciousness and Social Identity: Self-Regulation as a Group Member. *Social Psychology Quarterly* 52(4): 311–318.

¹¹ För en översikt och analys av organisatoriska makthierarkier, see Lucas, J.W. & Baxter, A.R. (2012). Power, Influence, and Diversity in Organizations. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. Gender and Race Inequality in Management: Critical Issues, New Evidence (639): 49–70.

enligt detta behov. Tonvikten har lagts vid aspekter som är relevanta för föreliggande utvärdering och författarna gör inga anspråk på att fallstudien skulle vara fullständig eller uttömmande. I detta stycke följer en kort översikt över varför och hur NMR som organisation är en värdefull fallstudie givet utvärderingens övergripande målsättningar.

1.5.1 NMR och den bredare ”miljön”

NMR är en transnationell nationalsocialistisk kamporganisation verksam i Sverige, Norge, Danmark och Island, med en numera förbjuden och upplöst förgrening i Finland. NMR beskrivs regelbundet inom journalistiken, politiken och forskningen som den viktigaste organiserade aktören inom den våldsbejakande radikal-nationalistiska miljön i Sverige, med betydande våldskapital och en demokrati-hotande agenda. Organisationen hamnar ständigt i civilsamhällets, politikens och myndigheters blickfång. Anledningarna till detta är dock långt mer komplexa än NMR:s organisatoriska styrka eller dess verksamhet som ett konkret hot mot demokratin. Därmed är även de principiella, rättsliga och operativa utmaningar som organisationen företer långt mer komplexa än vad samtalet om NMR ofta låter påskina.

En studie från Försvarshögskolan (FHS) noterar att NMR förvisso är ”den dominerande nationalsocialistiska aktören i Sverige” men framhåller samtidigt att ”organisationen är förhållandevis liten.”¹² Detta pekar på en viktig och grundläggande aspekt av helhetsbilden: NMR är en hierarkisk och hårt strukturerad organisation som verkar i en miljö där hierarkier och strukturer sedan flera år luckrats upp och försvagats. NMR:s ”mycket strikta regler och livsstil förefaller inte tilltala många ungdomar”¹³ och dess ”ledarprincip” – djupt rotad i det nationalsocialistiska tankegodset¹⁴ – har förlorat mycket av sin lockelse i den alltmer postorganisationella radikalnationalistiska miljön.¹⁵ Löst sammansatta nätverk, ad hoc grupperingar och idébaserade kontakter mellan tongivande individer har kommit att dominera miljön; både i fråga om den politiska-intellektuella utvecklingen och i fråga om faktisk och potentiell våldsanvändning.¹⁶

¹² Ranstorp, M. & Ahlin, F. (red.) (2020). *Från Nordiska motståndsrörelsen till alternativhögern*: 6, 7.

¹³ Bjørge, T. (2019). Right-wing extremism in Norway: Changes and Challenges. C-Rex. Publicerad 2019-02-25. Hämtad 2023-03-13 från <https://www.sv.uio.no/c-rex/english/news-and-events/right-now/2019/right-wing-extremism-in-norway.html>

¹⁴ Se Ball, M.M. (1942). The Leadership Principle in National Socialism. *Journal of the History of Ideas* 3(1): 74–93.

¹⁵ Säkerhetspolisen (2022) *Säkerhetspolisen 2021* (Stockholm: Säkerhetspolisen): 51. För mer om begreppet ”postorganisationell,” se Davey, J., Comerford, M., Guhl, J., Baldet, E. & Colliver, C. (2022). *A Taxonomy for the Classification of Post-Organisational Violent Extremist & Terrorist Content*, Institute for Strategic Dialogue. Hämtad från <https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2021/12/A-Taxonomy-for-the-Classification-of-Post-Organisational-Violent-Extremist-Terrorist-Content.pdf>

¹⁶ Ibid. Se även NCT (2023). Terrorhotet mot Sverige 2023; (2022). Terrorhotet mot Sverige 2022.

Den samlade hotbedömningen från underrättelseansvariga svenska myndigheter de senaste fem åren har varit att radikalnationalistiska våldsdåd i Sverige lär emana från ensamagerande individer snarare än organiserade krafter.¹⁷ I sin helårsbedömning för 2023 skriver Nationellt center för terrorhotbedömning (NCT) att terrorattentatshotet från högerextremister främst kommer från ”ensamutförande aktörer som agerar utifrån en ideologisk kontext och virtuell gemenskap.”¹⁸ NCT menar vidare att individer som antingen aldrig lockats, eller på grund av missnöje lämnat ”en traditionell, öppen och hierarkisk organisationsform” – det vill säga, en organisation som NMR – sannolikt dras till ”den virtuella gemenskapens dolda, decentraliserade och individanpassade nätverksstrukturer.”¹⁹

Polismyndigheten har hävdad att NMR är ”den högerextrema organisation som utgör det största hotet mot Sveriges inre säkerhet”²⁰ men samtidigt har Säkerhetspolisen utförligt beskrivit den våldsbejakande högerextrema (”VBH”) miljön inom vilken NMR verkar som alltmer fragmenterad och decentraliserad:

De senaste åren tycks det ledarlösa motståndets taktik och den s.k. handlingens propaganda åter ha fått gehör, inte minst i VBH-sammanhang. Med hjälp av de attentat som genomförts internationellt och nygamla begrepp, uttryck och strategier tycks idéerna nu nå en ny och bredare mottagarkrets... Det ideologiska smörgåsbord som Internet erbjuder innebär således att aktörer både kan ta för sig av och referera till en mängd olika ideologiska ståndpunkter samtidigt... Det är också dessa aktörer, dvs. de som i dagsläget saknar koppling till en organisation eller ett nätverk och som (eventuellt) utifrån personliga bevekelsegrunder (t.ex. en verklig eller upplevd oförrätt), som i första hand bedöms kunna ta intryck av genomförda attentat eller använda dem som ursäkt/en slags ideologisk fernissa på personliga drivkrafter.

Det finns i dagsläget inget som tyder på att utvecklingen kommer att avstanna. Det främsta attentatshotet bedöms komma från ensamagerande personer som utöver en ideologisk drivkraft möjligen också har personliga skäl till sitt agerande och som hämtat inspiration från – eller åtminstone refererar till – tidigare genomförda attentat/grova våldsbrott, gärningspersoner och publicerade avsiktsförklaringar.²¹

Säkerhetspolisens och övriga underrättelseansvariga myndigheters bedömning sammanfaller väl med befintlig forskning.²²

¹⁷ Se utgåvorna 2017–2023 av de helårsbedömningar som publiceras av Nationellt center för terrorhotbedömning (NCT).

¹⁸ NCT (2023). Terrorhotet mot Sverige 2023:1.

¹⁹ NCT (2023). Terrorhotet mot Sverige 2023: 1–2.

²⁰ Förvaltningsrätten i Malmö (2017) Dom 9440-17:17. Citerat i Rostami, A. (2019). Organiserad brottslighet och våldsbejakande extremism som antagonistiskt hot. I: Häggström, H. & Brun, H. (red.) *Antagonistiska hot och dess påverkan på lokalsamhället: En antologi* (Stockholm: Försvarshögskolan): 46.

²¹ Säkerhetspolisen (2020). Den våldsbejakande högerextrema miljön. I: Ranstorp, M. & Ahlin, F. (red.). *Från Nordiska motståndsrörelsen till alternativhögern*: 144–145.

²² Spaaij, R., & Hamm, M. S. (2015). Key issues and research agendas in lone wolf terrorism. *Studies in Conflict and Terrorism*, 38(3): 167–78; Bouhana, N., Corner, E., Gill, P. & Schuurman, B. (2018).

I den postorganisationella miljön har dock traditionella organisationer som NMR inte förlorat sin betydelse utan snarare fått en ny ställning. För NMR har den nya ställningen två nära sammankopplade men distinkta funktioner, eller kanske snarare effekter. Grundläggande är att organisationen förvaltar, gestaltar och förmedlar en dogmatisk och klassisk nationalsocialism inom den bredare synkretistiska radikalnationalistiska miljön.²³ NMR är en distinkt organisation med en känd hierarki och ett hävdvunnet tankegods, som bedriver öppen och synlig verksamhet, både som kamporganisation (begreppet diskuteras i avsnitt 4.1.3) och politiskt parti. En stabil organisatorisk och fysisk närvaro av detta slag, i en miljö som har kommit att karaktäriseras av organisatorisk flyktighet och digital verksamhet, kan ha ett antal effekter. En av dessa är som bekräftelse för sökare – ”de som mest har suttit vid datorn och radikaliserats”²⁴ – att radikalnationalismen finns ”på riktigt” och inte bara i den digitala verkligheten. En annan är som inspiration för individer som lockas av ideologin och den ofta mycket våldsamma retoriken, men som avfärdar organisationens strikta riktlinjer och regler för faktisk våldsanvändning.²⁵ NMR:s organiserade och relativt stabila existens kan på så sätt utgöra en ”klippa”; en beständig ideologisk inspirationskälla i en miljö som i huvudsak befinner sig i flux.

1.5.2 ”Farlig – men hur?”

Som alla andra sociala rörelser påverkas naturligtvis även NMR av sin omgivning och dess medlemskap påverkas av beslut och processer inom gruppen, inom den bredare radikalnationalistiska miljön, och inom samhället i stort. Sedan NMR grundades under namnet Svenska motståndsrörelsen (SMR) 1997 har organisationen, såväl som den radikalnationalistiska miljön genomgått stora skiften och omvälvningar. Ny teknologi har gett nya möjligheter, nya tankegods har utmanat nedärvda idéer, nya sociala och politiska utmaningar har ersatt gårdagens. 2018 skrev Säkerhetspolisen:

Background and Preparatory Behaviours of Right-Wing Extremist Lone Actors: A Comparative Study. *Perspectives in Terrorism* 12(6): 150–63; Gill, P., Horgan, J. & Deckert, P. (2014). Bombing Alone: Tracing the Motivations and Antecedent Behaviors of Lone-Actor Terrorists. *Journal of Forensic Sciences* 59: 425–35; Schuurman, B., Bakker, E., Gill, P. & Bouhana, N. (2018). Lone Actor Terrorist Attack Planning and Preparation: A Data-Driven Analysis. *Journal of Forensic Sciences* 63(4), 1191–1200.

²³ I föreliggande rapport används genomgående begreppet ”nationalsocialism” för att beskriva det ideologiska tankegods som NMR omfattar och uppfattar sig förvalta som ett arv från det tyska *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* (NSDAP). För analys av terminologins betydelse i analyser av nationalsocialismen, se Znamenski, A. (2015). From “National Socialists” to “Nazi”: History, Politics, and the English Language. *The Independent Review* 19(4): 537–561. Se även Overy, R. (2013). Goodbye To The ‘Nazi’s’. *History Today* 63(5): 3–4.

²⁴ Medförf. samtal med uppgiftslämnare NN2. Se n.27 nedan.

²⁵ Spaaij och Hamm konstaterat att ensamagerande våldsvärkare i samtliga ideologiska sammanhang inte bara har sympatiserat med extremistiska organisationer utan ofta varit medlemmar. Se Spaaij, R., & Hamm, M. S. (2015). Key issues and research agendas in lone wolf terrorism.

Vi har under flera år sett en ökad aktivitet inom vit makt-miljön, främst i form av opinionsbildande aktiviteter på offentlig plats. Dock är det viktigt att ha i åtanke att ökad synlighet inte är detsamma som ett ökat hot, även om flera brott begås i anslutning till offentliga aktiviteter. Sedan går också miljöernas verksamhet i vågor över tid, drivkrafter varierar och resulterar i olika typer av aktiviteter.²⁶

Mot denna bakgrund konstaterar ett flertal praktiker²⁷ inom berörda myndigheter:

- att NMR:s ställning inom den radikalnationalistiska miljön har ”tydligt försvagats” efter att ha ”toppat” i fråga om aktiviteter, exponering och stöd under 2018.²⁸
- att NMR är viktigt eftersom dess existens bekräftar, för individer som radikaliserats individuellt på internet, att högerextremismen har en verklig och ”fysisk närvaro” i samhället och därmed är mer än ”bara online troll.”²⁹
- att NMR attraherar ett ”kluster” av ”osköna individer” men har karaktären av en ”inkörsport” snarare än bestående hemvist för individer som från början avser, alternativt utvecklar planer för att genomföra extremistiska våldsdåd.³⁰
- att hierarkin och den interna disciplinen kan karaktäriseras som en ”hämmande faktor” i fråga om iscensättande av extremistiska våldsdåd.³¹
- att delar av NMR:s medlemskap förvisso är tungt belastade i fråga om olika former av våldsbrott, inklusive mycket grova sådana, men att organisationens hierarkiska struktur och ledarprincip kan ses som ”stabiliserande” inom den bredare miljön.³²
- att NMR:s fokus sedan 2016 på parlamentarisk verksamhet utgör en intern organisatorisk motvikt till ett fokus på våldshandlingar.³³
- att den parlamentariska verksamheten skadas av organisationens ”våldskapital.”³⁴

²⁶ Säpo:s pressekreterare Dag Enander, brev till Expo. Citerad i Expo (2018-04-25). Nyrekrytering bakom rekordmånga nazistiska aktiviteter. Hämtad 2023-03-14 från <https://expo.se/2018/04/nyrekrytering-bakom-rekordmånga-nazistiska-aktiviteter>

²⁷ Rapportförfattarna har haft möjlighet att samtala med ett antal myndighetspersoner med omfattande insikter i den verksamhet som utvärderas. Dessa individers analyser och slutsatser är deras egna och har kommunicerats i samtal som inte medger attribution. Vi har därför valt att inte anteckna eller namnge personerna eller de myndigheter vid vilka de tjänstgör.

²⁸ Medförf. samtal med uppgiftslämnare NN1.

²⁹ Medförf. samtal med uppgiftslämnare NN2.

³⁰ Medförf. samtal med uppgiftslämnare NN2.

³¹ Medförf. samtal med uppgiftslämnare NN4.

³² Medförf. samtal med uppgiftslämnare NN3.

³³ Medförf. samtal med uppgiftslämnare NN5.

³⁴ Medförf. samtal med uppgiftslämnare NN6.

- att NMR:s förmåga som parlamentarisk politisk kraft, som var marginell även 2018, nu är i det närmaste obetydlig.³⁵

Dock ges NMR som organisation en uppmärksamhet inom media och politiken som inte återspeglar den bild som myndigheterna ger uttryck för. Journalister, politiker, vissa forskare och andra civilsamhällesaktörer lyfter återkommande tanken att NMR som organisation är så farlig att dess verksamhet kräver särskilda åtgärder, ny lagstiftning och ökad repression.³⁶ På vilket sätt organisationen är farlig förefaller dock vara omtvistat.

Exempelvis menade före detta justitieminister Morgan Johansson, med direkt referens till NMR, att om man har sitt umgänge i en sådan miljö ska man bland annat inte få utbildas till polis, genomgå militär grundutbildning eller på annat sätt tillåtas ha ”tillgång till vapen” – det vill säga inskränkningar av medlemmars tillgång till vissa allmängiltiga fri- och rättigheter – eftersom ”nazismen är inte en åsikt. Det är ett brott mot mänskligheten.”³⁷ Efter NMR:s 1:a maj-demonstration 2018 menade dåvarande statsminister Stefan Löfven att det finns ett behov av att inskränka NMR:s demonstrationsfrihet; ”vi kan inte bara se på när odemokratiska krafter använder demokratin för att förgöra demokratin.”³⁸ Både Johansson och Löfven noterade att åtgärder mot NMR skulle vara förebyggande; att organisationen utgör en potentiell, snarare än en konkret fara för demokratin.³⁹

³⁵ Medförf. samtal med uppgiftslämnare NN6.

³⁶ Expo (2022-02-04). Kommer det som en chock att NMR beväpnar sig? Hämtad 2022-02-26 från <https://expo.se/2022/02/kommer-det-som-en-chock-att-nmr-bevapnar-sig>; Expo (2019-08-02). Ett splittrat NMR ökar risken för terror. Hämtad 2023-04-17 från <https://expo.se/2019/08/ett-splitttrat-nmr-okar-risken-for-terror>; Dagens Nyheter (2018-06-14). Ledare: Nazister utgör ett hot på riktigt. Hämtad 2023-04-17 från <https://www.dn.se/ledare/ledare-nazister-utgor-ett-hot-pa-riktigt/>; Aktuellt Fokus (2018-02-23). Säpo: NMR-nazister allvarligt terrorhot mot Sverige. Hämtad 2023-04-17 från <https://aktuelltfokus.se/sapo-nmr-nazister-allvarligt-terrorhot-mot-sverige/>; Expo (2018-02-23). Säpo om NMR – har förmågan att begå terrorattentat. Hämtad 2023-04-17 från <https://expo.se/2018/03/sapo-om-nmr-har-formagan-att-bega-terrorattentat>; Svenska Dagbladet (2017-09-27). Nazisternas kärna kartlagd – hotar Sveriges demokrati. Hämtad 2023-04-17 från <https://www.svd.se/a/2E9px/nazisternas-karna-kartlagd-hotar-sveriges-demokrati>; Expo (2017-09-05). Terrorexperten: Det här är mycket allvarligt. Hämtad 2023-04-17 från <https://expo.se/2017/09/terrorexperten-det-har-ar-mycket-allvarligt>; Svenska Dagbladet (2017-09-29). Här tränar svenska nazister krig i Ryssland. Hämtad 2023-04-17 från <https://www.svd.se/a/EOKbo/har-tranar-svenska-nazister-krig-i-ryssland>.

³⁷ Morgan Johansson, pressträff Regeringskansliet, 2022-08-08. ”Fler åtgärder för att motarbeta våldsbejakande extremism och terrorism” hämtad 2022-08-16 från <https://www.regeringen.se/artiklar/2022/08/flu-atgarder-for-att-motarbata-valdsbejakande-extremism-och-terrorism/>

³⁸ Statsminister Stefan Löfven, citerad i Aftonbladet, 2019-05-02. ”Löfven om nazismen: borde befinna sig på historiens kyrkogård.” Hämtad 2022-02-26 från <https://www.aftonbladet.se/nyheter/samhalle/a/RR5W82/lofven-om-nazismen-borde-befinna-sig-pa-historiens-kyrkogard>

³⁹ Svenska Dagbladet, ”Justitieministern: Kan utvecklas till ett hot mot demokratin,” Publicerad 2017-05-15. Hämtad 2022-11-21 från <https://www.svd.se/a/jWnA9/justitieministern-kan-utvecklas-till-ett-hot-mot-demokratin>

Andra har hävdad att NMR utgör ett mer akut hot mot demokratin och befolkningen, att organisationen ”uppfyller rekvisiten för en terrororganisation”⁴⁰ och att den bör förbjudas eller ”terrorstämpas.”⁴¹ Liknande krav har även framförts internationellt. Enligt 2018 års upplaga av *National Strategy for Countering Terrorism* från USA:s samordnare för underrättelsetjänsterna är NMR ett hot mot amerikanska medborgare och intressen.⁴² 2019 krävde 40 amerikanska kongressledamöter att USA:s utrikesdepartement skulle klassificera NMR som en ”utländsk terroristorganisation”⁴³ och 2021 utsågs NMR:s riksledare personligen till en av världens tjugo farligaste extremister av den amerikanska tankesmedjan *Counter Extremism Project* (CEP); han rankades som farligare än exempelvis ledaren för al-Shabaab i Somalia.⁴⁴

1.5.3 Våld och kunskapsluckor

Icke desto mindre: inga faktiska terroristattentat tillskrivs NMR och rättsvårdande och övervakningsansvariga myndigheter förefaller i sina återkommande bedömningar inte uppfatta NMR som i praktiken kapabel att hota eller störta demokratin.⁴⁵ Dessutom saknas tillförlitlig statistik över den brottsliga verksamhet som antas ligga till grund för NMR:s demokratihotande våldskapital. Säkerhetspolisen, som har ansvar för att motverka hot mot demokratin, säger sig ”följa individen, inte organisationerna.”⁴⁶ En följd är att det inte finns någon tillgänglig statistik över lagförda individers kopplingar till NMR och därmed inte heller över vilka brott som dominerar bland lagförda NMR-medlemmar eller vilken andel av dessa

⁴⁰ Dagens Etc (2017-05-04). Terrorforskare: ”NMR definitivt en terrorgrupp.” Hämtad 2023-04-24 från <https://www.etc.se/inrikes/terrorforskare-nmr-definitivt-en-terrorgrupp>; Göteborgsposten (2020-08-20). Terrorstämpla den nazistiska organisationen Hämtad 2023-04-15 från <https://www.gp.se/debatt/terrorstampla-den-nazistiska-organisationen-nmr-1.32839839>

⁴¹ Se exempelvis SVT Nyheter (2018-08-10). Forskaren vill terrorstämpla NMR. Hämtad 2023-04-15 från <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vasternorrland/terrorforskaren-vill-terrorstampla-nmr>; Göteborgsposten (2020-08-20). Terrorstämpla den nazistiska organisationen. Hämtad 2023-04-15 från <https://www.gp.se/debatt/terrorstampla-den-nazistiska-organisationen-nmr-1.32839839>; Svenska Dagbladet (2020-12-06). Följ efter Finland – förbjud rasistiska organisationer. Hämtad 2023-04-15 från <https://omni.se/judiska-organisationer-gor-som-finland-forbjud-nmr/a/weddgP>;

⁴² The White House (2018). *National Strategy for Counterterrorism of the United States of America* (Washington, DC): 9.

⁴³ Aftonbladet (2019-10-19). Amerikanska politiker vill terrorstämpla svenska nazister. Hämtad 2023-04-15 från <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/kJ1r4L/amerikanska-politiker-vill-terrorstampla-svenska-nazister>

⁴⁴ Se Counter Extremism Project (inget datum). The top 20 most dangerous extremists around the world. Hämtad 2022-08-17 från <https://www.counterextremism.com/content/top-20-extremists>

⁴⁵ Se exempelvis Säkerhetspolisen (2022). *Säkerhetspolisen 2021*: 49; NCT (2023): 1–2; Ranstorp, M. & Ahlin, F. (red.). *Från Nordiska motståndsrörelsen till alternativhögern*: 7.

⁴⁶ Medförf. samtal med uppgiftslämnare NN7.

brott som är politiskt motiverade. Samma kunskapslucka återfinns inom forskningen eftersom den är beroende av tillgång till statistik från myndigheter. Befintliga forskningsstudier har kunnat dra slutsatser om urval av individer som uppfattas tillhöra den bredare radikalnationalistiska miljön men saknar underlag för slutsatser som specifikt rör NMR.⁴⁷

Inte heller journalistiken, som i fråga om NMR ofta fokuserar på att rapportera om just våldshandlingar och våldskapital, kan sägas bidra till mer övergripande förståelse i sammanhanget. Det pressetiska regelverket är annorlunda än de forskningsetiska reglerna. Rapportering kan vara sensationslysten såväl som otydlig, till vilket även bör läggas möjliga effekter av redaktionella vinklingar. Exempelvis, när en gärningsman sägs ha ”kopplingar till” NMR kan det vara svårt att avgöra om det rör sig om en medlem, en före detta medlem, någon som observerats i en NMR-demonstration eller varit i besittning av organisationens litteratur vid tiden för en husrannsakan. Är kopplingen faktiskt viktig i sammanhanget som rapporteras, syftar den till att driva en politisk linje eller helt enkelt till att göra rapporteringen mer intressant för läsaren? I rapporter om våld och tumult vid demonstrationer och manifestationer kan det på liknande sätt vara svårt att uttyda om våldet har begåtts av NMR-medlemmar eller av andra på plats, exempelvis motdemonstranter.⁴⁸

Det finns flera anledningar att problematisera och justera den våldsfokuserade framställningen av NMR. En av anledningarna är de effekter som ett sådant fokus kan ha på organisationen internt. Den kan exempelvis underlätta för ledarskapet att entusiasmera medlemmarna genom att framställa NMR som fruktat och hatat – och därmed framgångsrikt – oaktat de objektiva motgångarna och den ökade marginaliseringen.⁴⁹ Detta kan dessutom bidra till att driva organisationen mot ökad våldsanvändning eftersom alla dess verksamhetsformer ändå mynnar ut i ett medialt

⁴⁷ Se exempelvis Säkerhetspolisen (2020). Den våldsbejakande högerextrema miljön; Rostami, A., Mondani, H., Carlsson, C., Sturup, J., Sarnacki, J. & Edling, C. (2018). *Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige: Forskningsrapport 2018/4* (Stockholm: Institutet för framtidsstudier).

⁴⁸ För en diskussion om medial ”framing” se Scheufele, D.A. (2009). Agenda-Setting, Priming, and Framing Revisited: Another Look at Cognitive Effects of Political Communication. *Mass Communication and Society* 3(2–3).

⁴⁹ För ytterligare diskussioner om det som inom forskningen kallas social tävlan och social kreativitet se exempelvis Hogg, M.A. (2016). Social Identity Theory. I: McKeown, S., Haji, R. & Ferguson, N. (red.) *Understanding Peace and Conflict Through Social Identity Theory: Contemporary Global Perspectives* (Geneve: Springer International); Hogg, M.A. & Wagoner, J.A. (2017). Normative exclusion and attraction to extreme groups: Resolving identity-uncertainty. I: Williams, K.D. & Nida, S.A. (red.) *Ostracism, Exclusion, and Rejection* (New York & London: Routledge); Esler, P.F. (1998). *Galatians* (London & New York: Routledge).

och politiskt fokus på våld och våldskapital; att det är genom våldet som NMR förblir en relevant aktör kan på så sätt bli en självuppfyllande profetia.⁵⁰

Mer centralt för denna utvärdering är dock de effekter som ett fokus på NMR:s våld och våldskapital kan ha på myndigheternas arbete mot våldsbejakande extremism. I ett antal av de i föreliggande utvärdering nämnda utredningarna och skrivelserna konstateras att det politiskt motiverade våldet inte har någon omfattande utbredning i vårt land. Icke desto mindre utgör förekomsten av politiskt motiverat våld en direkt fara då risken för skador på människor och egendom ökar. Den främsta faran med det politiskt motiverade våldet är dock att tillit och trygghet i samhället undermineras och demokratin försvagas.⁵¹ Detta är i sig en mycket allvarlig utmaning som måste tas på stort allvar. Om NMR har en förmåga att hota demokratin grundat på organisationens våldsbrott och våldskapital innebär detta dels att den svenska demokratin är mycket skör; dels att motåtgärder bör fokusera på att motverka eller beivra brott genom repressiva strategier och operativa polisinsatser.

Knutet till myndigheternas ansvar och behov är en annan och kanske viktigare anledning att problematisera det dominerande fokuset på NMR:s våldsanvändning och våldskapital: det förefaller avleda uppmärksamhet från NMR:s strategiska förvaltande av det nationalsocialistiska tankegodset, vilket möjligtvis utgör en större utmaning för demokratin och rättsstaten. Våld, tumult och brottslighet är en sida av myntet; den andra sidan är en politisk strategi för att effektivt propagera, sprida och vinna seger för ett ideologiskt tankegods. Båda sidor är viktiga men båda är bara delvisa bilder av den utmaning som NMR utgör för myndigheterna och för samhället i sin helhet.

Givet denna bakgrund framstår det som viktigt att myndigheterna bör ställa frågan: på vilka konkreta grunder antas NMR utgöra ett hot mot Sveriges inre säkerhet? Om hotbilden inte grundas i potentialen för terrorattentat – vad handlar hotet om och mot vem eller vad antas det vara riktat? Det är viktigt att myndigheterna identifierar och tydligt anger på vilket sätt en grupp eller organisation utgör ett hot och anpassar sina åtgärder därefter i den mån det är möjligt i förhållande till den lagstiftning som finns.

1.5.4 Fallstudiens slutsatser i korthet

Genom en översikt av befintlig forskning och journalistik, och efter samtal med företrädare för både myndigheter och NMR, är den fallstudie som presenteras i kapitel fyra avsedd att tillhandahålla en analys av NMR:s bakgrund, strukturer,

⁵⁰ Se exempelvis Simon, B. & Brown, R. (1987). Perceived intragroup homogeneity in minority majority contexts. *Journal of Personality and Social Psychology* 53(4): 703–711; Pérez, E.O. (2015). Xenophobic Rhetoric and Its Political Effects on Immigrants and Their Co-Ethnics. *American Journal of Political Science* 59(3): 549–564.

⁵¹ Se bland annat SOU 2013:83, *När vi bryr oss – förslag om samverkan och utbildning för att effektivare förebygga våldsbejakande extremism* (Fritz: Stockholm): 21.

förmåga, ideologi och syn på myndighetsvärlden. Fallstudien ligger till grund för tre huvudsakliga slutsatser som samtliga pekar på vikten av att reflektera över frågan, vad är det myndigheterna försöker förhindra och begränsa?

1. ***NMR som parlamentarisk politisk aktör*** är marginell, bland annat eftersom det huvudsakliga syftet med den parlamentariska verksamheten är att kunna säkra en plats i det offentliga samtalet snarare än en genuin tro att partiet ska vinna egna mandat. Det finns inga uppenbara förutsättningar för förändring på detta område. Det som kan göras med utgångspunkt i nu existerande rättsliga regelverk är att debattera och bemöta dem i sakfrågor.
2. ***NMR som våldsbejakande aktör*** kan Polismyndigheten respektive Säkerhetspolisen hantera med befintliga verktyg, inom ramarna för befintlig lagstiftning. Myndigheterna har goda förutsättningar att behålla denna fördel.
3. ***NMR som organiserad förvaltare av och företrädare för ett national-socialistiskt tankegods*** förefaller utgöra den i sammanhanget största utmaningen för myndigheterna och den demokratiska rättsstaten. Nationalsocialismen har ett starkt inneboende chockvärde som förstärker NMR:s förmåga att generera medial och politisk uppmärksamhet och gesken av NMR som ett konkret och organiserat hot mot demokratin. Dessutom skapar ideologin ett robust och mycket svårpåverkbart narrativ inom gruppen. Samtidigt är NMR:s förvaltande och förmedlande av det national-socialistiska tankegodset den mest svåråtkomliga aspekten av dess verksamhet. Ett ideologiskt tankegods, även då det innefattar illiberala, anti-parlamentariska och djupt rasistiska resonemang; och trots att det kan orsaka oro och rädsla i samhället, omfattas av ett gediget grundlagsskydd som gör det svårt för svenska myndigheter att hantera utan faktiska lagändringar.

2 Centrala begrepp: hjälp eller hinder?

Begrepp är viktiga för hur skeenden förstås, hanteras och kommuniceras. Begrepps-förvirring kan ha många dimensioner och det råder en bred konsensus bland forskare och praktiker om vikten av korrekt problemidentifiering och även att olika typer av problem kräver olika typer av åtgärder.⁵² Utan en korrekt problemidentifiering kan insatser i bästa fall bli verkningslösa och i värsta fall vara kontraproduktiva.

Begreppsvärlden är viktig ur samhällsvetenskaplig synvinkel eftersom de begrepp vi använder, och de sätt på vilka vi använder dem, formar våra tankemönster och antaganden, vilka i sin tur ligger till grund för våra handlingar.⁵³ Hur vi definierar olika företeelser påverkar perspektiv, ansatser och slutsatser. Begreppsvärlden är även helt central inom juridiken. Hur en företeelse benämns kan vara helt avgörande för hur den beaktas av lagen, vem som har ansvar och vilka åtgärder som är legitima.

En översikt av myndigheternas hantering av våldsbejakande extremism ger vid handen att ett antal av de begrepp som är centrala i arbetet saknar enhetliga eller allmängiltiga definitioner och definieras på olika sätt i forskningen och på andra sätt i myndighetssfären.⁵⁴ Mångtydigheten i begreppen har visat sig vara problematisk rörande såväl förståelsen som hanteringen av våldsbejakande extremism, vilket i sin tur har givit upphov till problem i kommunikation rörande fenomenet i sig.

En gemensam begreppsförståelse är med andra ord viktig för det myndighetsgemensamma arbetet, inte minst för dess legitimitet. Avsaknad av densamma kan leda till insatser och åtgärder som inte bara skiljer sig från ort till ort och över tid, men som dessutom (och därför) kan uppfattas som godtyckliga och opportunistiska; av de som drabbas så väl som av bredare folklager. Med anledning av det ovan sagda är det på sin plats att problematisera några av de centrala begreppen i arbetet mot våldsbejakande extremism.

⁵² Goldstein, H. (1990). *Problem-Oriented Policing* (New York: McGraw-Hill); Klein, M.W. & Maxson, C.L. (2012). *Street Gang Patterns and Policies* (New York: Oxford University Press); Rostami, A. (2016) *Criminal Organizing: Studies in the Sociology of Organized Crime* (Stockholm: Stockholm University).

⁵³ Berger, P. L. & Luckman, T. (1967). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* (New York: Anchor Books).

⁵⁴ Jämför exempelvis Säkerhetspolisens definition av våldsbejakande extremism med hur begreppet förstås i SOU 2017:67. *Våldsbejakande extremism: en forskarantologi* (Stockholm: Wolters Kluwers), vilket diskuteras nedan i avsnitt 2.2 och 2.2.1.

2.1 ”Demokrati”

Begreppet demokrati är centralt i denna utvärdering. Den demokratiska ordningen är grundläggande för hur vårt samhälle är uppbyggt och hur vi – myndigheter och befolkningen – förväntas hantera olika frågor. Det finns ett antal olika definitioner av begreppet demokrati, vilka kan ha betydelse för olika former av samhällsanalyser.

I fråga om hanteringen av våldsbejakande extremism är demokratibegreppet synnerligen intressant då det i samtliga skrivelser och rapporter rörande ämnet i fråga hänvisas just till demokrati och skyddet av densamma. Dessa generella hänvisningar kan vara problematiska; hur demokratibegreppet förstås kan resultera i olika krav på systemet och därmed olika möjligheter för problemhantering. I det följande skisseras utmaningen men för fördjupade diskussioner om olika former av demokratidefinitioner hänvisas till annan litteratur.⁵⁵

Processdemokratiska perspektiv fokuserar på det demokratiska förfarandet. Det centrala är att processen tillåter eller möjliggör för befolkningen att med regelbundenhet hålla makthavare ansvariga. Frågan om eller hur medborgarna faktiskt använder sig av denna möjlighet är mindre väsentlig. Den demokratiska processen är innehållsneutral; demokratin dikterar inte vad man måste tycka, endast hur man måste ge uttryck för vad man tycker.⁵⁶ *Substansdemokratiska perspektiv* ser den demokratiska processen som viktig men menar dessutom att specifika värderingar måste prägla det politiska beslutsfattandet för att processen ska kunna fungera.⁵⁷ Detta perspektiv innehåller en strävan mot att upprätthålla specifika värden för att säkerställa såväl ekonomisk som social jämlikhet, samtidigt som den vilar på samma grundfundament som den processuella demokratin.

Det kan förefalla självklart att en hållbar demokratisk process kräver att deltagarna accepterar grundläggande demokratiska värderingar. Att aktivt pådriva dessa värderingar kan dock innebära att de som inte delar dem – de som inte ”tycker rätt” – ställs utanför den demokratiska processen, vilket i sig själv riskerar att underminera processens hållbarhet.

Själva grundidén med demokratin är att den skyddar folket från förtryck genom att tillåta olika åsikter. Samtidigt finns det de som försöker utnyttja detta för att med demokratiska medel verka för en nedmontering av demokratin. En viktig fråga inom demokratiforskningen är därför till vilken grad den liberala demokratin kan skydda sig mot olika typer av hot utan att våldföra sig på den egna värdegrunden.

⁵⁵ Se exempelvis Liedman, S-E (2020). *Från Platon till demokratins kris* (Stockholm: Albert Bonniers förlag); Wikforss, Å. & Wikforss, M. (2021). *Därför demokrati: om kunskapen och folkstyret* (Stockholm: Fri Tanke).

⁵⁶ Ekman, J., Linde, J. & Sedelius, T. (2014). *Demokratiseringsprocesser: Nya perspektiv och utmaningar* (Stockholm: Studentlitteratur).

⁵⁷ För en numera klassisk framställning, se Dahl, R.A. (1982). *Dilemmas of Pluralist Democracy vs. Control* (New Haven: Yale University Press): 35–80.

Somliga menar att demokratin inte kan tolerera intolerans och att inskränkningar i grundläggande fri- och rättigheter därför kan vara nödvändiga för att skydda demokratin mot de som hotar den.⁵⁸ Andra menar att skydd av demokratin som bygger på undantag från demokratiska principer inte utgör något skydd utan snarare underminerar och bidrar till att skada demokratin.⁵⁹

Den klassiska nationalsocialism som företräds av NMR är ytterst fientligt inställd mot den parlamentariska liberala demokratin. Organisationen och dess ideologi behandlas utförligt i fallstudien men det är här på sin plats att notera att NMR på intet vis sticker under stol med målsättningen att nedmontera det rådande statskicket och den nuvarande samhällsordningen. NMR företräder, i ordets bokstaveliga bemärkelse, en samhällsomstörtande ideologi.⁶⁰ Krav på att försvara demokratin genom att frånta NMR som organisation och dess medlemmar vissa i lag skyddade rättigheter, inklusive grundlagsskyddade sådana, är regelbundet återkommande. Exempelvis pekar det i föregående kapitel citerade uttalandet av Stefan Löfvén på ett upplevt behov av att begränsa nationalsocialisters demonstrationsfrihet och yttrandefrihet i syfte att skydda det demokratiska styrelse-kicket. Andra har pekat på ett behov av att begränsa deras rörelsefrihet⁶¹ och tryckfrihet⁶² i syfte att hämma och förekomma brottslig verksamhet. Oavsett vad man avser med begreppet ”demokrati” kräver sådana åtgärder ett noggrant övervägande av olika intressen.

⁵⁸ Se Kirshner, A. (2014). *A Theory of Militant Democracy: The Ethics of Combatting Political Extremism* (New Haven: Yale University Press): 94.

⁵⁹ Se Derrida, J. (2003). Autoimmunity: Real and Symbolic Suicides. I: Borradori, G. (red.) *Philosophy in a Time of Terror: Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida* (Chicago: Chicago University Press): 99.

⁶⁰ Begreppen samhällsomstörtande, demokratihotande, statshotande och systemhotande används ofta synonymt i det offentliga samtalet men innebär olika syften och gränsdragningar och därmed olika ramar inom vilka NMR och andra aktörer betraktas och analyseras.

⁶¹ Detta är den enda rimliga tolkningen av Expos kritik mot Säkerhetspolisen mot bakgrund av att Theodor Engström kunde köpa färjebiljett trots tidigare NMR-medlemskap och offentliggjorda åsikter. Se Expo (2022-11-17). Jonathan Leman: Almedalsdådet borde ha stoppats. Hämtad 2023-04-17 från <https://expo.se/2022/11/almedalsdaedet-borde-ha-stoppats>.

⁶² Se exempelvis Journalisten (2021-06-21). Nordfronts publicering var inte olaglig. Hämtad 2023-04-17 från <https://www.journalisten.se/nyheter/nordfronts-publicering-var-inte-olaglig>; Sveriges domstolar (2021-04-15). Svenska Akademien får inte framgång i domstol i mål om klassikerskydd för vissa äldre diktverk. Hämtad 2023-04-17 från <https://www.domstol.se/en/nyheter/2021/04/svenska-akademien-far-inte-framgang-i-domstol-i-mal-om-klassikerskydd-for-vissa-aldre-diktverk/>

2.2 ”Våldsbejakande extremism”

Begreppet våldsbejakande extremism är det senast tillkomna av en lång rad olika begrepp som används av makthavare för att särskilja de grupper, partier eller miljöer som anses utgöra ett hot mot det rådande styrelseskicket.⁶³ Här kan det vara viktigt att betona att beroende på den rådande ordningen i samhället kan de grupper som anses vara avvikande och farliga variera.⁶⁴

Till skillnad från begreppet terrorism – som definieras enligt 4 § lagen (2003:148) om straff för terroristbrott – saknar begreppet våldsbejakande extremism en rättslig och myndighetsgemensam definition. Terrorism definieras i nämnda paragraf som ett uppsåtligt brott om gärningen allvarligt kan skada ett land eller en mellanstatlig organisation, och gärningen begås i avsikt att a) injaga allvarlig fruktan hos en befolkning eller en del av en befolkning, b) otillbörligen tvinga ett offentligt organ eller en mellanstatlig organisation att vidta eller att avstå från att vidta en åtgärd, eller c) allvarligt destabilisera eller förstöra grundläggande politiska, konstitutionella, ekonomiska eller sociala strukturer i ett land eller i en mellanstatlig organisation. I samma lagstiftning definieras terroristorganisation som en sammanslutning av personer som begår eller på annat sätt medverkar till terroristbrott eller gör sig skyldiga till försök, förberedelse eller stämpling till terroristbrott. En motsvarande lagstiftning rörande våldsbejakande extremism saknas.

Centralt i förståelsen av, och arbetet mot NMR, är alltså ett begrepp som sägs beskriva en företeelse som är demokratihotade, systemhotande och samhällsfarlig, men som till stora delar saknar juridisk bärkraft. Våldsbejakande extremism är inget man kan göra sig straffrättsligt skyldig till och det utgör inte heller en grund för straffskärpning, vilket är ett grundläggande problem i ett myndighetsgemensamt arbete. Grundläggande frågor som kan ställas här är, varför har lagstiftaren valt att inte tydligt markera mot våldsbejakande extremism om det anses vara ett hot mot samhället? Och varför används inte tillämpningen av terrorlagstiftningen i större utsträckning avseende olika former av våldsbejakande extremism?⁶⁵

Avsaknaden av en enhetlig definition av begreppet våldsbejakande extremism skapar en osäkerhet om vad det är för företeelse som ska bekämpas. Trots att det saknas en enhetlig definition hänvisar dock de flesta myndigheter direkt eller indirekt till Säkerhetspolisens definition, eller snarare beskrivning av företeelsen:

⁶³ SOU 2017:67. *Våldsbejakande extremism*: 21.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Se SVT Nyheter (2018-08-24). SÄPO om NMR: ”Kan omfattas av terrorlagstiftningen.” Hämtad 2023-04-17 från <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vasternorrland/sapo-om-nmr-kan-omfattas-av-terrorlagstiftningen>.

Med extremistmiljö avser Säkerhetspolisen individer, grupper och organisationer som hålls samman av en ideologi och betraktas som våldsbejakande genom att de utifrån denna förespråkar, främjar, eller utövar våld, hot, tvång eller annan allvarlig brottslighet för att uppnå förändringar i samhällsordningen; påverka beslutsfattandet eller myndighetsutövningen eller hindra enskilda individer från att utöva sina grundlagsfästa fri- och rättigheter.⁶⁶

Denna definition är bred och i vissa delar problematisk. Det bör noteras att det som beskrivs som en ”extremistmiljö” är en åsiktsgemenskap – ”individer, grupper och organisationer som hålls samman av en ideologi.” Att ingå i en åsiktsgemenskap är en grundlagsskyddad rättighet oavsett vad dessa åsikter är. När individer inom ”extremistmiljön” gör sig skyldiga till faktiska lagbrott – när de ”förespråkar, främjar eller utövar våld, hot, tvång eller annan allvarlig brottslighet” – är detta något som är brottsligt i sig själv; alltså, det brottsliga är knutet till handlingarna och de individer som utför handlingarna, inte till den åsiktsgemenskap de tillhör.

I en annan formulering från 2020 skriver Säkerhetspolisen att:

Våldsbejakande extremism grundar sig på individers avsikt och förmåga att begå brott för att ändra samhällsordningen. Våldsbejakande höger-, våldsbejakande vänster- och våldsbejakande islamistisk extremism hålls samman av sina respektive gemensamma föreställningar och ser brott som en legitim del av den ideologiska kampen. *De menar att det inte går att förändra samhället genom det demokratiska systemet.*⁶⁷

Här menar Säkerhetspolisen att begreppet våldsbejakande extremism utgår från brottslig avsikt och förmåga. Avsikt att begå brott – i betydelsen ”uppsåt” eller aktivt förberedande – samt faktiskt begångna brott är straffbara oavsett om man ingår i ett sammanhang som kännetecknas av ”gemensamma föreställningar” eller inte. Dessutom ställs denna beskrivning inför en liknande utmaning som den föregående: även kritiska eller fientliga åsikter och uppfattningar om den rådande samhällsordningen är grundlagsskyddade.

Grundlagsskyddet är dock relativt, det vill säga, det går att begränsa dessa rättigheter enligt vissa förutsättningar. Begränsningar får genomföras i samtliga opinionsfriheter med undantag för religionsfriheten, i den utsträckning det medges i lag, vilket framgår av regeringsformen (RF) 2:20. Det ställs dock vissa krav på en sådan begränsande lagstiftning, vilket framgår av RF 2:21- RF 2:24. Av RF 2:21 framgår att begränsningar enligt 20 § får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningen får inte göras *enbart* på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning. Av RF 2:23-24 framgår

⁶⁶ Säkerhetspolisen (2019). *Säkerhetspolisen 2018* (Stockholm: Säkerhetspolisen): 60.

⁶⁷ Säkerhetspolisen (inget datum). Extremistmiljöerna. Hämtad 2022-02-10 från <https://www.sakerhetspolisen.se/forfattningsskydd/extremistmiljoerna.html>.

ytterligare förutsättningar för begränsningar avseende yttrandefrihet, informationsfrihet, demonstrationsfrihet och föreningsfrihet.

Polisen definierar våldsbejakande extremistmiljö som ”en samling individer, nätverk och organisationer som hålls samman genom ideologiska föreställningar som är antidemokratiska i den bemärkelsen att ideologin bejakar och legitimerar våld, och andra brott, som medel för att förverkliga ideologiska mål.”⁶⁸ Polisen uttrycker vidare att:

De ideologiska föreställningarna är således antidemokratiska i dubbel bemärkelse. För det första anses demokrati inte som ett legitimt styrelseskick och för det andra anses brott som ett legitimt sätt att avskaffa demokratin. Konkret betyder det att grunden i de ideologiska föreställningarna som håller samman miljöerna är att demokratin inte ska avskaffas med demokratiska medel inom det demokratiska systemet utan genom brott. Ideologiskt motiverade brott är de brott som begås inom en våldsbejakande extremistmiljö och de kan vara både politiskt eller religiöst motiverade. Med politiskt motiverad extremism avses våldsbejakande extremistmiljöer som har en politisk ideologisk grund snarare än exempelvis en religiös. Brottssaktiv inhemsk extremism definieras här som individer, nätverk och organisationer som planerar eller begår ideologiskt motiverade brott. Individer, nätverk och grupper vars ideologiska brottslighet i huvudsak sker utomlands ingår inte i begreppet brottsaktiva inhemska extremistmiljöer.

Begreppet politiskt motiverade extremistmiljöer används för de miljöer som har en politisk ideologi, primärt vit makt-miljön och den autonoma miljön.⁶⁹

Ordet ”våldsbejakande” är i sig själv problematiskt eftersom att bejaka något handlar om att acceptera eller välkomna, inte att planera eller utföra.⁷⁰

Försöket att skilja mellan extremism som är våldsbejakande och icke-våldsbejakande handlar alltså om att skilja mellan två åsiktsgemenskaper med olika syn på våld som politiskt verktyg. Ordet bejakande kan vara problematiskt ur ett rättsligt perspektiv då det tar sikte på en åsikt och åsikter är skyddade i grundlagen, vilket bland annat framgår av RF 2:1. Att få tycka och ställa sig bakom olika tankegods är en av grundbultarna i en modern demokrati samtidigt som det naturligtvis finns gränser för hur ens åsikter får uttryckas men att inneha en åsikt kan svårligen förbjudas, vilket reglerna i RF 2:1 och RF 2:21 ger uttryck för.

⁶⁸ Utveckling av arbetet mot politiskt motiverad brottslighet. Regeringsuppdrag Ju2017/08661/PO: 4.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Svenska akademins ordlista, ”Bejaka.” Hämtad 2022-11-08 från <https://svenska.se/saol/?sok=bejaka>

2.2.1 ”Våldsbejakande extremism” och terrorlagstiftningen

I SOU 2017:67 betonas att våldsbejakande extremism är vagt definierat och lätt kan sammanblandas med terrorism.⁷¹ Av förarbetena till den nuvarande terrorlagstiftningen framgår att terrorism och våldsbejakande extremism är sammankopplade.

Terrorism hotar internationell fred och säkerhet, nationell säkerhet och grundläggande fri- och rättigheter och måste bekämpas med kraft. En grundläggande förutsättning för all terrorismbekämpning är att mänskliga rättigheter och rättsstatens principer respekteras. Ett framgångsrikt arbete mot terrorism bygger även på effektiva förebyggande åtgärder mot våldsbejakande extremism. Att det finns en ändamålsenlig strafflagstiftning är naturligtvis av avgörande betydelse.⁷²

Nära anknutet till det problematiska begreppet bejakande är ett annat begrepp, nämligen begreppet främja. I en lagrådsremiss 2019 föreslog regeringen att det skulle införas ett straffansvar för den som deltar i verksamheten i en terroristorganisation på ett sätt som är ägnat att främja, stärka eller understödja organisationen. I remissen fanns också ett förslag till samröresbrott. Regeringen menade vid detta tillfälle att kriminalisering i en terroristorganisations verksamhet inte innebar en otillåten begränsning av föreningsfriheten som skyddas i regeringsformen.⁷³

Lagrådet var dock av åsikten att den föreslagna kriminaliseringen i praktiken skulle kunna innebära en begränsning av den i regeringsformen skyddade föreningsfriheten. Lagrådet betonar ett antal saker av yttersta vikt i sitt yttrande.

De delar som vi vill lyfta fram här av lagrådsyttrandet hänför sig till dessa delar i lagrådsremissen:

1. Regeringen menar att: föreningsfriheten endast skyddar lovlig verksamhet och därför inte hindrar lagförslaget.⁷⁴
2. Regeringens hänvisning till propositionen rörande rättighetskapitlet i RF: när reglerna om rättighetsskydd tillkom angavs att grundlagsskyddet inte sträcker sig längre än vad som följer av det syfte som från demokratisk synpunkt bär upp rättigheten i fråga.⁷⁵

Vad gäller den första punkten betonar Lagrådet i sitt yttrande att det är viktigt att uppmärksamma kontexten till förarbetsuttalandet. Här menar Lagrådet att syftet i förarbetet var att klargöra att ”vissa föreskrifter som saknade allt samband med fri

⁷¹ SOU 2017:67. *Våldsbejakande extremism*: 37. Relationen mellan terrorism och våldsbejakande extremism ter sig oklar och sammanblandas i skrivelser och uttalanden från såväl myndigheter som politiker.

⁷² Prop. 2021/22:133. En samlad straffrättslig terrorismlagstiftning: 65.

⁷³ Lagrådsremiss, ett särskilt straffansvar för deltagande i en terroristorganisation (2019): 22–25.

⁷⁴ Ibid: 24.

⁷⁵ Ibid: 22. Se även Prop.1975/76:209. Om ändring i regeringsformen: 139.

åsiktsbildning – såsom t.ex. bestämmelser om bedrägeri – inte skulle omfattas av grundlagens yttrandefrihetsbegrepp.”⁷⁶

Här tycks Lagrådet mena att vid en mer djupgående läsning av förarbetet och om hänsyn tas till helheten ger resonemanget vid handen att grunderna för fri- och rättigheters räckvidd och begränsningarna av desamma framgår av övervägandena angående rättighetsbegränsningar.⁷⁷

Avseende den andra punkten sägs följande:

författningskommentaren till reglerna om rättighetsbegränsningar nämns ingenting om att demokratiska kriterier skulle ha någon betydelse för frågan. Skulle sådana kriterier ha haft betydelse borde det rimligen ha kommit till uttryck där. Det synes alltså sammantaget inte finnas särskilt starkt stöd i förarbetena för att rättigheternas räckvidd skulle vara begränsad med stöd av en mer allmän hänsyn till demokratiska synpunkter. Att alla opinionsfriheter sedan rättighetsreglernas tillkomst har ansetts omfatta även odemokratiska uppfattningar och manifestationer stärker intrycket av att en sådan inskränkning av skyddsområdet aldrig var avsedd.⁷⁸

Regeringen gick inte vidare med detta förslag. Däremot påbörjades en ändring av RF 2:24, vilken anger förutsättningarna för hur och när föreningsfriheten kan begränsas. Den nya lydelsen av RF 2:24 är, ”Föreningsfriheten får begränsas endast när det gäller sammanslutningar som ägnar sig åt eller understödjer terrorism eller vilkas verksamhet är av militär eller liknande natur eller innebär förföljelse av en folkgrupp på grund av etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande.”

Av den nya terroristbrottslagen (2022:666) framgår att deltagandebrott riktar sig mot ett ”deltagande i verksamheten,” alltså en terroristorganisation. I förarbetena till denna lag konstaterade Lagrådet att bestämmelsen är öppet formulerad och att det i lagtexten inte anges några särskilda krav på att deltagandet i verksamheten ska vara av visst slag utan det räcker med att deltagandet har varit ägnat att *främja, stärka* eller *understödja* terroristorganisationen ifråga. Lagrådet kritiserade den föreslagna lydelsen på grund av dess öppna skrivning, vilken innebär att den ger möjlighet till vida tolkningar och tillika vida tillämpningar och därigenom kan vara ett problem ur ett legalitetsperspektiv. Samtidigt konstaterade Lagrådet att det med hänsyn till att terroristverksamhet kan förekomma i många olika skepnader går att acceptera en viss otidlighet i utformningen av lagregleringen.⁷⁹

⁷⁶ Lagrådets yttrade avseende lagrådsremissen för ett särskilt straffansvar för deltagande i en terroristorganisation. Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2019-03-20: 7.

⁷⁷ Lagrådets yttrade avseende lagrådsremissen för ett särskilt straffansvar för deltagande i en terroristorganisation. Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2019-03-20: 7.

⁷⁸ Ibid. Se även prop. s. 153 f.

⁷⁹ Regeringens proposition 2022/23:73, En särskild straffbestämmelse för deltagande i en terroristorganisation, bilaga 5, Lagrådets yttrande: 107.

Det som är intressant både ur ett terrorism- och våldsbejakande extremism-perspektiv är att Lagrådet betonar problematiken med att avgöra ”vad som utgör ett deltagande i en terroristorganisations verksamhet nödvändigtvis kommer att koppla till vad en sammanslutning av personer är, såsom detta uttryck redan har bestämts i 3§ i terroristbrottslagen.”⁸⁰

Vidare uttalades att:

[...] Som framgått av det föregående ska det också bedömas om sammanslutningen begår eller försöker begå uppsåtliga brott som medför viss närmare angiven fara. Därutöver ska en viss avsikt med brottsligheten föreligga. Genom valet av tempus i ordet ’begår’ rör det sig om en brottslighet som är perdurerande eller som kan förväntas i en framtid, låt vara att tidigare begångna brott kan få betydelse för bedömningen att det rör sig om en terroristorganisation. En framåtriktad bedömningsmetod av det här slaget kan vara problematisk sett ur ett rättssäkerhetsperspektiv.⁸¹

På vilket sätt är då detta viktigt med hänsyn till föreliggande utvärderings fokus på våldsbejakande extremism och ideologiskt motiverade våldsbejakande organisationer? Som Lagrådet konstaterar ifråga om terrorism-lagstiftningen kan en individ i ett nätverk begå våldsbrott med ett terroristsyfte men frågan är emellertid hur gärningspersonens brott blir en del i en organiserad verksamhet. Samma frågor kan ställas rörande våldsbejakande extremism och tillhörighet till våldsbejakande miljöer. För att kunna bedöma om en individ är skyldig till deltagandebrott måste myndigheter och/eller domstol ta ställning till vad som fordras för att andra organisationsdeltagare ska kunna knytas till gärningspersonens brottslighet på så sätt att de ska anses ha deltagit i en verksamhet. Lagrådet ställde sig frågande till om tanken var att kriminalisera deltagande i en organisation där ett flertal av medlemmarna återkommande begår eller *planerar* terroristbrott eller om det är tillräckligt om de flesta personerna i sammanslutningen *sympatiserar* med de brott som några få personer i den begår.⁸² Med andra ord, är det brottsligt att delta i en sammanslutning som har en gemensam ideologi som innebär att det är ok att begå terroristbrott, eller att ta till odemokratiska medel för att nå sina mål?

Dessa frågor är i högsta grad relevanta att ta ställning till för såväl lagstiftaren som operativa myndigheter avseende arbetet mot våldsbejakande extremism och ideologiskt motiverade våldsbejakande organisationer. En annan svårighet med terrorlagstiftningen som Lagrådet betonar är om personerna i organisationen eller nätverket har olika inriktningar; det vill säga, om personerna eftersträvar samma mål

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Ibid.

⁸² Lagrådet. Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2023-03-01. En särskild straffbestämmelse för deltagande i en terroristorganisation: 9.

men använder olika medel för att nå dit.⁸³ Som fallstudien i kapitel fyra visar kan detta mycket väl vara fallet med NMR.

Det är viktigt att det straffbelagda området, både vad avser terrorism och våldsbejakande extremism avgränsas på ett ändamålsenligt sätt.⁸⁴ Detta är viktigt av många olika anledningar, inte minst med hänsyn till rättssäkerheten och legalitetsprincipen, RF 1:1 st 3, men också till ett upprätthållande av objektivitetsprincipen, RF 1:9, samt förenligheten med fri- och rättigheter, RF 2 kap.

Samtidigt kan det inte nog betonas att den andra sidan av myntet som är minst lika viktig är att säkerställa att RF 1:2 efterlevs. Av bestämmelsen framgår bland annat att den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Det allmänna ska vidare verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och för att barns rätt tas till vara. Det allmänna ska också motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person.

Rättighetsskyddet i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR) innebär, något förenklat, att utövandet av rättigheter aldrig får innebära att andra rättigheter inskränks. Med andra ord, även om hänsyn måste tas till rättighetsbärare med ideologiskt avvikande åsikter finns ett ansvar för den offentliga makten att skydda andra medborgare från exempelvis rasistiska uttryck.

2.3 "Ideologi"

Ett annat mycket centralt begrepp i denna utvärdering är ideologi. Denna utvärdering pekar på att den nationalsocialistiska ideologin är helt central för att förstå både NMR som organisation och myndigheternas svårigheter att hantera den utmaning som organisationen företräder. Annorlunda uttryckt, NMR företer en betydande utmaning för den demokratiska rättsstaten i egenskap av organiserad företrädare för en illiberal och revolutionär ideologi.

Vad en ideologi är och vilka funktioner den fyller är frågor som rönt stort intresse inom forskningen och ligger till grund för en omfattande litteratur. Ideologi kan förstås som en tankestruktur som grundas i analys av samtiden men strävar mot en

⁸³ Jfr Prop. 2019/20:36. Ett särskilt straffansvar för samröre med en terroristorganisation: 63. Se även Lagrådsyttrandet rörande en särskild straffbestämmelse för deltagande i en terroristorganisation, Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2023-03-01: 10.

⁸⁴ Jfr Prop. 2019/20:36. Ett särskilt straffansvar för samröre med en terroristorganisation: 63.

idealiserad, ännu icke realiserad framtid; en form av utopism.⁸⁵ Enligt Paul Ricoeurs numera klassiska definition har en ideologi tre viktiga särdrag som skiljer den från utopismen.⁸⁶ Ideologin är ett system av symboler – texter, bilder, myter, begrepp – som rättfärdigar och vidmakthåller den rådande ordningen. Detta rättfärdigande kräver en omtolkning av befintliga sociala och politiska problem. Dessutom, ideologin förvränger information för att på så sätt skapa en tjänlig världs- och självförståelse, och samtidigt en misstänksamhet och negativitet gentemot andra narrativ. Slutligen har ideologi en integrativ funktion genom att den skapar, inte bara en intern världsbild utan dessutom ett gemensamt värdesystem och gemensamma betedenormer.⁸⁷

Inom NMR ligger nationalsocialismen förvisso till grund för medlemmarnas själv- och världsförståelse, inramar misstänksamhet mot samhället i stort och utgör grunden för gemensamma värderingar och beteenden. Det står samtidigt helt klart att NMR:s ideologi inte på något sätt rättfärdigar eller syftar till att vidmakthålla den rådande samhällsordningen, snarare det helt motsatta – den är revolutionär och strävar mot ett idealiserat framtida samhälle och är i denna mening utopistisk. Sociologerna Fine och Sandstrom menar att forskningens olika teoretiska ansatser ofta är ”skilda från lokala, tydligt identifierbara ideologier” och att många forskare ”försummar att specificera vad som i *praktiken* utgör en ideologi.”⁸⁸ I ett försök att förflytta begreppet ideologi från makro- till mikronivå, med fokus på sambanden mellan ideologiska föreställningar och vardagsattityder, samt på de ideologiska föreställningarnas relevans för individens förhållningssätt och handlingar gentemot samhälle och politik, definierar de ideologi som:

En samling sammanlänkade föreställningar och till dessa föreställningar knutna attityder, som delas och används av en grupp eller population i förhållande till problematiska aspekter av samhällsfrågor eller politiska frågor. Dessa föreställningar har en explicit värderande komponent och en implicit beteendekomponent.⁸⁹

Definitionen må vara otymplig men är relevant för denna utvärdering. Riceour har noterat att ideologi förvränger information för att på så sätt skapa en ändamålsenlig

⁸⁵ Se exempelvis Sargent, L.T. (2005). *The Necessity of Utopian Thinking: A Cross-National Perspective*. I: Rüsen, J., Fehr, N. & Rieger, T.W. *Thinking Utopia: Steps into Other Worlds* (New York: Berghahn): 1–14.

⁸⁶ Ricoeur, P. (1986). *Lectures on Ideology and Utopia* (New York: Columbia University Press).

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Fine, G.A. & Sandstrom, K. (1993). Ideology in Action: A Pragmatic Approach to a Contested Concept. *Sociological Theory* 11(1): 24. Kursivering i original.

⁸⁹ Fine, G.A. & Sandstrom, K. (1993). Ideology in Action: 24. Originalets text: “A set of interconnected beliefs and their associated attitudes, shared and used by of a group or population, that relate to problematic aspects of social and political topics. These beliefs have an explicit evaluative and implicit behavioral component.”

världs- och självförståelse samt integrerar medlemmarna inom ett gemensamt värdesystem och gemensamma beteendenormer.⁹⁰ Enligt Fine och Sandstroms kan ideologin inom mindre grupper förknippas med delade erfarenheter. Å *la Ricoeur* kommuniceras ideologins centrala ”sanningar” genom symboler – texter, bilder, myter, begrepp – men det viktiga är att dessa blir en grundläggande del av det vardagliga livet. Dessutom är ideologins ”sanningar” inte bara något man vet; det är något man känner.⁹¹ Ideologi både formar och formas av känslomässiga reaktioner.⁹² ”Att förstå en ideologi innebär att man *känner* dess relevans och sanning.”⁹³

Ideologier i sig själva orsakar inte våld. Vissa ideologier och narrativ kan förvisso lämpa sig bättre för våldsamma tolkningar än andra – nationalsocialismen är en sådan – men inga ideologier har egen agens. Det vill säga, för att en ideologi oavsett innehåll ska omsättas i handling förutsätter detta att det finns någon⁹⁴ eller några – en grupp – som tolkar ideologin på ett visst sätt och därefter agerar i enlighet med densamma. Olika tolkningar kan leda till olika handlingsmönster; våldsbejakande extremistgrupper kan uppstå inom bredare extremistiska miljöer som delar ideologin men förkastar våldet som metod.⁹⁵ Detta kan tyckas självklart men detta innebär att ideologins genomslagskraft föregås av ett antal sociala processer; processer som forskningen har mycket att säga om. Hur dessa processer förstås i denna utvärdering redovisas i anslutning till de delar där det är relevant.

2.4 ”Radikalisering”

Myndigheters intresse för extremism förefaller vara knutet till farhågan att den kan utvecklas till våldsbejakande extremism, vilket i sin tur är knutet till förmågan att förekomma, förebygga och motverka terrorism. Exempelvis skriver Säkerhetspolisen på sin hemsida att,

⁹⁰ Ricoeur, P. (1986). *Lectures on Ideology and Utopia*.

⁹¹ Fine, G.A. & Sandstrom, K. (1993) Ideology in Action: 29. För en mer omfattande analys, se Szanto, T. & Slaby, J. (2020). Political emotions. I: Szanto, T. & Landweer, H. (red.). *The Routledge Handbook of Phenomenology of Emotions* (London & New York: Routledge): 1–21.

⁹² Fine, G.A. & Sandstrom, K. (1993) Ideology in Action: 29.

⁹³ Steinberg, M.W. (1993) Rethinking Ideology: A Dialogue with Fine and Sandstrom from a Dialogic Perspective. *Sociological Theory* 11(3): 314.

⁹⁴ Ensamagerande våldsverkare behandlas inte i denna rapport. För en studie av denna kategori gärningspersoner, se Selbing, I., Strindberg, A. & Wennberg, S. (2021). *Ensamagerande gärningspersoner: En översikt och analys av befintlig forskning*. FOI-R--5133--SE (Stockholm: Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI).

⁹⁵ För en analys av förhållandet mellan den bredare ”miljön” och terroristgrupper, se Malthaner, S. & Waldmann, P. (2014). The Radical Milieu: Conceptualizing the Supportive Social Environment of Terrorist Groups. *Studies in Conflict and Terrorism* 37(12): 979–998.

Inom ramen för Säkerhetspolisens uppdrag att förebygga och förhindra att brott som kan skada Sverige och demokratin begås använder Säkerhetspolisen de lagar och regler som finns för att bland annat förhindra att individer som utgör ett säkerhetshot mot Sverige befinner sig i landet. Terrorism och våldsbejakande extremism kan vara religiöst eller politiskt motiverad och utgör ett allvarligt hot mot den svenska samhällsordningen. Utifrån Säkerhetspolisens uppdrag är en individs ideologiska övertygelse relevant om den ligger till grund för brottslig verksamhet.⁹⁶

Varken Säkerhetspolisen eller andra svenska myndigheter är alltså intresserade av om en åsikt i sig är extrem eller radikal. Det rör sig alltså om att upptäcka och motverka en radikaliseringsprocess; en process som bedöms innehålla risken att utmynna i brottsliga gärningar. Radikalisering enligt Socialstyrelsen

syftar på den process då en person eller grupp börjar bejaka våld i politiskt eller ideologiskt syfte. Det finns inte bara ett sätt att radikaliseras utan processen är ofta komplex och kan ske samtidigt på både individ-, grupp- och samhällsnivå. Radikaliseringen kan vara lång och utdragen, men den kan också vara relativt snabb.⁹⁷

Under de senaste årtiondena har det publicerats otaliga teorier om radikalisering. En stor del av den tidiga forskningen om radikalisering byggde på tunt empiriskt underlag och har kritiserats för sitt låga förklaringsvärde.⁹⁸ Vissa forskare menar till och med att radikalisering som förklaringsmodell är kontraproduktiv.⁹⁹ Det är dock relativt klarlagt att radikalisering inte är en homogen process utan beror på en rad sociala, psykologiska, kulturella och politiska faktorer.¹⁰⁰

Radikalisering kan förstås som ett ramverk för att beskriva hur en person går från att omfatta den samhälleliga huvudfårans sociala/politiska målsättningar

⁹⁶ Säkerhetspolisen (inget datum). Långsiktigt arbete mot terrorism. Hämtad 2023-04-15 från <https://www.sakerhetspolisen.se/verksamheten/kontraterrorism/langsiktigt-arbete-mot-terrorism.html>

⁹⁷ Socialstyrelsen (2020b). *Kort om våldsbejakande extremism - socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna*. Hämtad 2022-02-10 från <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/dokument-webb/ovrigt/valdsbejakande-utbildningspaket-kort-om-valdsbejakande-extremism.pdf>

⁹⁸ För vidare diskussion, se exempelvis Hörnqvist, M. & Flyghed, J. (2012) Exclusion or culture? The rise and the ambiguity of the radicalisation debate. *Critical Terrorism Studies* 5(3): 319–334; Malthaner, S. (2017). Radicalization: The Evolution of an Analytical Paradigm. *European Journal of Sociology* 58(3): 369–401; Silva, D.M.D. (2018). “Radicalisation: the journey of a concept”, revisited. *Race & Class* 59(4): 34–53.

⁹⁹ I synnerhet i litteraturen om radikalisering inom radikalislamism lyfts hur otydliga och oprecisa radikaliseringsmodeller kan bygga på etnocentriska fördomar och därför kan vara undermåliga för att förstå, förebygga och förhindra radikalisering. Se exempelvis Kundnani, A. (2014) *The Muslims Are Coming: Islamophobia, Extremism, and the Domestic War on Terrorism* (London: Verso).

¹⁰⁰ Attityd-beteendeförändrande modellen (*attitude-behaviours corrective*, ABC) delar exempelvis upp radikalisering i tre faktorer: strukturella, individuella och möjliggörande. Se Khalil, J. & Zeuthen, M. (2019). The Attitudes-Behaviors Corrective (ABC) Model of Violent Extremism. *Terrorism and Political Violence* 34(3): 425–450.

och metoder till att uppfatta dessa negativt; som svaga, fega, ineffektiva, skadliga och/eller förkastliga. Det innebär att radikaliseringsprocesser måste förstås i relation till den kontext inom vilken den sker.¹⁰¹

I ett liberaldemokratiskt samhälle är normaltillståndet att genom demokratiska och juridiska processer lösa samhälleliga politiska konflikter. När en individ ser som sin enda lösning för att uppnå sina politiska mål att utöva våld mot politiska motståndare kan den individen sägas ha lämnat normaltillståndet och klivit in i ett extremistiskt tillstånd.¹⁰² Uppfattningen att en viss situation kräver eller berättigar till våld uppstår inte av sig själv – den utvecklas genom möten och samtal, utbyte av idéer och verklighetstolkningar, fysiskt eller online.¹⁰³ I fråga om extremistiska rörelser menar J.M. Berger att ”med undantag för de helt nyskapande ideologerna – 0,0001 procent av de 0,01 procent av människorna som blir våldsamma extremister – föregås individuell radikalisering av gruppradikalisering.”¹⁰⁴ Det vill säga, en radikaliserad individ tar nästan undantagslöst avstamp i en förefintlig själv- och världsbild; en ideologi som har konstruerats av någon annan och förmedlas av en grupp till vilken individen dras, och som ligger till grund för dennes utveckling mot ett våldsbejakande.¹⁰⁵ Detta förhållande är viktigt för myndigheterna att beakta i det demokratistärkande och förebyggande arbetet.

Detta är en primär anledning till att det är användbart att rama in analyser av radikaliseringsprocesser och våldsbejakande extremism på gruppnivå, även när förövaren förefaller vara en så kallad ”ensamagerande” gärningsperson.¹⁰⁶ Spaaij och Hamm har konstaterat att ensamagerande våldsverkare i samtliga ideologiska sammanhang inte bara har sympatiserat med extremistiska organisationer utan ofta varit medlemmar.¹⁰⁷ Andra studier har pekat på samma förhållande, samt att ensam-

¹⁰¹ Inom forskningen benämns detta ”positionsextremism” (*positional extremism*). Se Cassam, Q. (2022). *Extremism: A Philosophical Analysis* (London & New York: Routledge): 4.

¹⁰² Crettiez, X. (2016). Thinking About Radicalization. *Revue Française de Science Politique* (engelsk upplaga) 66(5): 3. Hämtad 2023-04-15 från https://www.cairn-int.info/article-E_RFSP_665_0709--thinking-aboutradicalization.htm

¹⁰³ Jasper, J. M. (2017). The doors that culture opened: Parallels between social movement studies and social psychology. *Group Processes & Intergroup Relations* 20(3): 285–302; van Stekelenburg, J. (2014). Going All the Way: Politicizing, Polarizing, and Radicalizing Identity Offline and Online. *Sociology Compass* 8: 540–555.

¹⁰⁴ Berger, J.M. (2018) *Extremism* (Cambridge, MA: The MIT Press): 117.

¹⁰⁵ För en informativ fallstudie, se Spaaij, R. (2010). The Enigma of Lone Wolf Terrorism: An Assessment. *Studies in Conflict & Terrorism* 33(9): 856.

¹⁰⁶ Selbing, I., Strindberg, A. & Wennberg, S. (2021). *Ensamagerande gärningspersoner*. Se även van Stekelenburg, J. (2014). Going All the Way; Jasper, J. M. (2017). The doors that culture opened.

¹⁰⁷ Spaaij, R., & Hamm, M. S. (2015). Key issues and research agendas in lone wolf terrorism: 167–178.

agerande tenderar att ha umgåtts med ledare och auktoriteter inom de radikala rörelserna.¹⁰⁸ Viss forskning pekar även på att ostracism – utfrysning och upplevelsen av att ha exkluderats från sammanhang som uppfattats som viktiga – är en faktor i radikaliserings mot våldshandlingar.¹⁰⁹ Denna forskning finner stöd ibland annat terroristers biografiska data och empiriska studier som visar att ostracism gör individer mottagliga för extrema grupper och beteenden.¹¹⁰ För att hantera ostracism vinnlägger sig individer ofta om att skapa starka alternativa tillhörigheter¹¹¹ men upplevelsen aktiverar dessutom antagonistiska tankemönster och kan mynna ut i anti-sociala beteenden.¹¹² Det som Anthony Giddens kallar ”avgörande skeden” (”*fateful moments*”) – de tillfällen då ”individer manas till att fatta beslut som är särskilt betydelsefulla för deras strävanden eller för deras framtida livsbana”¹¹³ – äger förvisso rum i ett socialt sammanhang men är alltid knutna till individens psykologi.

¹⁰⁸ Se exempelvis Bouhana, N., Corner, E., Gill, P. & Schuurman, B. (2018). Background and Preparatory Behaviours of Right-Wing Extremist Lone Actors; Gill, P., Horgan, J. & Deckert, P. (2014). Bombing Alone.

¹⁰⁹ Pfundmair, M. (2019). Ostracism promotes a terroristic mindset. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression* 11(2): 134–148.

¹¹⁰ Exempelvis Franz, B. (2015). Popjihadism: Why young European Muslims are joining the Islamic State. *Mediterranean Quarterly* 26: 5–20; Gómez, Á., Morales, J.F., Hart, S., Vázquez, A. & Swann, W.B. (2011). Rejected and excluded forevermore, but even more devoted: Irrevocable ostracism intensifies loyalty to the group among identity-fused persons. *Personality and Social Psychology Bulletin* 37: 1574–1586; Hogg, M.A. (2014). From uncertainty to extremism: Social categorization and identity processes. *Current Directions in Psychological Science* 23: 338–342; Kruglanski, A.W., Gelfand, M.J., Bélanger, J.J., Sheveland, A., Hetiarachchi, M., & Gunaratna, R. (2014). The psychology of radicalization and deradicalization: How significance quest impacts violent extremism. *Political Psychology* 35: 69–93; Sageman, M. (2004). *Understanding terror networks* (Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press); Williams, K.D. (2007). Ostracism. *Annual Review of Psychology* 58: 425–452.

¹¹¹ Maner, J.K., DeWall, C.N., Baumeister, R.F. & Schaller, M. (2007). Does social exclusion motivate interpersonal reconnection? Resolving the ‘porcupine problem.’ *Journal of Personality and Social Psychology* 92: 42–55.

¹¹² DeWall, C.N., Twenge, J.M., Gitter, S.A., & Baumeister, R.F. (2009). It’s the thought that counts: The role of hostile cognition in shaping aggressive responses to social exclusion. *Journal of Personality and Social Psychology* 96: 45–59; Twenge, J.M., Baumeister, R.F., Tice, D.M. & Stucke, T.S. (2001). If you can’t join them, beat them: Effects of social exclusion on aggressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology* 81: 1058–1069; Warburton, W.A., Williams, K.D., & Cairns, D.R. (2006). When ostracism leads to aggression: The moderating effects of control deprivation. *Journal of Experimental Social Psychology* 42: 213–220.

¹¹³ Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age* (Cambridge: Polity Press): 112.

Det finns dock litet stöd i forskningen att extremistiska åsikter i sig leder till våldsam handling.¹¹⁴ Moskalkenko och McCauley ser åsiktsradikalisering och handlingsradikalisering som två besläktade men icke desto mindre separata företeelser.¹¹⁵ Denna distinktion är viktig för föreliggande utvärdering eftersom NMR:s synnerligen bombastiska anti-demokratiska retorik – ett tecken på kollektiv åsiktsradikalisering – har givit upphov till förhållandevis få *organiserade* anti-demokratiska våldshandlingar.

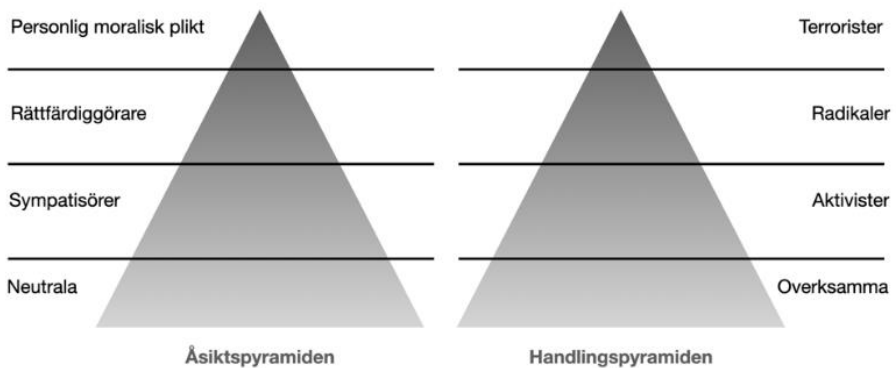

Fig. 1. Pyramidmodellen för radikalisering efter Moskalkenko & MacCauley (2019). De olika graderna av radikaliserade åsikter (höger) och radikaliserade handlingar (vänster) framställs som parallella men separata företeelser.

De två pyramiderna beskriver två företeelser som kan vara parallella men som skiljer sig åt avsevärt vad gäller det offentliga möjligheter att bemöta dem. Den vänstra pyramiderna ger uttryck för företeelser som i mångt och mycket har ett skydd i grundlagen, bland annat genom opinionsfriheterna (se 2 kap RF). Den högra pyramiderna fokuserar på aktiva handlingar som i vissa fall är brottsliga. Åtgärderna som samhället och statsapparaten kan vidta mot företeelserna i den högra pyramiderna skiljer sig avsevärt åt från den vänstra pyramiderna. Samtidigt är det viktigt att se kopplingen mellan företeelserna i de olika delarna då de utan tvekan kan hänga ihop.¹¹⁶

¹¹⁴ Se exempelvis Borum, R. (2011). Rethinking Radicalization. *Journal of Strategic Security* 4(4): 1–6; Meringolo, P. (2020). Theoretical Background of Violent Radicalisation. Research and Interventions from Different Perspectives. I: Meringolo, P. (red.) *Preventing Violent Radicalization in Europe: Multi-disciplinary Perspectives* (Cham: Springer): 3–20.

¹¹⁵ "Radicalization of thought" and "radicalization of action." Moskalkenko, S. & McCauley, C. (2019). *Radicalization to Terrorism: What Everyone Needs to Know* (Oxford: Oxford University Press).

¹¹⁶ Säkerhetspolisens (2022) *Säkerhetspolisen 2021*: 51. För en bredare diskussion se Pollack Sarnecki, H., Lioufas, A, & Jarlsbo, M. (2023). "Den rutna demokratin."

2.5 ”Miljö”

Under det första decenniet av 2000-talet har forskarna sett en övergång från att tala om extremistiska partier till att tala om extremistiska miljöer. En anledning till denna övergång beskrivs vara att gamla tiders partier till stor del har ersatts av lösa nätverk med olika aktörer. Här sker också en förskjutning till att inte fokusera på åsikterna utan på den brottslighet och de mer konkreta hot som de extrema miljöerna kan tänkas generera.¹¹⁷ Att använda begreppet miljö istället för partier innebär också att fokus hamnar på en större grupp.

Ett problem som uppstår är att populationen inte lika lätt kan avgränsas och att det inte heller är tydligt vad som krävs för att man ska anses tillhöra denna population, vilket försvårar myndighetsarbetet mot våldsbejakande extremism.

Ordet ”miljö” är ett försök att avdela och beskriva en del av civilsamhället som uppfattas som problematisk på ett visst sätt, på grundval av en eller flera gemensamma nämnare. En ”miljö” kan beskrivas som det sociala, ekonomiska, kulturella och/eller politiska utrymme inom vilket en problematisk företeelse kan uppstå och utvecklas; bredare än en specifik organisation eller grupp men snävare än samhället i stort. En översikt av litteraturen ger vid handen att en miljö kan kännetecknas av grupper, individer, nätverk och/eller strukturer som delar, vidarebeordrar, påverkar och/eller påverkas av viktiga delar av ett visst tankegods eller beteendemönster. Exempelvis talas det om ”den kriminella miljön” inom vilken organiserad och gängbaserad brottslighet frodas, och ”den hedersnormativa miljön” inom vilken hedersrelaterat våld och förtryck bejakas och skyddas.¹¹⁸

I fråga om våldsbejakande extremism tillämpas begreppet på ett antal olika företeelser. Det talas exempelvis om en ”extremistmiljö,” en ”våldsbejakande extremistmiljö,” en ”radikalnationalistisk miljö” och en ”nationalsocialistisk miljö.” Säkerhetspolisen har noterat att gränserna mellan våldsbejakande och ickevåldsbejakande miljöer har blivit allt mer diffusa.¹¹⁹ Dessutom talas det om överlapp och symbios mellan olika miljöer – exempelvis mellan extremistmiljöer och den kriminella miljön och mellan den högerextrema miljön och den salafistiska

¹¹⁷ SOU 2021:27. *Ett förbud mot rasistiska organisationer* (Stockholm: Regeringskansliet): 50; SOU 2017:67. *Våldsbejakande extremism*: 34.

¹¹⁸ Brotsförebyggande rådet (2020), *Dödligt våld i den kriminella miljön 2005–2017. Rapport 2020:4* (Stockholm: Norstedts juridik); Strindberg, A. (2021). *Våldsbejakande islamistisk extremism och hedersrelaterat våld och förtryck: En förstudie om skärningspunkter*. FOI-R--5143--SE (Stockholm: Totalförsvarets forskningsinstitut).

¹¹⁹ Säkerhetspolisen (2022). *Säkerhetspolisen 2021*: 51.

miljön¹²⁰ och även att en given miljö ofta saknar skarpa avgränsningar mot resten av samhället.¹²¹

Begreppet kan vara brett eller snävt och innefattar i praktiken de sociala företeelser och aktörer som den enskilde analytikern uppfattar som relevanta för sin förklaringsmodell.¹²² Det handlar alltså om en *behovsbaserad tolkningsmodell*: grupper, individer, nätverk och/eller strukturer som uppfattas vara sammankopplande på ett relevant och förklarande sätt.

Att diskutera de miljöer inom vilka våldsbejakande tankegods föds, formas, utvecklas och mobiliseras handlar sålunda om att sätta tankegodset i ett relevant förklarande sammanhang. En möjlig synonym till ”miljö” är ”socialt sammanhang” eftersom beskrivningar av ”miljön” som omger en grupp alltid handlar om just detta; om det sociala sammanhang som omger, formar och formas av en grupp eller företeelse. Det handlar alltså om kontextualisering, något som inom forskningen har diskuterats och problematiserats ingående.¹²³

Den miljö inom vilken NMR förstås och analyseras benämns med olika begrepp. Vit makt-miljön, den radikalnationalistiska miljön och den högerextrema miljön är några av dessa som var och en innebär en något annorlunda avgränsning. En ofta använd schematisk framställning av den bredare miljö inom vilken NMR återfinns delar in miljön i två huvudgrupper och tre undergrupper (se Fig. 2). I denna typologi av ”ytterhögern” återfinns NMR i den rasnationalistiska underavdelningen av extremhögern.

¹²⁰ Rostami, A., Mondani, H., Carlsson, C., Sturup, J., Sarnecki, J. & Edling, C. (2018). *Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige*: 85.

¹²¹ Säkerhetspolisen (2022). *Säkerhetspolisen 2021*: 51.

¹²² För denna problematik, Se Dilley, R. (1999). *The Problem of Context* (New York & Oxford: Berghahn Books): 17.

¹²³ Se Dilley, R. (1999). *The Problem of Context*.

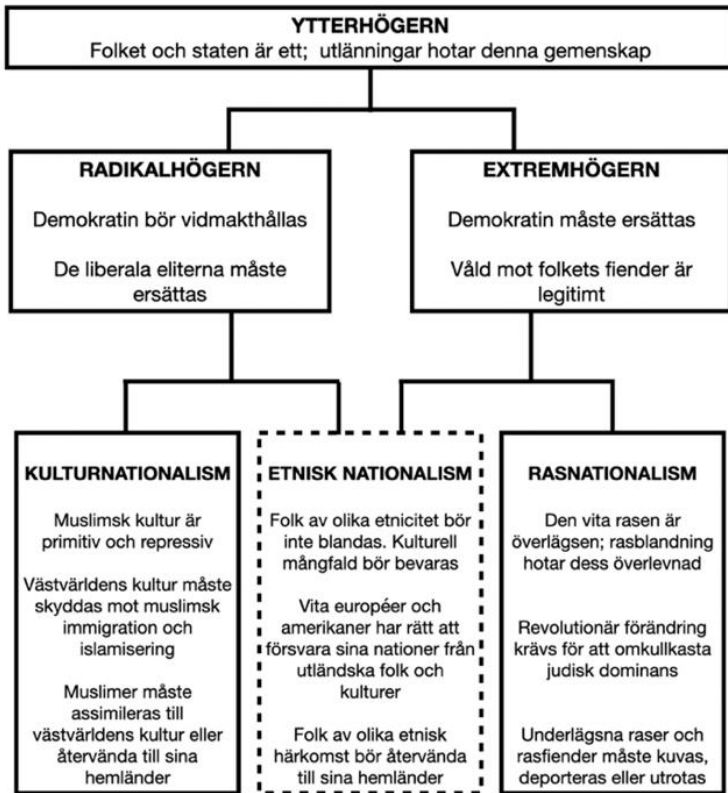

Fig. 2. Den bredare miljön inom vilken NMR sägs existera. Efter Kotonen m.fl. (2023), Bjørge & Ravndal (2019), baserad på Berntzen (2018); Mudde (2002); Teitelbaum (2017).

Illustrationen gör det möjligt att anta att den utmaning som svenska myndigheter ställs inför emanerar från just detta rasnationalistiska ”stuprör” eftersom det är det enda som sägs kännetecknas av våld. Indelningen är dock fiktiv och går stick i stäv med myndigheters såväl som forskningens beskrivningar av dessa miljöer som diffusa, överlappande, korsbefruktande och svårligen avgränsade sammanhang.¹²⁴ De föreställningar som tillskrivs aktörer inom skilda stuprör ingår i verkligheten i ett gemensamt kretslopp av rörelser, partier och individer.¹²⁵ Detta kan ses i exempelvis de gemensamma manifestationer och tillställningar som innefattat individer

¹²⁴ Se exempelvis Kallis, A. (2013). Far-Right “Contagion” or a Failing “Mainstream”? How Dangerous Ideas Cross Borders and Blur Boundaries. *Democracy and Security* 9(3): 221–246.

¹²⁵ Se exempelvis Wilhelmssen, F. (2021). Heroic Past and Anticipated Futures: A Comparative Analysis of the Conceptions of History of the Nordic Resistance Movement and Generation Identity. *Politics, Religion & Ideology* 22(3–4): 277–301.

från samtliga stuprör och i avhoppet till det rasnationalistiska NMR från det kulturalistiska Sverigedemokraterna.¹²⁶ Om man väljer att sätta de olika aktörerna i separata stuprör framhävs vissa aspekter av aktörernas verksamhet samtidigt som andra utmaningar som myndigheterna ställs inför hamnar i skymundan, framförallt den ideologiska dimensionen.¹²⁷ I detta bredare kretslopp är NMR en distinkt aktör men samtidigt en av många.

Miljöbegreppet kan få konsekvenser som är både väntade och oväntade. I både myndighetsskrivelser och rättsfall kan vi se en användning av miljöbegreppet som är något otydlig. Exempel på detta är när polismyndigheten uttalar sig om vit makt-miljö. Polismyndigheten skriver i sin rapport angående ett regeringsuppdrag om våldsbejakande extremism att antalet aktiviteter i vit makt-miljön varit påfallande många och flera grova brott har begåtts under den senaste tiden. I samma dokument uttrycker Polismyndigheten en oro över vit makt-miljöns tillväxt och aktivitetsnivå samt att denna utveckling har en mobiliserande effekt på den autonoma miljön. Vidare betonas i rapporten att vit makt-miljöns verksamhet innefattar både lagliga och olagliga aktiviteter som har som gemensam nämnare att aktiviteterna syftar till att försvaga och ytterst försöka avskaffa det demokratiska styrelseskicket.¹²⁸ I sammanhanget kan det vara viktigt att betona att den grupp av individer som inspireras eller som sporadiskt deltar inom vit makt-miljön är betydligt större än den grupp som tillhör specifika grupper, såsom exempelvis NMR.

Vad som särskiljer dessa miljöer blir viktigt inte minst med anledning av att man från myndighetshåll beskriver de aktiviteter som individerna i de olika miljöerna ägnar sig åt. I en rapport publicerad 2020 beskrev Säkerhetspolisen att av de 507 individer som var föremål för myndighetens uppföljning av den ”våldsbejakande högerextrema miljön” 2018–2019 fanns 190 individer i Belastningsregistret (BR) och 156 i Misstankeregistret (MR).¹²⁹ I BR fanns 94 olika brottsrubriceringar och

¹²⁶ Se exempelvis Expo (2021-12-06). SD-anknutna Gimle manifesterade med AFS och NMR. Hämtad 2023-04-24 från <https://expo.se/2021/12/sd-anknutna-gimle-manifesterade-med-afs-och-nmr>; Expo (2022-11-01). Här deltar SD-kandidaten i helgens NMR-upplopp. Hämtad 2023-04-24 från <https://expo.se/2022/11/har-deltar-sd-kandidaten-i-helgens-nmr-upplopp>; Expressen (2017-09-12). SD-politiker medlem i NMR: ”En god sak.” Hämtad 2023-04-24 från <https://www.expressen.se/nyheter/sd-politiker-medlem-i-nmr-en-god-sak/>. Se vidare Sverigedemokraterna (2019). *Principprogram*: 8, 9. Jfr. Johnny Skalin (SD) anförande (Anf. 119) 2020-04-08 i Riksdagens Prot. 2020/21:104. Hämtad 2023-04-25 från <https://data.riksdagen.se/fil/CD7F13D6-C212-49D6-B226-325F2967C080>

¹²⁷ Se exempelvis Knott, K. & Lee, B.J. (2020). Ideological Transmission in Extremist Contexts: Towards a Framework of How Ideas Are Shared. *Politics, Religion & Ideology* 21(1): 1–23. För en analys som belyser det historiska djupet i denna problematik, se Tourlamain, G. (2014). *”Völkisch” Writers and National Socialism: A Study of Right-Wing Political Culture in Germany, 1890–1960* (Oxford et alib: Peter Lang).

¹²⁸ Utveckling av arbetet mot politiskt motiverad brottslighet. Regeringsuppdrag Ju2017/08661/PO: 3.

¹²⁹ Säkerhetspolisen (2020). Den våldsbejakande högerextrema miljön: 139.

den vanligaste brottsrubriceringen var brott mot knivlagen, följt av ringa narkotikabrott, skadegörelse, narkotikabrott, hets mot folkgrupp och olaga hot.¹³⁰ I MR återfanns 53 olika brottsrubriceringar varav den vanligaste var hets mot folkgrupp, följt av brott mot knivlagen, misshandel, ohörsamhet mot ordningsmakten, ringa vapenbrott och våldsamt motstånd.

Skiljelinjen och/eller relationen mellan brott mot person och brott mot samhället är inte alltid tydlig och det är svårt att avgöra när brott mot personer övergår till att de facto vara hot mot samhället. När brott mot person i själva verket syftar till och har som konsekvens att samhällsinstitutioner påverkas blir det ett hot mot samhället.¹³¹

2.5.1 ”Miljö” i rättsliga sammanhang

Givet denna elasticitet torde det vara uppenbart att begreppet ”miljö” är synnerligen otjänligt ur ett operativt hänseende. Trots detta kan det ha konsekvenser att ses som en del av en miljö såväl ur ett moraliskt perspektiv som ett konkret perspektiv. Som nämnts ovan uttalade exempelvis dåvarande justitieminister Morgan Johansson 2022 att, om man har sitt umgänge i en ”våldsbejakande miljö” bör man inte få ha ”tillgång till vapen.”¹³² Uttalandet kan relateras till ett mål från Högsta förvaltningsdomstolen i vilket Polismyndighetens beslut att återkalla en persons vapentillstånd med motiveringen att han var olämplig att inneha skjutvapen prövades.¹³³ Polismyndigheten hade konstaterat att personen ifråga var aktiv medlem i NMR, som enligt polisen anges vara en högerextrem militant, nazistisk organisation med våldsam framtoning. Myndigheten betonar i målet att flera av NMR:s medlemmar har dömts och misstänkts för grova och ideologiskt motiverade våldsbrott. Polismyndigheten ansåg att det inte går att utesluta att personens vapen kan komma att användas i kriminella sammanhang. Vidare hänvisade polismyndigheten till praxis från domstolarna som visar att det är fullt möjligt att beakta omständigheter som inte är direkt kopplade till vapeninnehavarens personliga egenskaper. Polismyndighetens argument var att en helhetsbedömning ska göras av den sökandes förhållanden; inte bara sökandens egen brottslighet får beaktas utan även dennes kopplingar till kriminell miljö eller kriminella personer. Polisen argumenterade vidare för att den omgivning som NMR utgör medförde att personen i fråga var

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Se exempelvis domen angående attacken i Almedalen, Gotlands tingsrätt Rotel 1, B 808-22. Se även Säkerhetspolisen (2020). Den våldsbejakande högerextrema miljön: 138–139.

¹³² Morgan Johansson, pressträff Regeringskansliet, 2022-08-08. ”Fler åtgärder för att motarbeta våldsbejakande extremism och terrorism.” Hämtad 2022-08-16 från <https://www.regeringen.se/artiklar/2022/08/fler-atgarder-for-att-motarbeta-valdsbejakande-extremism-och-terrorism/>

¹³³ HFD 2021 ref. 43.

olämplig som vapeninnehavare. Myndigheten menade att det inte är *organisationen* som sådan som utgör en olämplig omgivning, utan *de individer* som ingår i organisationen.

Underinstanserna bedömde att personen var olämplig att inneha skjutvapen på grund av att det i den *våldsbejakande miljö* han verkar i finns en risk för att hans vapen kommer att missbrukas. Högsta förvaltningsdomstolen behandlade frågan från ett annat perspektiv. I domskälen betonade Högsta förvaltningsdomstolen de grundlagsstadgande opinionsfriheterna såsom yttrandefriheten, demonstrationsfriheten och föreningsfriheten. Vidare uttalade Högsta förvaltningsdomstolen att friheterna innebär en rätt att utan ingripande eller repressalier uttrycka åsikter, delta i demonstrationer och vara medlem i organisationer. Mot bakgrund av detta konstaterade domstolen att ett vapentillstånd inte kan återkallas enbart på grund av en persons åsikter eller medlemskap i en politisk organisation eller deltagande i möten och manifestationer anordnade av organisationen.¹³⁴

Högsta förvaltningsdomstolen uttalade vidare att det inte var en skälig grund för återtagande av vapenlicens även om personen i fråga är medlem i NMR som är ett politiskt parti. Inte heller togs det hänsyn till att organisationen beskrivs som våldsbejakande och extremistisk och en del av den svenska *vit makt-miljön*.¹³⁵

Högsta förvaltningsdomstolen kom till slutsatsen att för att personen skulle ha ansetts vara olämplig att inneha vapen hade det krävts att han inte uppfyllde de krav på laglydnad, omdöme och pålitlighet som bör ställas på en innehavare av skjutvapen. Eftersom det saknades konkreta omständigheter som talade för att hans engagemang i *vit makt-miljön* skulle innebära en risk att han skulle förlora kontrollen över sina vapen och att de skulle missbrukas av någon annan bifölls överklagan.¹³⁶

I sammanhanget är det av betydelse hur begreppet begränsningar förstås. Detta har diskuterats ingående inom rättsvetenskapen. I förarbetena till rättighetskapitlet i RF uttalades att ”inte varje negativ åtgärd från det allmännas sida som är föranledd av att någon har utnyttjat en rättighet på ett visst sätt, eller som har till syfte att förmå någon till ett visst integritetsintrång är att betrakta som en rättighetsbegränsning.”¹³⁷

Vad som dock är tydligt är att det måste finnas ett tydligt lagstöd för att begränsningar ska kunna ske och lagstiftaren måste, när rättighetsbegränsande lagstiftning

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Ibid. För mer om detta begrepp, se SOU 2019:27. *Rasistiska symboler: Praxisgenomgång och analys* (Stockholm: Nordstedts Juridik): 55 ff.

¹³⁶ HFD 2021 ref. 43.

¹³⁷ SOU 1975:75. *Medborgerliga fri- och rättigheter: Regeringsformen* (Stockholm: Göteborgs offsettryckeri): 104.

beslutas, noga redovisa sina syften avseende denna del.¹³⁸ Den restriktiva hållningen som redovisas i förarbetena har luckrats upp med tiden i både praxis och doktrin. Vad som anses vara en begränsning ur en rättslig synvinkel bör stämma överens med andra regler, inte minst regler i regeringsformen.

Här kommer det så kallade effekt-kravet in. Vad lagstiftningen får för faktiska effekter är avgörande för om något kan ses som en rättighetsbegränsning eller ej.¹³⁹ I propositionen om maskeringsförbud kom man till exempel fram till att även om de ursprungliga förutsättningarna för vad som ansågs vara en begränsning inte är uppfyllda kan det de facto påverka möjligheten till att konkretisera rättigheterna, varför lagförslaget borde bedömas mot reglerna för rättighetsbegränsningar i 2 kap i RF.¹⁴⁰

Varför är då detta relevant för denna utvärdering? För det första kan det vara värt att nämna att det kan verka vara en teoretisk och svårgripbar rättsvetenskaplig diskussion och lek med ord, men faktum är att det är viktigt att avgöra om det offentligas åtgärder är att anse som begränsningar av enskildas fri- och rättigheter. Om åtgärderna är begränsningar måste det vara legitima begränsningar, det vill säga tillåtna begränsningar som har stöd i lag.¹⁴¹ I annat fall går myndigheterna utanför sina befogenheter. I målet rörande vapenlicenser använder sig Högsta förvaltningsdomstolen av begreppet vit makt-miljö. I målet får tillhörigheten till denna ”miljö” ingen betydelse och det beror bland annat på rekvisiten i den aktuella lagstiftningen men också på grund av att legalitetsprincipen måste iaktas. Även om fri- och rättigheter inte nämns kan det antas att individers politiska tillhörighet och det skydd som finns för detta i rättighetssystemen bidrar till att Högsta förvaltningsdomstolen inte kan ta hänsyn till miljöresonemanget som Polismyndigheten för.

En i sammanhanget viktig aspekt är att även om RF inte innehåller några positiva förpliktelser är Sverige bundna av EKMR, ett rättighetskomplex som medför såväl negativa som positiva förpliktelser. De negativa förpliktelserna innebär att reglerna som finns i konventionen gäller i förhållandet stat-individ. Avseende de negativa förpliktelserna finns det en bestämmelse, artikel 17, som innebär ett förbud mot missbruk av rättigheter. Artikel 17 lyder som följer: ”Ingenting i denna konvention får tolkas så att det medför en rätt för någon stat, grupp eller person att bedriva verksamhet eller utföra handling som syftar till att utplåna någon av de fri-

¹³⁸ Prop. 1975/76:209: 153. Se även Cameron, I. (2014). Vad är en begränsning av en rättighet? I: Åhman, K. (red.) *De lege 2014: Regeringsformen 40 år 1974–2014* (Uppsala: Iustus): 165–186.

¹³⁹ Bull, T. & Sterzel, F. (2010). *Regeringsformen: en kommentar* (Uppsala: Iustus): 99; Bull, T. (1997). *Mötes- och demonstrationsfriheten – en statsrättslig studie mötes- och demonstrationsfrihetens innehåll och gränser i Sverige, Tyskland och USA* (Uppsala: Iustus): 427. Se även Enkvist, V. (2013). *Religionsfrihetens rättsliga ramar* (Uppsala: Iustus): 92.

¹⁴⁰ Prop. 2005/06:11: 29. Se även Bull, T. & Sterzel, F. (2019). *Regeringsformen*: 99. Se även JO 2007/08: 140; Enkvist, V. (2013). *Religionsfrihetens rättsliga ramar*: 93.

¹⁴¹ Enkvist, V. (2013). *Religionsfrihetens rättsliga ramar*: 93.

och rättigheter som angetts i konventionen eller till att inskränka dem i större utsträckning än vad som där medgetts.”

2.6 ”Våld” och ”våldskapital”

Det är en vedertagen sanning att NMR förfogar över ett våldskapital som på olika sätt inramar organisationens verksamhet; detta våldskapital utpekas regelbundet inom journalistiken, politiken och forskningen som en viktig aspekt av organisationens varelse.¹⁴²

En fråga som mer sällan ställs är dock vad som avses, konkret och specifikt, när man diskuterar ”NMR:s våldskapital”? Vad är ett våldskapital? Hur används det, av vem och i vilket syfte? Begreppet saknar både en vedertagen definition bland myndigheter och en motsvarighet på andra språk, och har inte heller varit föremål för debatt eller diskussion inom forskningen.¹⁴³

Begreppet våldskapital infördes i svensk lagstiftning 2016 i brottsbalken (BrB), som straffskärpande grund i samband med fyra typer av brott: olaga tvång, BrB4:4 p 2, olaga hot, BrB 4:5 p 1, utpressning BrB 9:4 p 2, och våld eller hot mot tjänsteman, BrB 17:1 p 2. I samtliga fall innebar ändringen att det vid bedömningen om brottet är grovt bland annat ska beaktas om det ”påtagligt har förstärkts med hjälp av vapen, sprängämne eller vapenattrapp eller genom anspelning på ett våldskapital.” Brottsbalken innehåller ingen definition av begreppet och lagtextens officiella engelska översättning använder uttrycket ”*allusion to a capacity for violence*” (”anspelning på en kapacitet för våld”).¹⁴⁴

Uttrycket som det används i brottsbalken är unikt svenskt.¹⁴⁵ Eriksson m.fl. spekulerar att sammanslagningen av ”våld” och ”kapital” skulle kunna ses som ”ett innovativt sätt att förstå våldets kumulativa och symboliska aspekter” och att begreppet tycks vara ”intuitivt tilltalande” och dessutom ”omedelbart begripligt” i den svenska debatten. Samtidigt noterar de att det krävs en tydligare definition och teoretisk grund för att begreppet ska ha bärkraft inom forskningen.¹⁴⁶ ”Ett ’kunskapsläge’ om våldskapital förefaller helt saknas och den nyliga utvecklingen

¹⁴² För en utveckling av detta se avsnitt 4.4.1 och 4.4.2 i denna rapport.

¹⁴³ Den enda forskningsartikel som skärskådar begreppets grunder och tillämpning förefaller vara Eriksson, M., Ekström, V., Vainik, A.-L., & Kassman, A. (2022). Violence capital: On the framing and construction of a policy problem. *Violence: An International Journal*. Publ. online 2022-12-18, hämtad 2023-04-16 från <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/26330024221146551>

¹⁴⁴ The Swedish Criminal Code. Hämtad 2023-03-10 från <https://www.government.se/government-policy/judicial-system/the-swedish-criminal-code/>

¹⁴⁵ Det närmaste är Gambetta som använder ”violence capital” för att beskriva vidmakthållande av, och utmaningar mot sociala hierarkier bland fängelsepopulationer. Gambetta, D. (2009). *Codes of the Underworld: How Criminals Communicate* (Princeton, NJ: Princeton University Press).

¹⁴⁶ Eriksson, M., Ekström, V., Vainik, A.-L., & Kassman, A. (2022). Violence capital: 3.

inom svensk lagstiftning skapar därmed ett akut behov av ytterligare empirisk forskning och utveckling av teori.”¹⁴⁷

Företeelsen beskrevs första gången 1999 av Brottsförebyggande rådet, i en rapport om brottslighet relaterad till MC-gäng.¹⁴⁸ Där beskrev Brå hur dessa gäng genom sina våldsamma konflikter över tid har skapat ett ”kapital av fruktan” som givit dem ”en sådan ställning att deras hot oroande ofta ger önskvärda resultat.”¹⁴⁹ Därefter försvinner begreppet i nästan ett årtionde. Från 2008 och framåt beskriver Brå i ett antal rapporter samma företeelse men under ett antal olika benämningar, bland annat ”kriminellt kapital,” ”gängets kapital” och ”skrämselkapital”¹⁵⁰ Dessa begrepp tillämpas på en bredare skara aktörer; utöver MC-gäng även fotbollshuliganer, nynazistiska grupper och organiserad brottslighet. Ett fokus på hur våldskapitalet används mot politiker, domstolspersonal och andra myndighetspersoner blir gradvis tydligare.¹⁵¹

Eriksson m.fl. noterar att Brå:s rapporter huvudsakligen refererar till andra Brå-rapporter samt innehåller ett mindre antal referenser till dokument från Säkerhetspolisen, Polismyndigheten och journalisten och författaren Lasse Weirup: ”detta tyder på att begreppet våldskapital huvudsakligen har utvecklats inom en specifik arbetsgrupp vid Brå, vilket torde förklara avsaknaden av källhänvisningar och debatt om begreppet i den bredare akademien.”¹⁵² De menar även att begreppet är ett så kallat ”*slippery concept*,” det vill säga ett begrepp vars betydelse är underförstådd men oklar, och som kan ändra innebörd beroende på vem som använder det och i vilket sammanhang det används.¹⁵³

När begreppet används i den utredning som föregick lagändringen 2016 låg fokus uteslutande på kriminella nätverk och organiserad brottslighet och dessas latent

¹⁴⁷ Ibid: 6.

¹⁴⁸ Brottsförebyggande rådet (1999). *MC-Brott. Rapport 1999:6* (Stockholm: Brottsförebyggande rådet).

¹⁴⁹ Ibid: 8–9.

¹⁵⁰ Brottsförebyggande rådet (2008a). *Otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen: Om ungdomsbrott, relationsvåld och organiserad brottslighet. Rapport 2008:8* (Stockholm: Brottsförebyggande rådet); Brottsförebyggande rådet (2008b). *Strategier mot fotbollsrelaterade ordningsstörningar: En kunskaps-sammanställning. Rapport 2008: 20* (Stockholm: Brottsförebyggande rådet); Brottsförebyggande rådet (2009a). *Polisens möte med organiserad brottslighet: En Undersökning om otillåten påverkan. Rapport 2009:7* (Stockholm: Brottsförebyggande rådet).

¹⁵¹ Brottsförebyggande rådet (2009b). *Otillåten påverkan mot åklagare och domare. Rapport 2009:13* (Stockholm: Brottsförebyggande rådet); Brottsförebyggande rådet (2009c). *Våldsam politisk extremism: Antidemokratiska grupperingar på yttersta höger- och vänsterkanten. Rapport 2009:15* (Stockholm: Brottsförebyggande rådet); Brottsförebyggande rådet (2012). *Förtroendevaldas utsatthet och oro för hot, våld och trakasserier. Rapport 2012:14* (Stockholm: Brottsförebyggande rådet); Brottsförebyggande rådet (2016). *Otillåten påverkan mot myndighetspersoner: En uppföljning. Rapport 2016:13* (Stockholm: Brottsförebyggande rådet).

¹⁵² Eriksson, M., Ekström, V., Vainik, A.-L., & Kassman, A. (2022). Violence capital: 12.

¹⁵³ Ibid.

vårdskapacitet: ”Med våldskapital avses en kapacitet hos ett kriminellt nätverk eller en kriminell gruppering att utöva våld, t.ex. misshandelsbrott eller mord-brandsbrott.”¹⁵⁴ Detta kapital skapar:

... en särskild typ av maktposition som kan användas både för att underlätta pågående brottslig verksamhet och för att genom hot om repressalier förhindra lagföring av tidigare begångna gärningar... Sedan våldskapitalet väl är uppbyggt räcker det ofta med en hänvisning till det kriminella nätverkets våldskapital för att gärningsmannen ska få sin vilja igenom (oavsett om det gäller en utpressningssituation, att förmå någon att delta i brott eller förvara eller sälja exempelvis narkotika) ...¹⁵⁵

Utredningen poängterar dock att våldskapital kan vara påhittat och att det viktiga i straffskärpningsgrunden är huruvida brottsoffret tror att ett våldskapital existerar:

Enligt bestämmelsen krävs att gärningsmannen ’anspelar på’ ett våldskapital. Detta krav kan uppfyllas såväl genom en hänvisning till ett faktiskt existerande våldskapital som genom en hänvisning till ett ’påhittat’ våldskapital eller till ett sådant våldskapital som gärningsmannen inte disponerar över. Det bör med andra ord i regel sakna betydelse om gärningsmannen verkligen är medlem i ett nätverk som har det våldskapital som det hänvisas till eller om gärningsmannen utnyttjar ett våldskapital som härrör från ett nätverk eller en gruppering som han eller hon inte är medlem i. I likhet med vad som gäller vid bedömningen av olaga hot måste hotet emellertid framstå som reellt för den hotade. Hänvisningen måste vara sådan att den duger för att framkalla särskilt allvarlig rädsla hos offret.¹⁵⁶

Begreppet ”våldskapital” brukas regelbundet i journalistiska, akademiska och politiska skildringar av NMR. Begreppet har en konkret rättslig betydelse men vad lagtexterna betyder i förhållande till NMR är inte uppenbart av två anledningar. Det ena är att NMR inte beskrivs eller hanteras som ett kriminellt nätverk eller en organiserad brottslig verksamhet. Det saknas vägledning i fråga om vad våldskapital betyder i förhållande till en ideologiskt motiverad våldsbejakande organisation. Dessutom är NMR sedan 2015 registrerat som politiskt parti.

Detta föranleder ytterligare frågeställningar som behöver utredas både ur ett forskningsperspektiv och ur ett myndighetsperspektiv: hur antas ett politiskt parti ageras av att bygga och vidmakthålla ett våldskapital? Hur använder man ett våldskapital samtidigt som man försöker vinna förtroende och röster genom att ställa upp i allmänna val? Förvisso kan ett våldskapital komma väl till hands i konflikter med aktivister från andra organisationer och även för att påverka tjänstepersoner i

¹⁵⁴ SOU 2014:63. *Organiserad brottslighet: förfälts- och underlåtenhetsansvar, kvalifikationsgrunder m.m.* (Stockholm: Fritzes); 281.

¹⁵⁵ Ibid: 237–238.

¹⁵⁶ Ibid: 281.

och kring valorganisationen men det förefaller rimligt att nyansera bilden av våldskapitalet som en otvetydigt positiv och självklart användbar resurs för en organisation som NMR.¹⁵⁷

Det är i sammanhanget även viktigt att utreda vad det innebär att en grupp eller rörelse utgör ett "hot." Att utgöra ett hot är något annat än att hota, eller upplevas som hotande. Den som hotar kan göra sig skyldig till brott. Den som uppträder på ett sätt som upplevs hotfullt, i bemärkelsen att den inskränker andras grundlagsstadgade rätt till trygghet, kan också göra sig skyldig till brott. Samtalet om NMR handlar dock ofta om att organisationen i sig själv, dess blotta existens, utgör ett hot mot demokratin.

¹⁵⁷ Se avsnitt 4.4.1 och 4.4.2 i denna utvärdering för ytterligare diskussion om våldskapital.

3 Myndigheternas handlingsutrymme

Detta kapitel syftar till att belysa det rättsliga ramverket för myndigheter och offentliga verksamheter i deras arbete mot våldsbejakande extremism samt hur denna verksamhet förhåller sig till fri- och rättigheter ur såväl ett nationellt som internationellt perspektiv. Det är viktigt att klargöra *vad* det är som ska skyddas, *hur* det kan skyddas och mot vilken bakgrund det ska skyddas. I avsnittet presenteras också de utvalda myndigheternas instruktioner, regleringsbrev och ett urval av de uppdrag som myndigheterna har fått från regeringen avseende arbetet mot våldsbejakande extremism.

Avseende regelverken som omgärdar arbetet mot våldsbejakande extremism kan det sägas att det var under 1930-talet som stora delar av det regelverk som i viss mån fortfarande används skapades. Det var också på 1930-talet som riksdagen fattade beslutet att inte införa ett partiförbud för organisationer som anses kunna hota demokratin. Arbetet mot dessa grupper skulle vara *ideologiskt* och ske genom andra former av lagstiftning.¹⁵⁸

Det rättsliga ramverket för olika myndigheter återfinns på olika nivåer och i olika system. De konstitutionella ramarna återfinns främst i regeringsformen (RF). I RF 1:1 stadgas att all offentlig makt i Sverige utgår från folket samt att den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunalt självstyre.

I det tredje stycket i nämnda paragraf uttrycks den så kallade legalitetsprincipen som innebär att den offentliga makten ska utövas under lagarna. Det innebär mer konkret att all offentlig maktutövning ska vara grundad i lag eller annan föreskrift.¹⁵⁹ Principen är gammal och bygger på den gamla devisen att ”land ska med lag byggas.”¹⁶⁰ Vad som krävs, det vill säga vilken form av föreskrift, är beroende av vem som har den normgivande makten för det specifika området som avses. Innebörden av rättsregeln är att myndighetsbeslut måste grunda sig på författningsstöd.¹⁶¹ Realiserandet av rättsregeln ifråga är emellertid mer komplicerad än vad som framstår vid första anblick då en del bestämmelser som styr det offentliga verksamheten är tämligen vagt formulerade och ger möjlighet till vida tolkningar. Så

¹⁵⁸ SOU 2021:27. *Ett förbud mot rasistiska organisationer*: 50.

¹⁵⁹ Bull, T. & Sterzel, F. (2019). *Regeringsformen – en kommentar* (Lund: Studentlitteratur): 49.

¹⁶⁰ Upplandslagens byalagsbalk från år 1296.

¹⁶¹ Sterzel, F. (2017). Legalitetsprincipen. I: Marcusson, L (red.) *Offentligrättsliga principer* (Uppsala: Iustus): 75.

är till exempel fallet med det som brukar kallas ramlagstiftning.¹⁶² I de fallen blir legalitetskravet lätt att uppfylla, i vart fall ur ett formellt perspektiv.¹⁶³ På de områden där ramlagstiftning är vanligt är tolkningsutrymmet vidare än på de områden där mer detaljerad lagstiftning förekommer. När det gäller straffrätten är legalitetsprincipen strängare och bygger på ”inget brott utan lag, inget straff utan lag.”¹⁶⁴

Även om det finns skillnader i formen för föreskrifterna kvarstår dock kravet för att det ska finnas föreskrifter i grunden för all offentlig maktutövning. I detta stycke finns med andra ord den yttersta ramen för den offentliga verksamheten, vilket är av betydelse för de frågor som avhandlas i denna utvärdering.

En annan viktig bestämmelse för det offentligas verksamhet är RF 1:9, där den så kallade objektivitetsprincipen uttrycks. Av stadgandet framgår det att domstolar och förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska beakta allas likhet inför lagen samt iakttä saklighet och opartiskhet. Saklighetskravet är relaterat till legalitetsprincipen. En del av sakligheten innebär att handlandet ska vara förankrat i lag.

Bestämmelsen utgör ett grundlagsskydd mot såväl godtycke som diskriminering. Det finns både en objektiv och en subjektiv sida av denna bestämmelse, där den objektiva sidan är hur myndighetens agerande kan uppfattas utifrån medan den subjektiva delen är hur myndighetspersonen i fråga anser sig ha agerat.¹⁶⁵

Förutom att regeln avser att skydda mot godtycke och diskriminering är den en grundpelare för att upprätthålla legitimiteten och förtroendet för den styrande makten. Denna bestämmelse är viktig i all offentlig verksamhet och anledningen till att bestämmelsen har en central roll i denna text är tvåfaldig. För det första är bestämmelsen viktig i relation till legalitetsprincipen, RF 1:1 st 3, där vikten av att all offentlig makt ska utövas under lagarna uttrycks. Den andra anledningen till att bestämmelsen har en framträdande roll i denna framställning är att företrädare för NMR i intervjuer har uttryckt att de upplever sig bli behandlade på ett sätt som strider mot de krav som uppställs i RF 1:9 av en del av de myndigheter som de kommer i kontakt med.¹⁶⁶ Oavsett hur det förhåller sig med dessa påståenden är det viktigt att undersöka vad myndigheterna har för rättslig grund för sin verksamhet i olika avseenden. Det kan inte nog understrykas att detta är avgörande för att legitimiteten inte ska ifrågasättas.

¹⁶² Ramlagstiftning är lagstiftning som är övergripande och ställer upp mål men utan någon högre detaljeringsgrad.

¹⁶³ Bull, T. & Sterzel, F. (2019). *Regeringsformen*: 50.

¹⁶⁴ Sterzel, F. (2017). Legalitetsprincipen: 77.

¹⁶⁵ Bull, T. (2017). Objektivitetsprincipen. I: Marcusson, L (red.) *Offentligrättsliga principer* (Uppsala: Iustus): 104.

¹⁶⁶ Se avsnitt 4.2.2 i denna utvärdering.

Legalitetsprincipen i RF 1:1 är tillsammans med objektivitetsprincipen i RF 1:9 av väsentlig betydelse för de statliga myndigheternas verksamhet och ytterst för regeringens legitimitet. Det är regeringen som styr riket, vilket framgår av RF 1:6. Hur styrningen går till framgår av 12 kapitlet i RF som handlar om förvaltningen. Syftet med reglerna i kapitel 12 kan sägas vara en yttersta gräns för regeringens möjlighet att agera och styra. Till sitt förfogande har regeringen myndigheterna som i sin tur har en lagstadgad lydnadsplikt gentemot regeringen, något som framgår av RF 12:1. Trots lydnadsplikten är myndigheterna självständiga och ingår inte i regeringsförvaltningen.¹⁶⁷ Hur långt självständigheten sträcker sig råder det skilda meningar om men klart är att lydnadsplikten innebär att myndigheterna måste följa föreskrifter, normer och direktiv från regeringen.

Här kan det vara värt att nämna att regeringens direktivrätt begränsas av rättsordningen i så måtto att regeringen inte får utfärda direktiv som strider mot densamma. Lydnadsplikten begränsas delvis av RF 12:2, av vilken det framgår att myndigheterna är självständiga. Myndigheternas självständighet i RF 12:2 innebär att ingen annan myndighet får bestämma hur myndigheten beslutar i särskilda fall som rör myndighetsutövning eller tillämpning av lag. Regeringen är i sin tur bundna av legalitetsprincipen avseende innehållet i sina föreskrifter och särskilda direktiv.¹⁶⁸

Regeringen har genom åren fattat olika beslut om satsningar och åtgärder mot exempelvis våldsbejakande extremism, inte minst beslutet om att inrätta en nationell samordnare. Det får mot bakgrund av de åtgärder som regeringen har beslutat om antas att fenomenet våldsbejakande extremism anses vara ett problem som regeringen vill komma till rätta med. Det är emellertid oklart vad hotet anses vara. Klart är dock att samtliga skrivelser identifierar ett behov av ett utökat samarbete mellan olika aktörer i det offentliga. Lika tydligt har det ansetts vara en förutsättning att det offentligas arbete mot våldsbejakande extremism sker inom ramen för den svenska förvaltningsmodellen där alla myndigheter ansvarar för sin egen verksamhet och ingen myndighet styr över någon annan i dess beslutsfattande.¹⁶⁹ Med detta följer en stuprörsmodell som inte verkar vara förenlig med behovet som uttrycks.

I regeringens skrivelse från 2015 lyfts de åtgärder som regeringen vidtagit för att skydda samhället från våldsbejakande extremism. I skrivelsen betonas det som lyfts fram i andra dokument både före och efter skrivelsen, nämligen att syftet med det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism är att stärka och värna det demokratiska och öppna pluralistiska samhället samt att detta arbete måste bedrivas med respekt för grundläggande demokratiska principer och fri- och rättigheter, i synnerhet opinionsfriheterna. I skrivelsen betonas vidare att om de grundläggande

¹⁶⁷ Bull, T. & Sterzel, F. (2010). *Regeringsformen*: 278.

¹⁶⁸ Bremdal, P. (2013). Att tala är silver och att tiga är guld? Om ministerstyrelse och statsråds uttalanden. I: Bull, T., Lundin, O. & Rynning, E. (red.) *Allmänt och Enskilt: Festskrift till Lena Marcusson* (Uppsala: Iustus): 50.

¹⁶⁹ Bull, T. & Sterzel, F. (2019) *Regeringsformen*: 279–280.

rättigheterna kränks och individer och grupper känner sig utpekade exempelvis på grund av sina politiska åsikter kan de förlora tilltron till demokratin. Ett effektivt förebyggande arbete måste vara rättssäkert och systemet måste ha stark legitimitet.¹⁷⁰

Det faktum att myndigheterna är självständiga i förhållande till varandra och att de oftast har olika uppdrag kan påverka samordning, samverkan och samarbete. Även om flera myndigheter har fått i uppdrag av regeringen att arbeta mot våldsbejakande extremism skiljer sig såväl uppdrag som faktiska verktyg åt. En utmaning som det offentliga arbetet mot våldsbejakande extremism står inför är att samordna arbetet med utgångspunkt i sina uppdrag och med det ramverk som de styrs av. Detta diskuteras vidare nedan.

Generellt kan sägas att regeringen beslutar om förordningar med instruktioner för varje myndighet. I dessa instruktioner finns bland annat myndighetens uppgifter.¹⁷¹ Instruktionerna kan vara mer eller mindre konkreta i sin utformning. Detaljeringsgraden i instruktionen och den lagstiftning som omgärdar myndigheten och dess verksamhet styr myndighetens faktiska självständighet och handlingsutrymme.

Lagstiftning, förordningar och föreskrifter är verktyg för myndigheterna att utföra sina uppgifter. Alltså, myndigheterna styrs såväl av regleringsbrev som instruktioner, där det senare är en föreskrift; närmare bestämt, en förordning. Andra föreskrifter som myndigheter styrs av är lagstiftning och myndighetsföreskrifter. Myndigheterna kan genom sin föreskriftsrätt styra sin verksamhet i viss omfattning.

De myndigheter som aktualiseras i denna utvärdering är, som redan nämnts, Skolverket, Socialtjänsten, Polismyndigheten, Säkerhetspolisen och Brottsförebyggande rådet (i synnerhet Center mot våldsbejakande extremism). Deras respektive instruktioner presenteras i korthet nedan. Instruktionerna och regleringsbreven kan se olika ut och, som med alla regler finns det utrymme för tolkning av desamma.

3.1 Instruktioner, regleringsbrev och lagstiftning

Nedan presenteras kortfattat instruktionerna, regleringsbrev, lagstiftning och uppdrag för Skolverket, Socialstyrelsen, Polismyndigheten och Säkerhetspolisen samt Brå för att belysa de rättsliga ramverk som omgärdar de myndigheter samt de uppdrag som är kärnan i arbetet mot våldsbejakande extremism. Vad gäller lagstiftningen som omgärdar de olika myndigheterna tas bara de inledande paragraferna i de olika lagstiftningarna upp i syfte att ge en indikation på vad som är myndigheternas primära uppgifter.

¹⁷⁰ Regeringens skrivelse 2014/15:144. Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism.

¹⁷¹ Bull, T. & Sterzel, F. (2019). *Regeringsformen*: 278.

3.1.1 Skolverkets instruktion och regleringsbrev

Skolverkets instruktion återfinns i Förordning (2015:1047) med instruktion för Statens skolverk. Av instruktionen går det inte att utläsa något som är specifikt relaterat till arbetet mot våldsbejakande extremism. Av 20 § framgår dock att myndigheten ska främja jämställdhet och integrera ett jämställdhetsperspektiv och perspektivet mänskliga rättigheter i sin verksamhet. Vid alla åtgärder som rör barn ska myndigheten i sin verksamhet i första hand beakta vad som bedöms vara barnets bästa, i enlighet med Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter. Dessa delar, inte minst jämställdhet och mänskliga rättigheter, kan anses vara grundkomponenter i fungerande demokratier och är i och med det relaterade till arbetet mot våldsbejakande extremism.

Av regleringsbrevet från 2018 p 7 framgår att en av Skolverkets uppgifter var att utreda vilken roll utbildningen inom skolväsendet har gällande arbetet mot våldsbejakande extremism.¹⁷² De frågor som utredningen förväntades ge svar på var dels utbildningens syfte, ansvar och skyldigheter, dels hur samverkan mellan skolan och olika aktörer som socialtjänst och polis ska ske. Vidare framgår av regleringsbrevet att Skolverket skulle förstärka de stödinsatser som finns för lärare för att bemöta olika former av intolerans och extremism.

3.1.1.1 Skollagen och demokratiuppdraget

Eftersom en stor del i förebyggandet av våldsbejakande extremism handlar om att främja och stärka demokratin i samhället är skolan en avgörande aktör i arbetet mot våldsbejakande extremism. Skolans roll avseende främjandet av demokratin framgår tydligt i skollagen (2010:800) av vilken det i 4 § framgår att utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Utbildningen ska vidare förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Det kan tyckas vara självklart vad detta uppdrag innebär men faktum är att det inte framgår i förarbetena till skollagen hur demokratiuppdraget ska konkretiseras.

Det finns som ovan visats ett tydligt lagstöd för skolan att vidta åtgärder för att verka för dessa mål. Problemet med demokratibegreppet ur ett rättsligt perspektiv är att det tolkas olika i olika sammanhang. Denna variation i tolkningen av begreppet riskerar att leda till olikbehandling i rättstillämpningen. Det kan förekomma konflikter mellan demokratiuppdraget och uppdraget avseende fri- och rättigheter.¹⁷³

¹⁷² Regleringsbrev för budgetåret 2018 avseende Statens skolverk. I de senare regleringsbreven efter 2018 nämns inte våldsbejakande extremism.

¹⁷³ Se Enkvist, V., Lerwall, L., Lundin, O. & Wall, G. (2018). En likvärdig utbildning. I: Lerwall, L. & Scheutz, S. (red.) *Skoljuridik och myndighetsutövning* (Uppsala: Iustus): 106–107.

I relationen mellan demokrati och fri-och rättigheter finns en inbyggd konflikt då fri- och rättigheter är ett hinder för majoriteten att styra över minoriteter.¹⁷⁴ Skolverket har emellertid konstaterat att en långsiktigt hållbar demokrati förutsätter ett upprätthållande av fri-och rättigheter.¹⁷⁵ Att det kan vara problematiskt att tolka och tillämpa olika mål i skollagen, däribland demokratibegreppet, har lyfts i andra sammanhang, inte minst på grund av att det är en bedömning som enskilda lärare och skolledare måste göra i varje enskilt fall.¹⁷⁶

Här kan paralleller göras till hur Skolverket hanterade frågan om slöjförbud. I ett beslut från 2006 uttalade Skolverket att avseende religiösa yttringar som kan anses strida mot grundläggande värderingar är skolans möjlighet och skyldighet att handla begränsad till samtal om värdegrund, jämställdhet och demokrati.¹⁷⁷

Frågor som behöver besvaras av såväl lagstiftare, tillämpare och forskare är om skolans handlingsmöjligheter är desamma avseende våldsbejakande extremism eller om det till och med finns ett mindre handlingsutrymme då det gäller just yttrandefriheten och åsiktsfriheten, som är begränsningsbara fri- och rättigheter i motsats till religionsfriheten. En annan fråga som blir relevant är om det är att anse som en begränsning av elevers fri-och rättigheter då insatser sätts in mot eleven på grundval av dess åsikt?

3.1.1.2 Skolverkets regeringsuppdrag

2017 gav Regeringen Skolverket och Socialstyrelsen ett treårigt uppdrag som syftade till att genomföra ett utvecklingsarbete som skulle förbättra samverkan mellan elevhälsan, hälso- och sjukvården och socialtjänsten så att barn och unga kan få tidiga och samordnade insatser. Uppdraget innebar bland annat att myndigheterna skulle identifiera juridiska och strukturella hinder för samverkan.¹⁷⁸

Skolverket betonar i sin redovisning av regeringsuppdraget att de ser ett fortsatt behov av att samverka med Socialstyrelsen och Polismyndigheten. En viktig fråga som Skolverket identifierar är om det arbete och den samverkan som sker för att förebygga våldsbejakande extremism på något sätt bör skilja sig åt från det arbete och samverkan som sker kring barn som av andra anledningar riskerar att fara

¹⁷⁴ Dworkin, R. (1977). *Taking rights seriously* (Cambridge, MA: Harvard University Press): xi–xii.

¹⁷⁵ Skolverket (2013). *Förskolans värdegrund, reviderad upplaga* (Stockholm: Fritzes): 20. Se även Enkvist, V., Lerwall, L., Lundin, O. & Wall, G. (2018). En likvärdig utbildning: 108.

¹⁷⁶ Warnling, W. & Bernitz, H. (2016). Den svenska skolan och dess värdegrund: för- och nackdelar. *Förvaltningsrättslig tidskrift* (1): 40 ff.

¹⁷⁷ Skolverket, beslut (2006-05-22) Dnr 52-2006:689.

¹⁷⁸ U2017/01236/GV.

illa.¹⁷⁹ Skolverket uttryckte vidare att för att kunna ge skolorna stöd och vägledning i konkreta situationer krävs att olika frågor som kan uppkomma i arbetet mot våldsbejakande extremism ytterligare analyseras rättsligt.¹⁸⁰ Avseende insatser från skolan menar Skolverket att det är av yttersta vikt att de insatser som skolan vidtar mot våldsbejakande extremism måste vara förenliga med gällande rätt men också att de ska uppnå avsedda mål.¹⁸¹

[...] Det är till exempel viktigt att det klargörs vad skolan ska och får göra för att få ett enskilt barn eller elev att respektera och bejaka samhällets grundläggande värden. För att kunna svara på vilka insatser skolan bör vidta för att förebygga våldsbejakande extremism krävs också en kartläggning och utvärdering av befintliga metoder och arbetssätt.¹⁸²

Avseende samordning föreslår Skolverket också att myndigheten tillsammans med Socialstyrelsen och Polismyndigheten får i uppdrag att utreda formerna för hur skolan, socialtjänsten och polisen kan och ska samverka i arbetet mot våldsbejakande extremism.¹⁸³

3.1.2 Socialstyrelsens instruktion och regleringsbrev

Socialstyrelsens instruktion återfinns i förordning (2015:284) med instruktion för Socialstyrelsen. Inte heller av Socialstyrelsens instruktion framgår något specifikt avseende arbetet mot våldsbejakande extremism. I 2 § stadgas dock att Socialstyrelsen ska samordna de statliga insatserna inom socialtjänst och hälso- och sjukvård när det gäller barn och ungdom samt analysera konsekvenserna för barn och ta särskild hänsyn till barns bästa inför beslut eller andra åtgärder som rör barn, vilket är relevant för barn i våldsbejakande miljöer.

Det finns inget uttalat om våldsbejakande extremism i regleringsbreven för åren 2022 och 2023 men det finns en post som relaterar till det arbetet nämligen posten ”Utvecklingsarbete avseende socialtjänsten, skolan och polisen.”¹⁸⁴ Det arbetet rör informationsspridning och kunskapshöjande insatser om informationsdelning mellan socialtjänsten, skolan och polisen.

Man får gå tillbaka till regleringsbrevet för 2017 för att finna uttryckliga uppdrag om våldsbejakande extremism. Där återfinns Våldsbejakande extremism under p 11

¹⁷⁹ Skolverket (2018). Skolans roll i arbetet mot våldsbejakande extremism: redovisning av regeringsuppdrag. Dnr 5.1.3-2018:106: 2–21.

¹⁸⁰ Skolverket (2018). Skolans roll i arbetet mot våldsbejakande extremism: redovisning av regeringsuppdrag. Dnr 5.1.3-2018:106: 20.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Ibid: 16.

¹⁸³ Ibid: 20.

¹⁸⁴ Regleringsbrev för budgetåret 2023 avseende Socialstyrelsen.

under rubriken regelbundna uppdrag. Av regleringsbrevet framgår att Socialstyrelsen fortsatt ska stödja socialtjänsten i dess arbete mot våldsbejakande extremism.¹⁸⁵ Inom ramen för uppdraget skulle myndigheten genomföra en kartläggning av hälso- och sjukvårdens erfarenheter av våldsbejakande extremism.

3.1.2.1 Socialtjänsten och omgärdande lagstiftning

Socialtjänstens främsta uppgift består av att hjälpa socialt utsatta personer att få behovsanpassad hjälp och stöd. Socialtjänstens verksamhet regleras av olika lagstiftningar men främst socialtjänstlagen (2001:453) (SoL), lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Lagen (1988:870) om vård av missbrukare (LVM) och lagen (1993:387) om stöd av service till vissa funktionshindrade. Socialtjänstens verksamhet är dock bredare än så men det ovan sagda är dess primära uppgifter och de lagstiftningar som är mest relevanta för socialtjänstens verksamhet.

Av 1 kap 1§ SoL framgår de övergripande målen för socialtjänsten samt vilka värderingar som ska styra verksamheten. Av paragrafen framgår att verksamheten ska bygga på respekt för människors självbestämmande och integritet. Av 3 kap 5 § SoL framgår att insatser ska utformas och genomföras tillsammans med den enskilde som insatserna berör. Det är viktigt att betona att socialtjänstens främsta uppgift är att bedriva individuellt inriktade insatser och allmänt strukturella insatser ska vara inriktade på att hjälpa och stödja individer som är i behov av dem.¹⁸⁶ Av samma paragraf framgår att socialnämndens insatser för enskilda ska genomföras tillsammans med den individ som berörs och om det behövs ska samverkan ske med andra samhällsorgan, organisationer och föreningar. Olika regler i socialtjänstlagen reglerar olika typer av samverkan beroende på ärendets art. Även om det finns ett uttryckligt stöd för socialtjänsten att samverka med olika aktörer är det viktigt att betona att hänsyn alltid ska tas till offentlighets och sekretesslagen (2009:400) (OSL).

Socialtjänsten styrs av ett antal grundläggande principer – respekt för människors självbestämmanderätt och integritet, normalisering och barnets bästa. Avseende barnets bästa är det viktigt att det i beslut som rör barn alltid ska göras en bedömning om vad som är barnets bästa.¹⁸⁷ 14 kap. 1 § första stycket SoL är ett viktigt lagrum. Denna bestämmelse reglerar orosanmälan och ska användas när det av olika anledningar uppstår oro för barn.

¹⁸⁵ Regleringsbrev för budgetåret 2017 avseende Socialstyrelsen. Dnr Ku2016/02295/D.

¹⁸⁶ Fridström Montoya, T. (2021). Socialtjänst. I: Lerwall, L. (red.) *Makt, myndighet, människa* (Uppsala: Iustus): 118–119.

¹⁸⁷ Mattsson, T. (2006). *Barnet som subjekt och aktör: En rättslig studie om barn i familjehem* (Uppsala: Iustus): 219.

3.1.2.2 Socialstyrelsens regeringsuppdrag avseende våldsbejakande extremism

Regeringen gav år 2016 Socialstyrelsen i uppdrag att fortsatt stödja socialtjänsten i dess arbete mot våldsbejakande extremism.¹⁸⁸ Av skrivelsen framgår att regeringen anser att det är angeläget att socialtjänstens personal har kunskap om hur olika ärenden inom socialtjänsten som rör våldsbejakande extremism kan och bör hanteras.¹⁸⁹ Socialstyrelsen har tidigare fått i uppdrag att ta fram ett stödmaterial till socialtjänstens personal som resulterade i en skrivelse med namnet *Våldsbejakande extremism - Stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna*.¹⁹⁰ Uppdraget skulle genomföras med ett tydligt fokus på att säkerställa barns behov och barnets rättigheter.

3.1.2.3 Socialtjänstens arbete mot våldsbejakande extremism

I Socialstyrelsens skrivelse om våldsbejakande extremism uttrycks tydligt att *individers åsikter* inte är föremål för insatser från socialtjänsten. Det som är styrande för socialtjänstens insatser är istället det behov av stöd och skydd som kan vara behövt till följd av individens kontakt med våldsbejakande extremism. Av skriften framgår också att insatserna varierar beroende på vad behovet är samt individens ålder. Insatserna avseende vuxna bygger på frivillighet.¹⁹¹

Socialtjänsten har det yttersta ansvaret för att enskilda som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver. Det finns dock en skillnad i socialtjänstens skyldigheter och ansvar när det gäller begångna brott, presumtiva brott och oro för vistelse i dålig miljö.¹⁹²

Det finns ingen skyldighet för socialtjänsten att underrätta Polismyndigheten angående en misstanke om ett begånget brott. Sekretessen hindrar dock inte socialtjänsten från att, under vissa förutsättningar, på eget initiativ lämna uppgifter till polisen.¹⁹³ Det finns dock en skyldighet att anmäla pågående eller nära förestående brott. Här kan nämnas att reglerna i brottsbalken om skyldighet att anmäla vissa

¹⁸⁸ Ku2016/02295/D. Uppdrag till Socialstyrelsen att fortsatt stödja socialtjänstens arbete mot våldsbejakande extremism.

¹⁸⁹ Ku2016/02295/D.

¹⁹⁰ Socialstyrelsen (2016). *Våldsbejakande extremism: Stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna* (Stockholm: Socialstyrelsen).

¹⁹¹ Socialstyrelsen. (2020c) *Våldsbejakande extremism Ett utbildningsmaterial för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna* (Stockholm: Socialstyrelsen).

¹⁹² Socialstyrelsen (2020d). *Våldsbejakande extremism: Stöd till socialtjänstens arbete med återvändare och andra personer involverade i våldsbejakande extremistiska miljöer* (Stockholm: Socialstyrelsen): x.

¹⁹³ Fridström Montoya, T. & Rådman, F. (2022). *Sekretess och tystnadsplikt på socialtjänstens område*. Andra upplagan (Stockholm: Norstedts Juridik). Se hela kapitel 6 angående utlämnande av uppgifter till brottsutredande myndigheter.

förestående brott anses vara en sådan sekretessbrytande regel som avses i 10 kap. 28 § OSL.

Socialtjänsten ska bedriva ett aktivt och utåtriktat arbete för att nå enskilda och grupper av personer med insatser i ett så tidigt skede som möjligt.¹⁹⁴ Den uppsökande verksamheten måste utformas så att rätten till privatliv och den personliga integriteten inte kränks.¹⁹⁵

I Socialstyrelsens skrift ”Våldsbejakande extremism - Stöd till socialtjänstens arbete med återvändare och andra personer involverade i våldsbejakande extremistiska miljöer” betonas vikten av lägesbeskrivningar. Det kan handla om att få kunskap om att det förekommer spridning av extremistiska idéer, företeelser och extrema strömningar och åsikter i samhället. Notera att lägesbeskrivningarna är generella och inte inriktade på individer. Stöd för dessa lägesbeskrivningar finns i 3:1 SoL.

Att lägesbeskrivningarna är viktiga framgår av skriften:

En konkret lägesbeskrivning ger möjlighet för aktörerna att se var problemet ligger och vilka åtgärder och aktiviteter som kan vidtas utifrån de olika samverkansaktörernas förutsättningar och uppdrag. Den gemensamma lägesbilden pekar ut en riktning för varje aktör genom de åtgärder som beskrivs. Motsvarande lägesbeskrivning av förekomst och uttryck för våldsbejakande extremism kan också tydliggöra varje aktörs möjligheter att agera och vilket ansvar som vilar på varje aktör.¹⁹⁶

Socialtjänstens möjligheter till att vidta åtgärder finns både på ett generellt (förebyggande) och individuellt förebyggande plan (tidig förvarning) men också i form av stöd till de som redan är involverade i olika former av våldsbejakande miljöer och aktiviteter, samt till avhoppare.

3.1.3 Polismyndighetens instruktion och regleringsbrev

Av Polismyndighetens instruktion, Polisförordning (2014:1104), framgår att myndighetens huvudsakliga uppgifter och ansvar framgår av polislagen (1984:387). Myndighetens uppgifter och ansvar framgår också av polisförordningen (2014:1104) och av andra författningar. Myndigheten ska:

1. bedriva verksamheten på ett rättssäkert och enhetligt sätt,
2. följa samhällsförändringar som påverkar brottsligheten och den allmänna ordningen och säkerheten, och ha
3. förmåga att snabbt reagera när det behövs,

¹⁹⁴ Socialstyrelsen (2020b): 22.

¹⁹⁵ Ibid: 23.

¹⁹⁶ Ibid: 9.

4. vara tillgänglig för allmänheten och samverka med lokalsamhället för att kunna möta lokala behov,
5. i sin verksamhet tillämpa ett jämställdhetsperspektiv och främja lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck, och
6. ha god planläggning när det gäller säkerheten för viktigare objekt, liksom inför och vid särskilda händelser.

I polisens regleringsbrev för 2022 betonas under rubriken ”Verksamhet” att brottsligheten ska minska och människors trygghet ska öka.¹⁹⁷ Genom att fullgöra sina uppgifter ska Polismyndigheten bidra till en sådan utveckling i hela landet. Polismyndigheten ska arbeta för att få allmänhetens förtroende och bidra till ett högt förtroende för rättsväsendet som helhet. Av samma regleringsbrev framgår vidare att ett av de pågående uppdragen som rör arbetet mot våldsbejakande extremism är åtgärder mot viral spridning online av terrorism- och våldsbejakande extremistiskt innehåll. En annan uppgift som Polismyndigheten har är att arbeta mot hatbrott och andra brott som hotar demokratin. Polismyndigheten har tillsammans med Kriminalvården, Statens institutionsstyrelse och Socialstyrelsen en uppgift att stärka och utveckla arbetet med stöd till avhoppare från kriminella och våldsbejakande miljöer.

Av 1 § polislagen (1984:387) framgår att polisens arbete ska syfta till att upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt att i övrigt tillförsäkra allmänheten skydd och annan hjälp. Till Polismyndighetens uppgifter hör att *förebygga, förhindra och upptäcka* brottslig verksamhet och andra störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten, att övervaka den allmänna ordningen och säkerheten och ingripa när störningar har inträffat, att utreda och beivra brott som hör under allmänt åtal, att lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp, när sådant bistånd lämpligen kan ges av polisen samt att fullgöra den verksamhet som ankommer på Polismyndigheten enligt särskilda bestämmelser.

3.1.3.1 Polismyndighetens regeringsuppdrag angående våldsbejakande extremism

Regeringen gav år 2017 Polismyndigheten och Säkerhetspolisen ett gemensamt uppdrag att: ”[...] stärka arbetet med att förebygga, förhindra, försvåra och hantera höger- och vänsterextremistisk brottslighet.”¹⁹⁸

Regeringen betonade vidare: ”[...] att en förutsättning för ett väl fungerande, tryggt och demokratiskt samhälle är att det finns förmåga att motverka hatbrott, våldsbeja-

¹⁹⁷ Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Polismyndigheten.

¹⁹⁸ Uppdrag till Polismyndigheten och Säkerhetspolisen att stärka arbetet med att förebygga, förhindra, försvåra och hantera politiskt motiverad brottslighet, Ju2017/08661/PO: 1.

kande extremism och andra former av hot mot vårt öppna samhälle.” Polismyndigheten och Säkerhetspolisen fick i uppdrag att undersöka hur samarbetet kan stärkas, redogöra för åtgärder som respektive myndighet vidtar för att stärka arbetet, samt redovisa hur det myndighetsgemensamma arbetet kan utvecklas. Vidare ingår det i uppdraget att föreslå hur samverkan med andra myndigheter och aktörer i samhället kan stärkas.¹⁹⁹

I polisens rapport konstateras att den lagliga verksamheten i dessa grupper är inriktad på att sprida antidemokratiska idéer och försök att rekrytera personer till miljöerna. När det gäller den brottsliga verksamheten handlar det om många olika typer av brott.²⁰⁰

Även Polismyndigheten drar slutsatsen att våldsbejakande extremism rör olika ansvarsområden och organisatoriska gränser hos myndigheter, kommuner och andra samhällsaktörer. För att möta hotet från extremistmiljöerna konstateras att det är nödvändigt med samverkan mellan ett stort antal aktörer. Polismyndigheten och Säkerhetspolisen har under de senaste åren utvecklat sin samverkan på ett betydande sätt och har även utvecklat samverkan med andra aktörer.²⁰¹

Polismyndigheten har producerat ett antal skrivelser och rapporter som fokuserar på olika delar av myndighetens verksamhet som direkt eller indirekt innebär ett arbete mot våldsbejakande extremism. Dessa kommer inte att presenteras och utvärderas i denna rapport då de avser företrädesvis operativa aktiviteter. I och med att denna utvärdering identifierar de primära utmaningarna i själva de omkringliggande förutsättningarna för myndigheterna finns det inte anledning att undersöka och analysera det operativa arbetet. Samtidigt bör det dock framhållas att Polismyndigheten uttrycker att:

Detta arbete har också givit resultat. Givet hotbilden finns det anledning att fortsätta utveckla arbetet mot extremistmiljöerna enligt den strategi som visat sig effektiv, dvs. utveckla samverkan.²⁰²

Frågan som måste ställas är dock: effektiv i vilket hänseende och i vilken del av den våldsbejakande miljön? Och hur kan det visas vad som har påverkat vad?

¹⁹⁹ Ibid.

²⁰⁰ Utveckling av arbetet mot politiskt motiverad brottslighet Regeringsuppdrag Ju2017/08661/PO: 5.

²⁰¹ Ibid: 3.

²⁰² Ibid.

3.1.4 Säkerhetspolisens instruktion

Av Säkerhetspolisens instruktion, Förordning (2022:1719) med instruktion för Säkerhetspolisen, framgår av 2 § att Myndigheten ska:

1. bedriva verksamheten på ett rättssäkert och enhetligt sätt,
2. följa samhällsförändringar som påverkar brottsligheten och den allmänna ordningen och säkerheten, och ha förmåga att snabbt reagera när det behövs,
3. vara tillgänglig för allmänheten och samverka med lokalsamhället för att kunna möta lokala behov,
4. i sin verksamhet tillämpa ett jämställdhetsperspektiv och främja lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck, och
5. ha god planläggning när det gäller säkerheten för viktigare objekt, liksom inför och vid särskilda händelser.

Regleringsbrev för Säkerhetspolisen ser annorlunda ut än de ovan presenterade myndigheternas regleringsbrev.²⁰³ Under verksamhetsdelen finns det ingen information som visar vilken verksamhet som myndigheten ska ägna sig åt. Detta beror sannolikt på att Säkerhetspolisens verksamhet i många delar inte är behäftad med samma transparens som andra myndigheter.

3.1.4.1 Säkerhetspolisens årsrapporter och arbete mot våldsbejakande extremism

Presentationen av Säkerhetspolisens arbete ser mot bakgrund av det ovan sagda annorlunda ut och baserar sig på myndighetens årsrapporter. I årsboken från 2021 konstaterar Säkerhetspolisen att flera aktörer inom den våldsbejakande extremismen har kopplingar till den organiserade brottsligheten, dels genom metoderna som används i rekrytering och dels genom brottsliga aktiviteter. I samma rapport konstateras att det finns en koppling mellan utanförskap i samhället och våldsbejakande extremism och grov brottslighet. Utanförskapet skapar parallella samhällen som ligger utanför den demokratiska rättsstaten. Johan Olsson, chef för Polismyndighetens Nationella operativa avdelning (NOA) säger:

Utvecklingen är oroande, och i förlängningen när svenska medborgare inte kan utöva sina grundläggande fri- och rättigheter för att någon annan, kriminell eller extremist, sätter regler, blir resultatet säkerhets- och författningsshotande.²⁰⁴

²⁰³ Se exempelvis Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Säkerhetspolisen.

²⁰⁴ Säkerhetspolisen (2022). *Säkerhetspolisen 2021*: 38.

I rapporten betonas också att det har skett en sammanblandning av legal och illegal verksamhet, genom att de extremistiska grupperna använder sig av företag och det demokratiska systemet för att agera.²⁰⁵

Här måste det dock påpekas att det är en skillnad i att använda företag för att bedriva brottslig verksamhet och att företräda extremistiska åsikter i demokratiskt valda församlingar.

Enligt Säkerhetspolisen är aktivitetsnivån inom de våldsbejakande miljöerna hög. Bilden har dock förändrats på senare år då digitala miljöer får en allt större betydelse och i stor omfattning ersätter de fysiska miljöerna. Säkerhetspolisen uttalar också att ”Det är inte nödvändigtvis de som tillhör en specifik organisation som är mest benägna att begå brott.”²⁰⁶ Vidare menar Säkerhetspolisen att

Vi ser ständigt nya aktörer i vårt informationsflöde, vilket indikerar att extremismen växer i bred bemärkelse. Den gemensamma nämnaren hos de våldsbejakande extremisterna är miss-tron mot etablissemangen och att skulden för samhällets oförmåga eller egna misslyckanden läggs på de som uppfattas företräda samhället.²⁰⁷

Säkerhetspolisen uttrycker att gemensamt för våldsbejakande extremistiska miljöer är att de har enkla lösningar på det som anses vara problem. Säkerhetspolisen identifierar en utveckling där allt fler sympatiserar med den ideologi som dessa grupper erbjuder. De ser också en utveckling där individer som befunnit sig i ytterkanterna av de våldsbejakande extremistmiljöerna begår attentat i västvärlden.²⁰⁸

En utveckling som Säkerhetspolisen också har identifierat och som kan anses vara viktig för föreliggande utvärdering är en koppling mellan psykisk ohälsa och mottagligheten för yngre personer av våldbejakande extremistiska budskap. De ser en ökning av unga som har både avsikt och förmåga att delta i högerextremistisk terrorrelaterad brottslighet. Denna utveckling förstärks av radikaliserings som sker på digitala plattformar.²⁰⁹

Utvecklingen beskrivs som vågor där den bakre vågen består av aktiviteter på nätet av enskilda personer, vilka bidrar till radikalisering av extremister, vilka alltså utgör den främre vågen. Det handlar i synnerhet om att det språkbruk som extremister tidigare har varit ensamma om har blivit vanligt. Säkerhetspolisen uttalar sig som följer angående denna utveckling:

²⁰⁵ Ibid.

²⁰⁶ Ibid: 35.

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Ibid.

²⁰⁹ Ibid.

Detta utgör en grogrund för rekrytering, inte minst av unga individer. Att stoppa den här tillväxten är nödvändigt för på sikt minska terrorhotet i Sverige och skydda demokratin.²¹⁰

3.1.5 Brottsförebyggande rådets instruktion och regleringsbrev

Den 21 september 2017 fick Brottsförebyggande rådet (Brå) i uppdrag av regeringen att vidta förberedelser inför inrättandet av ett nationellt centrum mot våldsbejakande extremism den 1 januari 2018.²¹¹ Av instruktionen för Brottsförebyggande rådet, Förordning (2016:1201) med instruktion för brottsförebyggande rådet, framgår att det inom myndigheten finns ett nationellt centrum mot våldsbejakande extremism (CVE). I 7 § stadgas att:

Inom myndigheten finns ett nationellt centrum mot våldsbejakande extremism. Centrumet ska från i huvudsak kriminalpolitiska utgångspunkter stärka och utveckla det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism genom att

1. främja utvecklingen av förebyggande arbete på nationell, regional och lokal nivå,
2. verka för en högre grad av samordning och effektivitet i det förebyggande arbetet,
3. ge behovsanpassat stöd till kommuner, myndigheter och andra aktörer som i sin verksamhet hanterar frågor om förebyggande av våldsbejakande extremism, och
4. samla och sprida kunskap om förebyggande av våldsbejakande extremism baserad på forskning och beprövad erfarenhet samt verka för en kunskapsbaserad praktik.

CVE är en främmande fågel som skiljer sig från de övriga offentliga verksamheterna som presenteras i denna utvärdering i så måtto att det inte är en självständig myndighet utan en del av Brå. Centret har i och med detta ingen egen instruktion för sin verksamhet och inte heller något eget regleringsbrev eller lagstiftning som gäller för enbart dem. Samtidigt har CVE den mest uttryckliga uppgiften i förhållande till våldsbejakande extremism.

Av slutredovisningen av uppdraget att förbereda för ett nationellt centrum mot våldsbejakande extremism framgår att centrets roll ska vara att

[...] långsiktigt utveckla kapaciteten hos kommuner och myndigheter att själva hantera individrelaterade ärenden, genom att bygga upp och utöka kunskapsbasen för det praktiska arbetet och genom att vägleda och ge stöd till yrkesverksamma på lokal nivå. Centret kommer också

²¹⁰ Säkerhetspolisen (2022). *Säkerhetspolisen 2021*: 36–37.

²¹¹ Dnr: Ju2017/07399.

att samla och sprida kunskap om bland annat individrelaterat stöd, i syfte att verka för en kunskapsbaserad praktik.²¹²

I regleringsbrevet för 2021 framgår att Brå ska producera hatbrottsstatik.²¹³ CVE ska redovisa hur myndigheten har arbetat med att ta fram kunskap om eventuell koppling mellan våldsbejakande extremism och hedersrelaterat våld och förtryck, och vad denna kunskap visar. Brå fick i detta regleringsbrev i uppdrag att undersöka förutsättningarna att dela information mellan olika aktörer i arbetet med att förebygga brott. Brå skulle också utvärdera den sekretessbrytande bestämmelse som infördes 2013 i socialtjänstlagen och som i vissa fall gör det möjligt för socialtjänsten att till polisen lämna uppgifter om en enskild som inte fyllt 21 år om det finns risk för att den unge kommer att utöva brottslig verksamhet. I uppdraget ingår vidare att mer allmänt belysa behov av och förutsättningar för att dela uppgifter om individer och brott samt andra uppgifter som är av betydelse för det lokala brottsförebyggande arbetet.

I regleringsbrevet för 2023 finns inget specifikt omnämnande av arbetet mot våldsbejakande extremism men däremot finns en plan för hur myndigheten ska stärka och utveckla sin förmåga att ge stöd till inte minst kommuners brottsförebyggande arbete och för att bidra med utvärderingar, statistik och andra kunskapsunderlag, för en mer kunskapsbaserad och effektiv kriminalpolitik.²¹⁴

CVE bedriver inte myndighetsutövning, vilket är en tydlig skillnad i jämförelse med de andra myndigheterna som arbetar operativt mot våldsbejakande extremism. CVE:s verksamhet verkar framför allt handla om förebyggande arbete, såväl generellt som mer specifikt inriktat sådant. CVE har inom ramen för sin uppgift utvecklat ett process- och metodstöd till myndigheter, kommuner och andra aktörer som arbetar med frågor om våldsbejakande extremism. Detta stöd är framför allt inriktat mot socialtjänsten men CVE betonar att även andra aktörer kan använda sig av det.²¹⁵

Författarna till föreliggande utvärdering uppfattar att metodstödet har arbetats fram för att förse myndigheterna med verktyg för att kunna hantera arbetet mot våldsbejakande extremism mer effektivt. Arbetet med detta metodstöd har på många sätt varit banbrytande i fråga om samverkan och samarbete mellan myndighetsföreträdare. Det finns dock en utmaning med att metodstödet utformning inte tar sikte på de olika aktörernas, i synnerhet de olika myndigheternas, specifika

²¹² Brottsförebyggande rådet (2018). *Slutredovisning av uppdraget att förbereda för ett nationellt centrum mot våldsbejakande extremism* (Stockholm: Brottsförebyggande rådet): 6.

²¹³ Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende Brottsförebyggande rådet.

²¹⁴ Regleringsbrev för budgetåret 2023 avseende Brottsförebyggande rådet.

²¹⁵ Center mot våldsbejakande extremism (2022). *Metodstöd för att hantera och utreda oro för våldsbejakande extremism: Processkarta och samtalsstöd* (Stockholm: Center mot våldsbejakande extremism): 7.

uppdrag och det rättsliga ramverk som omgärdar dessa. Det frågebatteri som föreslås i metodstödet kan ställas till en berörd eller utsatt individ endast efter att myndighetsföreträdaren har fastslagit att frågorna kan och bör ställas för att myndighetsföreträdaren ska kunna genomföra sitt uppdrag; det vill säga *den egna myndighetens uppdrag*. Vissa av frågorna som föreslås kan annars uppfattas som integritetskränkande. En fråga om en persons politiska inriktning, ställd av en myndighetsföreträdare, kan ses som en direkt inskränkning av RF 2:2, av vilken det framgår att ingen får av det allmänna tvingas att ge till känna sin åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende. Denna rättighet går inte att begränsa, vilket framgår av begränsningsreglerna i 2 kap. i RF.

3.2 Samarbete, samordning, samverkan

De nämnda myndigheterna har alla olika uppgifter och uppdrag, vilket begränsar deras möjligheter att vidta åtgärder i olika situationer. Myndigheternas uppdrag sätter också gränserna för det myndighetsövergripande samarbetet, samordning, samverkan och sist men inte minst för möjligheterna till informationsutbyte, där sekretesslagstiftningen kan innebära begränsningar.

3.2.1 Ansvar på olika nivåer

I den nationella strategin mot våldsbejakande extremism görs ytterligare en relevant indelning, nämligen av åtgärder på nationell, regional och lokal nivå.²¹⁶ Det är dock av dokumentet svårt att se vad den nationella nivån innehåller bortsett från den nationella samordnarens, eller numera CVE:s uppgifter. I strategin uttalas också att:

För att säkerställa att det kommunala arbetet för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism fungerar i alla dimensioner – främja, förebygga, förhindra – krävs att en funktion koordinerar arbetet i samverkan med lokal och nationell nivå, verksamheter inom det civila samhället och den privata sektorn.²¹⁷

I skrivelsen betonas vidare att arbetet för att ”främja demokratin, förebygga och förhindra våldsbejakande extremism är gränsöverskridande – både över verksamheter och nationsgränser, och flera uppdrag med gemensamma beröringsytor pågår parallellt.”²¹⁸ Det betonas vidare att arbetet sträcker sig över många verksamhetsområden samt att samordnaren utgör en koordinerande länk i det förebyggande arbetet. På nationell nivå är det främst Polismyndigheten som lyfts. Kriminalvården (frivården) och sjukvården, som främst finns på en regional nivå betonas vara självklara samverkanspartner som ingår i samarbetet kring sociala insatsgrupper

²¹⁶ Nationella strategin mot våldsbejakande extremism (2016).

²¹⁷ Ibid: 21.

²¹⁸ Ibid: 28.

(SIG), skola-socialtjänst-polis-fritid (SSPF) eller lokala brottsförebyggande råd (BRÅ).²¹⁹

Något som efterfrågas i den nationella strategin är en aktivare roll från den regionala nivån, dvs länsstyrelser och landsting. Länsstyrelserna kan med sin kännedom och sina kontakter i kommunerna verka underlättande avseende samverkan mellan kommuner och andra aktörer.²²⁰

Fokus verkar emellertid ligga på det kommunala arbetet mot våldsbejakande extremism och det påpekas att kommunerna är avgörande i detta arbete. Det konstateras vidare att kommunerna historiskt inte har tagit ett tillräckligt stort ansvar samt att det finns flera orsaker till det, inte minst en rädsla för att göra fel samt att det handlar om svåra bedömningar och en otydlighet vad som är kommunernas roll. Detta arbete har dock förbättrats delvis på grund av de lokala samordnarna. I den nationella strategin efterfrågas, av den nationella samordnaren, en vidareutveckling av detta arbete där kunskapsnivån bör höjas ytterligare samt att den nationella nivån måste bistå den lokala nivån med rätt form av stöd.²²¹

I den nationella strategin uttrycks att den kommunala ledningen ”måste ge ett tydligt mandat och skapa förutsättningar för kommunala verksamheter att initiera, leda och utveckla det främjande och förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism.” Vikten av långsiktigt arbete betonas samt att arbetet måste inkorporeras i andra verksamheter i kommunen. Kommunerna ska ansvara för och leda samverkan med relevanta aktörer som kan stärka den lokala motståndskraften mot våldsbejakande extremism. Några specifika exempel som lyfts är pilotprojekten med Kunskapshusen. Kommunernas uppgift ska vara att ansvara för att identifiera viktiga aktörer för det lokala förebyggande arbetet.²²² Inom kommunen är det främst aktörer inom skola, fritid och socialtjänst som är avgörande för att driva arbetet framåt.²²³

Bortsett från de tre nivåerna av offentlig verksamhet lyfts företrädare för det civila samhällets organisationer som viktiga samarbetspartners. Aktörer inom det civila samhället kan vara till exempel trossamfund och idrottsföreningar.

Upparbetade relationer och strukturer för samverkan bör vara på plats för alla frågor som är viktiga för respektive parter, inte endast våldsbejakande extremism. Relationer kräver tillit

²¹⁹ Ibid: 21.

²²⁰ Ibid: 19.

²²¹ Ibid.

²²² Ibid.

²²³ Ibid: 21.

som byggs upp över tid. Om tilliten och förtroendet finns kan det även stärka det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism. Samarbetet ska baseras på demokratiska principer, förtroende och transparens.²²⁴

Även privat verksamhet anses ha en betydelse för arbetet mot våldsbejakande extremism. Privata aktörer som bostadsbolag, parkeringsbolag och bevakningsbolag har en närvaro i lokalsamhället där människor lever och vistas och kan utgöra en viktig länk mellan medborgare och kommun.

Det framgår dock inte vilken roll dessa privata aktörer ska ha. Det kan noteras att transparens blir svåruppnåeligt när det är otydligt vad som de facto ska göras. En viktig aspekt som lyfts är att varje kommun bör ha en utpekad funktion som ansvarar för att samordna det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism.²²⁵ Här görs ett bestämt uttalande som förefaller mycket viktigt, nämligen att utan ett tydligt ansvar är risken stor att ingen anser sig ha ett ansvar.

Enligt författarna av föreliggande utvärdering är det tydligt att samverkan ses som en lösning på det problem som våldsbejakande extremism utgör. Detta leder dock till frågan om vilken del av problemet som dessa aktörer ska rikta in sig på och samverka om. Faktum kvarstår ju att det finns stora begränsningar i hur, när och i vissa fall om de olika offentliga aktörerna de facto kan vidta åtgärder. I de fall det rör sig om rena åsiktsyttringar sätter det rättsliga ramverket, som myndigheter och andra offentliga organ måste förhålla sig till, gränser för deras handlade. Då kan väldigt få åtgärder vidtas mot enskilda individer såvida det inte rör sig om brottsliga aktiviteter.

Om det å andra sidan handlar om förebyggande åtgärder som är generella så är myndigheternas möjligheter större. Då är utmaningen endast att bestämma vem som ska göra vad och när och vad som faller under de olika verksamheternas uppgifter och uppdrag.

Vad gäller CVE:s uppgift är kunskaper om dessa ramar och deras begränsning avgörande då en del av centrets uppgifter är att tillhandahålla metodstöd till olika verksamheter. Det är då viktigt att förhålla sig till vad respektive myndighet har för uppgifter och vilka rättsliga ramar som omgärdar dessa myndigheter så att stödet är relaterat till dessa parametrar. Avseende samtalsstödet till socialtjänsten bör frågorna som rekommenderas vara relaterade till socialtjänstens uppgift så att frågorna är avgränsade till vad socialtjänsten behöver för information för att kunna genomföra sina åtaganden. Detsamma gäller skolan, som har ett helt annat syfte än socialtjänsten.

²²⁴ Ibid: 22.

²²⁵ Ibid: 21.

3.2.2 Informationsutbyte

Informationsutbytet mellan myndigheterna och regeringen är något som ses som oerhört viktigt för den faktiska verksamheten. Kanske i synnerhet när det gäller frågan om arbetet mot våldsbejakande extremism, vilket också har framförts i olika sammanhang.²²⁶ Frågan om utbyte av information och det omkringliggande regelverket har givit upphov till upprepade diskussioner under det senaste decenniet, inte minst vad gäller myndigheternas förutsättningar att samarbeta när kriser uppstår eller extrema händelser inträffar.

Ett sådant exempel är attentatet i Visby den 6 juli 2022. Gärningsmannen dömdes för mord respektive förberedelse till terrorism för mordet på Ann-Marie Wieselgren och det planerade mordförsöket på Centerpartiets partiledare Annie Lööf. Det lyftes i olika mediala och politiska sammanhang att det skulle vara bra om hälso- och sjukvården kunde informera Polismyndigheten och Säkerhetspolisen om personer som på grund av sitt mentala tillstånd kan utgöra fara på olika sätt. Det finns emellertid ett ganska långtgående skydd för den personliga integriteten i olika sekretessbestämmelser som omöjliggör delande av dylik information, vilket bland annat framgår av offentlighets- och sekretesslagen.

3.2.3 Fri- och rättigheter

Kapitlets kortfattade genomgång av olika lagstiftningar som omgärdar myndigheterna och dessas verksamhet saknar en viktig aspekt som måste lyftas och problematiseras: förhållningssättet till fri- och rättigheter. I all offentlig verksamhet måste hänsyn tas till fri- och rättigheter och att tillämpningen av lag är förenlig med olika rättighetskomplex, såsom exempelvis grundlagens rättighetskapitel, men också Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR) och barnkonventionen (BK) samt andra rättighetskomplex. EKMR och BK är dock unika, med anledning av att de numera förutom att vara folkrättsliga förpliktelser även är svensk lag.

Det innebär att när myndigheterna vidtar åtgärder, även åtgärder för vilka det finns stöd i lag, måste tillämpningen av lagen ifråga vara förenlig med rättighetskomplexen. Ett exempel på detta är att åtgärder som inskränker en individs yttrandefrihet inte alltid kan anses vara legitima. Ett annat exempel när en individs och/eller gruppens rättigheter har kommit att spela en avgörande roll är när NMR sökte demonstrationstillstånd i Göteborg år 2017.²²⁷ Polismyndigheten fick in en ansökan om demonstrationstillstånd av NMR. Denna ansökan beviljades, men

²²⁶ Se bland annat Utveckling av arbetet mot politiskt motiverad brottslighet. Regeringsuppdrag Ju2017/08661/PO.

²²⁷ Se Kammarrätten i Göteborg målnummer 5083-17 och 5084-17, 2017-09-29 och Förvaltningsrätten i Göteborg målnummer 10510-17 och 10517-17, 2017-09-25. Se även Åström, K. & Enkvist, V. (2022). Vem får mest rätt? Om konsten att beakta rättighetsskyddet i mål med flera rättighetshavare. *Europarättslig tidskrift* (3): 397–418.

med vissa ändringar avseende bland annat färdväg och slutdestination. Dessa ändringar ses ur ett rättighetsperspektiv som begränsningar av demonstrationsfriheten. NMR överklagade beslutet. Så gjorde även Judiska församlingen som menade att deras religionsfrihet begränsades på grund av demonstrationen. I den processen ställdes två jämbördiga rättigheter mot varandra och såväl Förvaltningsrätten som Kammarrätten hade att bedöma relationen mellan ordningslagen och de olika rättigheterna i både RF och EKMR.²²⁸

Det var Polismyndigheten som ändrade den ursprungliga färdvägen från ansökan så att den gick förbi Judiska församlingen, vilket resulterade i en rättighetskonflikt mellan olika rättighetshavare. Rättssystemet är minst sagt svårbegripligt vad gäller dessa frågor och det ställer stora krav på myndighetspersonal, inte minst en ökad kännedom om och förståelse för juridik.

Bortsett från föreskriftsmakten som alla myndigheter har kan myndigheter arbeta fram rapporter och skrivelser för att underlätta sitt arbete. I följande kapitel presenteras ett par statliga utredningar och skrivelser som har varit viktiga delar av arbetet mot våldsbejakande extremism under det senaste decenniet. Presentationen är inte uttömmande utan syftar till att belysa vilka delar som har varit fokus i arbetet.

3.3 Myndigheternas arbete – utvecklingslinjer

För att skapa en bild av det offentliga arbetet mot våldsbejakande extremism presenteras nedan ett urval av de statliga utredningar och myndighetsrapporter som producerats sedan 2010.

Under åren 2008–2011 inhämtade regeringen underlag för att skapa sig en bild av den våldsbejakande extremismen i Sverige. BRÅ fick tillsammans med Säkerhetspolisen i uppgift att beskriva hur den våldsbejakande extremismen ser ut i Sverige, vilket mynnade ut i rapporten *Våldsam politisk extremism*.²²⁹ I rapporten konstaterades att det finns olika former av våldsbejakande extremism men att de bortsett från de ideologiska skiljelinjerna kan ses som likartade sociala företeelser.²³⁰

År 2011 antogs en nationell handlingsplan för att skydda mot våldsbejakande extremism. I Skr. 2011/12:44 betonades att arbetet för att förebygga att individer ansluter sig till våldsbejakande extremiströrelser och för att hjälpa individer att lämna sådana miljöer ska intensifieras samt att arbetet med att motverka grogrunderna för det ideologiskt motiverade våldet ska stärkas. Slutligen lyftes det fram att det europeiska och det globala arbetet för att förebygga extremism ska vidareutvecklas

²²⁸ Åström, K. & Enkvist, V. (2022). Vem får mest rätt?

²²⁹ Brottsförebyggande rådet (2009c). *Våldsam politisk extremism*.

²³⁰ Ibid: 49–50.

genom internationellt samarbete och kunskapsutbyte. I skrivelsen uttrycks att följderna av ett samhälle som inte tydligt tar avstånd från våldsbejakande extremism är polarisering och otrygghet samt att, i det förebyggande arbetet för att förhindra att människor dras till våldsbejakande miljöer, är värnandet och stärkandet av demokratin centralt. Det konstateras i skrivelsen att den svenska demokratin är stark, men att demokratin aldrig får tas för given och att den kräver ett kontinuerligt arbete för att värnas och stärkas.²³¹ Frågan är dock vad arbetet mer konkret innebär.

Det konstateras vidare i skrivelsen att extremistiska rörelser ofta utgår från en svartvit och konspiratorisk världssyn där konflikten med det omgivande samhället och förhållandet av våld är bärande punkter. Det konstateras vidare att det i grunden är samma sociala mekanismer som motiverar individer att ansluta sig till våldsbejakande extremism, oavsett om det är en rörelse som verkar för ett klasslöst, ett etniskt homogent eller ett islamistiskt samhälle.²³²

I skrivelsen betonas också vikten av demokratin; dels mot bakgrund av de fria och allmänna valen och alla människors lika värde, dels värdet av fri- och rättigheter som kommer till uttryck i såväl internationella som nationella system och att dessa rättigheter genomsyrar alla nivåer i samhället.²³³ I samma skrivelse konstaterades att medvetenheten om demokratin måste stärkas på alla nivåer i samhället och att ett arbete måste bedrivas för att motverka grogrunderna till alla former av våldsbejakande extremism. I skrivelsen betonades vidare att åtgärderna inte bara kunde omfatta polis och rättssvårdande myndigheter, utan måste ske tvärsektoriellt och utgå från en bred uppslutning i samhället.²³⁴

En del i stärkandet av demokratin ansågs vara att betona principerna om det demokratiska styrelseskicket och respekten för mänskliga rättigheter, på grund av att ideologiskt våld har en benägenhet att uppstå i ett samhälle där intolerans, främlingsfientlighet och antidemokratiska attityder breder ut sig:

I ett samhälle där alla individer åtnjuter lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter, oavsett identitet eller bakgrund, blir extremismen en företeelse i samhällets utkant. Ett sådant samhälle förutsätter att myndigheter respekterar de mänskliga rättigheterna och behandlar individer rättvist och rättssäkert, men även att var och en känner till sina rättigheter och respekterar andras rättigheter.²³⁵

²³¹ Regeringens skrivelse 2011/12:44. Handlingsplan för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism: 5.

²³² Ibid: 4–5.

²³³ Ibid: 2.

²³⁴ Ibid: 6.

²³⁵ Ibid: 7.

Vidare redovisades åtgärder som regeringen vidtagit och avsåg att vidta för att stärka medvetenheten och värnandet om demokratin mot våldsbejakande extremism. Handlingsplanen innehöll förslag på åtgärder som syftade till att öka kunskapen om våldsbejakande extremism samt åtgärder för att förebygga radikalisering. Viktiga fokusområden i nämnda handlingsplan var åtgärder för att stärka strukturerna för samverkan samt åtgärder för att motverka grogrunderna för det ideologiskt motiverade våldet. Tanken var att dessa åtgärder skulle genomföras mellan åren 2012–2014.²³⁶

Den första statliga utredning som presenterades var SOU 2013:81 *När vi bryr oss – förslag om samverkan och utbildning för att effektivare förebygga våldsbejakande extremism*. I utredningen förstås våldsbejakande extremism som våld som utövas av extremister med politiska/ideologiska motiv. Även om utredningens förslag lägger fokus på brottsförebyggande arbete betonas även här att det ytterst handlar om hur samhället lägger grunden för tillit och bygger upp en tro på demokrati och mänskliga rättigheter. Rörande det förebyggande arbetet betonar utredningen att det förebyggande arbetet aldrig enbart kan handla om insatser så att unga människor inte dras in i brottslighet med politiska/ideologiska motiv, utan att perspektivet måste vara bredare än så.²³⁷ Det framgår dock inte vad detta breda perspektiv ska utgå ifrån och vem som ska formulera det.

Ett av utredningens uppdrag var att föreslå hur våldsbejakande extremism kan förebyggas oberoende av vilka ideologiska motiv som ligger till grund för den. I utredningen betonades att det är skillnad på att vara radikal och vilja förändra samhället, å ena sidan, och att å andra sidan vara våldsbejakande extremist.²³⁸

Frågan är dock vad som verkligen avses med denna skillnad. Hur görs dessa bedömningar och på vilka grunder?

I utredningen uttalas följande om extremism:

Extremism handlar om intolerans mot åsikter och intressen som inte stämmer med de egna. Extremister står själva för det rätta och goda. Alla som har andra åsikter än dem själva har fel och står för det onda. Extremister som går över gränsen och tar till våld använder alltid argument för att få våldshandlingarna att framstå som rationella och rättfärdiga.²³⁹

Denna definition eller förståelseram är möjligen användbar för att skapa en ökad kunskap om företeelsen, men ur ett juridiskt eller operativt hänseende är den alltför vag. Det är dock en viktig definition eftersom statliga utredningar är en rättskälla som har betydelse vid tolkning och tillämpning av lag.

²³⁶ Ibid: 1.

²³⁷ SOU 2013:81 *När vi bryr oss*: 24.

²³⁸ Ibid: 33–36.

²³⁹ Ibid: 9.

I utredningar och skrivelser upprepas och betonas återkommande vikten av en fungerande demokrati samt att demokratiutveckling i hög grad handlar om att ge utrymme för människors engagemang att vilja kritisera, påverka och förändra. Det innebär dels en frihet att få uttrycka sina åsikter, men ställer också ett krav på samhället att lyssna och genomföra förändringar när så krävs. En viktig slutsats som dras i SOU 2013:81 är att:

Arrogans och ohörsamhet från dem som representerar det etablerade samhällets system, raserar känslan av tillhörighet och sänker tilliten. Det kan ge näring åt våldsbejakande extrema rörelser och få dem att växa. Uppdraget är med andra ord samhällsgenomgripande och på ett eller flera sätt berör det alla människor.²⁴⁰

Detta sätter fingret på en viktig gräns och är också en av anledningarna till att författarna till föreliggande utvärdering har valt att intervjua företrädare för NMR om deras upplevda relation till statsmakten.

I samma utredning finns en beskrivning av hur arbetet mot våldsbejakande extremism är uppbyggt (se Fig. 3). Den gröna zonen, som utgör den stora delen, består av något som benämns som demokratiuppbyggande insatser. I denna del återfinns sociala trygghetssystem, fungerande rättssystem och statsförvaltning. Utöver detta finns kunskap och tilltro till demokrati och mänskliga rättigheter. I den gröna delen är viktiga beståndsdelar fungerande politiska och rättsliga system. Vidare är det viktigt att skapa utrymme och motivera människor till att åstadkomma förändring bland annat genom att ta på sig politiska uppdrag. En annan viktig del som identifieras i utredningen är att demokrati- och värdegrundsfrågor måste betonas och arbetas med i skolan. Ytterligare en viktig aspekt i den gröna delen är att skapa möjligheter till att protestera mot olika företeelser även utanför det etablerade systemet.²⁴¹

I den gula zonen ryms de så kallade demokratistärkande insatserna. Med det avses verksamhet som utformar och förstärker redan befintliga delar i samhället så att de lever upp till och värnar om demokrati och mänskliga rättigheter. I denna del är det viktigt att det finns myndigheter med uppgift att granska andra myndigheter så att de lever upp till demokratins principer och rättsstatens krav i sin verksamhet.²⁴² Det finns olika tillsynsorgan för olika myndigheter. För samtliga myndigheter finns Justitieombudsmannen (JO).

I föreliggande utvärdering ligger fokus på skolan, socialtjänsten, Polismyndigheten och Säkerhetspolisen. Avseende skolan är det Skolinspektionen som granskar att skolorna lever upp till läroplanens mål. När det gäller socialtjänsten är det Inspektionen för vård och omsorg (IVO) som inspekterar. Polisen skiljer sig från

²⁴⁰ Ibid: 24–25.

²⁴¹ Ibid: 26.

²⁴² Några exempel på sådana är Riksdagens konstitutionsutskott som granskar regeringen och justitieombudsmännen som granskar offentlig verksamhet i dessas tillämpning av lagar och andra författningar.

de övriga två då det inte finns ett särskilt tillsynsorgan i skrivande stund. Då det är polisen som står för en stor del av det repressiva arbetet kan frånvaron av ett tillsynsorgan vara problematiskt.²⁴³

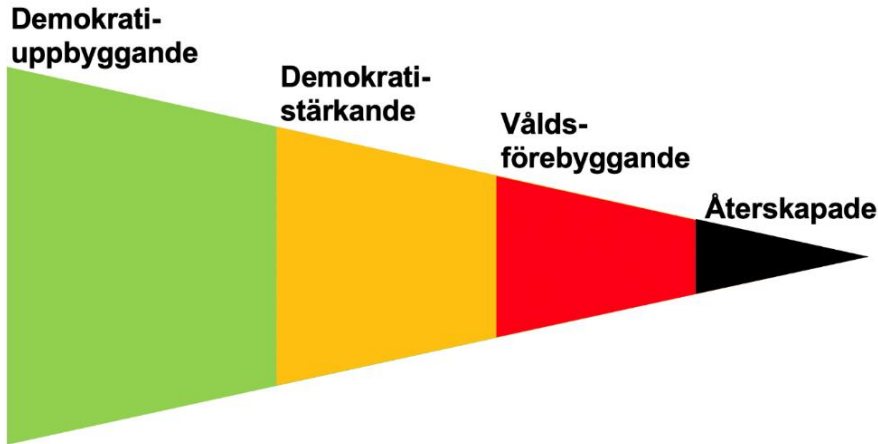

Fig 3. Förebyggande arbete ur ett helhetsperspektiv. Efter illustration i SOU 2013:81, s. 25.

I den gula zonen ryms även den verksamhet som arbetar för att fånga upp människor som etablerat en svagare tillit till samhället och demokratin och som attraheras av eller redan engagerat sig i extremistiska miljöer och börjat anamma extrema åsikter. I den gula zonen finns även understödjande insatser från organisationer och kommuner som syftar till att få ungdomar att intressera sig för politik och rösta i de allmänna valen, samt det stöd Ungdomsstyrelsen ger till organisationer som arbetar direkt mot att förebygga rekrytering till extremistiska rörelser. Andra åtgärder som finns på denna nivå är det offentliga insatser mot främlingsfientlighet och rasism.²⁴⁴ Den gröna och den gula zonen är generellt förebyggande insatser, där skolan och socialtjänsten har en framträdande roll.

I den röda zonen finns de riktade våldsförebyggande insatserna. I denna zon är det viktigt att det finns verksamhet som riktar sig till människor som etablerat sig i extremistmiljöer där våldsbrott med politiska eller ideologiska motiv planeras eller begås. De kan redan vara brottsaktiva – till exempel ha sysslat med droger,

²⁴³ Se SOU 2003:41 s. 159-160. Se även Förslag till riksdagen 1999/2000:RR7, Riksdagens revisorers förslag angående organisationsförändringar inom rättsväsendet s.16-17.

²⁴⁴ SOU 2013:81. *När vi bryr oss*: 25–26.

varit inblandade i skadegörelse, misshandel eller annan kriminalitet – men har ännu inte hunnit medverka i politiskt motiverade brott.²⁴⁵

Den röda zonen är mer repressiv till sin natur och de myndigheter som involveras är framför allt polisen och i vissa delar Säkerhetspolisen. I den svarta zonen finns verksamhet som riktas till dem som begått brott med politiska/ideologiska motiv och straffats för det, så kallad exitverksamhet.²⁴⁶ I utredningen från 2013 uttrycks:

Utredningen har till uppgift att förebygga den extremism som leder till brottsliga handlingar och våld, inte den grundlagsskyddade rätten att ha extrema åsikter. Detta innebär inte att vi ser med överseende på alla extrema åsikter. Åsikter utan våldsinslag kan också utgöra ett socialt hot och leda till att det demokratiska samhället undergrävs på sikt. Men åsikterna ska bemötas med argument, inte förbjudas.²⁴⁷

Det konstateras vidare att samhället kan lära sig hantera våldsbejakande radikalisering men att den aldrig kommer att försvinna helt, samt att syftet med arbetet mot våldsbejakande extremism är att lära sig identifiera och förebygga varje fall som upptäcks, inte att finna en definitiv lösning.²⁴⁸

Författarna av föreliggande utvärdering konstaterar att det återigen är oklart om ”fallen” som åsyftas är individuella fall eller om det är generellt arbete mot spridning av våldsbejakande extremism som avses. För att bekämpandet av våldsbejakande extremism ska kunna bli verkningsfullt och effektivt är det avgörande att det går att definiera var gränserna går.

I SOU 2013:81 konstateras också att det operativa arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism måste, liksom brottsförebyggande arbete generellt, bedrivas lokalt ute i samhället då det i stor utsträckning handlar om att identifiera och möta individer i deras egen vardag. Vidare betonas att sådan verksamhet sannolikt aldrig kan bedrivas effektivt på central statlig nivå. Vad som däremot efterfrågas är central samordning, där kunskap kan samlas och förmedlas i form av bland annat genomförande av utbildningar, spridning av goda exempel på metoder som är effektiva för att förebygga brott och möjlighet till konsultativa insatser där det behövs.²⁴⁹ Centraliseringen förfaller främst vara inriktad på den gröna och gula zonen i arbetet och förefaller därmed, enligt författarna till föreliggande utvärdering, till stor del motsvaras av inrättandet av en nationell samordnare och CVE.

²⁴⁵ Ibid: 26.

²⁴⁶ Ibid: 26

²⁴⁷ Ibid: 33.

²⁴⁸ Ibid.

²⁴⁹ Ibid: 11.

Intressant är att det i dokumentet Nationell strategi mot våldsbejakande extremism presenteras en något annorlunda beskrivning och uppdelning av arbetet mot våldsbejakande extremism.²⁵⁰ I detta dokument är grundpelarna i arbetet mot våldsbejakande extremism *främja demokrati, förebygga anslutningar och förhindra våldshandlingar* (se Fig. 4).

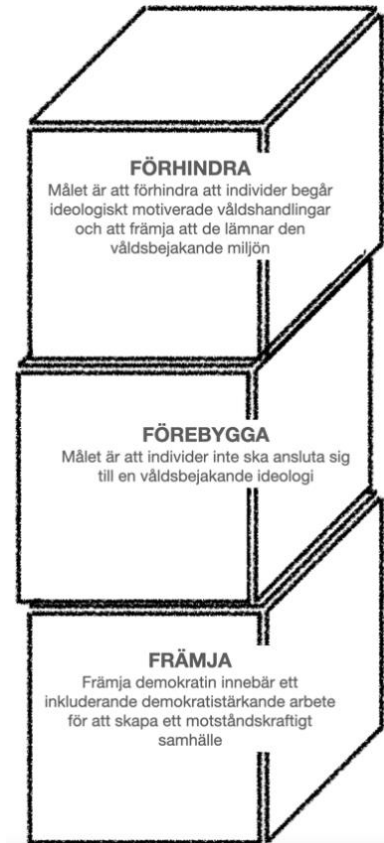

Fig 4. Komponenterna i den nationella strategin mot våldsbejakande extremism. Efter illustration i Nationella Strategin (2016), s.17.

Den främjande dimensionen innefattar ett skapande och utvecklande av sociala färdigheter, kritiskt tänkande och kunskap om demokratiska rättigheter och skyldigheter. Här betonas vikten av en inkluderande skola där tillit mellan elever och lärare och det dagliga arbetet är viktiga aspekter i arbetet mot våldsbejakande extremism.²⁵¹

²⁵⁰ Nationell strategi mot våldsbejakande extremism (2016): 12–19.

²⁵¹ Ibid: 12.

Ur ett mer långsiktigt perspektiv är delaktighet i samhället, goda relationer mellan individer och offentliga institutioner samt det civila samhället något som motverkar anslutning till våldsbejakande extremism. I den nationella strategin mot våldsbejakande extremism uttalas att:

En förutsättning för goda samarbeten är en ömsesidig tillit, transparens och en struktur för att säkerställa att samarbeten baseras på demokratiska principer. Målet är att skapa en trygg och inkluderande miljö för alla medborgare genom att främja demokratiska värderingar. Åsikter och en levande debatt grundad på åsiktsfrihet är beståndsdelar för att öka motståndskraften mot våldsbejakande extremism.²⁵²

Den förebyggande dimensionen är mer specifikt inriktad mot grupper och individer som är mottagliga för rekrytering till våldsbejakande extremism, det vill säga, de som anses befinna sig i en riskmiljö eller visar tecken på beteenden som kan leda till våldsbejakande extremism. Exempel på sådana beteenden uppges vara exempelvis glorifierande av våld, nedsättande attityder eller förhärlikande av antidemokratiska handlingar och ideologier. Även här är det skolan och de som har yrken som innebär en närhet till barn som har det största ansvaret. Även socialtjänsten är en viktig aktör i denna del, med rådgivande samtal och hembesök. Det lokala samarbetet mellan olika kommunala aktörer, inte minst lokala samordnare och civilsamhället är viktiga delar i denna dimension.²⁵³

Den förhindrande dimensionen riktar in sig på de som redan befinner sig i våldsbejakande miljöer samt deras anhöriga. Det är ofta föräldrar, syskon eller andra anhöriga som upptäcker förändringar hos en individ och har möjlighet att tidigt larma myndigheter.²⁵⁴ Målet är att de ska lämna den våldsbejakande miljön och det är främst de rättsvårdande myndigheternas verksamhet som aktualiseras i denna dimension.²⁵⁵

Koordinering mellan alla de som på olika sätt bidrar till arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism – så att det varken blir dubbelarbete eller luckor mellan vad de gör – är avgörande för framgång. En samlad nationell insats skapar tydlighet och effektiviserar arbetet lokalt. Det ökar också legitimiteten för verksamheten både nationellt och internationellt.²⁵⁶ Det får heller aldrig råda några tvivel om att alla aktörers arbete baseras på grundläggande demokratiska fri- och rättigheter och det ska finnas tydliga riktlinjer för händelser då detta kan ifrågasättas.²⁵⁷

²⁵² Ibid.

²⁵³ Ibid: 15.

²⁵⁴ Ibid: 16.

²⁵⁵ Ibid.

²⁵⁶ Ibid: 19.

²⁵⁷ Ibid: 26.

4 Nordiska motståndsrörelsen: en fallstudie

Detta kapitel syftar till att skapa en bild av NMR som organisation och därigenom förevisa hur olika aspekter av NMR aktualiserar olika principiella och rättsliga frågor som är viktiga, för att inte säga direkt avgörande, för myndighetsarbetet mot våldsbejakande extremism. Kapitlet är strukturerat enligt detta behov. Tonvikten har lagts vid aspekter som är relevanta för föreliggande utvärdering – strukturer och organisation; synen på myndigheterna; ideologi; brottslighet och våld; och den parlamentariska ansatsen. Utvärderingens författare gör inga anspråk på att fallstudien skulle vara fullständig eller uttömmande.

4.1 Organisation och struktur

NMR är en pan-nordisk organisation med nationella avdelningar i Sverige, Norge, Danmark och Island. Den norska grenen, *Den nordiske motstandsbevegelsen*, bildades 2012 och dess tillkomst var en av anledningarna till att SMR så småningom ändrade namn till NMR. Den danska motsvarigheten, *Den Nordiske Modstandsbevægelse*, uppgick i NMR:s organisationsstruktur 2017. Samma år bildades enligt den officiella propagandan även en avdelning på Island – *Norrænu mótstöðuhreyfingin* – men det kom att dröja till hösten 2019 innan den första NMR-demonstrationen genomfördes på Island, med deltagande av medlemmar från de andra nordiska länderna. Mellan 2009 och 2019 fanns även en avdelning i Finland, *Pohjoismainen Vastarintaliike*. Denna upplöstes dock efter att Åbo hovrätt i september 2018 slagit fast att NMR:s idealisering av fascism, antisemitism, kränkande av sexuella minoriteters rättigheter och uttalade rasism utgjorde ”verksamhet som väsentligt strider mot lag eller god sed,” med hänvisning till föreningslagen.²⁵⁸

I varje land finns ett riksråd som ”tar beslut och planerar upp verksamheten i respektive land.”²⁵⁹ Representanter från de olika riksråden ingår i det gemensamma Nordenrådet, NMR:s högsta organ, som ”tar beslut om saker som rör hela den nordiska organisationen och alla länders verksamhet.”²⁶⁰ Nordenrådet och organisationen som helhet leds sedan 2015 av den person som är riksledare i det svenska

²⁵⁸ YLE (2018-09-28). Åbo hovrätt upplöser Nordiska motståndsrörelsen i Finland: ”Jätte viktig milstolpe.” Hämtad 2023-04-16 från <https://svenska.yle.fi/a/7-1333854>. I samband med förbudet etablerades en ny organisation med annat namn, till vilken NMR länkar på sin svenska hemsida. NMR (2019-06-18, uppdaterad 2021-08-19). Finland. Hämtad 2023-06-01 från <https://motstandsrörelsen.se/finland/>

²⁵⁹ NMR (2020-01-03). Struktur och Ledarskap. Hämtad 2023-04-16 från <https://motstandsrörelsen.se/struktur-och-ledarskap/>

²⁶⁰ Ibid.

riksrådet.²⁶¹ Varje land är uppdelat i geografiska områden kallade nästen, med egna chefer som är underställda riksrådet. I Sverige finns för närvarande åtta nästen och nästeschefer. Nästena består i sin tur av lokalavdelningar, kallade kampgrupper, med kampgruppschefer underställda nästeschefen.²⁶² NMR är alltså en strikt hierarkisk organisation.

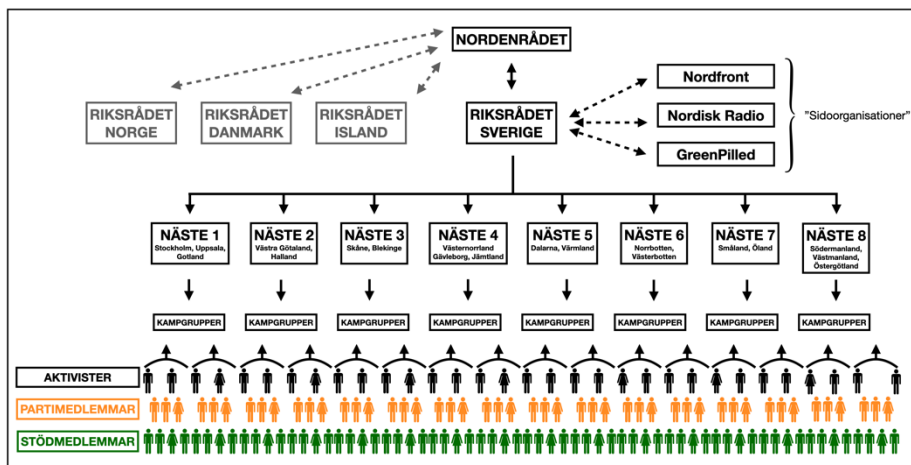

Fig. 5 Nordiska motståndsrörelsens organisation i Sverige

NMR har dessutom tre huvudsakliga sidorganisationer som är formellt oberoende men i praktiken är väl integrerade inom NMR och fungerar som delar av organisationen. *Nordfront* är en ”partipolitiskt obunden nättidning” som ägnar sig åt nyhetsrapportering och opinionsbildning i ”folkbildande och folkstärkande syfte.”²⁶³ Fram till 2020 var *Nordfront* NMR:s partipolitiska organ och drevs av riksledningen men har därefter benämnts som ”fristående.” Enligt redaktionen är många av medarbetarna ”anhängare av den nationalsocialistiska världsåskådningen” men de beskriver hellre ”tidningens gemensamma redaktionella linje som nationellt socialistisk” som ”inte... försöker ena medlemmar och allmänhet bakom ett specifikt politiskt program.”²⁶⁴ Icke desto mindre är *Nordfront* i praktiken NMR:s huvudsakliga organ för att kommunicera sina idéer och publicera sina aktioner. En länk på *Nordfronts* hemsida leder direkt till ansökningsformulär på NMR:s hemsida.

Nordisk radio är likaledes formellt oberoende men i praktiken fullt integrerad i NMR:s organisation. Stationen skriver på sin hemsida att ”Vi ser inte att man måste

²⁶¹ Ibid.

²⁶² Begreppet *Kampfgruppe* användes under andra världskriget som beteckning för en temporärt sammansatt militär enhet inom den tyska krigsmakten.

²⁶³ *Nordfront*. Om oss. Hämtad 2023-04-16 från <https://nordfront.se/om-oss>

²⁶⁴ Ibid.

tillhöra någon specifik organisation för att vara en del av vår verksamhet, utan huvudsaken är att man följer våra riktlinjer.”²⁶⁵ Verksamheten leds dock av en NMR-veteran, har ett nära samarbete med Nordfront, inklusive sändning av Radio Nordfront, och publicerar dessutom NMR:s officiella poddar. Utöver detta har Nordisk radio en mängd egna poddar och program på olika teman såsom politik, kultur och ”rasfrågan” och redaktionen producerar även program på norska och engelska.²⁶⁶

Greenpilled beskrivs på NMR:s hemsida som ”en oberoende nätbutik för den medvetne patrioten.”²⁶⁷ Butiken säljer nationalsocialistisk litteratur, inklusive NMR:s egna skrifter, samt klistermärken och annat propagandamaterial från NMR, och ”all vinst går oavkortat till kampen för ett fritt och enat Norden.”²⁶⁸ Nätbutikens namn är i sig intressant. NMR har länge haft en tydlig miljöpolitik i linje med den historiska nationalsocialismens omsorg om djur och natur men benämningen *Greenpilled* förefaller vara ett försök att nå ut till en ny och växande del av den högerextrema rörelsen. ”Piller” av olika slag är en återkommande referens inom den högerextrema nätkulturen med innebörden av ett uppvaknande till klarsyn och insiktsfullhet. Den ursprungliga referensen är filmen *The Matrix* från 1999, i vilken huvudkaraktären ges möjligheten att se verkligheten sådan den är genom att svälja ett rött piller.²⁶⁹ Referenser till piller av olika slag är på intet sätt begränsat till extremhögern och är inte ens nödvändigtvis politiskt betingat, men inom denna miljö har olika piller kommit att få olika och tämligen allmängiltiga konnotationer. Ett grönt piller syftar vanligtvis på miljöaktivism och så kallad eko-fascism. Att vara ”grönpillrad” innebär ett uppvaknande till miljöförstörelsens verklighet och miljökampens nödvändighet inom ramarna för den nationalsocialistiska världsbilden.²⁷⁰

4.1.1 Medlemskap

Det finns tre former av medlemskap i NMR. *Stödmedlemskap* är avsett för den som ”inte vill eller kan vara aktiv av olika skäl.”²⁷¹ Denna form av medlemskap är främst avsedd att finansiera NMR:s verksamhet och kan erhållas genom en donation av valfri summa mellan 500 och 10 000 kronor. NMR skriver att organisat-

²⁶⁵ Nordisk radio. Om oss. Hämtad 2023-04-16 från https://nordiskradio.se/?page_id=1544

²⁶⁶ Se tablån på Nordisk radio. Ibid.

²⁶⁷ NMR (2020-01-03). *Greenpilled*. Hämtad 2023-04-16 från <https://motståndsrörelsen.se/greenpilled-com/>

²⁶⁸ Ibid,

²⁶⁹ Internet Movie Database. *Matrix*. Hämtad 2023-04-16 från <https://www.imdb.com/title/tt0133093/>

²⁷⁰ Anti-Defamation League (2019). *The Extremist Medicine Cabinet: A Guide to Online “Pills.”* Hämtad 2023-04-16 från <https://www.adl.org/resources/blog/extremist-medicine-cabinet-guide-online-pills>

²⁷¹ NMR (2020-01-03). *Stödmedlem, partimedlem eller aktivist?* Hämtad 2023-04-16 från <https://motståndsrörelsen.se/stodmedlem-partimedlem-eller-aktivist/>

ionen ”välkomnar alla människor, världen över och oavsett bakgrund, som stödmedlemmar.” Stödmedlemmen blir inbjuden till ”ett fåtal av organisationens aktiviteter” men inget ytterligare engagemang krävs eller förväntas och medlemmen kan förbli anonym.²⁷²

Partimedlemskap ”innebär ett medlemskap i Nordiska motståndsrörelsens parlamentariska gren.”²⁷³ Denna form av medlemskap är förbehållet de som tillhör den ”europeiska rassfären” (med individuella undantag för utomeuropeiska ”hedersmedlemmar”) och är inte heller öppet för personer dömda för sexualbrott eller de som ”på annat vis gjort val i livet som vi anser som oförlåtliga.” Individer som ansöker om partimedlemskap kallas på intervju – ”ett informations- och rekryteringsmöte” – dels för eventuell utgallring; dels för att identifiera individens färdigheter och aktivitetsnivå. Om ansökan godtas erlägger medlemmen en månatlig medlemsavgift som anpassas efter dennes ekonomiska situation och denne ingår därefter i någon av kampgrupperna. Beroende på begåvning, färdighet och intresse förväntas medlemmen vara aktiv på olika sätt, exempelvis genom så kallad basaktivism (flygbladsutdelning och klistermärkeskampanjer), administration, media och/eller arrangera olika interna och publika event.²⁷⁴

Aktivist är NMR:s ”högsta ansökningsbara grad av medlemskap.”²⁷⁵ Man kan endast bli aktivist efter minst sex månader som partimedlem. Även aktivisternas månatliga medlemsavgift anpassas efter individens ekonomiska situation. En aktivist förväntas vara mycket aktiv både lokalt och på riksnivå. Aktivisten kan antingen vara offentligt aktiv vid publika evenemang, alternativt (beroende på färdighet) inom ”specialområden” som exempelvis IT eller organisationens mediaapparat. En aktivist måste vara minst 16 år gammal, i god fysisk form, ha sunda moraliska värderingar samt vara ”etniskt vit och av övervägande nordisk [sic] ursprung.”²⁷⁶

NMR uppger inte hur många medlemmar organisationen har och detta måste därför uppskattas.²⁷⁷ Enligt en rapport från 2019 uppgick NMR:s svenska medlemskader då till 400–500 individer och det sammanlagda medlemsantalet i övriga nordiska länder (då inklusive Finland) uppgick till cirka 150 individer.²⁷⁸ Enligt

²⁷² Ibid.

²⁷³ Ibid.

²⁷⁴ Ibid.

²⁷⁵ Ibid.

²⁷⁶ Ibid.

²⁷⁷ NMR (2020-01-03). Vanliga frågor om medlemskap. Hämtad 2023-04-17 från <https://motstandsrörelsen.se/vanliga-fragor-om-medlemskap/>

²⁷⁸ Center mot våldsbejakande extremism (2020b). *Vit makt-miljön: en kunskapsöversikt* (Stockholm: Center mot våldsbejakande extremism): 26. Hänvisning till Bjørge, T. & Ravndal, J. A. (2019). *Extreme-Right Violence and Terrorism: Concepts, Patterns, and Responses*. ICCT Policy Brief. Hämtad 2023-

samma rapport var huvuddelen av medlemmarna män i åldersgruppen 20–50 år, det vill säga mycket högre än den bredare miljöns medelålder. En kartläggning av identifierade NMR-aktiva under 2018, genomförd av Expo, gav vid handen att medelåldern inom organisationen var 31 år (medianen var 29 år). En motsvarande kartläggning under perioden 2020–2021 visade en medelålder på 35 år (med en median på 33 år). ”På ett par år har alltså den typiske NMR-aktive blivit fyra år äldre.”²⁷⁹ Huruvida denna åldersförskjutning även gäller inaktiva partimedlemmar och stödmedlemmar är inte fastslaget.

En möjlig förklaring till denna förhållandevis mogna och stigande ålder är att NMR:s hierarki och strikta partidisciplin (se nedan) inte tilltalar ungdomar. Organisationens har alltså lyckats behålla medlemmar och genomsnittsåldern har krupit upp i samband med att medlemmarna blivit äldre, samtidigt som nyrekrytering bland ungdomar har varit en utmaning. Dessutom pekar den snabba förskjutningen i Expos siffror på att nyrekrytering sker främst bland äldre och/eller att yngre medlemmar har lämnat organisationen. NMR:s ledning vidkänner rekryteringssvårigheterna bland ungdomar, men menar att det är en del av ett bredare samhälleligt fenomen. I en jämförelse med 00-talet reflekterar Ledare A:

...jag tror inte ungdomar idag resonerar på samma sätt, men jag tror att det var väldigt vanligt att man tänkte då att det var en självklarhet att man skulle organisera sig... Det var bara helt naturligt att det förhöll sig på det viset... Jag vet ju också att även vänstern, den extrema vänsterrörelsen, har mycket, mycket svårare idag att få tag i rekryter än vad man hade på den tiden. Alltså, det finns inte lika många som organiserar sig i AFA eller i Kommunistiska partiet – eller nationalsocialistiskt.²⁸⁰

Det är värt att notera att denna reflektion pekar på ett fenomen som inte är begränsad till ytterlighetsrörelser utan snarare ungdomars politiska organisering mer generell.²⁸¹ Eftersom tillgängliga data inte nödvändigtvis inkluderar passiva partimedlemmar eller stödmedlemmar är det inte fastslaget att NMR upplever rekryteringsproblem i högre grad än andra politiska organisationer.

04-17 från <https://www.icct.nl/sites/default/files/import/publication/Extreme-Right-Violence-and-Terrorism-Concepts-Patterns-and-Responses-4.pdf>

²⁷⁹ Expo (2021-11-02). Oro för återväxten, vit makt-miljön satsar på unga. Hämtad 2023-04-17 från <https://expo.se/2021/11/oro-for-atervaxten---vit-makt-miljon-satsar-pa-unga>

²⁸⁰ Medförf. samtal med Ledare A.

²⁸¹ Riksdagspartiernas ungdomsförbund minskade från 220 000 till 50 000 under perioden 1972–1995. Rothstein, B. (2001). Social Capital in the Social Democratic Welfare State. *Politics & Society* 29(2): 207–241. Under åren 2005–2011 tappade ungdomsförbunden var fjärde medlem i bidragsgivande ålder – d.v.s. åldersgruppen 7–25 år. Karlsson, M. & Lundberg, E. (2011). Mot medlemslösa partier. *Partiföreträdare om orsaker, konsekvenser och strategier kring en svikande medlemskår* (Stockholm: Sektor3); Karlsson, M. & Lundberg, E. (2014). Motstrategier eller undanmanövrar? Svenska partiorganisationer i skuggan av en negativ medlemsutveckling. *Scandinavian Journal of Public Administration* 17(4): 49–70. Den nedåtgående trenden bröts dock under perioden 2011–2020; medlemsantalet var un-

En annan faktor i NMR:s tillbakagång har varit de utmaningar som vuxit fram i det digitala landskapet och organisationens problematiska förhållande till internet. Säkerhetspolisen har noterat: ”Det ideologiska smörgåsbord som Internet erbjuder innebär således att aktörer både kan ta för sig av och referera till en mängd olika ideologiska ståndpunkter samtidigt.”²⁸² Detta har naturligtvis påverkat organisationer inom miljön på ett annat sätt än det har påverkat miljön i stort. Säkerhetspolisen beskriver en individualisering av politisk aktivism där digitala nätverk har givit den enskilde ”sökaren” en ökad möjlighet att välja och kombinera; både i fråga om vilka sakfrågor man vill engagera sig i och på vilka grunder man vill göra det. Det är värt att notera att en sådan trend är diametralt motsatt de behov och visioner som är drivande inom en hierarkisk organisation med en allomfattande och kompromisslös ideologi.

Ledare B, som blev aktiv i den nationella rörelsen under sent 80-tal, konstaterar att ”den nationella scenen var ju ganska snabba med och hitta internet och jag var ju även ut på såna här BBS:er och sånt, innan internet, och tankade hem material.”²⁸³ Ledare A kom in i rörelsen ett årtionde senare. Han drar sig till minnes att internets ankomst var en milstolpe för rörelsens tillväxt och för hans egen väg in i den eftersom det plötsligt var:

... enkelt att komma åt information på nätet som kanske tidigare hade varit svår och hitta. Det var enklare att hitta nationella sidor, nationell litteratur och sånt på ett annat sätt. Så det gjorde att jag ganska snabbt kom i kontakt, liksom, med den mer radikala rörelsen.²⁸⁴

Dock har denna enkelhet och effektivitet, menar Ledare A, övergått i en utveckling som enligt honom har varit ”helt och hållet negativt för den nationella rörelsen.” Ledare A spekulerar i att, ”skulle internet stängas av i morgon för hela mänskligheten så skulle vi ha enormt mycket bättre förutsättningar att växa och ta makten än vad vi har idag med internet, tyvärr.”²⁸⁵

Detta handlar framför allt om sociala media och den omfattande avplattformeringen av NMR. Ledare B menar att utvecklingen har gjort tillgången till en bestående plattform centralt viktig. Plattformen är viktig för förmågan att nå ut till allmänheten med den egna propagandan. Avplattformering har därför, menar han, varit en stor utmaning för NMR. Han nämner Youtube och Soundcloud som exempel på ”sådana som slänger ut alla nationella” och tillägger:

gefär samma i slutet som i början av perioden – strax under 30 000 medlemmar – men pendlade däremellan mellan 22 000 och 40 000 medlemmar. Bolin, M. & Backlund, A. (2021). De politiska ungdomsförbundens medlemmar. I: MUCF *Fokus 21* (Stockholm: MUCF): 97, 103.

²⁸² Säkerhetspolisen (2020). Den våldsbejakande högerextrema miljön: 144.

²⁸³ Medförf. samtal med Ledare B.

²⁸⁴ Medförf. samtal med Ledare A.

²⁸⁵ Medförf. samtal med Ledare A.

Och framför allt vi, vi är som kanariefågeln i gruvan. Dom tar oss först, alltid, för det finns liksom inget snack: 'de där är så hemska så de får man såklart ta bort.' Och det är viktigt att ha den här plattformen och det finns nationella som tycker det är så pass viktigt att få behålla sin plattform – eller prestöd eller annat – så att de är beredda att kompromissa på åsikterna för att få behålla det... blivit vingklippta. Så plattformberoendet har ju ökat och det utnyttjas ju såklart av makten.²⁸⁶

Ledare A utvecklar samma resonemang:

Och det är klart att det innebär utmaningar för oss att hänga med i den tekniken. Vi är jätligt duktiga på det vi gör, liksom, problemet är bara att atmosfären runt omkring oss förändras. Så det innebär utmaningar, ja. Alltså, vi måste börja redan nu fundera på, och vi måste fortsätta fundera kring rekrytering utifrån andra grunder än vad man har gjort tidigare... Och det är en sådan enkel grej som att... ingen som använder hemsidor mer. Folk använder sociala medier idag och så kanske man trycker på en länk och då kommer man in på en hemsida. Men det är ingen som skriver in 'motståndsrörelsen.se' i ett webbläsarfält längre... Bara en sån enkel vetskap förändrar så otroligt mycket i hur vi måste utforma vår propaganda – och hur mycket svårare det gör det för oss som är totalt bannlysta och censurerade på alla sociala medier... Vår enda möjlighet är att få folk att skriva in den här länken som de inte gör med någon annan sida någonsin – så varför skulle de göra det med vår sida? ... Jag har väl inga givna svar och ge på frågan mer än att det är en pågående utmaning och en utmaning som jag tror delas av enormt många fler än bara oss i den nationella rörelsen. Men det kanske blir extra träffande för oss just på grund av censuren mot oss som inte gäller andra politiska eller religiösa alternativ.²⁸⁷

Som många andra aktörer i den radikalnationalistiska miljön har NMR varit tvungen att söka sig till alternativa plattformar samt att skapa egna plattformar med mjukvara som är *open source*. Dessa är dock både begränsade och begränsande, menar Ledare B, eftersom "det är mycket mindre människor som hittar till VK till exempel."²⁸⁸ Dessutom, menar han, är de som hittar fram till NMR på organisationens olika plattformar sådana som redan sympatiserar, vilket innebär att för många att nyrekrytera blir lidande.²⁸⁹

4.1.2 Intern disciplin

NMR:s regler för medlemmar är omfattande. De principiella krav som ställs innefattar lojalitet mot organisationen och diskretion i fråga om dess förehavanden;

²⁸⁶ Medförf. samtal med Ledare B.

²⁸⁷ Medförf. samtal med Ledare A.

²⁸⁸ Medförf. samtal med Ledare B. "VK" är en hänvisning till ett ryskt socialt nätverk, tidigare känt som Vkontakte.

²⁸⁹ Medförf. samtal med Ledare B.

kamratlighet, sanningsenlighet och ödmjukhet; personlig disciplin och fysisk träning.²⁹⁰ Utöver detta råder specifika förbud mot illegala droger, anabola steroider och antidepressiva mediciner. Diagnos för psykisk sjukdom måste rapporteras till närmaste chef: ”Den som av läkare, psykolog eller psykiatriker bedömts vara olämplig att inneha ett vanligt arbete på grund av psykisk sjukdom är naturligtvis inte heller lämplig som aktivist.”²⁹¹ Alkoholmissbruk är förbjudet och användandet av nikotinprodukter är begränsat. Synliga tatueringar (om de inte redan gjorts innan man blir medlem) och piercings är förbjudna, och dubbelanslutning leder till uteslutning. Samtidigt är det viktigt att notera att ett antal före detta medlemmar har gjort gällande att det förekommer ett omfattande drogmissbruk inom organisationen.²⁹²

En rapport från 2020 noterar att det inom NMR råder en strikt hierarkisk ordning som ”präglas av en vision om disciplin och militära influenser.”²⁹³ Denna vision är en direkt konsekvens av organisationens ideologi. Struktur och organisation, liksom samtliga regler och föreskrifter antingen grundas i eller uppfattas återspegla den ideologiska själv- och världsbild som NMR upprätthåller. ”Inom Motståndsrörelsen råder en hög moral, inte en moral tagen från det borgerliga samhället utan en moral baserad på den nationalsocialistiska världsåskådningen.”²⁹⁴ Det handlar alltså inte om en sorts allmän disciplinfetisch bland militärt överintresserade personer utan snarare om ett sätt att gestalta nationalsocialismen och dess ledarprincip, vilket är ett genomgående och utmärkande drag inom NMR. Ideologins ställning behandlas utförligare nedan men det är här på sin plats att påpeka att nationalsocialismen som ”livsstil” ställer krav som tenderar att avskräcka och gallra bort – antingen under rekryteringsprocessen eller efter hand – individer som inte motsvarar organisationens förväntningar. Detta resulterar i sin tur i en viss förutsägbarhet i fråga om organisationens åtaganden, aktioner och relationer (vilket diskuteras utförligare nedan). Utgallringen sker även under hand – medlemskap kan avslutas om cheferna uppdagar beteenden som inte är acceptabla.

²⁹⁰ NMR (2020-02-28). Regler för medlemmar i Motståndsrörelsen. Hämtad 2023-04-17 från <https://motstandsrörelsen.se/regler-for-medlemmar-i-motstandsrörelsen/>

²⁹¹ Ibid.

²⁹² Se exempelvis Expo (2016-05-12). Han var ledare för Nordiska motståndsrörelsen i Finland, nu talar han ut. Hämtad 2023-04-17 från <https://expo.se/2016/05/han-var-ledare-för-nordiska-motstånd%C2%ADrörelsen-i-finland—nu-talar-han-ut>

²⁹³ Center mot våldsbejakande extremism (2020b) *Vit makt-miljön*: 27.

²⁹⁴ NMR (2020-02-28). Regler för medlemmar i Motståndsrörelsen. Hämtad 2023-04-17 från <https://motstandsrörelsen.se/regler-for-medlemmar-i-motstandsrörelsen/>

4.1.3 ”Kamp” och ”kamporganisation”

Organisationsform är en viktig aspekt eftersom den aktualiserar ett antal rättsliga frågor, bland annat är frågan om det är en politisk organisation viktig givet skyddet för opinionsfriheter som finns i olika rättighetssystem.

NMR beskriver sig sedan 2016 som en ”kamporganisation med en parlamentarisk gren.”²⁹⁵ Att organisationsformen och ordvalen är viktiga för NMR står helt klart, dels givet det organisatoriska och ideologiska virrvarr som föregick dess grundande; dels då man vill göra klart att deltagande i parlamentariska sammanhang inte innebär ett accepterande av parlamentarismen. Detta behandlas utförligare nedan men det är redan här värt att notera att föraktet för parlamentarismen som samhällelig organisationsform är en central del av det nationalsocialistiska tankegodset.

Begreppet kamporganisation har både historiskt djup och nutida användningar som säger något om dess betydelse. Historiskt är det ytterligare ett sätt att återknyta och framhäva arvet från den tidiga nationalsocialismen. Sveriges fascistiska kamporganisation (SFKO) var en av de tidigaste svenska fascistiska partibildningarna, grundat 1926. Begreppet kamporganisation används dessutom i en rad sammanhang som inte har med radikalnationalismen att göra, för att beteckna en grupp eller som ägnar sig åt intensiv kamp – i en bred bemärkelse – för att företräda en grupp och dess intressen.²⁹⁶ Begreppet kamporganisation som sådant är alltså mångtydigt, men pekar på en aktivistisk hållning och mångfacetterad kamp för att främja en central eller existentiellt viktig fråga. Enligt NMR:s ledning är det i denna bredare mening de använder begreppet. Ledare B menar att ”det handlar mer om inställningen att vi är beredda att verkligen vara uppoffrande för vår sak.” Han fortsätter:

Ett politiskt parti är en snävare benämning på en organisation. Att bara säga att vi är ett politiskt parti, då låter det som att man bara ska spela på fiendens regler för hur ett parti ska bete sig och agera. Och man får associationer till sossetanter som står på torget och delar ut balonger. Medan en kamporganisation är mer en organisation som är beredd att ta ansvaret för att se till att inte Sverige och svenskar blir drabbade av ockupation och olycka och dåliga tider, och så där.²⁹⁷

²⁹⁵ Nordisk Radio (2019-12-18). Behovet av ett leadership perspective. Hämtad 2023-04-16 från <https://nordiskradio.se/?blogginlagg=behovet-av-ett-leadership-perspective>

²⁹⁶ Se exempelvis Karlsson, I. (2011). Fakta om Förintelsen: Ghetton. Forum för levande historia. Hämtad 2023-04-16 från <https://www.levandehistoria.se/fakta/forintelsen/ghetton>; SAC (2015). SAC:s Organisationsplan. Hämtad 2023-04-16 från <https://www.sac.se/Om-SAC/Styrdokument/SAC-s-organisationsplan>; Bladström, P. m.fl. (2009). Facket ska vara kamporganisation. *Arbetet*. Publicerad 2009-03-05. Hämtad 2023-04-16 från <https://arbetet.se/2009/03/05/facket-ska-vara-kamporganisation/>; Bergström, C. & Sjö, A. (2020). Vi har alltid varit en kamporganisation. *Göteborgsposten*. Publicerad 2020-09-23. Hämtad 2023-04-16 från <https://www.gp.se/debatt/vi-har-alltid- varit-en-kamporganisation-1.34487689>

²⁹⁷ Medförf. samtal med Ledare B.

Ledare A beskriver NMR:s inställning till ideologin, jämfört med sedvanlig partitillhörighet, som ”en mycket mer omfattande tro som avgör också filosofiska spörsmål och inte bara politiska och moraliska.”²⁹⁸ Han menar att ideologins funktion inom NMR är ”som en världsåskådning, en åskådning som innefattar allt, som har svar på livets alla frågor, där man också ser nationalsocialismen som en omskrivning av naturlagarna...” och beskriver en närmast religiös tilltro till nationalsocialismen:

Motståndsrörelsen har ju också ett parti men det är ju en utav våra verksamheter. NSF, om man då jämför... de ställde ju upp i val och tänkte att, 'det är väl genom val vi ska segra och så är det bra med det.' För Motståndsrörelsen så är ju att ställa upp i val bara en av delarna, sätten man arbetar på. Det utomparlamentariska kamparbetet ses ju som viktigare... Alltså, valdeltagande är ju bara en av många delar som man tänker sig ska leda fram till ett maktövertagande. Men man arbetar också med lobbyarbete inriktat på olika ideologiska frågor, men man arbetar också internt på ett annat vis – alltså med skolning, ideologisk skolning, med fysisk träning, och lära. Alltså, i den här nationalsocialistiska världsåskådningen så ingår ju också en slags självförbättringsfilosofi där man ska bli den bästa man kan bli, helt enkelt. Och det hjälper Motståndsrörelsen sina medlemmar att hela tiden försöka sträva efter, att bli bättre människor på olika vis. Det kan vara, som sagt, intellektuellt, det kan vara fysiskt, det kan vara kunskapsmässigt i olika saker.²⁹⁹

I NMR:s tappning bottnar begreppet kamporganisation inte i våld eller väpnad kamp mot den *nuvarande* samhällsordningen, utan snarare i en allomfattande aktivistanda samt en beredskap för *en förväntad konfrontation* – närmast historiskt förutbestämd – med destruktiva krafter i det ständigt förfallande samhället. NMR:s tanke om vägen till den politiska makten är nära förknippad med denna dystopiska framtidsvision. Ett uppsving i NMR:s popularitet kan förväntas, enligt Fredrik Vejdeland, då tiderna blir sämre:

Förändringen kommer när systemet inte längre kan hantera de interna motsättningarna i samhället samtidigt som den sociala och ekonomiska tryggheten slagits ut på riktigt. Jag förväntar mig ännu mer kaos de närmaste åren, med mer social och ekonomisk otrygghet, men kanske också ett tredje världskrig, mer drakoniska lagar och korruption.³⁰⁰

Det fanns inom NMR en tanke att de svenska myndigheternas hantering av Covid-19 pandemin skulle kunna utgöra en möjlighet till ökat stöd för NMR och dess revolutionära agenda. I mitten av mars 2020 manifesterade NMR utanför Riskdagen med krav på regeringens avgång på grund av hur den ditintills hade hanterat pandemin – samtidigt som NMR:s riksledare skrev på NMR:s hemsida att han kan “inte låta bli att tänka på och hålla tummarna för att detta kanske kan bli precis det

²⁹⁸ Medförf. samtal med Ledare A.

²⁹⁹ Medförf. samtal med Ledare B.

³⁰⁰ NMR (2023-02-09). ”Där och då svor jag en ed för mig själv att göra vad som än krävs för att rädda vårt folk” – Intervju med Fredrik Vejdeland. Hämtad 2023-03-11 från <https://motstandsrörelsen.se/2023/02/09/intervju-med-fredrik-vejdeland-2/>

vi behöver för att få till en verklig nationell resning.”³⁰¹ I ett samhälle där folket får sina grundläggande behov tillgodosedda finns det ingen anledning för ”massorna” att engagera sig i en revolutionär organisation. När detta förändras, menar Ledare A, ”då vill vi vara den starka kraften som folket kommer ty sig till.” I det läget – ”även om detta skulle vara om 50 år” – är det viktigt att NMR ses som konsekventa, som ”en stark kraft som står på egna ben. Vi står inte tillsammans eller är uppburna av det övriga samhället. Vi står som en motpol till det övriga samhället.”³⁰²

4.2 Mötet med myndigheterna

Sociala och politiska rörelser agerar på grundval av sin egen själv- och världsbild. Vi kan besvara frågan ”*varför gör de så här?*” först efter att vi har besvarat frågan ”*hur förstår de sig själva och sin roll i samhället?*”³⁰³ Den sistnämnda frågan handlar till stor del om ideologisk övertygelse, men även om hur gruppen i fråga upplever och återberättar mötet med andra grupper, inklusive myndigheterna. När en motståndare eller antagonist agerar på sätt som motsvarar den egna gruppens ideologiskt betingade förväntningar ger detta näring åt och bekräftar ideologin.³⁰⁴ I mötet med NMR blir uppfattade misstag eller övertramp av poliser vid olika insatser inte sällan filmade och publiceras som bevis på förföljelse. Nedlagda eller misslyckade åtal mot medlemmar föranleder artiklar och krönikor på samma tema. Även insatser som riktas mot andra grupper, inklusive åsiktsmotståndare, rapporteras och analyseras i syfte att validera NMR:s själv- och världsbild.³⁰⁵

4.2.1 Motstridiga verklighetsbeskrivningar

I återberättandet av möten mellan NMR och andra grupper har NMR:s eget ledarskap tolknings- och förklaringsföreträdare i den egna gruppen, men även i de delar

³⁰¹ Citerad i Expo (2020-03-16). Nazister hoppas på Coronakaos. Hämtad 2023-04-16 från <https://expo.se/2020/03/nazister-hoppas-pa-coronakaos>

³⁰² Medförf. samtal med Ledare A

³⁰³ Strindberg, A. (2020). *Social Identity Theory and the Study of Terrorism and Violent Extremism*. FOI-R--5062--SE (Stockholm: Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI): 9–10.

³⁰⁴ Utvärderingens förståelse av dynamiken inom och mellan sociala grupper grundas i en socialpsykologisk ansats kallad Social identitetsteori (SIT). Detta utvecklas i diskussionen om identitet och ideologi som återfinns i avsnitt 4.3.2.

³⁰⁵ Se exempelvis Nordfront (2022-06-20). Film: Polisens misslyckade försök att stoppa valkampen i Eksjö. Hämtad 2023-04-20 från <https://nordfront.se/film-polisen-misslyckade-forsok-att-stoppa-valkampen-i-eksjo;> (2017-11-12). Se filmbeviset: Göteborgspolisen ljugar om gårdagens demonstration! Hämtad 2023-04-20 från <https://nordfront.se/goteborgspolisen-ljugar-efter-gardagens-demonstration.smr;> (2017-07-08). Film: Polisen slår ner på systemkritisk media. Hämtad 2023-04-20 från <https://nordfront.se/film-polisen-slar-ned-pa-systemkritisk-media.smr;> (2017-10-12). Film: Invandrapöbel kastar sten mot Motståndsrörelsen – polisen gör inget. Hämtad 2023-04-20 från <https://nordfront.se/film-invandrapobel-kastar-sten-mot-motstandsrorelsen-polisen-gor-inget.smr;>

av den omkringliggande miljön som delar NMR:s ideologiska analys eller systemkritik.³⁰⁶ I dessa sammanhang uppfattas myndighetspersoner, forskare och journalister ofta som motståndare, eller olika beståndsdelar av en övergripande motståndargrupp som kontrolleras eller manipuleras av osedda fiender. Detta kan vara en både främmande och obekväm sits för aktörer som är vana att bli betrodna och som förväntar sig att tillskrivas god vilja av befolkningen. Icke desto mindre är detta en mycket viktig aspekt av mötet med NMR och liknande organisationer. När myndigheter och civilsamhällets aktörer agerar på sätt som påverkar NMR – vare sig det är negativt eller positivt för gruppen – kommer detta att tolkas och återges på sätt som inte kan kontrolleras.³⁰⁷

Under samtal med utvärderingens författare har företrädare för olika myndigheter upprepade gånger understrukt att medlemskap i, eller sympatier för NMR åtnjuter grundlagsskydd och att organisationen som sådan inte utgör en målgrupp för åtgärder eller insatser. I sin årsbok för 2021 skriver Säkerhetspolisen att myndigheten ”är inte intresserad av om en åsikt i sig är extrem eller radikal. Det är kärnan i demokratin att man får tycka vad man vill.”³⁰⁸ I linje med detta noterar exempelvis Socialtjänsten i en skrift att, ”Det är inte personens åsikter som ska kunna leda till insatser från socialtjänsten, utan de behov av skydd och stöd som kan följa av att man deltar i våldsbejakande extremism.”³⁰⁹

Samtidigt, under samtal med företrädare för NMR gör dessa gällande att organisationen som sådan är mer eller mindre ständigt föremål för begränsande och repressiva insatser från svenska myndigheter, samt att deras medlemmar och sympatisörer på grund av sina åsikter rutinmässigt utsätts för särbehandling, övervakning och påtryckningar. Synbarligen i linje med detta gör en rapport från FHS gällande att NMR har ”parerat myndigheters och finansiella institutioners hinder att utvecklas som organisation.”³¹⁰ Dåvarande justitieminister Morgan Johansson noterade i augusti 2022 att Polismyndigheten de senaste åren har bedrivit ”en ökad

³⁰⁶ Se Strindberg, A. (2020). *Social Identity Theory and the Study of Terrorism and Violent Extremism*: 44–46. Se även Hornsey, M.J. (2005) Why being right is not enough: Predicting defensiveness in the face of group criticism. *European Review of Social Psychology* 16(1): 301–334; Ledgerwood, A. & Callahan, S.P (2012). The Social Side of Abstraction: Psychological Distance Enhances Conformity to Group Norms. *Psychological Science* 23(8): 907–913.

³⁰⁷ Strindberg, A. (2020). *Social Identity Theory and the Study of Terrorism and Violent Extremism*: 45–48. Se vidare Hornsey, M.J. (2005). Why being right is not enough; Hymes, D. (1972). Models of Interaction of Language and Social Life. I: Gumperz, J & Hymes, D. (red.) *Directions in Sociolinguistics* (New York: Holt, Rinehart and Winston): 35–71.

³⁰⁸ Säkerhetspolisen (2022). *Säkerhetspolisen 2021*: 49–50.

³⁰⁹ Socialstyrelsen (2020a) *Förebygga och upptäcka våldsbejakande extremism - reflektionsövningar*. Hämtad 2022-02-10 från <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/dokument-webb/ovrigt/valdsbejakande-utbildningspaket-forebygga-och-upptacka-reflektionsovningar.pdf>

³¹⁰ Ranstorp, M. & Ahlin, F. (red.) (2020). *Från Nordiska motståndsrörelsen till alternativhögern*: 7. Rapporten nämner inte vilken eller vilka myndigheter detta skulle röra sig om.

aktivitet, just för att försöka plocka av de här individerna sina vapen” med hänvisning till våldsbejakande extremister i allmänhet och NMR medlemmar i synnerhet.³¹¹ Dessa yttranden är intressanta eftersom de förefaller stödja NMR:s påståenden om att vissa myndigheter bedriver verksamhet mot NMR som organisation och mot NMR-medlemmar på grundval av deras åsikter.

Två verklighetsbeskrivningar ställs här mot varandra och denna diskrepans är i sig själv intressant och viktig, och en del av den pågående dynamiken. Utvärderingens författare väljer här att inte återge specifika anklagelser mot och påståenden om myndigheter och myndighetsföreträdare eftersom de i många fall inte går att verifiera. Det har inte heller varit möjligt inom ramarna för denna utvärdering att utreda och säkerställa specifika uppgifter om specifika insatser. Vad som däremot bedöms vara relevant för denna utvärdering är vad NMR:s ledning har att säga om synen på, och relationerna med myndigheterna på ett mer övergripande plan; hur man tolkar olika insatsers motiv, genomföranden och syften generellt, inom ramarna för den egna gruppens själv- och världsbild. Följande perspektiv är de som Ledare A och Ledare B gav uttryck för under samtal som fördes i samband med denna utvärdering.³¹²

4.2.2 NMR:s ledning återberättar

Med utgångspunkt i den egna ideologin ser NMR som organisation den svenska myndighetsvärlden som företrädare för ett förljuget system. Enligt Ledare A är den liberala demokratiska ordningen ”en maskerad diktatur”:

Det här systemet är totalitärt... pressas man mot en vägg så kommer det här systemet vara minst lika totalitärt som Stalins Sovjetunionen var...Man håller hela tiden upp en form av uppfattning för folket, en illusion för folket, att ’ni lever i frihet, ni har yttrandefrihet, ni har medbestämmanderätt, ni har rösträtt, ni har föreningsfrihet.’ ’Ni har alla de här fina sakerna’ – men så fort man utmanas, så fort en oppositionell grupp blir lite, lite för stark, lite för högljudd, så drar man in på de här friheterna. Men man drar alltid bara in så lite på dem så att man fortfarande kan upprätthålla illusionen för folket. Men jag är ett hundra procent övertygad om att, ställs man mot en vägg så kommer man att dra in dem, kommer man totalt tillintetgöra de friheterna som finns... Den liberala demokratin är ett problem för att den utger sig för att vara någonting som den absolut inte är.

Mot bakgrund av en sådan samhällsuppfattning ses Sveriges myndigheter som ansvariga för att vidmakthålla illusionen och förtrycket. Specifika åtgärder mot medlemmar som inte handlar om direkta brottsåtal – exempelvis beslut om att beslagta jaktvapen, orosanmälningar, uppsökande säkerhetskontroller och indragna bidrag

³¹¹ Morgan Johansson, pressträff Regeringskansliet, 2022-08-08. ”Fler åtgärder för att motarbeta våldsbejakande extremism och terrorism” hämtad 2022-08-16 från <https://www.regeringen.se/artiklar/2022/08/fler-atgarder-for-att-motarbета-valdsbejakande-extremism-och-terrorism/>

³¹² Samtliga citat i detta avsnitt 4.2.2 är tagna ur samtal som ägde rum i april 2022.

– ”beror till hundra procent” på individens politiska engagemang i NMR, enligt Ledare A:

Det har bara med deras engagemang att göra. Ett hundra procent. Sen kanske de motiverar det genom att de har börjat undersöka de här personerna men i grunden så är det ju för att de är engagerade i Motståndsrörelsen... anledningen att de ens börjat intressera sig för de här personerna från första början, det är hundra procent på grund av deras engagemang för Motståndsrörelsen.

NMR:s ledning hävdar alltså att organisationen utsätts för politiskt motiverad myndighetsutövning; de individuella medlemmarna såväl som organisationen. Som svar på påståendet att ingen svensk myndighet vidtar eller genomför åtgärder mot NMR som organisation svarade Ledare B att ”det är ju lögn, jag vet att de gör det.” Ledare A hävdade att vissa myndigheter ”arbetar ju aktivt mot oss hela tiden” enligt principen ”det ska vara jobbigt att vara nazist... de försöker bara ställa till det så mycket de kan för enskilda individer så att de ska tycka det känns jobbigt, för jobbigt, så att de inte längre vill tillhöra miljön...”

Säkerhetspolisen, på grund av sitt uppdrag, ådrar sig NMR:s ilska och irritation till en unik grad. Generellt menar Ledare A att Säkerhetspolisen är ”våldigt svåra”:

De är en myndighet som står på en annan platå i samhället, på något vis. Alltså, allt de gör omfattas av sekretess hela tiden så det går liksom inte att få ut uppgifter på samma sätt som andra offentliga uppgifter som man kan få från andra myndigheter... Från den vanliga polisen, till exempel, kan man ju få ut protokoll ibland – hur de har resonerat, olika tankegångar, varför de har gjort som de har gjort, och så – men sånt är ju alltid helt sekretessbelagt med Säpo... de arbetar ju på ett annat sätt än andra myndigheter så de är svåra att greppa och svåra att få kontakt med.

Ledare A menar att vissa insatser ”handlar om att jävlas bara” och pekar framför allt på uppsökande verksamhet i hemmet och på arbetsplatsen, men även på de olika försök som gjorts för att frånta NMR-medlemmar sina vapenlicenser, uttryckligen med motiveringen att de tillhör en våldsbejakande miljö (om dessa rättsfall, se diskussionen i avsnitt 2.5.1). Ledare B pekar på dessa insatser som exempel på politiskt motiverad myndighetsutövning:

... det var ju det dom föll på också i Högsta förvaltningsdomstolen. Det är att de där har skrivit att ’vapnen *kan* hamna i orätta händer med tanke på den miljön han umgås i’ och vad det nu var de skrev. Och det skrev de ju redan från början, till mig, att det hade med mitt umgänge att göra, och att det kunde tänkas att missbrukas. Det där har de använt hela tiden, tills allting föll med det argumentet: att det var grundlagsvidrigt att hävda det.

Polismyndigheten är den myndighet med vilken NMR och dess medlemmar oftast kommer i kontakt. I dessa kontakter hävdar NMR att man upplever stora skillnader i bemötande. Dessa skillnader, menar man, är dels geografiska men även grundade i hur högt upp i myndighetens organisation ett ärende hanteras. Ledare B beskriver upplevelsen av Polismyndigheten:

Det är en väldigt spretig organisation. Det finns poliser på olika befattningar som har ett rättspatos, alltså, som vill göra rätt och vill vara rättvisa, som är för sann demokrati. Alltså är för att 'vi ska låta dom här människorna ha den demonstration de har sökt och fått tillstånd att ha' och 'vi ska liksom inte skilja på dem och andra'... Ju högre upp i cheffsskalan de är, i hierarkin, desto mer är de politruker, faktiskt, som följer vad de politiskt ska göra, för att få behålla sin ställning och bli beförade... Den enskilde polisen är ju väldigt smidig att ha att göra med. De vet ju att vi inte vill ställa till det, de vet att det inte är någon fara. Men är det något politiskt inblandat, alltså att det är någonting där de kan tjäna poäng för att det kommer bli medialt, då blandas det alltid in politiska poliser som ser till att göra någon form av *statement* mot oss.

Ledare B framhåller Dialogpolisen som den del av organisationen som möjliggör konstruktiva kontakter – ”utan det... hade de bara varit på konfrontationsnivå” – och pekar i synnerhet på Dialogpolisen i Stockholm som viktig. Samtidigt menar han att även polisens dialogverksamhet syftar till att göra myndighetens eget arbete smidigare, snarare än till folkets bästa. Ledare A menar att NMR har ”bra förtroende för vissa dialogpoliser” men tillägger:

Men tyvärr så är de i vissa fall maktlösa. Dialogpolisen är också ett, lite så här, demokrati-verktyg. Det är bra att kunna visa att 'vi har dialogpoliser minsann' men om det behövs så kör man fullständigt över dialogpoliserna, då är de totalt oviktiga. Så det är lite grann som jag menar på att 'vi har yttrandefrihet, titta här!' men om det behövs så stryper man yttrandefriheten och det är lite samma sak med Dialogpolisen: det ser bra ut, det är fint att kunna visa upp.

Mer övergripande menar Ledare A att relationen med Polismyndigheten är ”inte katastrofal, men dålig” och att ”det känns som att Polismyndigheten är en mer autonom myndighet” på lokal nivå:

Det vill säga att de tar lite egna beslut. Säpo känns faktiskt – det kanske inte är så – men det känns som att där är det en person som tar alla beslut och det gäller för hela landet, alltid, oavsett var man bor. Men Polismyndigheten är mer autonom... ibland märker man tydligt att nu har det kommit ett direktiv uppifrån men generellt sett så kan det skilja sig väldigt mycket om man är aktiv i Helsingborg eller i Västerås...

Socialtjänsten ses överlag som kompetent och professionell. Socialtjänsten är den kommunala myndighet som utgör den direkta kontakten i de orosanmälningar som gjorts gällande barn till NMR-medlemmar; det är socialtjänstens personal som sköter kontakten med och utredningen av föräldrarna. Trots detta menar Ledare A att ”generellt sett, av mina personliga upplevelser, så upplever jag att de har varit professionella.”

Jag har ju själv gått igenom fyra-fem socialutredningar med mina barn. Det har aldrig lett till några åtgärder. Man har kommit fram till varenda gång att jag är en god förälder, att mina åsikter, mitt politiska engagemang, påverkar inte min föräldraroll. Så det har aldrig lett till några konsekvenser men det är ju irriterande, det är störigt, det kan ju vara skrämmande för någon... det har liksom inte varit formulerat utifrån att 'vi tror att [Ledare A:s] barn, vi tror att han lämnar dem hemma när han åker på en demonstration utan någon vårdnadshavare.' Det har inte varit sådant utan det har varit *bara* för de åsikterna jag har, för att jag är engagerad

för det jag är. Alltså, det är en fara för barn att växa upp med en far som är en ledande del i en våldsbejakande rörelse, helt enkelt... det är bara politiska trakasserier det handlar om. Man kan väl säga att första gången man gick igenom en socialanmälan så var det väl ganska jobbigt, ganska uppskärnande... men sen så blir det ju; man får skinn på näsan, liksom. Det blir mer irriterande – fjärde, femte gången, 'jaha, ska vi behöva gå igenom det här igen,' liksom. Alltså, jag tror det kan jämföras med vilken repression du än råkar ut för.

Dessa påstådda "trakasserier" tillskrivs dock inte socialtjänsten utan de som står bakom orosanmälningarna. Både Ledare A och Ledare B menar att andra myndigheter och politiska motståndare ligger bakom dessa anmälningar, och Ledare B menar att detta måste irritera socialtjänstens personal lika mycket som det irriterar NMR:s medlemmar:

Jag tror att de får uppleva så mycket där barnen på riktigt far illa... för jag kan ju säga att, om jag såg ett barn hos oss som för illa, då skulle ju jag göra någonting åt det. Jag skulle säga till och vara på någon om det... och när [socialtjänsten] ser en familj som av politiska skäl har blivit anmäld så kommer dom ju se att, 'det här var ju inget fall... och barnet verkar inte må dåligt. Alltså – vad gör vi här? Det finns ju många andra som behöver oss.' Så att jag tror att på grund av deras arbetserfarenhet så kommer de ändå tycka att 'det här var ju inget som vi ska hålla på med.' Och de tänker nog på barnet också, för det är ganska stor inskränkning om man försöker ta bort ett barn från sina föräldrar. Jag skulle bli tokig om de försökte ta mina barn ifrån mig.

Skolan har ett uttryckligt demokratifostrande uppdrag, och därmed ett mandat att motverka den sortens ideologiska övertygelse som NMR företräder. Trots detta menar både Ledare A och Ledare B att skolan "gör ett bra jobb." Enligt Ledare A:

I förhållande till oss som organisation så tror jag inte att jag har upplevt något specifikt förtryck från skolan, faktiskt. Däremot så är ju skolan väldigt, väldigt tydlig och hård mot åsikter. Men då handlar det om åsikter, inte om oss som rörelse. Alltså, att man reagerar väldigt, väldigt, väldigt starkt mot alla typer av nationella yttringar. Det gör man. Det drabbar ju oss indirekt, liksom, men jag vet inte om jag kan dra mig till minnes någon gång som någon har behandlats illa för att deras föräldrar är med i Motståndsrörelsen.

Ledare A menar vidare att det är helt naturligt att skolans verksamhet vilar på en systembevarande värdegrund och ser inte detta som vare sig uppseendeväckande eller problematiskt. Däremot, menar han:

Jag förstår att skolan i sin *utbildning* vilar på sin demokratiska grund. Till exempel samhällslektionerna, att de på något vis går i någon ideologisk kontext av att den ska vara demokratisk. Det förstår jag. Men jag tycker att det här agerandet vid sidan av lektionerna... ofta är väldigt yttrandefrihetsinskränkande. Alltså, man kanske tar in elever som har Tors hammare runt halsen och skäller ut dem... för att det går emot skolans värdegrund. Alltså, man är ofta väldigt hård och väldigt långtgående, alltså mycket längre gående än vad samhället är i övrigt...

Ledare B menar att han själv har särbehandlats negativt efter att ha blivit invald i en lokal skolstyrelse och pekar på en kvinnlig medlem som blev skild från sin tjänst som förskollärarinna efter att hennes engagemang i NMR blivit känt.³¹³

Fast annars så betar dom sig relativt professionellt. Alltså, den enskilda läraren betar sig professionellt, garanterat. Sen är det, ju högre upp – som vanligt, precis som med polisen – ju högre upp du kommer, desto mer politiskt blir det. Pratar du skolchef och sånt, då är det superpolitiskt i kommunen.

Föga överraskande beskrivs mötet med de repressiva myndigheterna i mer negativa ordalag än mötet med de individfokuserade myndigheterna. Detta ter sig naturligt givet NMR:s antagonistiska hållning gentemot den nuvarande samhällsordningen och de upprepade konfrontationer, brottmål och utredningar i vilka gruppen är inblandad. Samtidigt är det intressant att socialtjänsten och skolan beskrivs i övervägande positiva ordalag.

Den syn som Ledare A och Ledare B ger uttryck för är en mycket tydlig reflektion av den egna ideologin: Säkerhetspolisen och Polismyndigheten uppfattas ägna sig åt att upprätthålla en fientlig samhällsordning. Dessa myndigheter ses, med individuella och lokala undantag, som representanter för en fiendestat. Socialtjänsten och skolan uppfattas ägna sig åt att fostra och hjälpa befolkningen, något som NMR säger sig värdera högt, om än med radikalt annorlunda ingångsvärden.³¹⁴ Dessa myndigheter har ett uppdrag som fokuserar på att hjälpa individen och upplevs därför inte – med individuella och lokala undantag – som hotande eller inskränkande för NMR som organisation eller dess medlemmar som individer.

4.3 Ideologi: historisk förankring och nutida funktion

För att kunna förstå och effektivt hantera detta förhållningssätt till myndigheterna är det viktigt att förstå NMR:s ideologi; dess historiska förankring och funktion inom organisationen. Utredningsbetänkandet *När vi bryr oss* klargör att ideologin är en grundläggande aspekt på samtliga stadier av det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism (se avsnitt 3.3 ovan). Det är förvisso så att när individer väl begår brott som inspirerats eller motiverats av en ideologi utreds och lagförs de för brotten, inte ideologin. Ideologin kan vara centralt viktig för att förstå brottets planering och genomförande – vem eller vad som angrips, när, hur och varför – men det är den brottsliga gärningen som är rättssakens föremål. På de förebyggande stadierna finns ingen brottslig handling att beivra. Ett effektivt förebyggande arbete kräver bland annat ett demokratistärkande arbete i skola, socialtjänst

³¹³ För mer om detta, se Viaplay-dokumentären *Omgiven av fiender: Det farliga hatet*. Publicerad 2020. Hämtad 2023-04-23 från <https://viaplay.se/serier/omgiven-av-fiender/sasong-1/avsnitt-1>

³¹⁴ Se NMR (2017). *Vår väg: En politik för en ny tid* (Grängesberg: Nordfront förlag): 36, 38–40.

och civilsamhälle – och detta handlar helt och hållet om att motverka ideologins dragningskraft.³¹⁵

I *Nationell strategi mot våldsbejakande extremism* definieras målet med den förbyggande verksamheten som ”att individer inte ska ansluta sig till en våldsbejakande ideologi.”³¹⁶ Den förhindrande verksamheten anges syfta till ”att förhindra att individer begår ideologiskt motiverade våldshandlingar.”³¹⁷ Strategin menar även att

Det behövs en lägesbild över den propaganda som våldsbejakande miljöer använder för rekrytering och riktlinjer för om och i så fall hur den ska bemötas. Våldsbejakande miljöer har en aggressiv rekryteringsstrategi. De söker aktivt efter individer som kan bli en del av en våldsförespråkande ideologi och i förlängningen stödja och begå brott i ideologins namn.³¹⁸

Frågor som berör ideologin och dess taktiska och strategiska funktioner framställs här som helt centrala i arbetet mot våldsbejakande extremism. Det går helt enkelt inte att arbeta förebyggande om man inte tar ideologin på största allvar. I NMR:s fall handlar detta om nationalsocialismen.

NMR propagerar en klassisk och dogmatisk nationalsocialism som ger organisationen ett ideologiskt djup. Ett antal organisatoriska, personliga och ideologiska länkar ända till mellankrigstidens svenska och tyska nationalsocialism ger dessutom NMR en viktig förankring i denna idéhistoriska tradition.³¹⁹ Denna förankring utgör ett ”historiskt arv” inom den bredare radikalnacionalistiska miljön som NMR har att förvalta. Detta arv är viktigt för att förstå ideologins centrala position inom NMR.³²⁰

³¹⁵ Se SOU 2013: 81. *När vi bryr oss*.

³¹⁶ *Nationell strategi mot våldsbejakande extremism* (2016): 14, 15.

³¹⁷ *Ibid*: 17.

³¹⁸ *Ibid*: 32.

³¹⁹ Se exempelvis Schau, O. (2014). *Modern i solhjulets tecken*; Sven Olov Lindholms anteckningar, citerade i Stenfeldt, J. (2019) *Renegater: Nils Flyg och Sven Olov Lindholm i gränslandet mellan kommunism och nazism* (Stockholm: Nordic Academic Press): 216; Nordfront (2018-03-17). Vera Oredsson kandiderar till riksdagen. Hämtad 2023-04-16 från <https://nordfront.se/vera-oredsson-kandiderar-till-riksdagen.smr>

³²⁰ En detaljerad historisk översikt ligger bortom denna utvärderings fokus. För en synnerligen detaljrik och uttömmande bild av den tidiga nationalsocialismen i Sverige, se Lööw, H. (1990). *Hakket och Wasakärven* (Göteborg: Göteborgs universitet). Se även Lööw, H. (1998) *Nazismen i Sverige 1924–1979: Pionjärerna, partierna, propagandan* (Stockholm: Ordfront). För dess senare historiska utveckling, se Lööw, H. (1998) *Nazismen i Sverige 1980–1997, Den rasistiska undergroundrörelsen: musiken, myterna, riterna* (Stockholm: Ordfront). Se även Lundström, M. & Lundström, T. P. (2016). Hundra år av radikal nationalism. Det vita fältet III. Samtida forskning om högerextremism. *Arkiv: Tidskrift för samhällsanalys* 5: 39–66.

Helen Lööw har skrivit om det sena nittonhundratalets vit maktmiljö att Nordiska rikspartiet (NRP) utgjorde ”den förmedlande länken mellan mellankrigstidens nationalsocialister och den moderna rasideologiska undergroundkulturen.”³²¹ NMR, som bildades 1997 under namnet Svenska motståndsrörelsen (SMR), kan sägas fylla en liknande funktion i det tjugoförsta århundradet: en förmedlande länk mellan mellankrigstidens svenska nationalsocialistiska arv och den postmoderna, alltmer individualistiska extremhögerkulturen. Av detta följer något som kanske kan kallas ”organisatorisk pondus” inom den bredare miljön. Med denna ”pondus” följer ett ansvar som är både organisatoriskt och ideologiskt.

Likt NRP var ett tidigt uttalat syfte för SMR att bilda en pan-nordisk nationalsocialistisk organisation; till skillnad från NRP rönt SMR vissa framgångar, inte minst på grund av de nya kommunikations- och samordningsmöjligheter som erbjöds av internets framväxt.³²² 2003 bildades en norsk gren och SMR började använda namnet Nordiska motståndsrörelsen. 2007 bildades en gren i Danmark och 2013 bildades en gren även i Finland. I den svenska högerextrema miljön lyckades SMR redan tidigt stå relativt stadigt. Splittringar förekom förvisso och även konkurrens från andra partibildningar. Bland konkurrenterna fanns Nationalsocialistisk front (NSF) fram till 2008. NSF:s ledning upplöste organisationen och överförde samtliga dess tillgångar till det nybildade Folkfronten, som följande år bytte namn till Svenskarnas parti (SvP). SvP var ”den dominerande vitmaktaktören i Sverige fram till valet 2014” då partiets storsatsning i ett flertal kommunalval fullständigt misslyckades och resulterade i ett mandat i en kommun.”³²³ SvP upplöstes 2015.

I skarp kontrast till SMR hade både NSF och SvP varit villiga att tona ner sin nationalsocialistiska identitet. Exempelvis lyfte varken NSF eller SvP den för nationalsocialismen så centrala ”judefrågan” i sina partiprogram och i SvP:s program nämndes inte ens nationalsocialismen vid namn.³²⁴ Ledare A, som var mångårig medlem i NSF fram till att det lades ner, har kommenterat:

På pappret så var NSF nationalsocialister. Det vill säga, NSF hade identifierat nationalsocialismen som en politisk lära som stod för de här punkterna – ’det här och det här och det här, det är nationalsocialismen. Tror du på detta så är du nationalsocialist.’ Medans Motståndsrörelsen mer såg och levde nationalsocialismen som en världsåskådning, snarare än att det bara

³²¹ Lööw, H. (1998). *Nazismen i Sverige, 1980–1997*: 23.

³²² Medförf. samtal med Ledare B.

³²³ Mattsson, C. (2018). Nordiska motståndsrörelsens ideologi, propaganda och livsåskådning: 4.

³²⁴ Nationalsocialistisk front. Punktprogram. Inget publiceringsdatum. Hämtad 2023-04-16 från <https://web.archive.org/web/20061112200659/http://www.nsfrent.info/punktprogram.shtml>; Svenskarnas Parti. Vidareutveckling av de politiska punkterna. Inget publiceringsdatum. Hämtad 2023-04-16 från <https://web.archive.org/web/20111023100927/http://www.svenskarnasparti.se/vidareutveckling-av-de-politiska-punkterna/>

var en politisk kontext. Alltså, det kanske är flummigt eller så är det jättetydligt men nationalsocialismen var något mer, något högre, något större som inbegrep också ett livsval. Hur man levde sitt liv, hur man såg på livet. Hur man analyserade världen och livet, snarare än att det bara var politiska tankar och sen så kunde man ha vilka andra filosofiska funderingar man ville.³²⁵

NSF och SvP:s ideologiska ”feghet” och även svårigheterna som mötte det mer renodlat fascistiska FSS innan det omorganiserades till Riksfronten förefaller ha varit viktiga ideologiska och organisatoriska lärdomar för SMR.³²⁶ Efter SvP:s upplösning stod SMR ensamt kvar som den enskilt största och helt dominerande aktören inom den svenska extremhögern, med en klassisk och dogmatisk nationalsocialistisk profil.

4.3.1 Kunskapsluckor om ideologins roll

En översikt av litteraturen – nyhetsrapportering, rapporter från tankesmedjor och stiftelser, forskningsprodukter och utredningar och skrivelser från myndigheter – ger vid handen att NMR som strategisk förvaltare och förespråkare av nationalsocialismen, och vad nationalsocialismen i NMR:s tappning faktiskt är, är en aspekt som genomgående ges litet utrymme. Studier och rapporter om NMR noterar alltid att organisationen är nationalsocialistisk men innehåller sällan någon utförlig presentation av detta tankegod och nästan aldrig någon analys om de många sätt på vilka detta tankegods genomsyrar organisationen intellektuellt, emotionellt och organisatoriskt.³²⁷ Det ges också litet utrymme åt djupgående diskussioner av de rättsliga och operativa konsekvenserna av att NMR är en ideologiskt motiverad våldsbejakande organisation.

Avsaknaden av fokus på NMR som bärare av det nationalsocialistiska tankegodset är en potentiellt mycket allvarlig kunskapslucka. Den är dock inte förvånande. Inom journalistiken och den allmänna debatten förefaller det överväldigande fokuset på anti- och icke-intellektuella aspekter – brottslighet, våld, tumult och hat – ha bidragit till en stereotyp bild som reducerar NMR till just dessa attribut. Forskning visar att ett fokus på skillnader mellan grupper skapar ett överdrivet intryck av homogenitet, i synnerhet i konfliktsituationer. ”De andra” ses med lätthet som mer uniformt representativa för de tongivande negativa attribut som tillskrivits dem än de faktiskt är (samtidigt som ”vi” ser oss själva som mer homogent representativa för ”våra” goda och sunda värderingar).³²⁸

³²⁵ Medförf. samtal med Ledare A.

³²⁶ Medförf. samtal med Ledare B.

³²⁷ Den kanske mest omfattande presentationen av NMR:s ideologi förefaller vara den som ges i Ranstorp, M. & Ahlin, F. (red.) (2020). *Från Nordiska motståndsrörelsen till alternativhögern*: 147–154. Denna presentation är dock en profil snarare än en analys.

³²⁸ Lee, Y.-T. & Ottati, V. (1993). Determinants of ingroup and outgroup perceptions of heterogeneity: An investigation of Sino-American stereotypes. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 24(3): 298–318. För

Inom forskningen faller ofta analys av NMR:s ideologiska tankegods utanför problemformuleringarnas ramar. Viktig och gedigen forskning har producerats om exempelvis effekterna av *specifika element* av NMR:s nationalsocialism, om individers psykosociala drivkrafter för att gå med i (eller lämna) NMR och om olika genusaspekter på medlemskap och aktivism.³²⁹ Fokus inom huvudfrågan av forskning som berör NMR ligger dock på strukturer och processer som kan påverka individen att attraheras av ideologin, snarare än det kollektiva tankegods till vilket individen attraheras. Ideologin behandlas som en välbekant kuliss, men hamnar sällan i det direkta strålkastarljuset. Viktiga undantag finns, i synnerhet inom den diskursanalytiska forskningen.³³⁰

4.3.2 Ideologi och identitet

Det är viktigt att komma ihåg att inom NMR utgör nationalsocialismen inte bara ett intellektuellt ramverk, det är dessutom en central och grundläggande del av NMR:s identitet som grupp och därmed en viktig del av de individuella medlemmarnas identitet. En ideologi kan förklara och ge mening åt individens upplevelser och erfarenheter, sätta ramarna för och inrikta individens verksamhet inom ett kollektiv. NMR:s nationalsocialism tillhandahåller ett mycket robust ramverk inom vilket kollektivets hela tillvaro och alla dess utmaningar förklaras; ett allomfattande svar som är givet innan de specifika frågorna ens ställts. Oavsett om en

mer om "homogeniteteffekten," dess grunder och tillämpningar, se Judd, C.M. & Park, B. (1988). Out-group homogeneity: Judgments of variability at the individual and group levels. *Journal of Personality and Social Psychology* 54(5): 778–788; Linville, P. W., Fischer, G. W. & Salovey, P. (1989). Perceived distributions of the characteristics of in-group and out-group members: Empirical evidence and a computer simulation. *Journal of Personality and Social Psychology* 57(2): 165–188; Quattrone, G.A. & Jones, E.E. (1980). The perception of variability within in-groups and outgroups: Implications for the law of small numbers. *Journal of Personality and Social Psychology* 38(1): 141–152. För en kommentar om de effekter denna företeelse kan ha på forskningen, se Strindberg, A. (2020). *Social Identity Theory and the Study of Terrorism and Violent Extremism*: 42–44.

³²⁹ Se exempelvis Westberg, G. & Årman, H. (2019). Common sense as extremism: the multi-semiotics of contemporary national socialism. *Critical Discourse Studies* 16(5): 549–568; Mattsson, C. & Johansson, T. (2023). Neo-nazi violence and ideology: changing attitudes toward violence in Sweden's skinhead and post-skinhead eras. *Terrorism and Political Violence* 35(1): 104–117; Mattsson, C. & Johansson, T. (2022). The neo-nazi doxa, the deep state, and COVID-19: neo-nazis' ambivalent relations to big pharma and the anti-vaccine movement. *Social Identities* 28(6): 1–14; Mattsson, C. & Johansson, T. (2020). *Life Trajectories Into and Out of Contemporary Neo-Nazism: Becoming and Unbecoming the Hateful Other* (London & New York: Routledge): 4; Askanius, T. (2021). Women in the Nordic Resistance Movement and their online media practices: between internalised misogyny and "embedded feminism." *Feminist Media Studies* 22(7): 1763–1780. Hämtad 2023-03-30 från <https://doi.org/10.1080/14680777.2021.1916772>

³³⁰ Se exempelvis Wilhelmson, F. (2021). Heroic pasts and anticipated futures.

grupps ideologiska själv- och världsbild förefaller anstötlig eller absurd för en utomstående, är det icke desto mindre just den världsbilden som ramar in gruppens verksamhet och målsättningar.³³¹

Det sociala sammanhanget är centralt i den ständigt pågående inlärningsprocessen om vilka vi är i förhållande till andra – om vår sociala identitet – samt om vad som är rätt och fel, sant och falskt, acceptabelt och oacceptabelt.³³² Social identitetsteori (SIT) är en socialpsykologisk teoribildning som utvecklats i specifikt syfte att bättre förstå konflikt, diskriminering och fördomar inom och mellan grupper. Den är fokuserad på att förstå hur individen upplever, tänker kring och hanterar identitetsskapande grupptillhörigheter och hur detta påverkar konflikter med andra grupper. SIT ligger bland annat till grund för *Elaborated Social Identity Model* (ESIM) och utgör forskningsgrunden för dialogopoliskonceptet och Särskild polistaktik (SPT).³³³

Kortfattat visar forskning inom detta fält att när människor tillhör en viss grupp ("ingruppen") påverkar denna tillhörighet självbilden och hur individerna känner inför den självbilden. När en individ upplever att gruppmedlemskap eller grupptillhörighet är viktigt kan detta resultera i att den kollektiva världsbilden blir tongivande för individens egen världsbild. Detta påverkar inte bara individens självuppfattning ("vem är jag?") och uppfattning om andra medlemmar av den egna gruppen ("vilka är vi?"), men även synen på de som står utanför gruppen ("vilka är de?").³³⁴ Huruvida vår grupptillhörighet påverkar oss positivt eller negativt – får oss att vara stolta eller skamsna, nöjda eller missnöjda och så vidare – beror delvis på ingruppens egna prestationer; delvis på jämförelser med andra grupper ("utgrupperna").³³⁵

Dessa frågeställningar och bedömningar genomsyrar nära nog varenda aspekt av Ledare A:s reflektioner om sin egen väg in i nationalsocialismen:

Jag är uppväxt på landsbygden, etniskt homogent, väldigt tryggt, fint, trevligt, olåsta dörrar på både bilar och hus. Jag var intresserad av svensk historia ganska tidigt, om allt från vikingar till krigarkungar och ganska stolt över Sverige och den svenska historien... I takt med att man kom upp i tonåren så började man väl som de flesta tonåringar söka sig bort från den här lilla

³³¹ Strindberg, A. (2020). *Social Identity Theory and the Study of Terrorism and Violent Extremism*: 15–16.

³³² Berger, P. L. & Luckman, T. (1967). *The Social Construction of Reality*; Hogg, M.A. (2016). *Social Identity Theory*: 3–17.

³³³ För mer om detta, se Holgersson, S. (2019). *I demokratins yttersta gränsland: om behov av dialog och dialogopoliskonceptet* (Linköping: Linköping University Electronic Press). Se även Strindberg, A. (2023). Social identitetsteori och polisiärt arbete. I: Larsson, G., Sorgenfrei, S. & Viklund, T. (red.). *Religion, migration och polisiärt arbete* (Lund: Studentlitteratur): 154–170.

³³⁴ Lee, Y-T. & Ottati, V. (1993). Determinants of ingroup and outgroup perceptions of heterogeneity.

³³⁵ Strindberg, A. (2020). *Social Identity Theory and the Study of Terrorism and Violent Extremism*: 26–28.

byn man kom ifrån. Började hänga mer och mer inne i staden... Och där fick man egentligen skåda mångkultur för första gången. Man började se invandrargång som hade väldigt, väldigt mycket makt på gatorna. De svenska ungdomarna hade en väldig respekt för invandrargängen. De var inte alls lika organiserade, svenskarna, utan de var liksom offer för de här gängen... Och någonstans här så vill jag väl säga att det skar sig lite för mig med den historiska bilden, alltså, min uppfattade bild av svenskarna som ett storslaget folk... ett stormaktsfolk som har erövrat halva världen. De här – samma människor, samma blod – gick plötsligt och strök sig längs med väggarna för invandrargång i städerna. Och där någonstans blev det en konflikt i mitt huvud. Jag kunde liksom inte riktigt förstå hur hade det blivit så. Hur hade det svenska folket kommit att förändras, försvagas, degenereras på det viset?... Varför accepterar svenskarna bara det här? Varför samlar inte de svenska grabbarna ihop sig och slår tillbaka de här gängen, liksom, och sätter dem på plats?... Och den frågeställningen någonstans fick väl mig att söka ännu bredare och vidare och sen hittade jag ganska snabbt, blev ganska snabbt radikaliserad, hittade *Mein Kampf* som jag läste väldigt tidigt...

För min förståelse eller, liksom, för min identitet som nationalsocialist så var *Mein Kampf* viktig... jag läste igenom den och tyckte att det var många kloka ord i den. Men också... ett möte med vit makt-kulturen, så att säga, med vit makt-musiken...

Jag fick faktiskt tag i [*Mein Kampf*] av en kompis som jag tror hade stulit den på ett bibliotek om jag ska vara helt ärlig. Och jag hade väl bara en allmän nyfikenhet kring det, alltså Adolf Hitler var ju någonstans lite, det var ju ändå tabu, liksom, det var lite farligt, lite hemligt... jag såg väl rasfrågan ganska tydligt utan att förstå den eftersom jag identifierade de här invandrarna som främlingar, jag identifierade mitt folk som ett annat folk. Alltså, jag såg skillnader tydligt mellan folken, liksom... Och därför blev jag väldigt intresserad av att komma över *Mein Kampf* och lyckades göra det... jag förstod inte *Mein Kampf* fullt ut men där var ändå tillräckligt mycket för jag skulle känna att, ja, det här identifierar jag mig med, det här står jag för, det här är bra.³³⁶

Ledare A:s berättelse beskriver två sammankopplade men distinkta processer förknippade med individens anammande av en gruppidentitet: social kategorisering och självkategorisering. Social kategorisering sker på gruppnivå och handlar om en "vi-och-dem"-indelning av samhället eller världen som förstärks och hårdnar i konfliktsituationer. Fokus på skillnader mellan grupper skapar ett överdrivet intryck av homogenitet inom både in- och utgruppen.³³⁷ "De andra" ses som mer uniformt representativa för "deras" alla negativa normer och värderingar än de faktiskt är medan "vi" ser oss själva som mer homogent representativa för "våra" goda och sunda värderingar.³³⁸ Denna synvillan kan i sin tur ha avhumaniserande

³³⁶ Medförf. samtal med Ledare A.

³³⁷ Rubin, M., Hewstone, M., Crisp, R.J., Voci, A. & Richards, Z. (2004). Gender out-group homogeneity: The roles of differential familiarity, gender differences, and group size. I: Yzerbyt, V., Judd, C.M. & Corneille, O. (red.) *The Psychology of Group Perception: Perceived Variability, Entitativity, and Essentialism* (New York: Psychology Press): 203–220; Park, B. & Judd, C.M. (1990). Measures and models of perceived group variability. *Journal of Personality and Social Psychology* 59(2): 173–191; Ostrom, T.M., Carpenter, S., Sedikides, C. & Li, F. (1993). Differential processing of in-group and out-group information. *Journal of Personality and Social Psychology* 64(1): 21–34.

³³⁸ Lee, Y-T. & Ottati, V. (1993). Determinants of ingroup and outgroup perceptions of heterogeneity.

effekter då utgruppens medlemmar reduceras till förhatliga representanter för utgruppens negativa egenskaper och inte längre ses som individer.³³⁹ En grupps ideologi kan etablera och skärpa dessa kollektiva skillnader mellan ”oss” och ”dem.”³⁴⁰

Självkategorisering sker på individnivå och handlar om individens respons till ingruppens kollektiva föreställningar. Det är en kognitiv process genom vilken individen identifierar sig själv med ingruppens narrativ och idealbild på sätt som påverkar hans eller hennes handlingar och beteenden. Enligt SIT kan självkategorisering ge en känsla av tillhörighet, syfte och riktning³⁴¹ och är i sin tur knutet till ett fenomen kallat ”normativ konformism”; ett bejakande av och agerande enligt vad man uppfattar som ingruppens idealiska självbild i syfte att passa in och bli accepterad.³⁴² Det finns otaliga exempel på hur detta uttrycks och operationaliseras i NMR:s propaganda. I *Handbok för aktivister i Nordiska motståndsrörelsen* står exempelvis att läsa:

I det stora perspektivet är betydelsen av en vanlig människas öde nästan ingenting i jämförelse med rasens öde. Genom att kämpa lägger vi våra liv i ödets vågskål, vi riskerar allt! I denna ödeskamp är det dessutom helt avgörande att vi gör så, eftersom det ändå, om vi misslyckas, inte skulle finnas någon framtid för våra efterföljande – annat än som förnedrade slavar i framtidens sionistiska helvete... Fienden fruktar nationalsocialistisk fanatism. Detta med rätta. Du som fanatisk aktivist, och dina medkämpar är det främsta vapnet, det vapen som kommer leda oss till seger.³⁴³

”Vi och dom” -tänkande länkar grupptillhörighet till ett normativt tankegods; idealiserade föreställningar om vilka vi är och hur vi beter oss kontrasteras med vilka de är och hur de beter sig.³⁴⁴ Gruppmedlemmar konsumerar och internaliserar dessa idealbilder som en del av den egna sociala identiteten. Detta ger individen en känsla av tillhörighet, syfte och mål och fungerar som bekräftelse på individens världsbild och självuppfattning.³⁴⁵ Ingruppens ideologi är central i projicerandet av negativa egenskaper och karaktärsdrag på utgruppens medlemmar, och likaledes central i att betona ingruppens positiva egenskaper. Detta kan i sin tur leda till

³³⁹ For an analysis of avhumaniseringens dimensioner med fokus på den tidiga nationalsocialismen, se Steinger, J. (2018). The Significance of Dehumanization: Nazi Ideology and Its Psychological Consequences. *Politics, Religion & Ideology* 19(2): 139–157.

³⁴⁰ Strindberg, A. (2020). *Social Identity Theory and the Study of Terrorism and Violent Extremism*: 26–28, 40.

³⁴¹ Hogg (2016). *Social Identity Theory*: 10.

³⁴² Quattrone, G.A. & Jones, E.E. (1980). The perception of variability within in-groups and outgroups.

³⁴³ NMR. *Handbok för aktivister i Nordiska motståndsrörelsen*.

³⁴⁴ Hogg, M.A. (2016). *Social Identity Theory*; Hogg, M.A. (2010). Self-Categorization Theory. I: Levine, J.M. & Hogg, M.A. (red.) *Encyclopedia of Group Processes and Intergroup Relations* (Thousand Oaks, CA: SAGE): 729–731.

³⁴⁵ Hogg, M.A. (2016). *Social Identity Theory*.

idealisering av ingruppens medlemmar och avhumanisering av de som tillhör utgruppen, vilket i sin tur kan främja eller underlätta våld; dels gentemot medlemmar av utgruppen men även gentemot de inom den egna gruppen som uppfattas avvika från eller motarbeta idealbilden. Dessa idealiseringar är en del av själva grundstrukturen i det nationalsocialistiska sättet att närma sig politiken och ett flertal individer som har lämnat NMR vittnar om hat och hot, med epitet som ”förrädare” och ”rasförrädare.” En före detta medlem konstaterade att NMR anser att ”en förrädare ska behandlas som en förrädare. Jag är tidigare medlem och kommer alltid att vara en tidigare medlem i deras ögon.”³⁴⁶

Generellt drivs sociala kategoriseringsprocesser av individens psykologiska behov. Två framträdande hypoteser om drivkrafternas grunder fokuserar på behovet av självvaktning³⁴⁷ respektive osäkerhet i fråga om den egna identiteten.³⁴⁸ Behovet av att sluta sig till en grupp med en tydlig självbild och klara normer kan alltså grundas i olika individuella faktorer. I fråga om NMR och den kringliggande miljön har dessa faktorer varit föremål för en rad grundliga och viktiga forskningsstudier.³⁴⁹ Det torde dock vara uppenbart att även gruppens ideologi är viktig i alla dessa sammanhang: den förklarar individens upplevelser och erfarenheter, den ligger till grund för skiljelinjerna mellan ingruppen och utgrupperna, den tillhandahåller tillhörighetens normer och värderingar, den anger syften och målsättningar som kan verka konflikthöjande eller konfliktreducerande i mötet med andra grupper.³⁵⁰

4.3.3 Nationalsocialismen inom NMR av idag

NMR har varit konsekvent och relativt orubblig i ett centralt hänseende: organisationens självpåtagna uppdrag att gestalta och förmedla en ”traditionell och därtill

³⁴⁶ Sveriges radio (2018-02-22). NMR kartlagt, Var fjärde dömd för våldsbrott. Hämtad 2023-04-17 från <https://sverigesradio.se/artikel/6890955>

³⁴⁷ Abrams, D. & Hogg, M.A. (1988). Comments on the motivational status of self-esteem in social identity and intergroup discrimination. *European Journal of Social Psychology* 18(4): 317-334; Rubin, M. & Hewstone, M. (1998). Social identity theory's self-esteem hypothesis: A review and some suggestions for clarification. *Personality and Social Psychology Review* 2(1): 40-62.; Sedikides, C. & Strube, M.J. (1997). Self-evaluation: To thine own self be good, to thine own self be sure, to thine own self be true, and to thine own self be better. I: Zanna, M.P. (red.) *Advances in Experimental Social Psychology* 29 (New York: Academic): 209-296.

³⁴⁸ Hogg, M.A. (2007). Uncertainty-identity theory. I: Zanna, M.P. (red.) *Advances in Experimental Social Psychology* 39 (New York: Academic): 69-126.

³⁴⁹ I fråga om NMR och dess sociala sammanhang är Segerstedtinstitutets forskargärning synnerligen viktig. För en översikt över vikten att beakta sociala sammanhang, se Strindberg, A. (2020) *Social Identity Theory and the Study of Terrorism and Violent Extremism*.

³⁵⁰ Strindberg, A. (2020). *Social Identity Theory and the Study of Terrorism and Violent Extremism*: 29.

mycket renlärig nationalsocialistisk världsåskådning.”³⁵¹ Länkarna – intellektuella, organisatoriska, personliga – till mellankrigstidens svenska nationalsocialism och vikten av dessa länkar för NMR:s själv- och världs bild är så påtagliga att det är svårt att tala om NMR som en ”nynazistisk” organisation.³⁵² Expo har noterat att NMR ”fungerar som ett ankare i den högerextrema miljön, en slags garant för att nazismens ideal ska hållas levande.”³⁵³

Ideologisk stringens betyder inte att organisationen är statisk i hur den ser på sig själv eller hur den analyserar och interagerar med andra grupper eller majoritetssamhället.³⁵⁴ Denna stringens innebär dessutom en stor utmaning för NMR, dels i förhållande till en radikalnationalistisk miljö som utmärks av synkretism och splittring snarare än renlärlighet och disciplin; dels i förhållande till ett liberaldemokratiskt majoritetssamhälle där nationalsocialismen ses med berättigad avsky och förkastas av de stora massorna. NMR:s valresultat 2018 och 2022 kan tas som ett kvitto på hur impopulär och marginell organisationens ideologi faktiskt är i parlamentariska sammanhang.³⁵⁵

Nationalsocialismen som ideologi är aggressivt och diametralt motsatt den liberala demokratiska ordningen.³⁵⁶ Det är en ideologi som förkastar parlamentarismen, rättsstaten och dessas grundläggande värderingar.³⁵⁷ Det är en ideologi som förknippas med förtryck, förföljelse och folkmord; som skapar obehag och rädsla i sin omgivning. Den helt befogade synen på nationalsocialismen som ett samhällsomstörtande och demokratifarligt tankegods är icke desto mindre en annan fråga än huruvida de som förvaltar detta tankegods har samhällsomstörtande och demokratihotande förmåga. Att man förkastar den nuvarande samhällsordningen *kan* vara, men är inte *nödvändigtvis* eller *per definition*, samma sak som att man utgör ett realistiskt hot mot densamma. Denna skillnad försvinner ofta i rapporteringen

³⁵¹ Mattson, C. (2018). Nordiska motståndsrörelsens ideologi, propaganda och livsåskådning: 6.

³⁵² Jfr Lööws resonemang: ”Det finns ingen ’nynazism’. Det finns bara en obruten organisatorisk linje som går tillbaka till grundandet av Sveriges fascistiska kamporganisation 1924. Det finns en organisatorisk utveckling även om rörelsen varit ideologiskt splittrad med många fraktionsstrider.” Se Forskning.se (2014-10-21). Forskare: ”Det finns ingen nynazism.” Hämtad 2023-04-08 från <https://www.forskning.se/2014/10/21/forskare-det-finns-ingen-nynazism/>. Denna utvärdering medger inte en detaljerad jämförande analys av NMR:s och det tidiga NSDAP:s respektive tankegods. Parallellerna och gemensamheterna påpekas antingen på förekommen anledning i texten eller genom hänvisningar i fotnoterna.

³⁵³ Expo (2017-05-01). Fler i NMR:s led men den stora utmaningen är vardagsnazismen. Hämtad 2023-04-15 från <https://expo.se/2017/05/fler-i-nmrs-led-men-den-stora-utmaningen-ar-vardagsnazismen>

³⁵⁴ Westberg, G. & Årman, H. (2019). Common sense as extremism.

³⁵⁵ Se diskussionen i avsnitt 4.5 nedan.

³⁵⁶ Kofoed Hansen, C. (2022). Hitler’s National Socialist Democracy Concept 1919–1933. *Politics, Religion & Ideology* 23(2): 111–137.

³⁵⁷ Car, R. (2015). Community of Neighbours vs Society of Merchants: The Genesis of Reinhard Höhn’s Nazi State Theory. *Politics, Religion & Ideology* 16(1): 1–22.

om NMR, men har betydande konsekvenser för hur myndigheternas insatser måste utformas.

Lagstiftning och strategier som kan vara lämpliga för att bemöta hotet från en väpnad eller våldsbejakande grupp är inte nödvändigtvis lämpliga för att bemöta eller begränsa ett ideologiskt tankegods. Frågor om vilka myndigheter som har befogenhet att hantera utmaningen, under vilka omständigheter och hur är också viktiga, likaså vilken roll som civilsamhällets aktörer bör eller måste spela.

Det finns anledning att förstå NMR:s konsekventa och radikalt motkulturella³⁵⁸ ideologiska identitet och agenda som en grundorsak till att organisationen, oavsett sin fluktuerande styrka och förmåga, konsekvent framhävs som ett hot. National-socialismen är central och tas på stort allvar inom NMR. På det organisatoriska planet är ideologin varken fernissa eller förevändning, den är i högsta grad en politisk och moralisk³⁵⁹ ledstjärna. Detta påverkar i sin tur vad svenska myndigheter har att hantera och vilka verktyg som är legitima och lämpliga.

Säkerhetspolisen har exempelvis lagt fram tanken att den nuvarande utvecklingen inom den radikalnationalistiska miljön kan leda till att ”regelrätta och namnkunniga organisationer i första hand får rollen som inspiratörer, radikaliserare och möjliggörare.”³⁶⁰ Expo har hävdad att samma utveckling leder till att NMR:s ”öppna nazism” är dömd att ”förbli en sektverksamhet” och att just detta gör NMR farligt, skapar ”en egen logik där våldet och hatet blir normalt” och medlemskapet blir ”allt mer desperat.”³⁶¹ Dessa är exempel på två helt olika scenarier som var och ett skulle kräva skilda åtgärder, både i fråga om lagstiftning och konkreta handlingsplaner.

4.3.4 Nationalsocialismen måste tas på allvar

Mattsson, som noterat att NMR företräder ”en traditionell och därtill mycket renlärig nationalsocialistisk världsåskådning,” påpekar vidare att i dess partiprogram ”utarbetas en tydlig kontinuitet från den tyska och svenska mellankrigsnazismen

³⁵⁸ Roszak, T. (1969). *The Making of a Counter Culture: Reflections on the Technocratic Society and Its Youthful Opposition* (Doubleday: New York); Koehler, D. (2015). Contrast Societies. Radical Social Movements and their relationships with their target societies: A theoretical model. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression* 7(1): 18–34.

³⁵⁹ För forskning om kopplingen mellan ideologi och moral på individnivå, se Hatemi, P.K., Crabtree, C. & Smith, K.B. (2019). Ideology Justifies Morality: Political Beliefs Predict Moral Foundations. *American Journal of Political Science* 63(4): 788–806.

³⁶⁰ Säkerhetspolisen (2020). Den våldsbejakande högerextrema miljön: 145.

³⁶¹ Expo (2019-05-01). NMR blir aldrig mer än en politisk sekt. Hämtad 2023-04-15 från <https://expo.se/2019/05/nmr-blir-aldrig-mer-an-en-politisk-sekt>

vilken rekontextualiseras till det samtida Sverige och Norden.”³⁶² Föreliggande utvärdering ger vid handen att Mattssons yttrande inte bara är korrekt, det är dessutom en insikt av central betydelse för förmågan att förebygga och bemöta den utmaning som NMR företer. Icke desto mindre, i den litteratur som överblickats för denna utvärdering är det sällsynt att nationalsocialismen och dess funktion som ideologi diskuteras ingående, eller lyfts fram som en viktig fråga med andra konsekvenser än bara ”galna idéer.” Trots NMR:s konsekventa ideologiska hållning och aktivism förefaller även de mest välinformerade kommentatorerna ha svårt att ta den på allvar. Expos beskrivning av NMR – till vilken i princip alla nättidningens artiklar som nämner NMR har en hyperlänk – är ett bra exempel på den sortens sammanfattning som ofta används för att beskriva NMR:s ideologiska dimension:

NMR är nazister och ser sig själva som en ’revolutionär spjutspets’. Deras mål är att störta de nordiska demokratierna och ersätta dem med en enad ’nationalsocialistisk ledarstat’ under NMR:s politiska kontroll och ideologiska styrning. Därför rekryterar, tränar och indoktrinerar de aktivister, som genom opinionsbildning och våld ska bana vägen för revolution...

NMR kallar sig själva för nationalsocialister och anger förutom Adolf Hitler bland andra den danska nazistiska ideologen Povl Riis-Knudsen, som viktig inspirationskälla. Biologisk rasism är det uttryckliga fundamentet för deras politik. Konspirationsteoretisk antisemitism är centralt i deras ideologi. NMR hyllar Hitler och Nazityskland – en vurm som speglas av deras användning av tyr-runan, en symbol som också användes av de tyska nazisterna – men menar att deras egen ideologi är en ’ny politik för en ny tid’. De menar sig vara både höger och vänster, och betonar ofta ’socialismen’ i konstruktionen ’nationell socialism’.

NMR agiterar mot det demokratiska statsskicket, mot invandring och mångkultur, samt mot ’sionism’ och ’globalism’ (judar), kapitalism, kommunism, feminism och HBTQ-rörelsen. Ett uttryckligt mål är att deportera ’merparten av alla de som inte är etniska nordeuropéer eller av närbesläktade folkslag’ från de nordiska länderna. NMR riktar propaganda mot fackföreningar, vars medlemmar de vill locka till att bli sympatisörer.³⁶³

Det är viktigt att ta på allvar att NMR inte bara ”kallar sig” för nationalsocialister – de *är* en nationalsocialistisk organisation med ett partiprogram som är en direkt uppdatering och rekontextualisering av de ”25 punkter” som proklamerades av NSDAP i München i maj 1920.³⁶⁴ Den biologiska rasismen, den konspirationsteo-

³⁶² Mattsson, C. (2018). Nordiska motståndsrörelsens ideologi, propaganda och livsåskådning: 6.

³⁶³ Expo (2022-09-19, uppdaterad). Nordiska motståndsrörelsen (NMR). Hämtad 2023-04-17 från <https://expo.se/fakta/wiki/nordiska-motstandsrorelsen-nmr>

³⁶⁴ Virginia Holocaust Museum. 25 Points of the Nazi Party. PDF. Hämtad 2023-04-17 från <https://www.vaholocaust.org/wp-content/uploads/2016/06/25Points.pdf>

retiska antisemitismen och betonandet av socialismen är sålunda helt naturligt centrala delar av NMR:s ideologiska tankegods, inte något i vilket man bara ”bitit sig fast.”³⁶⁵

Inte heller kan förhållningssättet till Hitler och Tredje riket beskrivas som en ”vurm” – synen på Hitler och Hitlerregimen avspeglar sig i ledarprincipen och partistrukturen, i synen på våld och på parlamentarism, och inte minst i NMR:s syn på den egna organisationens ”historiska uppdrag.” Bland de många exemplen på Hitlers fortsatta betydelse kan nämnas den studiecirkel som hölls i Näste 1 (Stockholm) i februari 2022 med fokus på ”Fackföreningsfrågan” och ”Tysk allianspolitik efter kriget” – det vill säga, innehållen i kapitel tolv och tretton i andra delen av *Mein Kampf*.³⁶⁶ I april 2022 höll riksledaren ett anförande i Näste 2 (Göteborg) på temat ”30-talet närmar sig – inspiration till dagens kamp från dåtidens martyrer,” avsett att ”ur en historisk återblick på den nationella kampen före Tredje rikets resning befästa framtidsström om vår kamp av idag.”³⁶⁷ I februari 2023 inleds en serie online-studiecirkel med avsikt att fördjupa medlemmarnas generella kunskap om *Mein Kampf*.³⁶⁸ Det handlar alltså om en syn på Hitler och Tredje riket som avspeglar sig i långt viktigare aspekter än valet av Tyr-runan som logotyp. Samtliga NMR:s antipatier och målsättningar som beskrivs i blockcitatets tredje stycke är direkt parallella med NSDAP:s program och strategier och har genom årtiondena dessutom förmedlats – med olika betoning och intensitet – av en rad svenska nationalsocialistiska grupper och rörelser. NMR är en organisation som gjort medvetna och systematiska val att anamma, gestalta och förmedla en historiskt förankrad ideologi.

Ledare B pekade på en styrka som inte kan förstås och därför inte hanteras med mindre än att man tar NMR:s ideologi på allvar – ”det är lätt att argumentera för en politik som man verkligen tror på.”³⁶⁹ Nationalsocialismens grunder, dynamik, attraktionskraft och konsekvenser har studerats grundligt under flera årtionden. Det finns ingen anledning att avskilja förståelsen av NMR från detta omfattande forskningsfält och dess likaledes omfattande litteratur, i synnerhet då den nationella strategin mot våldsbejakande extremism fastslår att det förebyggande arbetet kräver kunskap om ideologierna. Det är synnerligen viktigt att studera hur och

³⁶⁵ Jonathan Lehman citerad i Arbetaren 62/2019 (2019-08-14). NMR splittras – Klas Lund bildar ny nazistgrupp. Hämtad 2023-04-13 från <https://www.arbetaren.se/2019/08/14/nmr-splittras-klas-lund-bildar-ny-nazistgrupp/>

³⁶⁶ NMR (2022-02-01). Studiecirkel i Näste 1. Hämtad 2023-04-17 från <https://motståndsrörelsen.se/kamp-rapporter/studiecirkel-i-naste-1-8/>

³⁶⁷ NMR (2022-05-06). Månadsmöte med kampmotiverande föredrag i Näste 2. Hämtad 2023-04-17 från <https://motståndsrörelsen.se/2022/05/06/manadsmote-med-kampmotiverande-foredrag-i-naste-2/>

³⁶⁸ NMR (2023-02-26). Självstudier i Min kamp – första delen. Hämtad 2023-04-17 från <https://motståndsrörelsen.se/2023/02/26/sjalfvstudier-i-min-kamp-forsta-delen/>

³⁶⁹ Medförf. samtal med Ledare B.

varför enskilda individer dras till tankegodset och gemenskapen – *och det är dessutom* viktigt att förstå hur tankegodset relaterar till gemenskapen, hur det möjliggör och begränsar handlingar, hur det påverkar individer både inom gruppen och i dess omgivning.

Nationalsocialismen utgör NMR:s existensberättigande och fungerar som ramverk för i princip alla NMR:s aktiviteter och för dess interna struktur och disciplin. Nationalsocialismen ligger till grund för dess själv- och världsbild och för taktik och strategi. De som går med i eller stöder NMR, oavsett om de ursprungligen lockats av ideologin eller av andra faktorer, omfattas förr eller senare av nationalsocialismen. Utan detta ideologiska tankegods vore NMR helt enkelt inte NMR.

De rättsvårdande och övervakningsansvariga myndigheterna har redan de verktyg som behövs för att utreda och lagföra den brottsliga verksamhet som förekommer bland NMR:s medlemmar. Som noterades i det inledande kapitlet är empirin högst bristfällig i fråga om denna brottslighet och utvärderingen har därför inte kunnat göra en systematisk översikt av fällande domar mot lagförda NMR-medlemmar. Det är dock värt att påpeka att under utvärderingens gång har rapportförfattarna inte uppmärksammat på något brottmål med koppling till NMR för vilket det inte redan finns väl inarbetade, beprövade och rättssäkra rutiner och verktyg.

Det är alltså möjligt att hävda att NMR:s ideologi, inte dess brottslighet, utgör den största utmaningen mot den demokratiska ordningen och rättsstaten. Ideologin är den aspekt av NMR:s varelse som myndigheterna är mest begränsade i att bemöta, dels eftersom man ofta inte kan särskilt mycket om nationalsocialismen; dels eftersom ingen svensk myndighet har befogenhet att övervaka eller motverka åsikter *enbart* på grund av ideologi. Trots att det är i förhållande till ideologin som myndigheterna förefaller vara i störst behov av vägledning är det just denna aspekt av NMR som behandlas minst utförligt inom både journalistiken och forskningen. Perspektiv som inte tar ideologin på allvar kan leda myndigheter till felaktiga, drastiska och möjligen kontraproduktiva analyser och insatser.

4.4 Brottslighet och våld kopplat till NMR

Som noterats ovan saknar forskningen och journalistiken förutsättningar för att dra tillförlitliga och generaliserbara slutsatser om brottslighet bland NMR:s medlemmar, inklusive våldsbrott. Detta grundar sig bland annat på att Säkerhetspolisen följer ”individen, inte organisationen” vilket innebär att systematisk empiri saknas för att på saklig grund bedöma huruvida medlemmars brottslighet är huvudsakligen ideologiskt betingad, organiserad och/eller del av ett medvetet ackumulerande av ett ”våldskapital.” Inom journalistiken rapporteras regelbundet om olika former av brott och våld med koppling till NMR, inte sällan i form av exponeringar av

individer³⁷⁰ men inte heller denna information räcker till för att på sakliga grunder bedöma brottslighetens omfattning och hur eller om den är kopplad till organisationens syften.

4.4.1 Förenklande schablonbilder

Media spelar en viktig roll i fråga om vilka ämnen som är aktuella, vad som ses som ”brännande” och vilka aktörer som uppfattas som hotande. Medias och andra opinionsbildares språkbruk och framställning av grupper, företeelser eller individer som direkta hot mot samhället och demokratin kan skapa reaktioner hos allmänheten som inte står i proportion till den empiriska verkligheten. Inom kriminologin är en benämning på sådana reaktioner moralpanik.³⁷¹ Begreppet myntades av Stanley Cohen och tar fasta på relationen mellan brottslig verksamhet, medias rapportering om sådan verksamhet, och allmänhetens stegrade upplevelse eller överskattade uppfattning om densamma.³⁷² Dessa reaktioner kan leda till påtryckningar gentemot politiska aktörer att agera,³⁷³ vilket i sin tur kan mynna ut i exempelvis förslag om nya befogenheter, uppdrag, förbud och lagar; eller, om en lag för att ta itu med problemet redan finns, nya tolkningar av densamma och skärpta straff.³⁷⁴

Det är ett faktum att det inom NMR, på både lednings- och medlemsnivå, finns ett antal individer som är tungt kriminellt belastade, inklusive sådana som är dömda för mycket grova våldsbrott. Det är även ett faktum, vilket diskuteras mer utförligt nedan, att NMR som organisation ser våld och förmågan att använda våld som en del av den politiska kampen, och att nuvarande lagstiftning inte är avgörande för de riktlinjer till vilka medlemmarna förväntas förhålla sig. Det saknas icke desto mindre mätvärden och forskningsgrund för hypotesen att denna brottslighet uppstår till att vara ett hot mot demokratin, liksom det saknas empiri för hypotesen att den individuella medlemmens brottslighet huvudsakligen är ideologiskt betingad, organiserad eller ett medvetet val inom ett strategiskt byggande av ett ”vårdskapital.” Däremot finns det andra delar av NMR som organisation som kan vara en

³⁷⁰ Se exempelvis Aftonbladet (2017-09-27). Aftonbladet/SvD granskar: 58 av nazisterna dömda för brott. Hämtad 2023-04-17 från [https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/mOBe1/aftonbladet-svd-granskar-58-av-nazisterna-domda-for-brott; Expo \(2019-08-20\). Här är nazisterna i den nya organisationen. Hämtad 2023-04-17 från https://expo.se/2019/08/här-är-nazisterna-i-den-nya-organisationen](https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/mOBe1/aftonbladet-svd-granskar-58-av-nazisterna-domda-for-brott; Expo (2019-08-20). Här är nazisterna i den nya organisationen. Hämtad 2023-04-17 från https://expo.se/2019/08/här-är-nazisterna-i-den-nya-organisationen)

³⁷¹ Goode, E. & Ben-Yehuda, N. (2009). *Moral Panics – The social construction of deviance*. Andra upplagan. (London: Wiley-Blackwell): 90–91.

³⁷² Cohen, S. (1972). *Folk Devils and Moral Panic: The Creation of Mods and Rockers* (London: MacGibbon and Kee).

³⁷³ Goode, Erich & Nachman Ben-Yehuda (2009). *Moral Panics*: 56.

³⁷⁴ Goode, Erich & Nachman Ben-Yehuda (2009). *Moral Panics*: 122. Se även Blomberg, H., Båtefalk, L. & Stier, J. (2018). *Extremistisk ideologi i den retoriska kampen om sanningen - fallet Nordiska motståndsrörelsen på sociala medier och i lokalpress. Rapport nr 5*. (Falun: Högskolan Dalarna): 23–33.

betydligt större utmaning mot demokratin än dess våldskapital, vilket konstateras på ett flertal ställen i denna utvärdering.

Ansvaret för att skydda demokratin, staten och befolkningen vilar på svenska myndigheter. Dessa kan vara känsliga för opinionsbildning och utsatta för politiskt tryck, men måste samtidigt fatta beslut om generella inriktningar och specifika åtgärder som bottnar i empirisk verklighet, saklig analys och inte minst i det regelverk som omgärdar myndigheterna i fråga. Frågan om vad NMR faktiskt är – vad för sorts utmaning mot demokratin och befolkningen gruppen företer och därmed hur den kan och bör bemötas – är komplex, men icke desto mindre viktig.

Vad som kan sägas med säkerhet om brottslighet specifikt inom NMR är alltså tämligen begränsat. Enligt Säkerhetspolisen finns inga uppgifter om hur stor andel av de brott som begåtts av NMR:s medlemmar som är ideologiskt motiverad.³⁷⁵ Vissa brottsrubriceringar är implicit (eller per definition) politiska, exempelvis hets mot folkgrupp. Andra är svårare att bedöma. Exempelvis visar en översikt av journalistiska sammanställningar av brottslighet inom NMR och samtal med myndighetsföreträdare att brott mot knivlagen förefaller vara den vanligaste rubriceringen.³⁷⁶ Enligt personer inom NMR, men även enligt myndighetsföreträdarna, är en vanlig anledning till att NMR-medlemmar bär kniv eller andra dolda tillhyggen ett upplevt behov att kunna utöva självförsvar.³⁷⁷ NMR:s ledning hävdar att de återkommande uthängningarna av organisationens medlemmar av journalister såväl som anti-nazistiska aktivister ”ger ibland resultat i form av angrepp mot våra representanter.”³⁷⁸ Att beväpna sig med kniv eller liknande tillhyggen är olagligt oavsett orsaken (med vissa lagstadgade undantag), men orsaken kan alltså vara både defensiv och offensiv.

I en kommentar om den bredare högerextrema miljön noterar Säkerhetspolisen ett beteendemönster som är viktigt i sammanhanget; mindre allvarliga eller ringa brott och förseelser som var för sig kan framstå som relativt betydelselösa men som delar av ett större och kanske ideologiskt betingat mönster framstår som allvarligare. Detta har dels att göra med att skapa ett våldskapital och hur det kan användas:

Det finns också (mindre synliga) aktiviteter som påverkar brottsligheten – eller som utgör brott som vart och ett inte når särskilt högt på straffskalan, men som begås systematiskt i syfte att förmå den som utsätts att göra som förövaren vill. Ett exempel är kartläggningar och s.k.

³⁷⁵ Medförf. samtal med uppgiftslämnare NN3.

³⁷⁶ Detta stämmer överens med den statistik som Säkerhetspolisen sammanställt om lagförda individer inom den bredare högerextrema miljön. Se Säkerhetspolisen (2020). Den våldsbejakande högerextrema miljön:139–141.

³⁷⁷ Medförf. samtal med Ledare A, uppgiftslämnare NN3, NN4, NN6.

³⁷⁸ Ibid.

uthängningar av meningsmotståndare, en verksamhet som både den våldsbejakande vänsterextrema- och den våldsbejakande högerextrema miljön erfarenhetsmässigt ägnar sig. Syftet med att publicera namn, bild, adress, fordon, arbetsplats etc. på sociala medier eller i ett geografiskt område (affischering) är att skrämmas så att den som hängs ut 'hoppas av' eller slutar med en viss verksamhet, men uthängningarna fungerar i mångt och mycket också som indirekta uppmaningar till olika typer av aktioner (bostadsattacker, fordonsattacker, hot och trakasserier) mot den uthängde.

Erfarenhetsmässigt riktas en del av aktionerna också mot myndigheter och samhällsföreträdare, även då med budskap om avhopp och ansvarsutkrävande eller i syfte att påverka beslutsfattandet – eller verkställandet av fattade beslut. De som utsätts är främst verksamma på regional- eller lokalnivå, oftast i samband med valrörelser då synlighet och antal offentliga framträdanden ökar, och i form av symboliska aktioner med inslag av civil olydnad (flaggor, avspärrningsband, skadegörelse etc.). Förekommer gör också subtila påverkansförsök så som anspelningar på ett våldskapital där uttryck och formuleringar inte går över gränsen för olaga hot, t.ex. genom att markera sin närvaro eller på olika sätt göra den utsatte medveten om att aktörerna vet var hen bor och rör sig.³⁷⁹

Säkerhetspolisen noterar även: ”Eftersom hot mot politiker på regional och lokal nivå inte följs av Säkerhetspolisen är det svårt att uppskatta både i vilken utsträckning detta sker och vilka konsekvenser det får.”³⁸⁰

Ovan noterades att NMR-medlemmar ”hängs ut” av organisationens ideologiska motståndare. Det är samtidigt ett faktum att även NMR ägnar sig åt denna sorts verksamhet. Att en nationalsocialistisk organisation ägnar sig åt uthängningar av meningsmotståndare är föga förvånande eftersom detta är en ”tradition” med rötter i rörelsens tidigaste skeden.³⁸¹ I fråga om bevis och lagstiftning är det icke desto mindre en utmaning även här, att Säkerhetspolisen ”följer individen, inte gruppen.” Mönster kan vara svåra att se och än svårare att bevisa och domstolsprotokoll noterar sällan den lagfördes politiska åsikter eller partitillhörighet.

4.4.2 Våldet i framställningar av NMR

Det ovan nämnda fokuset på NMR:s våldsamhet och våldskapital har skapat en schablonbild av NMR där våldsbrott utgör den allt annat överskuggande aspekten, framförallt på bekostnad av en djupare förståelse för organisationens ideologiska tankegod. Detta kan skapa en skev bild av vad det innebär att vara medlem i NMR och dessutom uppställa hinder för myndigheters förmåga att bedöma vilken sorts utmaning som NMR faktiskt utgör. Ett fokus och förväntningar som centrerar på

³⁷⁹ Säkerhetspolisen (2020). Den våldsbejakande högerextrema miljön:138–139.

³⁸⁰ Ibid:139.

³⁸¹ Se exempelvis Fehst, H. (1935). *Bolsjevism och judendom* (Stockholm: Svea rikets förlag).

NMR:s våldsbrottslighet kan dessutom leda till bekräftelsebias och att alla organisationens aktiviteter och aspekter tolkas som en form av våld.³⁸² Ett belysande exempel är den trappmodell som enligt Expo kännetecknar våldet i den rasideologiska miljön; ”en sorts trappa, där varje trappsteg utgör en nivå eller form av våldsamhet.”³⁸³ Det är naturligtvis viktigt att förstå våldshandlingar som del av en bredare social dynamik. Givet Säkerhetspolisens ovan citerade uttalande om kumulativa beteendemönster är det dessutom en mycket central poäng, att våldshandlingar inte äger rum i ett vakuum. Frågan är dock hur långt man kan dra definitionen av ”våld” utan att den blir missvisande.

I trappmodellen består den lägsta nivån av våld av att sprida ”rasideologisk propaganda” och nivå två består av ”uttalade doktriner och regler kring våld som aktören uttrycker eller signalerar.”³⁸⁴ Dessa trappsteg handlar alltså om åsikter och inställningar till våld, snarare än fysisk våldsutövning. På det tredje trappsteget – ”byggande av våldskapital” – ägnar sig aktören åt förmågehöjande verksamhet, ”till exempel genom olika former av fysisk träning med det uttryckliga målet att förbättra sin kapacitet för kamp, eller införskaffande eller tillverkning av vapen och sprängämnen.”³⁸⁵ Det kan tyckas besynnerligt att sammankoppla laglig verksamhet som fysisk träning med brottslig verksamhet som att införskaffa sprängmedel och tillverka vapen. Ännu mer besynnerligt är dock att inte heller detta trappsteg förutsätter faktisk offensiv våldsutövning, något som äger rum först på de sista två trappstegen: ”opportunistiskt våld och självförsvar” (trappsteg fyra) och ”överlagt våld och planerade attentat” (trappsteg fem).³⁸⁶ Man kan alltså bygga ett våldskapital helt utan att genomföra några som helst fysiska våldshandlingar.

Vad denna förståelsemodell innebär för en analys av NMR är att bokstavligen alla dess aktiviteter kan eller ska förstås som ”en nivå eller form av våldsamhet.” ”Rasideologisk propaganda” är en grundläggande del av den nationalsocialistiska ideologin. Detta medför att NMR:s ideologiska studiecirklar, kursverksamhet, demonstrationer, flygbladsutdelning och deltagande i valrörelser alla är att betrakta som ”en form av våldsamhet.” Detta är begreppsmässigt problematiskt för myndigheter som måste beakta skillnaderna mellan grundlagsskyddad opinionsbildning och brottslig verksamhet. Det innebär dessutom att, även om NMR skulle komma att ägna sig uteslutande åt parlamentariska metoder så skulle detta ändå kunna kategoriseras som ”en nivå eller form av våldsamhet” på grund av de åsikter de ger uttryck för.

³⁸² Se Dobelli, R. (2013). *The Art of Thinking Clearly* (New York: Harper): 19–24.

³⁸³ Expo (2023). *Svensk rasideologisk miljö 2022* (Stockholm: Stiftelsen Expo): 17.

³⁸⁴ Ibid.

³⁸⁵ Ibid.

³⁸⁶ Ibid.

Att det finns en koppling mellan tankegodset och aktivismen – mellan den politiska ideologin och de politiska handlingarna – står bortom allt tvivel. Detta innebär dock inte att ett tankegods kan omdefinieras som ”en form av våld” på samma sätt som våld inte kan omdefinieras som ”ett sorts tankegods.” Ett sådant likställande är inte bara otydligt – det föreligger viktiga, för att inte säga grundläggande begreppsmässiga och rättsliga skillnader mellan att uttrycka en åsikt och genomföra en handling – men är dessutom en motvikt till incitament för NMR att lägga större tonvikt på parlamentarism och opinionsbildning.

4.4.3 NMR:s syn på våld

NMR menar själva att organisationens attityd till våld är funktionell. Ledare A hävdar att ”vi är ju inga pacifister. Vi ser våld för vad våld är, helt enkelt” och fortsätter:

Inte att vi försöker ha någon naiv pacifistisk syn på att våld; alltså, det är klart att våld kan vara otrevligt och våld kan ge konsekvenser av olika slag, men våld finns och våld har alltid funnits och kommer alltid finnas. Vi nyttjar vår rätt till självförsvar och det är en rätt som vi väljer att dra ganska långt. Alltså, jag försvarar mig själv, mina kamrater, min familj, min egendom, helt enkelt, och det gör jag med den mängd våld som jag anser krävs. Men offensivt våld är förbjudet enligt våra regler och stadgar.³⁸⁷

Även Ledare B menar att man måste skilja på våld i offensiva och defensiva syften:

Vi är inte främmande för att ta till självförsvar. Och utan det så skulle vi inte kunna dela ut flygblad ens. Alltså, hade vi inte försvarat oss vid olika sammanhang då hade blivit överkörda för länge sedan av både polis och vänsterextremister. Men tack vare att vi behåller en viss integritet så har vi fortfarande möjlighet till det.³⁸⁸

Expo har observerat att NMR:s självbild är missvisande; organisationen ”är ingen fredlig nazistisk förening för rasgemenskap och propagandaspridning” som endast brukar våld ”i självförsvar eller som ’tillrättavisning’ av en politisk motståndare.”³⁸⁹ Detta är helt korrekt; liksom i fråga om andra förbud i enlighet med NMR:s interna disciplin finns åtskilliga exempel på avsteg från förbudet mot offensivt våld, inklusive fällande domar för olika former av mycket grova våldsbrott.

NMR:s resonemang om våld infogas i en bredare kritik av ett ”feminiserat” och ”svagt” samhälle där den egna organisationen demonstrativt står som motkraft till den ”judiska lobbyns nedbrytande kraft.” Enligt Ledare B:

³⁸⁷ Medförf. samtal med Ledare A.

³⁸⁸ Medförf. samtal med Ledare B.

³⁸⁹ Expo (2022-02-04). Kommer det som en chock att NMR beväpnar sig? Hämtad 2023-04-17 från <https://expo.se/2022/02/kommer-det-som-en-chock-att-nmr-bevapnar-sig>

Det är ju så löjligt att det skulle vara fel att människor håller sig i form och att de tänker lite så här *worst case* scenario tänk. Det finns två anledningar till att ett land blir invaderat. Ett är att de är så aggressiva så att det blir krig för att dom håller på och tjafsar med sina grannar. Två är ifall de är så otroligt svaga så att de inbjuder en aggressiv stat att attackera. Vi är ju för att Sverige och svenskar ska vara starka, det ska vara ett starkt folk – hela Norden ska vara det – och vi är ju för att vi ska ha en viss kultur där folk ska vara självständiga och starka. Det vill ju vi applicera på hela folket, det handlar ju inte bara om att det ska vara någon organisation som ska träna för att terrorisera folket eller nånting sånt. Absolut inte utan tvärtom, det ska appliceras på alla.³⁹⁰

NMR bestrider inte oväntat påståendet att organisationen ägnar sig åt våldsbejakande extremism. De analyser och den kritik som framförs av organisationens företrädare klargör med all önskvärd tydlighet att de är väl medvetna om att begreppet *de facto* saknar både vedertagen definition och straffrättslig betydelse, och att ”bejaka” är något annat än att ”utföra.”³⁹¹ Ledare A menar att begreppet våldsbejakande extremism används för att manipulera diskursen:

Jag tycker det är väldigt, väldigt luddigt begrepp, ett väldigt brett begrepp, men framför allt så är det 1984 begrepp. Det är nyspråk för det är ingen som tolkar det på samma sätt, det finns liksom ingen klar definition. Och jag tror också det är lite av syftet med begreppet, att det inte ska finnas en klar definition för att då kan man tänka in många, många fler med begreppet. Man kan låta folk göra vilka tolkningar de vill... man tillåter fantasin och sväva iväg... det är ett så väldigt brett begrepp som kan innefatta precis lite vad som helst för att det ska passa handen i handsken på allt och alla. Nyspråk, helt enkelt, ett jättebra exempel på ett Orwellianskt nyspråk, tycker jag... Om jag själv skulle ge mig på en tolkning av begreppet så tänker jag väl att det är en organisation som *de facto* använder våld även offensivt... en terrorgrupp skulle jag se som våldsbejakande, absolut... det är ju i den kontexten man använder det ofta, när man vill på något vis beskriva oss som terrorister så är det för att vi är ’våldsbejakande,’ helt enkelt. Då är vi blivande terrorister, om vi inte är nu så är det bara en tidsfråga, liksom.

Diskursen sätts ju utifrån om man är oppositionell till liberal demokrati eller inte. Det är ju där, det är ju då man är en våldsbejakande extremist. Det handlar inte om arbetsmetoder eller uttalanden utan det handlar ju bara om att man vill ha ett annat samhälle än den liberala demokratin, då blir man per automatik våldsbejakande. Därför hamnar muslimer där, därför hamnar vänsterextremister där, därför hamnar nationella där. Och fler grupper än så finns det väl egentligen knappast i samhället som är verksamma, som vill ersätta den liberala demokratin med någonting annat.³⁹²

Ledare B menar å sin sida att begreppet är ett ”typiskt exempel på ett orwellskt hyckleriord” eftersom det är fullt möjligt att bejaka våldshandlingar så länge som detta sker inom socialt och politiskt acceptabla ramar:

³⁹⁰ Medförf. samtal med Ledare B.

³⁹¹ Se avsnitt 2.2 ovan.

³⁹² Medförf. samtal med Ledare A.

Vårdsbejakade låter ju så sjukt, det låter ju som att man på något vis dyrkar våld och tycker det är spännande med våld och är för att vara elak mot människor... Den där liberalen [NN] som lanserade begreppet är ett typiskt exempel på en hycklare, hon var ju själv för att JAS-plan skulle användas i insatsen mot Libyen, att de skulle ha aktiv del i konflikten, alltså bomba ihjäl libyska kvinnor och barn. Och hon har mage och kalla oss för våldsbejakande extremister när hon själv – som även hyllar terrorstaten Israel helt öppet – då inte skulle vara det. Hon skulle vara någon sorts godhetens apostel medan vi är onda. Det är ju sånt löjligt hyckleri så det finns inte. Och det är ju nästan så att de har hittat på sådana där tvärtom-begrepp för att klistra på oss ondska för att dölja sin egen ondska.³⁹³

Bortom det ideologiska språkbruket och systemkritiken handlar dessa utlåtanden i grunden om det problem som identifierades i inledningen till föreliggande utvärdering: avsaknaden av en enhetlig definition av begreppet våldsbejakande extremism skapar en osäkerhet om vad det är för företeelse som ska bekämpas. Detta kan leda till utmaningar för samverkan mellan myndigheter men Ledare A och Ledare B:s argumentation visar att det även kan föranleda en uppfattning (eller möjliggöra påståenden) om godtycklighet, särbehandling och förföljelse bland de som behäftas med begreppet. Oavsett om man väljer att se NMR:s kritik som uppriktig eller inte är det ett faktum att den används i rekryterings- och propagandasyften.³⁹⁴ Det är här på sin plats att understryka att vikten av begreppsmässig tydlighet har många aspekter, inte minst hur begreppen påverkar och kan användas av de som utgör målgruppen.

4.5 NMR:s parlamentariska ansats

Det faktum att NMR sedan 2015 är registrerat som politiskt parti och deltar i allmänna val är förknippat med ett antal rättsliga frågor, inte minst vad som är tillåtna uttryck inom ramen för det politiska samtalet.

4.5.1 Omorganisationen 2014/2015

2014–2016 ägde stora förändringar rum inom SMR. En parlamentarisk avdelning etablerades 2014. Följande år avgick riksledaren till förmån för en yngre förmåga. En långvarig medlem av NMR:s riksledning har kommenterat att den avgående riksledaren ”hade beslutat att vi skulle registrera ett parti och ställa upp i val” och att NMR under det nya ledarskapet hade ”vind i seglen och bedrev intensiv aktivism i hela landet, vilket vi ville använda oss av för att bedriva en storslagen valkampanj och för att kunna rekrytera ännu fler till våra led.”³⁹⁵

³⁹³ Medförf. samtal med Ledare B.

³⁹⁴ Nordfront (2020-06-17). Simon Lindberg bemöter lögnare om Motståndsrörelsen. Hämtad 2023-04-17 från <https://nordfront.se/simon-lindberg-bemoter-logner-om-motstandsrorelsen.smr>

³⁹⁵ NMR (2023-02-09). ”Där och då svor jag en ed för mig själv att göra vad som än krävs för att rädda vårt folk” – Intervju med Fredrik Vejdeland.

Under den nya ledningen omorganiserades SMR från att ha varit en elitistisk och tämligen hemlighetsfull organisation till att bli en bredare rörelse vilket resulterade i en drastiskt ökad närvaro i det offentliga rummet. Enligt Expo genomförde organisationen 2759 aktiviteter under 2016, vilket var fler aktiviteter än hela den samlade rasideologiska miljön genomfört året innan.³⁹⁶ 2016 övergick organisationen även helt till att använda namnet Nordiska motståndsrörelsen. Man ville nu förtydliga att man inte var ett svenskt parti utan en enande och pan-nordisk rörelse ”ur ett territoriellt perspektiv och ett folk/ras-perspektiv.”³⁹⁷

Även denna omorganisation hade sina rötter i en ideologisk analys. Upprättandet av NMR innebar att tonvikt lades på tanken om ett enat nordiskt nationalsocialistiskt parti och ett framtida nordiskt nationalsocialistiskt samhälle; en idé som hade förts fram inom både mellankrigstidens tidiga nationalsocialistiska rörelse och efterkrigstidens NRP. Den pan-nordiska aspekten sätter dessutom NMR i ett bredare blickfång och ger organisationen möjlighet att skapa större uppmärksamhet kring sig själv. 2016 proklamerade den nye riksledaren:

I och med detta uttalande klargör vi en gång för alla vad som gäller framåt. Svenskar, finländare, norrmän och framtida ännu ej existerande delar av vår organisation tillhör alla Nordiska motståndsrörelsen. Vi är alla delar av samma pan-nordiska organisation, med samma symbol, samma politiska ambitioner, samma struktur, samma ledare och samma arbetssätt. När våra svenska aktivister sprider propaganda gör de alltså inte det för Svenska motståndsrörelsen utan för Nordiska motståndsrörelsens svenska gren. När en finsk kamrat ansluter sig till organisationen går denne inte med i Finska motståndsrörelsen utan i Nordiska motståndsrörelsens finska gren. När en norrmän går ut och företräder organisationen i media gör han inte det i Norska motståndsrörelsens namn utan i Nordiska motståndsrörelsens norska grens namn.³⁹⁸

SMR hade betraktat sig själv som en utpräglad elitorganisation inom vilken medlemskap inte erhöles per automatik utan genom en stegvis process för de individer som uppfyllde kraven. I och med omorganisationen blev det nya NMR bredare och mer ”öppet” för dialog med andra grupperingar. Under den nya ledningen införde NMR dessutom olika medlemsgrader (se stycke 5.1.1 ovan). och registrerade sig som ett politiskt parti. Ledare A har kommenterat den nya inriktningen med att poängtera att ”det är inte realistiskt att kunna ta makten i landet om man inte på något vis också kan mobilisera bredare folklager i kampen” och att det har varit viktigt att ”breda upp organisationen”:

³⁹⁶ Expo (2017-05-03). Fler aktiviteter än någonsin - Så blev 2016 nazisternas rekordår. Hämtad 2023-03-13 från <https://expo.se/2017/05/fler-aktiviteter-än-någonsin-så-blev-2016-nazisternas-rekordår>

³⁹⁷ Mattsson, C. (2018). Nordiska motståndsrörelsens ideologi, propaganda och livsåskådning: 5.

³⁹⁸ Nordfront (2016-06-06). Svenska motståndsrörelsen är död – länge leve Nordiska motståndsrörelsen! Hämtad 2023- från <https://nordfront.se/svenska-motstandsrorelsen-ar-dod-lange-leve-nordiska-motstandsrorelsen.smr>

Alltså, man var en mer sluten organisation innan... Jag har uttalat sedan dag ett – och står fast vid, även om det är otroligt svårt mål – att för att lyckas ta makten så måste man ha en spjutspetsrörelse med hårdföra aktivister som är fanatiker samtidigt som man också kan välkomna och finna plats för vanliga svenskar som är mitt i livet. Som inte är beredda att ge allt för kampen utan som kanske vill delta på någon kräftskiva och snacka skit och skänka lite pengar... Men den här sistnämnda gruppen, den här bredare gruppen, var ju totalt utestängd från Motståndsrörelsen, kan man säga... [Den nya ledningen] har försökt aktivt att... kunna ta emot den hjälpen, sätta folk i arbete helt enkelt, oavsett om det innebär att man vill offra hela sitt liv för saken eller att man bara vill hjälpa med det lilla man själv gör.³⁹⁹

En ledande medlem har kommenterat att tanken om att delta i allmänna val inte är ny inom NMR:

Vi hade faktiskt seriösa diskussioner om att ställa upp i val redan 2010 och 2014. 2010 föll det på att vi påbörjade arbetet försent [sic] och inte hann med allt pappersarbete och 2014 bestämde vi oss till slut för att låta bli eftersom det var onödigt och inte konstruktivt när det redan fanns ett nationellt parti (SvP). Jag var vid tidpunkten ganska ljummet inställt till att ställa upp i val... 2018 var det en annan sak... En sak som alltid följt med oss, är insikten om att vi förr eller senare måste ställa upp i val, bland annat för att försvåra ett förbud av organisationen. Detta är ännu mer sant idag, så därför ställde vi upp i val även förra året.⁴⁰⁰

4.5.2 Anledningar till NMR:s valdeltagande

En återkommande tanke i NMR:s kommunikation är att ett ”vaket folk” är ett nationalsocialistiskt folk. Det vill säga, det finns inom organisationen en övertygelse att om befolkningen faktiskt förstod samhället och politiken så skulle detta leda till ett ”nationellt uppvaknande.” Även om denna uppfattning om den egna världsåskådningens förträfflighet inte är unik för rörelser inom den fascistiska sfären är den icke desto mindre en av de fascistiska ideologiernas ursprungliga grundtankar: att ett folkligt uppvaknande leder mot en ny framtid.⁴⁰¹

Inom NMR är denna syn nära förknippad med uppfattningen om mediaorganisationerna som förljugna och fientliga, och att medias gemensamma syfte är att hålla folket i dvala.⁴⁰² Detta är anledningen till att media aktivt motverkar NMR, menar de, vilket i sin tur mynnar ut i uppfattningen att deltagande i allmänna val i syfte att vinna makten egentligen är hopplöst. Ledare B menar exempelvis att ”medierna är ju väldigt centralt styrda” och denna styrning är anledningen att ”ingen media

³⁹⁹ Medförf. samtal med Ledare A.

⁴⁰⁰ NMR (2023-02-09). ”Där och då svor jag en ed för mig själv att göra vad som än krävs för att rädda vårt folk” – Intervju med Fredrik Vejdeland.

⁴⁰¹ Se Griffin, R. (1995). General introduction. I: Griffin, R. (red.) *Fascism* (Oxford: Oxford University Press): 3.

⁴⁰² För en historisk parallell, se Kofoed Hansen, C. (2022). Hitler's National Socialist Democracy Concept 1919–1933. *Politics, Religion & Ideology* 23(2): 114. Se även Kershaw, I. (2008). *Hitler, the Germans, and the Final Solution* (New Haven: Yale University Press): 52.

av rang får ju säga något positivt om nationalsocialism.” I media innebär denna styrning enligt Ledare B, inte bara att journalister skriver fientliga texter, utan dessutom hänger ut individer – medlemmar och misstänkta sympatisörer – och förvägrar NMR möjligheten att förmedla sina faktiska åsikter och perspektiv; ”det gör ju att det blir ju riggat.”

På samma tema har Ledare A sagt att ”...vi tror inte att vi kommer att segra genom demokratiska val. Vi tror inte det för att vi tror att systemet är riggat” och tillägger:

Missförstå mig rätt, inte nödvändigtvis, även om jag tror att det skulle kunna bli det, så inte nödvändigtvis att det är riggat så till vida att man fifflar med rösterna, utan snarare riggat genom att vi inte får komma till tals i media som vi vill, att inte media framställer oss på ett sätt som vi själva önskar, och att det är ganska avgörande för att faktiskt få opinionen med sig i samhället idag.⁴⁰³

Citatet visar på en misstro mot systemet. Icke desto mindre beslutade NMR att ställa upp i riksdagsvalet 2018. Samtal med personer inom NMR ger vid handen att det finns åtminstone fyra *distinkta men sammanvävda* skäl för organisationen att delta i allmänna val:

1. Att tillvarata intresset: att passa på att saluföra NMR som alternativ under den förhållandevis korta period då befolkningen har ett stegrad politiskt intresse:

Svenska folket generellt fungerar ju så att man går och håller för öronen och ögonen när det kommer till allt som har med politik att göra i tre och ett halvt år och sen är man superintresserad av alla politiska frågor i ett halvår innan valet. Och för oss, för att kunna finnas där och nyttja det intresset för politik som finns bland folket det här halvåret, så måste också vi ställa upp i val.⁴⁰⁴

Alltså jag anser ju att det stora mervärdet av att ställa upp i val, det är att under valtider så är människor politiskt intresserade, för det är de var fjärde år, och sen så får man chans att vara på torg och annat och diskutera politik. Man får chansen att säga att ’du kan rösta på oss också,’ och så där.⁴⁰⁵

2. Att föra ut den egna ideologin och systemkritiken: att saluföra det ideologiska tankegodset direkt till allmänheten utan media som mellanhand:

Vi ska ju såklart vara med där vi kan nå folk och där vi kan debattera och där kan vi kan visa att ’om vi hade fått styra det här så hade det sett ut så och så och så. Vi hade kommit med de här idéerna, vi hade gjort så här.’ Sen att vi tycker att hela systemet är riggat, reglerna är dåliga, de är dåliga för att lyfta fram kompetens och gjorda för att gynna korruption. Gjorda för att gynna karriärister som inte är inne i det här, ja, av ideella skäl utan av ekonomiska skäl. Och därför så vill vi avskaffa det men vi måste ju såklart på något vis, där det finns möjlighet för oss att debattera, komma in och visa ett alternativ... Men det är därför vi säger att den

⁴⁰³ Medförf. samtal med Ledare A.

⁴⁰⁴ Medförf. samtal med Ledare A.

⁴⁰⁵ Medförf. samtal med Ledare B.

parlamentariska delen är en del av vår organisation, det är liksom inte den huvudsakliga delen.⁴⁰⁶

3. Att förklara organisationsformen: att klargöra för gemene man vad en kamporganisation är och hur NMR skiljer sig organisatoriskt på grund av sin ideologi:

Fördelen är att vi finns på plats där politik pratas och diskuteras. Det är väldigt svårt, och folk har svårt att greppa, allt det här jag förklarar för dig om hur vi tänker oss ett maktövertagande. För folk är det mycket enklare att tänka 'ja, de ställer upp i val.' Alltså, innan vi hade ett parti vet jag, när man stod på stan och diskuterade med folk så sa de, 'okej, kan jag rösta på er i valet då?' 'Nej, det kan du inte göra, vi är inte något parti.' 'Nähä, men varför står ni då här?' Alltså, folk förstod det inte överhuvudtaget, varför bedriver man politisk kamp om man inte ställer upp i ett val? Så att det blir enklare för folk att förstå vad vi håller på med.⁴⁰⁷

4. Möjligheten att vinna mandat: att ta till vara på möjligheten att vinna mandat och på så sätt få en permanent publik politisk plattform:

Vi vill ju vara med och debattera och påverka där vi kan. Och innebär det att vi ska ställa upp i ett politiskt val, kanske blir invald i en kommun, har chans att debattera i den kommunen, har chans att säga saker och ting på kommunfullmäktige, lägga in motioner i kommunfullmäktige, då är det perfekt. Då måste vi vara med på den spelplanen även om det är så att den spelplanen är otroligt riggad.⁴⁰⁸

Men sen givetvis också – även om det är otroligt naivt och långt borta och även om jag inte själv tror på det – så förhoppningen kan väl ändå finnas. Alltså, det vill säga, skulle det komma som en bonus från himlen att 'oj, vi kom visst in här' så skulle det ju vara otroligt positivt, såklart, samtidigt som jag kanske inte tror på det.⁴⁰⁹

De anledningar som NMR:s ledning anger för att ställa upp i allmänna val – med undantag för behovet att förklara organisationsformen "kamporganisation" – skiljer sig inte nämnvärt från de skäl som antas ligga till grund för partiets medverkan i allmänna val mer generellt.⁴¹⁰ Att agitera på grundval av ett partiprogram i syfte att vinna sympatier och röster är vad allmänna val i en demokrati handlar om.⁴¹¹

Tre observationer är här på sin plats. Det ena är att orsakerna till NMR:s valdeltagande i sig varken förefaller mer eller mindre konspiratoriskt än något annat partis deltagande. Den stora skillnaden förefaller ligga, inte i skälen att delta utan i det

⁴⁰⁶ Medförf. samtal med Ledare B.

⁴⁰⁷ Medförf. samtal med Ledare A.

⁴⁰⁸ Medförf. samtal med Ledare B.

⁴⁰⁹ Medförf. samtal med Ledare A.

⁴¹⁰ Ponton, G. & Gill, P. (1993). *Introduction to Politics* (Oxford: Blackwell): 287–292.

⁴¹¹ Se Lipset, S.M. (1963). *Political Man: The Social Bases of Politics* (Garden City, NY: Anchor Books): 12–17.

ideologiska tankegodset och det uttalade föraktet för parlamentarismen och avsikten att avskaffa den.

Den andra observationen är att varje försök att begränsa eller kringstänga NMR:s valdeltagande på grund av dess ideologi stärker gruppens narrativ; åtgärderna tolkas och återges i gruppens propaganda som ett kvitto på att samhället och staten är rädda för nationalsocialismens kraft, vill dölja sanningen från folket, och aktivt motverkar partiets möjligheter att vinna mandat. Påståenden om att NMR drabbas av riktat och omfattande valfusk kan få styrka och trovärdighet bland i de egna leden genom alla åtgärder – från myndigheter, media och civilsamhälle – som ser ut att bekräfta detta.⁴¹²

Detta har ett antal effekter inom organisationen. Dels ger det ledningen möjlighet att förklara dåliga valresultat med hänvisning till de osynliga krafter som styr bakom staten och media – ”den spelplanen är ju otroligt riggad. Otroligt riggad. Det är bara att titta på vad de andra partierna får i partistöd, vad de får för stöd av medierna på olika sätt, och vad de får för stöd av kommunerna på olika sätt.”⁴¹³ Det kan dessutom försvaga de krafter inom gruppen som propagerar för parlamentariska metoder. Därmed kan det ha den effekten att gruppen glider mot en mer våldsbejakande hållning och aktivism⁴¹⁴ – ”när man märker att det är lönlöst att följa de demokratiska spelreglerna kommer man att hitta på andra lösningar.”⁴¹⁵ Detta förhållande är sedan länge väl bekant inom statsvetenskaplig forskning; redan 1960 noterade Seymour Martin Lipset att ”då partier förhindras från att söka stöd bland en bredare befolkning förlorar de även en huvudsaklig anledning att kompromissa.”⁴¹⁶

En tredje observation i detta hänseende är att ett våldskapital inte är en uppenbar eller otvetydig tillgång. Frågan om vad ett våldskapital är har behandlats ovan och det är här på sin plats att ställa frågan, hur antas NMR:s parlamentariska gren vara betjänt av ett våldskapital? Som redan noterats har NMR:s nuvarande ledning sedan tillträdet 2015 satsat hårt och konsekvent på att bredda organisationen. Detta inkluderar den internt kontroversiella satsningen på en parlamentarisk gren och deltagande i allmänna val i syfte att föra ut det ideologiska tankegodset i enlighet med vad som beskrivits ovan. Det allvar på vilket NMR tog valrörelsen 2018 har

⁴¹² Se exempelvis Nordfront (2018-09-10). Valet är över, men kampen går vidare! Hämtad 2023-04-16 från <https://nordfront.se/valet-ar-over-men-kampen-gar-vidare.smr>; (2018-09-09). 9 stora saker som vi åstadkommit under valrörelsen. Hämtad 2023-04-16 från <https://nordfront.se/9-stora-saker-vi-astadkommit-under-valrorelsen.smr>

⁴¹³ Medförf. samtal med Ledare B.

⁴¹⁴ Se Holgerssons, S. (2019). *I demokratins yttersta gränsland*: 45.

⁴¹⁵ NMR-företrädare citerad i Holgersson, S. (2019). *I demokratins yttersta gränsland*: 272.

⁴¹⁶ Lipset, S.M. (1963). *Political Man*: 13.

i en rapport beskrivits som ”ett ambitiöst kampanjarbete med många parallella mediasatsningar.”⁴¹⁷ Denna ansats har varit kostsam för organisationen och bidragit till interna stridigheter, avhopp och splittring. Givet dessa omständigheter är det på sin plats att åtminstone ifrågasätta det självklara värdet av ett våldskapital. Vad syftar våldskapitalet till i detta sammanhang? Är våldskapitalet viktigare för vissa delar av organisationen än andra, och vad detta kan betyda i fråga om hur myndigheter förstår och hanterar olika delar av organisationens verksamhet?

Icke desto mindre förefaller denna fråga sällan ställas inom vare sig forskning eller journalistik. I augusti 2018 åtalades en NMR-medlem i Sundsvall för grovt vapenbrott och förberedelse till mord. I början av september friades mannen från åtalspunkten förberedelse till mord men dömdes till fängelse i två år och sex månader för grovt vapenbrott.⁴¹⁸ Rättsfallet ledde helt naturligt till ett stort medialt fokus på NMR som inrikes säkerhetshot, våldsbejakande extremister och potentiella terrorister.⁴¹⁹ Exempelvis fastslog en expert i en mediaintervju att ”ju fler domar, desto mer rädsla”; att organisationen ”kommer att dra nytta av det här” eftersom ”det bidrar till NMR:s så kallade våldskapital” samt att domarna ”roar naturligtvis nazisterna, för de vet att de skrämmar folk genom att bara dyka upp.”⁴²⁰ Detta är en rimlig analys endast om den parlamentariska ansatsen antas vara en rökridå eller skenmanöver. Att domen föll under valrörelsens slutspurt och därför rimligtvis kunde antas skada NMR:s noggrant planerade parlamentariska ansats diskuterades överhuvudtaget inte. Inte heller problematiserades eller ifrågasattes hur ett politiskt parti drar nytta av ett våldskapital under en valrörelse; det finns inget uppenbart värde i att folk blir rädda när man ber om deras röst.

Riksledningen var på intet sätt road av uppmärksamheten i Sundsvall. Enligt myndighetspersoner med insyn i organisationen var man snarare ”asförbannad” och riksledaren var ”jävligt upprörd” över att organisationen förknippades med våld på ett sätt som inte ”reglerades av ledningen” och att detta dessutom skedde under valrörelsen.⁴²¹ Den officiella responsen, ett öppet brev från riksledningen som

⁴¹⁷ Ranstorp, M., Ahlin, F. & Normark, M. (2019). Nordiska motståndsrörelsen: den samlande kraften inom den nationalsocialistiska miljön i Norden. I: Ranstorp, M. & Ahlin, F. (red.). *Från Nordiska motståndsrörelsen till alternativhögern*: 172–173.

⁴¹⁸ Svenska Dagbladet (2018-09-05). Sundsvallsnazisten döms för grovt vapenbrott. Hämtad 2023-04-16 från <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vasternorrland/sundsvallsnazisten-1>

⁴¹⁹ SVT Nyheter (2018-08-10). Forskaren vill terrorstämpla NMR. Hämtad 2023-04-16 från <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vasternorrland/terrorforskaren-vill-terrorstampa-nmr>; (2018-08-10). NMR tillverkar egna illegala vapen – utbrett fenomen inom rörelsen. Hämtad 2023-04-16 från <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vasternorrland/nmr-tillverkar-systematiskt-illegala-vapen>; (2018-08-24). SÄPO om NMR: ”Kan omfattas av terrorlagstiftningen.” Hämtad 2023-04-16 från <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vasternorrland/sapo-om-nmr-kan-omfattas-av-terrorlagstiftningen>;

⁴²⁰ Svenska Dagbladet (2018-09-04). Forskare: Dömd nazist gynnar NMR. Hämtad 2023-04-16 från <https://www.svd.se/a/e1LP59/forskare-domd-nazist-gynnar-nmr>

⁴²¹ Medförf. samtal med uppgiftslämnare NN5.

publicerades på Nordfront i samband med åtalet, var tämligen avmätt men gav Expo rätt i sin analys att, ”det är klart att NMR kommer att göra propaganda på domen som ett sätt att visa att systemet trycker ner dem.”⁴²² I brevet påstod NMR att ”mannen är för många en välkänd samlare av allehanda saker, liksom en tekniknörd och har dessutom gemensamt med de flesta sunda män ett intresse av vapen.” Vidare hävdades att, ”visst kan det vara så att mannen möjligtvis gjort sig skyldig till vapenbrott för de ärvda gevären och för den gamla ammunitionen och/eller vapendelarna, men att det skulle handla om förberedelse till mord är rent av löjväckande.”⁴²³

Att människor överlag beväpnar sig, finner vi inte som något konstigt alls. I takt med att otryggheten ökar i samhället samtidigt som polisens resurser minskar kommer helt säkert allt fler svenskar att vidta de åtgärder som behövs för att kunna försvara sina hem och familjer. Detta gäller såväl för våra medlemmar som för ickemedlemmar... Misstankarna om förberedelse till mord grundar sig på de tre omständigheterna att han hade agentväskan hemma hos sig och att denna passade med hans legala pistol (och troligtvis de flesta pistoler på marknaden), att han hade uppgifterna om journalisterna på sin dator (som likaväl kunde vara till någon artikel eller annat) och att han är medlem i Nordiska motståndsrörelsen (som inte på något vis borde stärka några misstankar då vi är ett lagligt registrerat parti som inte på något vis har mord som arbetsmetod)... Om dessa indicier leder till en fällande dom för förberedelse till mord är det tveklöst det största justitiemordet i Sverige under åtminstone hela detta decennium... Att åtalet väcks först nu och att rättegången kommer hållas precis innan valet känns knappast heller som någon slump. Inte heller att media redan målar ut den misstänkte som skyldig.⁴²⁴

Nyhetsrapporter i samband med åtalet refererade till ”en hemligstämplad rapport från Säkerhetspolisen” enligt vilken det pågick ”systematisk” tillverkning av egna vapen inom NMR.⁴²⁵ Detta föranledde enligt SVT en terrorexpert att konstatera att ”det här visar bara att NMR blir alltmer våldsamma, och det har också Säkerhetspolisen påvisat. Det är något som vi måste diskutera.”⁴²⁶ I sin helårsbedömning för valåret 2018, med uppenbar referens till NMR, hade Nationellt center för terrorhotbedömning (där Säkerhetspolisen är representerad) dock sagt det motsatta:

Stora delar av [den högerextrema] miljön är hierarkiskt organiserad och finns representerad över hela landet. Inom miljön finns tongivande delar med uttalad ambition att försöka vinna

⁴²² SVT Nyheter (2018-09-05). Expo: NMR lär använda domen som propaganda. Hämtad 2023-04-16 från <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/expo>

⁴²³ Nordfront (2018-08-12). Uttalande om brottsmisstänkt medlem i Sundsvall. Hämtad 2023-04-16 från <https://nordfront.se/uttalande-om-brottsmisstankt-medlem-i-sundsvall.smr>

⁴²⁴ Ibid.

⁴²⁵ Expo (2022-02-04). Kommer det som en chock att NMR beväpnar sig? Hämtad 2022-02-26 från <https://expo.se/2022/02/kommer-det-som-en-chock-att-nmr-bevapnar-sig>; SVT Nyheter (2018-08-25). NMR tillverkar egna illegala vapen – utbrett fenomen inom rörelsen. Hämtad 2022-02-26 från <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vasternorrland/nmr-tillverkar-systematiskt-illegala-vapen>;

⁴²⁶ SVT Nyheter (2018-08-25). NMR tillverkar egna illegala vapen.

politiska mandat i samband med det svenska valet 2018. De är främst inriktade på att bedriva opinionsbildande aktiviteter snarare än våldshandlingar, vilket troligen verkar hotdämpande för dess anhängare. Det finns emellertid vissa delar inom miljön som vill se en mer hårdför linje gentemot meningsmotståndare. Det är troligt att sådana individer har en högre avsikt att begå terrorattentat än miljön i stort.⁴²⁷

En litteraturoversikt ger vid handen att ingen diskussion förekom huruvida åtalet eller domen påverkade, eller kanske snarare motverkade NMR:s *politiska* strategi, hur det kunde påverka organisationens parlamentariska ansats, eller vad som förändrats sedan NCT gjorde sin hotbedömning i början av året. Sådana frågor förefaller vara av stor vikt för myndigheternas gemensamma arbete mot våldsbejakande extremism, men får icke desto mindre ge vika för behovet av en okomplicerad bild av en likaledes okomplicerad organisation.

4.5.3 Valet 2018 och splittring

NMR fick 2106 röster i riksdagsvalet 2018, vilket motsvarade 0,03% av det totala antalet röster.⁴²⁸ I landstingsvalen hade NMR beställt valsedlar i tre av de tjugo länen – Dalarna, Västra Götaland och Norrbotten. I dessa län fick partiet 265, 633 respektive 75 röster, motsvarande andelar på 0,14%, 0,06% respektive 0,04% av rösterna.⁴²⁹ I de övriga sjutton länens landstingsval erhöll NMR sammanlagt 637 röster, det vill säga 1610 röster totalt. I kommunalvalen valde NMR att fokusera sin valrörelse till Boden, Kungälv och Ludvika. I dessa tre kommuner fick partiet 51, 103 respektive 219 röster, vilket motsvarade andelar på 0,27%, 0,34% respektive 1,27% av rösterna. Inräknat dessa tre kommuner fick NMR fem eller fler röster i 48 av landets 290 kommuner men tio eller fler röster i endast tretton kommuner, med topparna i Stockholm (75 röster), Göteborg (47), Gotland (40), Uppsala (21) och Västerås (21).⁴³⁰

Valresultatet var tveklöst en besvikelse för NMR:s ledning och ett bakslag för det omtag som ledningen hade argumenterat för internt. Den nya inriktningen hade från början skapat intern osämja. Konflikterna handlade dels om den parlamentariska ansatsen, men även om breddandet av organisationen och den nya ordningen med olika grader av medlemskap, vilket av vissa inom organisationen uppfattades som ett avsteg från tanken om en aktivistelit. Redan 2017 hade Expo noterat att en effekt av breddningen skulle kunna bli:

⁴²⁷ NCT (2018). Bedömning av terrorhotet mot Sverige 2018: 3.

⁴²⁸ Valmyndigheten. Valpresentation 2018. Hämtad 2023-04-16 från <https://historik.val.se/val/val2018/slutresultat/R/rike/index.html>

⁴²⁹ Ibid.

⁴³⁰ Ibid.

... att människor i kärnan reagerar på en, i deras ögon, urlakning av organisationen. Det riskerar att skapa en falang som i stället lutar sig mot mer våldsamma och terrorinriktade strategier, att man ska positionera sig mot den här öppna profilen. Det är också ett scenario som rent historiskt uppstått flera gånger.⁴³¹

Det dåliga valresultatet drev konflikten till sin spets. NMR:s före detta riksledare tillsammans med ett antal aktivister från framför allt Södermanland, Stockholmsregionen och Dalarna lämnade NMR och grundade Nordisk styrka (NS) i augusti 2019. NS menar sig vara mer elitistisk, mer radikal och mer kampinriktad.⁴³² Enligt NS har NMR:s fokus på flygbladsutdelning, klistermärkeskampanjer, manifestationer och demonstrationer – metoder som ”den nationella miljön har stirrat sig blind på” – visat sig vara ineffektiva.⁴³³ En person som tidigare ingått i ledningen för NMR:s norska gren, men som nu gick över till NS, menade att den nya organisationen ”kritiskt kommer att granska, analysera och omvärdera alla tidigare kampmetoder och utveckla nya” i syfte att ”vara effektiva, smarta och... resultat-orienterade.”⁴³⁴ NS hävdar att man vill nå ut till ”massorna” med det ideologiska budskapet men att man i fråga om rekrytering till organisationen endast är intresserad av en noga utvald elit; man hoppas uppnå denna dubbla målsättning genom en kombination av poddar och interna aktiviteter.

NMR:s ledning avhöll sig en längre tid från direkta uttalanden om splittringen. Ett år efter splittringen talade riksledaren om risken med de ”fria nationalisterna” som på det tidiga 00-talet hade florerat inom den radikalnationalistiska miljön och uttryckte förhoppningen att ”den här företeelsen inte kommer tillbaka lika starkt som för tio år sedan utan att den kväses i sin linda.”⁴³⁵

NMR:s ledning såg naturligtvis valresultatet som en besvikelse och splittringen som ett bakslag. Samtidigt har man inte svårt att förklara händelseförloppet på ett sätt som stärker den egna gruppen. Ledare A har kommenterat att den ”riggade” parlamentariska spelplanen är riskabel eftersom ”vårt röstantal avspeglar definitivt inte hur många det är som kommer fram till oss på stan och klappar oss i ryggen” och ”vi framstår som otroligt mycket mindre inflytelserika än vad vi är när man

⁴³¹ Svenska Dagbladet (2017-02-08). Nazisternas ”folkliga” strategi kan leda till mer våld. Hämtad 2023-04-16 från <https://www.svd.se/a/442r9/nazisternas-folkliga-strategi-kan-leda-till-mer-vald>

⁴³² Expo (2022-12-12, uppdaterad). Nordisk Styrka. Hämtad 2023-04-16 från <https://expo.se/fakta/wiki/nordisk-styrka>

⁴³³ Nordisk Styrka (2019-09-23). Propaganda och kampmetoder. Hämtad 2023-04-16 från <https://nordisk-styrka.org/propaganda-och-kampmetoder/>

⁴³⁴ Ibid.

⁴³⁵ Riksledaren i podcasten Ledarperspektiv 2020-08-26. Citerad i Expo (2021) *Svensk rasideologisk miljö* (Stockholm: Expo): 28.

ser på röstsiffrorna.”⁴³⁶ Att röstantalet inte avspeglar det faktiska ideologiska stödet, menar han, beror på att ”folk röstar ju inte med sitt hjärta när de går och lägger en röst”:

Till och med folk som benämner sig som nationalsocialister, om du frågar dem privat vad de har för ideologi, de röstar inte på oss utan de röstar ändå på Sverigedemokraterna sen i slutändan... de taktikröstar och, ja, tänker att 'ni har ändå ingen chans att komma in så det är bara en bortkastad röst.' De är lite demokratiskadade kan man väl säga, kanske, trots att dom är nationalsocialister, eller vad de kallar sig. Så en risk finns det i att vi ser ut att ha vansinnigt mycket mindre stöd än vad vi egentligen har.⁴³⁷

Utan att specificera den eller de ansvariga menar Ledare B å sin sida att valresultatet 2018 och splittringen 2019 handlade om medvetet sabotage och att ”det finns mycket resurser för att göra en sån sak”:

Och efter ett val – det är ju ingen ny taktik – att när ett nationellt parti inte får något bra valresultat, då lägger man in en hård stöt för att propagera att... 'det är helt efterblivet att damma av den där gamla ideologin' och... 'är de så här få personer så är de en helt marginell kraft som inte är något att ha' och så vidare. Och att köra den här propagandan stenhårt direkt efter valet, det är ju ganska psykologiskt smart eftersom då kanske människor som har lagt ner mycket tid på valarbete och delat ut mycket... tänker att det blir liksom roligt att få se resultatet av det. Men man ska ju inte vaggas in i det där för att man måste komma ihåg att spelet är fortfarande riggat. Men det är ett lysande tillfälle för någon att kanalisera intern kritik och kanske klumpa ihop den och sen under kuppertade former splittra och få bort en del människor ur organisationen. Det är vad jag ansåg skedde efter förra valet... Och om det är en betalad person som ligger bakom eller bara någon missnöjd människa, det kan ju inte jag svara på såklart. Men man kan väl konstatera att inte helt sällan, om man uttrycker sig i generella termer, så är det så att när de som under missnöjets former och kuppertade former går ur och splittrar organisationen och bildar något nytt... är det inte helt sällan som det nya inte leder till någonting. Det leder bara till att de som hakade på det tåget blir desillusionerade och slutar vara aktiva till och med. Försvinner iväg. Och för det finns det ju intresse från en fientlig kraft, att leda människor till att inte alls vara engagerade, från att ha varit engagerade.⁴³⁸

Samtidigt som detta perspektiv är konspiratoriskt snarare än evidensbaserat och knappast övertygar individer utanför organisationen så stämmer det väl överens med NMR:s övriga själv- och världsbild och kan därför antas vara mer övertygande inom de egna leden. Icke desto mindre hade NMR uppenbarligen problem att sälja in det dåliga valresultatet bland de egna medlemmarna. Ledare B har kommenterat:

Men det är därför vi säger att den parlamentariska delen är en del av vår organisation, det är liksom inte den huvudsakliga delen. Och det där är väldigt svårt att få folk att förstå, inklusive internt faktiskt. Efter valet så kan det vara folk som säger, 'oj vad dåliga resultat vi fick,'

⁴³⁶ Medförf. samtal med Ledare A.

⁴³⁷ Ibid.

⁴³⁸ Medförf. samtal med Ledare B.

'jaha, vad tråkigt' och 'jaha, vad håller vi på med egentligen?' Och det blir ju sådär, man tappar stridsmoralen eller vad man ska säga. Men det är ju en väldigt, väldigt riggad spelplan. Väldigt riggad. Och det måste ju folk förstå.⁴³⁹

4.5.4 COVID-19 och valet 2022

NMR har sedan valåret 2018 uppvisat en nedgång i både aktiviteter och medlemssantal. Enligt Expo, som kartlägger antalet ”aktiviteter” bland olika högerextrema grupperingar ökade NMR:s aktivitetsnivå varje år fram till 2018 för att därefter sjunka drastiskt; från 3558 aktiviteter under 2018 till 1067 under 2022.⁴⁴⁰ De aktiviteter som Expo dokumenterar innefattar manifestationer och demonstrationer; flygbladsutdelning, klistermärkeskampanjer och annan opinionsbildning; studiecirklar och annan intern fortbildning; fester och konserter; samt kampsportstävlingar och annan idrottsverksamhet. Inte bara antalet aktiviteter utan även uppslutningen vid exempelvis demonstrationer och manifestationer förefaller ha minskat sedan 2018.

Coronapandemin och protesterna 2020–2022 som föranleddes av missnöje eller misstänksamhet mot de olika restriktionerna ledde inte heller till något uppsving för NMR. Detta trots varningar i media för hur den så kallade Frihetsrörelsen och dess olika manifestationer skulle kunna komma att användas opportunistiskt av bland andra NMR för att föra ut den egna ideologin.⁴⁴¹ NMR, liksom stora delar av den organiserade radikalnationalismen, var kliven inför proteströrelsen.⁴⁴² Enligt Ledare A:

Jag tycker att det var en jobbig frågeställning, om jag ska vara helt ärlig, allt det här med corona att repressioner och frihetsrörelsen... Även om vi skulle hålla med dem i sak, vilket vi gjorde, om vaccinpassen – det vill säga, vi var motståndare till vaccinpassen – så vill de ha in det i en annan ideologisk kontext. De är motståndare till vaccinpass permanent för att de är motståndare till auktoritet, för att de är motståndare till alla former av tvångsåtgärder eller inskränkningar i frihet från staten. Vi är inte nödvändigtvis emot det permanent och för all framtid – vi är inte anarkister, vi är inte liberaler – men vi var emot det just i detta specifika fall, snarare. Så det har gjort att jag inte vill att vi ska riskeras och sammanblandas. Att det ska vara några tveksamheter kring vår rörelse, vilka ideologiska motiv... Jag förstod ju kraften i frågan, det vill säga populismen i frågan, men för mig är det också otroligt viktigt att vi aldrig gör saker bara för att bli populära utan vi ska hela tiden följa vår ideologiskt utstakade grund och vår rörelses långsiktiga mål. Sen, om vi kan göra det så att vi blir populära så säger

⁴³⁹ Ibid.

⁴⁴⁰ Expo (2023) *Rasideologiska miljön 2022*: 32.

⁴⁴¹ Se exempelvis Expressen (2020-03-23). Så används coronakrisen av högerextremistiska krafter. Hämtad 2023-04-16 från <https://www.expressen.se/nyheter/sa-anvands-coronakrisen-av-hogerextremistiska-krafter/>

⁴⁴² Expo (2021-12-14). Nazister deltog i coronaprotest. Hämtad 2023-04-16 från <https://expo.se/2021/12/nazister-deltog-i-coronaprotest>

jag inte nej till det, men vi får inte vara populist, agera populistiskt på bekostnad av de längre och tyngre värderingarna.⁴⁴³

Denna hållning ledde till att NMR lät anti-vaccinprotesterna bli en ”samvetsfråga”; de medlemmar som ville delta i olika manifestationer och demonstrationer fick göra det men endast som privatpersoner, inte som representanter för NMR.⁴⁴⁴ Ett mindre antal NMR-medlemmar deltog i ”Tusenmannamarschen” i Stockholm 16 mars 2021 och i demonstrationen mot vaccinpass i Göteborg 11 december 2021.⁴⁴⁵ Dock, när debatten mot slutet av 2021 började fokusera på vaccinpass blev frågan ideologiskt relevant för NMR:

Då ansåg jag att det började bli intressant. Jag hade svårt att motivera det ideologiskt tidigare, alltså. För att, ja, demonstrationsfrihet och allt inskränktes, men det blir så tydligt, och speciellt när det kom kommuner och sa att ’vi tänker inte anställa folk som inte har vaccinpass.’ Det var snack om att man skulle avskeda anställda. Då börjar det handla om arbetarrättigheter, det börjar handla om väldigt stora inskränkningar på folks fri- och rättigheter. Då börjar det bli mer ideologiskt intressant... och även för folk – det blev ju betydligt mycket fler deltagare när det började med vaccinpass än vad det hade varit tidigare... Alltså, jag såg det inte som så allvarligt att man inte får gå hur många man vill på restaurang. Det var inget som var värt nog för Motståndsrörelsen att engagera sig...⁴⁴⁶

NMR:s beslut i början av 2022 att delta i protesterna som organisation må ha varit internt acceptabelt på ideologiska grunder men skapade samtidigt samarbeten med rörelser och individer vars politiska inriktning gick stick i stäv med de nationalsozialistiska principerna. Detta, menade Ledare A, måste förstås som ett försök från NMR:s sida till opinionsbildning:

Vi kan inte ställa upp bara – som kanske vissa medlemmar ville, att ’det kan vara bra att ställa upp där för att synas för att där finns säkert sådana som kan hålla med oss.’ Det var inte en tillräckligt god grund för mig för att ställa upp, utan jag måste kunna motivera det ideologiskt. Det vill säga att, vi gör inte avkall på vår ideologi eller våra målsättningar genom att delta här. Och då måste man motivera det på rätt sätt också vilket jag tyckte att vi gjorde. Och vi försöker ju vända det till att folk ska förstå ett större sammanhang. Det vill säga att problemet är inte vaccinpasset i sig, som många var där för att demonstrera mot, utan problemet är det här systemet som inför vaccinpasset ... Alltså, att vi försöker också höja blicken och få folk att höja blicken.⁴⁴⁷

⁴⁴³ Medförf. samtal med Ledare A.

⁴⁴⁴ För en analys av konspirationsteoretiska föreställningar om pandemin bland NMR-anslutna individer, se Mattsson, C. & Johansson, T. (2022). The neo-Nazi doxa, the deep state, and COVID-19.

⁴⁴⁵ Expo (2021-03-16). Nazister deltog i coronaprotest; Flera högerextremister bland de protesterande. Hämtad 2023-04-16 från <https://expo.se/2021/03/flera-hogerextremister-bland-de-protesterande>

⁴⁴⁶ Medförf. samtal med Ledare A.

⁴⁴⁷ Medförf. samtal med Ledare A.

Vissa observatörer menar att NMR kan ha breddat sitt ”informella inflytande” genom att exponeras i nya sammanhang och skapa nya kontaktytor.⁴⁴⁸ I fråga om direkt stöd och medlemskap var initiativet att delta i protesterna mot vaccinpåsk dock verkningslöst och valresultatet 2022 var ett kvitto på detta misslyckande. I riksdagsvalet 2022 fick NMR 847 röster vilket motsvarade en andel på 0,01% av det totala antalet röster.⁴⁴⁹ NMR ställde inte upp i regionvalen och fokuserade sin valrörelse till fyra kommuner – Ludvika, Vetlanda, Örkelljunga och Munkedal. I dessa fyra kommuner fick partiet 144, 28, 26 respektive 8 röster. Detta motsvarade 0,88%, 0,16%, 0,41% respektive 0,12% av rösterna. NMR ställde inte upp i övriga 287 kommuner och fick följaktligen inte ytterligare röster.⁴⁵⁰

I likhet med valresultatet 2018 förklarade organisationen även detta, ännu sämre resultat med hänvisning till medias och andras motinsatser. Även detta år noterades Sverigedemokraternas popularitet som en utmaning och Fredrik Vejdeland menade – med den sortens säkerhet som bara en ideologi grundad på naturlagar kan ge – att resultatet framför allt innebär en hemläxa:

Vi har vunnit valkampen vid bägge tillfällena och intensifierat vår aktivism när vi påverkat människor i vår riktning under en tid då vanligt folk är mer intresserade av politik. Vårt mål är att satsa på små kommuner, där vi har en chans att påverka människor och eventuellt också komma in, något som dock är väldigt svårt så länge som SD:s kurva fortsätter att peka uppåt. 2022 satsade vi på ännu mindre kommuner än tidigare, och lärdomen vi drog var att framför allt att våra kandidater måste vara mer etablerade på orten.⁴⁵¹

⁴⁴⁸ Expressen (2020-03-23). Så används coronakrisen av högerextremistiska krafter. Hämtad 2023-04-16 från <https://www.expressen.se/nyheter/sa-anvands-coronakrisen-av-hogerextremistiska-krafter/>

⁴⁴⁹ Valmyndigheten. Valpresentation 2022. Hämtad 2023-04-16 från <https://resultat.val.se/val2022/slutlig/RD/riks>

⁴⁵⁰ Ibid.

⁴⁵¹ NMR (2023-02-09). ”Där och då svor jag en ed för mig själv att göra vad som än krävs för att rädda vårt folk” – Intervju med Fredrik Vejdeland.

5 Sammanfattande kommentar och analys

Utvärderingens författare har identifierat ett antal parametrar som under flera år har lyfts fram som viktiga i arbetet, framför allt i forskning men även i skrivelser av olika slag från myndigheterna som arbetar mot våldsbejakande extremism. Dessa parametrar verkar dock inte ha fått genomslag i det operativa arbetet mot våldsbejakande extremism.

Som konstaterats är begreppsanvändningen en del av den bestående utmaningen för myndigheternas arbete mot våldsbejakande extremism. Hur framgångsrikt arbetet mot våldsbejakande extremism är, är helt beroende av hur utmaningen och dess beståndsdelar identifieras. Som konstaterades inledningsvis är de begrepp som används för att beskriva företeelser och skeenden i vårt samhälle viktiga för hur dessa skeenden sedan kan och får hanteras. Det har blivit tydligt inte minst avseende våldsbejakande extremism. Detta begrepp förefaller tämligen flytande – ett så kallat *slippery concept* – vilket påverkar såväl forskning som det operativa arbetet.

Utvärderingens författare har fokuserat på begreppsfrågor såsom exempelvis hur begreppet våldsbejakande extremism förstås. Det är i sammanhanget viktigt att framhålla betydelsen av en gemensam förståelse av begreppet för att vidare kunna förhålla sig till andra frågor som måste besvaras för att uppnå ett effektivare arbete mot våldsbejakande extremism. Vilken roll spelar ideologi i förståelsen av våldsbejakande extremism? Är det ideologin som är farlig och bör bekämpas i första hand? Eller bör förebyggande och hantering av våldsbejakande extremism endast ta sikte på brottsliga handlingar så som det verkar vara i nuläget? Ideologi och våld hänger utan tvivel ihop – något som fallstudien i föregående kapitel påvisar – men hur bör de olika delarna hanteras? Hur *får* de olika delarna hanteras, och av vem? Då det rör sig om helt skilda företeelser – starka åsikter och brottsliga handlingar – krävs olika åtgärder av olika myndigheter, men hur bör och får detta arbete struktureras? Hur kan och får myndigheterna hantera en ideologiskt motiverad våldsbejakande organisation som dessutom är ett registrerat politiskt parti? Detta är frågor som behöver besvaras för att effektivisera arbetet mot våldsbejakande extremism.

För tydlighetens skull delar vi här in myndigheternas arbete i tre delar: förebyggande, hanterande och repressiva åtgärder. Det förebyggande arbetet kan delas in i olika delar; en av mer generell och kollektiv art respektive en del som kan beskrivas som tidig förvarning, vilken omfattar både individuella och kollektiva åtgärder.

Den hanterande delen berör vad myndigheter och det offentliga kan göra i dagsläget när olika situationer uppstår, och hur detta bör göras. Vilka rättsliga förutsättningar finns det för ingripanden av olika slag? Här blir myndigheternas uppdrag och de rättsliga verktyg de har till sitt förfogande avgörande. Åtgärder som handlar

om att förebygga på ett generellt plan är gruppcentrerade och kan framför allt härledas till skolans demokratiuppdrag, men vad gäller tidig förvarning/hantering är det mer komplicerat och mer ingripande i personers integritet. När rättigheter såsom å ena sidan personlig integritet, yttrandefrihet och demonstrationsfrihet kan komma i konflikt med andra demokratiska värden som jämlikhet, jämställdhet och rätten att leva i trygghet ställs det krav på olika intresseavvägningar som måste göras av myndigheterna. Tydliga stöd och vägledningar hur detta ska genomföras bör utvecklas för de som är anställda inom offentlig verksamhet.

I den hanterande delen finns det en efterfrågan på samordning där den stuprörsmodell enligt vilken den svenska förvaltningsmodellen är uppbyggd inte enbart är av godo. Här är socialtjänsten en huvudaktör, men även polisen och säkerhetspolisen är givetvis viktiga spelare.

Den tredje delen, den repressiva, handlar om vilka verktyg myndigheterna har till sitt förfogande när något redan har skett. Det är framför allt Polismyndigheten och rättsväsendet som är av intresse här. Den delen får emellertid ett begränsat utrymme i denna utvärdering då det ligger utanför uppdraget.

Analysdelen är uppdelad i olika avsnitt och börjar med att återbesöka begreppsdiskussionen. Denna avfärdas ofta som något rent teoretiskt men förefaller icke desto mindre vara en central del i det operativa arbetet; framförallt i fråga om det rättsliga ramverk som styr myndigheternas möjligheter att ingripa.

5.1 Begreppsdiskussion

Föreliggande rapport har framför allt fokuserat på ideologi och våldsbejakande extremism eftersom dessa begrepp är helt avgörande för uppdraget. I en analys av effektiviteten eller genomslaget av arbetet mot våldsbejakande extremism behöver man förstå – både inom forskningen och myndigheterna i fråga – vad ideologi är och, i ett senare skede, vilken roll den spelar. På ett tidigt stadium stod det klart för utvärderingens författare att otydligheterna i den övergripande begreppsapparaten försvårar möjligheterna att koordinera och operationalisera begreppen.

Att våldsbejakande extremism är något som både är en nationell och internationell företeelse och behöver bemötas med nya metoder står tämligen klart, inte minst med den nya roll som sociala medier har kommit att spela.⁴⁵² Ideologiskt motiverat våld eller hot om våld är tvådelat då det riktar sig mot samhällets institutioner och/eller dess representanter samtidigt som det riktas mot enskilda individer. I så motto är arbetet mot våldsbejakande extremism intimt kopplat till arbetet mot terrorism, vilket också konstateras i flera av de statliga rapporter och skrivelser som denna utvärdering har diskuterat.

⁴⁵² Se exempelvis NCT (2022). Terrorhotet mot Sverige 2022: 2–3.

Ur ett straffrättsligt perspektiv finns det dock en viktig skillnad då det saknas rättsregler som tar sikte på våldsbejakande extremism medan det finns motsvarande regler som rör terrorism. En viktig fråga att besvara är, varför har lagstiftaren valt denna konstruktion? Är tanken att regleringen rörande terrorism även ska omfatta våldsbejakande extremism och är i så fall utformningen av denna regel anpassad för det?

Denna distinktion aktualiserades av målet rörande mordet på Ingmarie Wieselgren och förberedelse till terrorbrott avseende Annie Lööf i Visby 22 juni 2022. Domen visar på att brottsrubriceringen varierar beroende på vem som är skyddsobjekt. I fallet Wieselgren dömdes gärningsmannen för mord medan den planerade attacken mot Lööf sågs som ett terrorbrott. I domen nämns inte gärningsmannens ideologi eller dennes tidigare medlemskap i NMR, men ändå ses gärningsmannens handlande som ett terroristbrott.

Som fallstudien om NMR visar är ideologin central i organisationens tillvaro och verksamhet. Forskning och journalistik har valt att fokusera på andra aspekter som i sig är viktiga men som icke desto mindre är intimt kopplade till ideologin. Fallstudien visar även hur NMR:s förhållande till våld, våldsanvändning och våldskapital är nära kopplat till det ideologiska tankegodset. Samtidigt knyter ideologin organisationen till en bredare miljö inom vilken den kan få gehör för vissa av sina perspektiv och verklighetsbeskrivningar. Här uppstår ett dilemma.

För det första bör det framhållas att ideologier skapar kollektiv mening, ett sammanhang, och ger individen en emotionell och intellektuell hemvist. Dessutom kan en grups ideologi forma och inrikta gruppens och dess individuella medlemmars agerande, inklusive brottsliga gärningar. Detta motiverar helt naturligt myndigheter att bättre förstå åsiktsgemenskapens dynamik och narrativ. Samtidigt får en ideologiskt grundad åsiktsgemenskap som sådan inte ligga till grund för insatser, åtgärder eller registrering av myndigheterna. Det specifika innehållet i en åsiktsgemenskap är ovidkommande för det grundlagsskydd de åtnjuter. Åsikter och andra former av manifestationer av opinioner är skyddade av fri- och rättigheter i olika system. Dessa rättigheter kan visserligen begränsas under vissa förutsättningar, men det måste ske i lag. Vid skapandet av rättighetsbegränsande lagstiftning måste lagstiftaren (riksdagen) göra avvägningar mellan det som ska skyddas och åtgärden som ska vidtas och vilka konsekvenser en sådan lagstiftning kan komma att få. Detta pekar på en problematik som går långt bortom hanteringen av NMR och kan antas omfatta alla liknande grupper.

En andra slutsats är att begreppen ideologi och våldsbejakande extremism existerar tillsammans och utgör en komplex verklighet som inte fångas på ett adekvat sätt av analyser av enskilda delar. Detta betyder i sin tur att båda begreppen är kopplade till praktiska frågor om vilka åtgärder som kan eller bör tas, och av vem – eller om några åtgärder över huvud taget kan eller får tas? Detta kan skapa omfattande svårigheter. Van de Weert och Eijkman har studerat hur denna koppling har påverkat

socialt arbete i Nederländerna.⁴⁵³ Uppfattningen att extremism och radikala ideologier kan vara varningstecken för terrorism har föranlett myndigheterna att förlägga en allt större del av det detekterande arbetet till något som författarna kallar ”den för-brottsliga miljön” (*”the pre-crime space”*):

Nederländsk kontraterror-policy tar sikte på idéer snarare än brottsliga gärningar. Avvikande idéer ses som ett hot mot ’social stabilitet’ och denna stabilitet likställs med säkerhet. Nederländsk policy intresserar sig alltså för beteenden, tankar, övertygelser och trosuppfattningar som inte är brottsliga men som förmodas kunna leda till ett brottsligt beteende... vad man skulle kunna kalla den ’för-brottsliga miljön.’ Eftersom rättsliga grunder saknas finns en omfattande diskretion i fråga om hur mandatet att detektera genomförs. Dessutom, till följd av decentralisering är det nu de lokala myndigheterna som är ansvariga för detta genomförande.⁴⁵⁴

På grundval av intervjuer med lokala ungdomsarbetare konstaterar författarna att det kan finnas ett antal svårigheter för socialtjänstepersoner som förväntas anlägga ett säkerhetsfokus i sitt arbete; de vet när och hur man ska vidta åtgärder mot exempelvis förtryck, mobbning och sexuellt våld, ”men hur man handskas med en uppfattning om någons radikala hållning eller (våldsbejakande) extremism förblir väldigt abstrakt... förbyggande används som en synonym för tidig förvarning och ingripande på grund av åsikter eller ideologi.”⁴⁵⁵

För att den lokala hanteringen ska fungera på sikt, menar författarna, måste man komma bort från förlitan på ”socialarbetarnas moraliska omdöme.” Detta kräver enhetliga nationella rutiner och stödstrukturer. Författarna menar dock att Moskalenko och Macauleys distinktion mellan åsikts- och handlingsradikalisering visar sig mycket viktig på lokal nivå. Det skulle vara bättre för nederländska socialtjänstepersoner – och för de socialt utsatta grupper de har i uppdrag att stödja – om arbetet mot våldsbejakande extremism fokuserade på handlingar snarare än åsikter och på nätverk snarare än individer.⁴⁵⁶

De holländska forskarnas pekar på de principiella utmaningar, men även de praktiska svårigheter som behåftar synen på ideologi som del av hotbilden. Systematik och enhetlighet på nationell nivå förefaller vara nödvändigt för att garantera lika-behandlingsprincipen och motverka godtycklighet i lokala insatser.

⁴⁵³ van de Weert, W. & Eijkman, Q.A.M. (2019). Subjectivity in detection of radicalisation and violent extremism: a youth worker's perspective. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression* 11(3): 191–214.

⁴⁵⁴ Ibid: 197. För påståendet att stabilitet likställs med säkerhet hänvisar författarna till Boutellier, H., van Wonderen, R., Bakker, I. & van der Gaag, R. (2012). *Contouren van sociale stabiliteit. Een verkenning van een potentieel beleidsconcept* [“Contours of social stability: an exploration of a potential policy concept”] (Utrecht: Verwey-Jonker Instituut).

⁴⁵⁵ Ibid.

⁴⁵⁶ Ibid: 208. För Moskalenko och Macauleys argumentation se avsnitt 2.4 ovan.

Ett annat centralt begrepp är demokrati. Detta lyfts i samtliga skrivelser som en utgångspunkt för myndigheternas samlade arbete mot våldsbejakande extremism. En grundläggande förutsättning för en levande och uthållig demokrati är att varje individ ges möjlighet till inflytande och makt över de beslut som berör den egna vardagen, varför det är viktigt att mänskliga rättigheter ska fungera på alla nivåer i samhället. Kunskapen och medvetenheten om demokratins grundläggande värderingar måste därför vara väl förankrade i alla delar av den offentliga verksamheten samt i medborgarnas medvetande.⁴⁵⁷

I en demokrati har alla rätt att uttrycka sina politiska åsikter, även sådana som kan uppfattas som obehagliga. Politiska handlingar som står i strid med demokratins grundläggande spelregler kan dock aldrig accepteras. Det är därför viktigt att värna demokratin mot våldsbejakande extremism.⁴⁵⁸

Det betonas i olika skrivelser och rapporter att, å ena sidan har alla rätt att uttrycka sina åsikter i en fungerande demokrati, att fri- och rättigheter är av väsentlig betydelse för demokratins fortlevnad, och att demokratin är väl förankrad i Sverige; å andra sidan, att ett samhälle som inte tydligt tar avstånd från våldsbejakande extremism riskerar att bli polariserat. Frågor som bör ställas av såväl lagstiftare som tillämpande myndigheter är då hur detta avstånd ska manifesteras utan att det inskränker på människors rätt att inneha och fritt uttrycka sina åsikter samtidigt som det finns ett skydd för de grupper som blir utsatta för olika former av kränkande behandling, hot och våld? Var går gränserna och hur begränsas dessa rättigheter? Detta bör klart framgå för såväl den tillämpande makten, men också för de som är i den mottagande änden av makten.

Tilltron till den svenska demokratin är stark, men bland annat Säkerhetspolisen konstaterar att det finns tendenser till att antidemokratiska attityder har fått fäste bland vissa ungdomsgrupper och att individerna i dessa grupper riskerar att lockas till våldsbejakande extremistiska miljöer. Demokratin kan därför aldrig tas för given utan måste ständigt utvecklas, stärkas och värnas.⁴⁵⁹ Samtidigt kan ett demokratiskt och öppet samhälle aldrig bli osårbart för våldsbejakande extremism. Både forskare och myndighetsföreträdare verkar dock vara överens om att en fungerande demokrati är det främsta skyddet mot extremism. Så länge människor känner en tilltro till demokratin och upplever att de kan påverka de beslut som berör deras vardag kommer extremismen förbli en företeelse i samhällets utkant. Redan i propositionen *Demokrati för det nya seklet* redogjordes för behovet av att stärka demokratin för att möta hotet från antidemokratiska krafter med främlingsfientliga

⁴⁵⁷ Handlingsplan för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Regeringens skrivelse 2011/12:44: 4.

⁴⁵⁸ SOU 2016:92. *Värna demokratin mot våldsbejakande extremism: Nationell samordning och kommunernas ansvar* (Stockholm: Wolters Kluwers): 197–198.

⁴⁵⁹ Handlingsplan för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Regeringens skrivelse 2011/12:44: 5.

och rasistiska program, och från grupper med en anarkistisk grundideologi som förespråkar våldsamma utom-parlamentariska metoder.⁴⁶⁰ I propositionen föreslogs även åtgärder för att förbättra beredskapen mot våld och hot mot förtroendevalda.⁴⁶¹

5.2 Myndigheterna och deras uppdrag: vem tar hand om vad?

Redan i en utredning från 2013 betonades att plädering för våld eller hat mot andra är både ett socialt hot och ett säkerhetshot och måste bemötas med rättsliga åtgärder. Utredningen underströk även att förebyggande av våldsbejakande extremism i form av brottslighet måste begränsas till ingrepp där det finns en klart identifierad risk att grupper eller individer genomgår våldsbejakande radikalisering.⁴⁶² Detta konstaterande är viktigt då det sätter gränserna för vad som rättsligt går att göra för myndigheterna.

Ett flertal myndigheter arbetar på olika sätt mot våldsbejakande extremism. Myndigheterna har enligt den svenska förvaltningsmodellen olika ansvarsområden som framgår av såväl instruktioner som regleringsbrev, samt lagstiftningen som omgärdar respektive myndighet. Instruktioner och regleringsbrev handlar om uppdrag; lagstiftningen handlar om vilka verktyg de har för att genomföra sina uppdrag och sätter gränser för vad myndigheternas uppdrag faktiskt omfattar.

De myndigheter som har ingått i denna utvärdering – Skolverket, Socialtjänsten, Polismyndigheten, Säkerhetspolisen och CVE vid BRÅ – har alla olika uppdrag. Ingen av dessa myndigheter har ett arbetsledande syfte eller mandat vilket kan förklaras av den stuprörmodell enligt vilken den svenska förvaltningen är uppbyggd. Detta gör CVE:s samordnande uppdrag svårt. Exempelvis tar CVE:s metodstöd inte fullt ut hänsyn till vilka frågor som socialtjänstens personal kan och får ställa utifrån den myndighetens egna uppdrag och ansvar. De utredningar som har presenterats i kapitel 2 har fått direktiv att söka lösningar inom ramen för den befintliga strukturen, bland annat den svenska förvaltningsmodellen med allt vad det innebär. En viktig fråga att ta ställning till är om effektiva åtgärder kräver omfattande förändringar i det rättsliga ramverket som omgärdar myndigheterna i stort.

Skillnaderna i uppdrag och uppgifter påverkar också möjligheterna till samverkan, samordning och samarbete – vilka uppgifter som får, bör och ska lämnas över, och i vilket syfte. Den nuvarande sekretesslagstiftningen sätter tydliga gränser för vilka uppgifter som får överlämnas och i vilka situationer. Här måste man komma ihåg

⁴⁶⁰ Prop. 2001/02:80: 25.

⁴⁶¹ Ibid: 96–97. Se även Handlingsplan för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism Regeringens skrivelse 2011/12:44: 5.

⁴⁶² SOU 2013:81. *När vi bryr oss*: 34.

att olika intressen måste vägas mot varandra, där behovet att skydda yttrandefrihet och personlig integritet ibland ställs emot andra värden. Alla dessa delar är viktiga i en fungerande demokrati och med andra ord viktiga för myndigheterna att ta hänsyn till i sitt dagliga arbete.

För att motverka våldsam politisk extremism riktar regeringen in sig på förebyggande insatser och för detta krävs en bred samverkan mellan nationella och kommunala myndigheter samt förenings- och organisationslivet. Sociala myndigheter, skolan och andra aktörer lyfts fram som viktiga aktörer.⁴⁶³ Frågan är dock om det finns ett klart och tydligt rättsligt stöd för denna samverkan. För att en sådan samverkan ska vara verkningsfull krävs att det finns rättsliga regler som understödjer samverkan, såsom exempelvis sekretessbrytande regler mellan de samverkande myndigheterna.

5.3 Diskurs och lagstiftning: ett spänningsfält

NMR som organisation identifieras, med regelbundenhet och av tongivande röster inom den politiska och journalistiska diskursen, och även inom forskningen, som den ”dominerande,” ”största och farligaste” och ”mest radikala” aktören inom den våldsbejakande högerextrema miljön i Sverige.⁴⁶⁴ Avsaknaden av hänvisningar till NMR i myndigheters strategier och handlingsplaner mot exempelvis våldsbejakande extremism kan tyckas egendomlig, men kan förklaras ur ett rättsligt perspektiv. Författningar får inte peka ut personer eller grupper utan ska vara allmängiltig.

Avsaknaden av hänvisningar till NMR i myndigheters strategier och handlingsplaner betyder med andra ord inte att det saknas insatser som antas eller förväntas slå mot olika aspekter av organisationen. Ett flertal svenska myndigheter har exempelvis arbetat fram handlingsplaner mot antisemitism, rasism, antidemokratiskt tankegods, våldsbejakande extremism, hatbrott och hets mot folkgrupp; det vill säga, bredare insatser mot generella företeelser som präglar, eller uppfattas präglas bland andra NMR. Även om NMR sällan nämns i skrift är det uppenbart att organisationen ses som del av en hotbild.⁴⁶⁵

⁴⁶³ Nationell strategi mot våldsbejakande extremism (2016).

⁴⁶⁴ Se exempelvis Ranstorp, M., Ahlin, F., Ahlerup, L. & Normark, M. (2021). *Gränslös extremism: En studie om transnationella kopplingar till svenska radikala miljöer* (Stockholm: Försvarshögskolan); 36; Löw, H. (2019). Samtida högerextremism, antagonistiska hot och dess inverkan på lokalsamhället. I: Häggström, H. & Brun, H. (red.) *Antagonistiska hot och dess påverkan på lokalsamhället*: 61; Expo (2016-12-09). Så våldsamma är nazisterna i Nordiska motståndsrörelsen. Hämtad 2023-04-16 från <https://expo.se/2016/12/så-våldsamma-är-nazisterna-i-nordiska-motståndsrörelsen>

⁴⁶⁵ Notera exempelvis de anonymiserade men uppenbara hänvisningarna till NMR i NCT:s helårsbedömningar för 2017 och 2018. NCT (2017). Bedömning av terrorhotet mot Sverige 2017; NCT (2018). Bedömning av terrorhotet mot Sverige 2018.

En annan anledning till att NMR som organisation aldrig nämns eller utpekas i myndigheters dokumentation är förhållandevis enkel: NMR är en politisk organisation, sedan 2015 registrerat som politiskt parti, som omfattas av samma rättsliga skydd som landets övriga politiska partier. NMR och dess medlemmar och sympatisörer åtnjuter samma tryckfrihet, demonstrationsfrihet, åsiktsfrihet och yttrandefrihet som övriga partier och resten av landets befolkning. I en demokratisk rättsstat får politiska åsikter eller medlemskap i ett politiskt parti inte enbart ligga till grund för myndigheters åtgärder, insatser eller registrering. Följaktligen, och trots organisationens specifika ideologiska inriktning, är det helt i sin ordning att NMR inte omnämns eller pekas ut av myndigheter eller staten; ur juridisk synvinkel vore motsatsen uppseendeväckande. När individer som tillhör NMR begår brott utreds och lagförs dessa, men den politiska åsikten och tillhörigheten är inte i sig brottslig.

Krav och förväntningar i den allmänna diskursen och till viss del myndigheters egna antaganden står sålunda i skarp kontrast mot den lagstiftning och de regelverk som begränsar och styr myndigheternas verksamheter. NMR som organisation uppfattas som en central aktör inom den våldsbejakande extremismen, men det offentliga Sverige kan inte rikta åtgärder och insatser mot organisationen på grund av dess ideologi med mindre än att själva bryta mot lagen.

Denna diskrepans skapar otydligheter och svårigheter i det praktiska myndighetsarbetet som, enligt föreliggande utvärdering, behåftar inte bara hanteringen av NMR utan insatser mot våldsbejakande extremism mer generellt.

Den mediala och politiska debatten i kölvattnet av mordet på den nationella psykiatrisamordnaren Ing-Marie Wieselgren under Almedalsveckan 2022 belyser en viktig problematik. Gärningsmannen, en före detta stödmedlem i NMR, mördade Wieselgren på Donners Plats i Visby. Gärningsmannens tidigare koppling till NMR avslöjades endast timmar efter dådet och "nazistkopplingen" blev omedelbart ett fokus för medias rapportering.⁴⁶⁶ När det så småningom uppdagades att gärningsmannen led av svåra psykiska problem och dessutom att hans NMR-medlemskap förefaller ha avslutats redan 2015, blev hans mentala hälsa fokus för både medierapporteringen och förundersökningen. I tingsrättens fällande dom nämns inte gärningsmannens relation till NMR överhuvudtaget.⁴⁶⁷

Både Säkerhetspolisen och Polismyndigheten har kritiserats hårt för att de inte lyckades förhindra mordet. Kritiken mot Polismyndigheten har framför allt handlat om att ingen polis på plats i Visby ingrep mot gärningsmannen trots dennes uppseendeväckande klädsel och beteendemönster.⁴⁶⁸ Detta kan alltså vara en fråga

⁴⁶⁶ Expo (2022-07-06). Misstänkt knivman var aktiv i nazistiska NMR. Hämtad 2023-04-17 från <https://expo.se/2022/07/misstankt-knivman-var-aktiv-i-nazistiska-nmr>

⁴⁶⁷ Gotlands tingsrätt Rotel 1, B 808–22.

⁴⁶⁸ Se exempelvis Dagens Nyheter (2022-11-15). Poliser självkritiska: 'Engström borde ha stoppats.' Hämtad 2022-11-17 från <https://www.dn.se/sverige/poliser-sjalkvritiska-engstrom-borde-ha-stoppats/>

om bristande rutiner och dålig uppmärksamhet bland poliser i direkt anslutning till mordet. Kritiken mot Säkerhetspolisen har varit bredare och bottnat i avsaknaden av pågående spaning på gärningsmannen trots att denne var ”känd nazist.” Denna kritik pekar på information om gärningsmannens offentligt tillkännagivna åsikter och tidigare stödmedlemskap i NMR, ofta – men inte alltid – i kombination med hans psykiska problembild, som anledning till att han borde ha varit övervakad.⁴⁶⁹ Tidskriften Expo hävdade att mordet kunde ha förhindrats och att det är uppseendeväckande att gärningsmannen:

... trots sitt offentliga engagemang kunde [] boka en enkelbiljett till Visby i eget namn i samband med att Sveriges ledande politiker samlades under Almedalsveckan. Han reste dit ensam med flera vapen (och droger) i lasten utan att han kontrollerades vid ankomst.⁴⁷⁰

Frågan är om den kritik som Expo med flera uttalar är en kritik mot det rådande systemet eller om det är en kritik mot de olika myndigheternas tjänsteutövning. Befintlig sekretesslagstiftning uppställer tydliga begränsningar för hur information om individer får delas mellan myndigheter med olika uppdrag – Säkerhetspolisen har helt enkelt inte tillgång till sjukhus- och psykiatrijournaler som del av det rutinmässiga operativa arbetet.

Samtidigt kan man konstatera att vid de tillfällen som myndigheter förefaller ha agerat på grundval av individers åsikter och partitillhörighet så har detta resulterat i rättsliga bakslag. Exempelvis beslutade Polismyndigheten 2019 att återkalla en ledande NMR-medlems vapenlicens med hänvisning till att mannen var aktiv inom en ”våldsbejakande miljö” och att detta utgjorde en ”skälig anledning” att återkalla licensen.⁴⁷¹ När vapenägarens överklagandeprocess slutligen hamnade i Högsta förvaltningsdomstolen konstaterade rätten att ”skälig anledning” främst avser ”omständigheter som kan hänföras till innehavarens person och hans möjligheter att ta vård om vapnet.” Vidare menade domstolen att:

Ett vapentillstånd kan således inte återkallas enbart på grund av en persons åsikter eller medlemskap i en politisk organisation eller deltagande i möten och manifestationer anordnade av organisationen... Det har inte gjorts gällande att [mannen] gjort sig skyldig till någon brottslighet eller att det finns en risk för att han personligen kommer att missbruka sina vapen. Inte heller har det förts fram några konkreta omständigheter som talar för att hans engagemang i vit maktmiljön innebär en risk att han skulle förlora kontrollen över sina vapen och att de

⁴⁶⁹ Expo (2022-11-17). Jonathan Leman: Almedalsdådet borde ha stoppats. Hämtad 2022-11-17 från <https://expo.se/2022/11/almedalsdadet-borde-ha-stoppats>

⁴⁷⁰ Ibid.

⁴⁷¹ Svensk Jakt (2021-06-29). NMR-medlem får tillbaka vapen och ammunition. Hämtad 2023-04-17 från <https://svenskjakt.se/start/nyhet/nmr-medlem-far-tillbaka-vapen-och-ammunition/>

skulle missbrukas av någon annan. Det finns därför inte förutsättningar för att återkalla [mannens] tillstånd att inneha vapen. Överklagandet ska därför bifallas.⁴⁷²

Icke desto mindre, i civilsamhället och bland politiker finns krav och förväntningar på att myndigheter ska agera för att begränsa och motverka en så uppenbart ”objektivt anstötlig” ideologi som nationalsocialismen och dess företrädare.⁴⁷³ I praktiken måste myndigheterna förhålla sig till detta, i synnerhet om dessa krav eller förväntningar kommer från landets politiska ledning. Dock har myndigheterna även ett mer grundläggande krav på sig att agera i enlighet med rådande lagstiftning – inom vilken NMR som organisation och parti, dess medlemmar som individer och nationalsocialismen som ideologi, åtnjuter precis samma grundlagsskyddade fri- och rättigheter som övriga befolkningen. Föreliggande utvärdering menar att detta spänningsfält och balansgången mellan diskurs och lagstiftning kan vara både svår och farlig ur ett rättsstatsperspektiv.

I utredningen *När vi bryr oss* betonas att det är viktigt att förstå skiljelinjerna mellan olika begrepp och att radikala åsikter inte behöver vara första steget mot att bli våldsbejakande. Tvärtom kan vägen till våldsbejakande extremism vara en annan än vägen till åsiktsradikalisering. Båda kan vara ett hot mot demokratin, men på olika sätt. Vissa radikala idéer som inte manar till våld kan på andra sätt utgöra ett socialt hot eller till och med ett långsiktigt hot mot det demokratiska samhället. Sådana åsikter måste aktivt debatteras och mötas med motargument, men de ska inte förväxlas med våldsbejakande extremism och politiskt/ideologiskt motiverad brottslighet.⁴⁷⁴ Detta konstaterande är mycket viktigt då det indikerar att det kan finnas skillnader i åtgärder.

Här är det relevant att fråga sig *hur* och i vilka delar NMR är ett hot mot demokratin? Att organisationens ideologi är synnerligen fientligt inställd till den parlamentariska liberala demokratin är helt klart – men vilken faktisk förmåga har de att infria denna vision? Att vara uttalad anti-demokrat är något annat än att vara ett reellt demokratihot.

Både NMR och dess ideologiska antagonister förefaller ha ett intresse av att presentera NMR som starkare och farligare än organisationen faktiskt är. NMR pratar gärna om sin egen framtida potential, och detta gör även dess huvudsakliga antagonister. Båda läger för alltså ett samtal om en hypotetisk framtid och det är ofta denna potential som antas rättfärdiga begränsningar av anhängarnas demokratiska fri- och rättigheter. Det finns dessutom en fara i att från samhällets och politikens

⁴⁷² Högsta förvaltningsdomstolens dom, mål nr 5653-20. Stockholm 2021-06-28. Hämtad 2022-11-20 från <https://www.domstol.se/globalassets/filer/domstol/hogstaforvaltningsdomstolen/2021/domar-och-beslut/5653-20.pdf>

⁴⁷³ Uttrycket används av Svenska Akademien i processen mot NMR och Nordfront. Se Svenska Akademien. Dom om klassikerskyddet. Inget publiceringsdatum. Hämtad 2023-04-17 från <https://svenskaakademien.se/press/dom-om-klassikerskyddet>

⁴⁷⁴ SOU 2013:81. *När vi bryr oss*: 34.

sida blåsa upp NMR:s betydelse; att framställa dem som en viktigare kraft än de är kan bidra till ökat intresse och stöd.

Före detta justitieminister Morgan Johansson ställde den retoriska frågan, ”är det här så starka grupper att de kan välta statsskicket?” och gjorde bedömningen att:

Så starka är de inte. Men däremot kan de utgöra ett hot mot enskilda individer... Det kan mycket väl utvecklas till ett hot mot demokratin om det skulle innebära att människor inte känner sig trygga att ta på sig politiska uppdrag. Men det måste bekämpas genom att polisen och säkerhetspolisen bedriver det spaningsarbete som de behöver göra, för att kunna ta de individerna som det handlar om.⁴⁷⁵

Johansson visar med sin fråga att debatten om dessa grupper försvåras av att det används så många olika begrepp avseende bland annat faran för samhället. Är risken att ”välta statsskicket” samma sak som demokratihotande? Demokratihotande verksamhet kan ju vara något bredare, såsom att verksamheten bidrar till att skapa brister i legitimiteten för den styrande makten.

Detta leder till frågan huruvida myndigheterna har möjlighet att med befintliga verktyg bemöta den befintliga utmaningen? Demokratiteoretikern Huysmans hävdar att demokrati omöjliggörs om den drivande kraften är rädsla för dess fiender.⁴⁷⁶ Han menar dessutom att ett uppluckrande av gränserna för vad som utgör säkerhetshot riskerar att undergräva demokratins förutsättningar och urholka dess legitimitet.⁴⁷⁷ Att bemöta den befintliga utmaningen från NMR inom ramarna för en hypotetisk framtid där NMR är systemhotande kan alltså skapa oförutsedda konsekvenser inom NMR, men dessutom i sig själv skada demokratin.

Principiella och filosofiska frågor om hur den demokratiska rättsstaten bör förhålla sig till antidemokratiska organisationer är både viktiga och komplexa; de både kan och bör diskuteras. Är det rimligt att antidemokrater åtnjuter demokratiska rättigheter? Är vissa ideologier ”objektivt anstötliga” i en demokrati? På vilka grunder kan individer begränsas i, eller helt fråntas sin demonstrationsfrihet, yttrandefrihet, eller tryckfrihet? Vilka är konsekvenserna för samhället och rättsstaten av att införa sådana begränsningar? Vilka är konsekvenserna av att inte vidta dessa åtgärder? Denna diskussion har förts i många olika sammanhang: en predikan gällande homosexualitet, den före detta amerikanske presidenten Donald Trumps uttalanden relaterade till stormningen av Kapitolium och omdiskuterade koranbränningar har alla på olika sätt aktualiserat dessa frågor.

⁴⁷⁵ Svenska Dagbladet (2017-05-15). Justitieministern: Kan utvecklas till ett hot mot demokratin. Hämtad 2022-11-21 från <https://www.svd.se/a/jWnA9/justitieministern-kan-utvecklas-till-ett-hot-mot-demokratin>

⁴⁷⁶ Huysmans, J. (2014). *Security Unbound: Enacting Democratic Limits* (London: Routledge); 3, 40–41, 190; Neumann, F. L. (1953). The Concept of Political Freedom. *Columbia Law Review* 53(7): 935.

⁴⁷⁷ Huysmans, J. (2014). *Security Unbound*: 181–182.

Hur människor och myndigheter uttrycker sig har betydelse, det är något som konstaterades redan i inledningen till denna utvärdering. Frågor som bör ställas och tillika besvaras är var yttrandefrihetens gränser går. Även om den som uttrycker hat och hot inte själv begår våldshandlingar kan det finnas mottagare av budskapen som påverkas i negativ och brottslig riktning. En stabil organisation med en tydligt artikulerad revolutionär ideologi kan på lång sikt vara farlig för demokratin. Var börjar och slutar ansvaret för den som sprider budskap?

Det är dock viktigt att förstå att detta handlar om demokratiteoretiska diskussioner. De många möjliga principiella filosofiska slutsatser man kan dra är inte att förväxla med den juridiska verkligheten; med rådande lagar och regler för hur myndigheter får och inte får agera. Vad man anser att en myndighet *bör kunna göra* är alltså en helt annan diskussion än vad en myndighet *faktiskt kan göra*. Tongivande aktörers tankar och åsikter om hur myndigheterna bör hantera NMR – vare sig det handlar om att förbjuda organisationens demonstrationer eller registrera och övervaka dess medlemmar – är demokratiteoretiska ståndpunkter. Dessa ståndpunkter är inte relevanta för den praktiska myndighetsutövningen med mindre än att de leder till debatt och beslut om ändrad lagstiftning i riksdagen.

Utvärderingens författare vill avslutningsvis betona att det är viktigt att särskilja på vad som är en effektiv bekämpning av våldsbejakande extremism per se och vad som faktiskt går att göra inom de rättsliga ramarna i dagsläget. Det finns säkerligen betydligt mer effektiva åtgärder att vidta såsom exempelvis mer samordning, samarbete och utbyte av information, men som den nuvarande förvaltningsmodellen och befintliga rättighetsförpliktelser inte möjliggör. För att kunna ge myndigheterna mer effektiva verktyg krävs en tydlig genomgång av vad som behövs och vilka lagstiftningsåtgärder detta skulle kräva för att ge myndigheterna den legitimitet de behöver i sitt arbete mot våldsbejakande extremism. För att detta ska kunna genomföras krävs ökad transparens från myndigheterna avseende sina uppdrag och tydliggöranden om vilka grupper de anser vara ett hot och varför.

5.4 Obesvarade frågor och forskningsbehov

Föreliggande utvärdering av myndigheternas hantering av NMR föranleder ett antal svåra men icke desto mindre grundläggande frågeställningar. Liksom många andra frågor om det demokratiska civilsamhället och rättsstaten är även dessa komplexa och dessutom potentiellt politiskt konfliktfyllda. Att ett samtal är svårt är dock inte ett giltigt skäl att undvika det. De frågor som här ställs sammanfattningsvis måste besvaras för att bringa rättslig tydlighet i hanteringen av våldsbejakande extremism i allmänhet, och av ideologiskt motiverade våldsbejakande organisationer i synnerhet.

Efter att initialt haft för avsikt att utvärdera den praktiska, det vill säga taktiska och operativa hanteringen av NMR framträdde ett antal obesvarade frågeställningar av principiell, begreppsmässig och rättslig karaktär. Hur dessa frågor besvaras visade

sig avgörande för en bedömning av den praktiska hanteringen av våldsbejakande extremism överlag, med konsekvenser långt bortom NMR. Rapportförfattarnas arbete kom därför att handla om dessa grundläggande frågeställningar.

Rättslig tydlighet är grundläggande för myndigheternas förmåga att samverka och samordna hanteringen av våldsbejakande extremism på ett effektivt och rättssäkert sätt. Avsaknaden av rättslig tydlighet kan skapa situationer där myndigheter saknar befogenheter för uppdrag som de tilldelats eller åtagit sig. Detta kan i sin tur skapa behov av att agera på sätt som inte ingår i deras instruktioner, på grund av ett upplevt politiskt tryck och/eller medial rapportering och moralpanik bland befolkningen.

Denna rättsliga tydlighet kräver omfattande begreppsutredningar. Att reda ut begreppen kan kräva betydande insatser från den samhällsvetenskapliga och rättsvetenskapliga forskarvärlden men handlar alltså inte om att tillgodose akademiska specialintressen. Snarare är ett sådant arbete helt nödvändigt för riksdagen, regeringen och myndigheternas operativa och strategiska förmåga. De grundläggande begreppen i arbetet mot våldsbejakande extremism saknar allmängiltiga definitioner med juridisk bärkraft.

Det är av största vikt att definiera följande begrepp:

- ”Våldsbejakande extremism”
 - Förhållandet mellan ”våldsbejakande extremism” och ”terrorism”
- ”Miljö”
 - ”Tillhörighet till” och ”främjande av” en miljö
- ”Organisation”
 - ”Tillhörighet till” och ”främjande av” en våldsbejakande organisation

I det historiska och pågående arbetet mot våldsbejakande extremism antas ideologi vara en central faktor. Det är dock inte tydligt hur ideologi och våld – starka åsikter och brottsliga gärningar – antas hänga samman. Frågor som kräver svar för att garantera en rättssäker hantering av våldsbejakande extremism innefattar:

- Vilken roll spelar ideologi i myndigheternas förståelse av våldsbejakande extremism?
 - Är det ideologin som är farlig och bör bekämpas?
 - Eller bör förebyggande och hantering av våldsbejakande extremism endast ta sikte på brottsliga handlingar?
- Hur *bör* och hur *får* åsikter respektive gärningar hanteras?
 - Vilka aktörer får och bör göra vad?
 - Hur bör och får samverkan struktureras?

Ur ett straffrättsligt perspektiv saknas rättsregler som tar sikte på våldsbejakande extremism samtidigt som det finns motsvarande regler rörande terrorism. Viktiga fråga att besvara är:

- Bör regleringen rörande terrorism även omfatta våldsbejakande extremism?
 – Är utformningen av denna reglering tillämplig för detta bredare syfte?

NMR är sedan 2015 ett politiskt parti och deltar som sådant i allmänna val. Detta har utgjort en betydande del av organisationens fokus och verksamhet. Det är av största vikt att utreda följande frågor:

- Hur kan och får myndigheter hantera en ideologiskt motiverad våldsbejakande organisation som dessutom är ett registrerat politiskt parti?
 – Hur kan och bör myndigheter hantera grundlagsskyddad opinionsbildande verksamhet som bedrivs av en organisation som kategoriseras som våldsbejakande extremistisk?
 – Hur kan och bör myndigheter differentiera mellan grundlagsskyddad och icke- grundlagsskyddad verksamhet inom en och samma organisation?

Även om den som ger uttryck för ett våldsbejakande ideologiskt tankegods inte själv begår våldshandlingar kan sådana uttryck fungera som inspiration för andra. En stabil organisation med en tydligt artikulerad revolutionär ideologi kan på lång sikt vara farlig för demokratin. Givet detta är det viktigt att utreda:

- Till vilken grad är det rimligt att antidemokratiska organisationer åtnjuter demokratiska rättigheter?
 – Var börjar och slutar ansvaret för den som sprider anti-demokratiska och/eller våldsbejakande budskap?
- När och på vilka grunder är det rimligt att begränsa demonstrationsfrihet, yttrandefrihet, eller tryckfrihet i syfte att skydda den demokratiska ordningen?
 – Vilka är konsekvenserna för samhället och rättsstaten av att införa sådana begränsningar?

Ekman, Linde och Sedelius påpekar att ”demokratin kräver ständigt underhåll.”⁴⁷⁸ Detta betonas också i de statliga utredningar och skrivelser som granskats för denna utvärdering. Detta underhåll, inklusive åtgärder för att skydda och säkra demokratin, blir en del av det demokratiska samhället. An-norlunda uttryckt, hur vi väljer att skydda demokratin återverkar på vad demokratin i praktiken är. Ur detta perspektiv måste säkerhetskyddande åtgärder *återspegla* eller *uttrycka* de principer och funktioner som ska skyddas.

⁴⁷⁸ Ekman, J., Linde, J. & Sedelius, T. (2014). *Demokratiseringsprocesser*: 15.

6 Källförteckning

- Abrams, D. & Brown, R. (1989). Self-Consciousness and Social Identity: Self-Regulation as a Group Member. *Social Psychology Quarterly* 52(4): 311–318.
- Abrams, D. & Hogg, M.A. (1988). Comments on the motivational status of self-esteem in social identity and intergroup discrimination. *European Journal of Social Psychology* 18(4): 317–334.
- Askanius, T. (2021). Women in the Nordic Resistance Movement and their online media practices: between internalised misogyny and “embedded feminism.” *Feminist Media Studies* 22(7): 1763–1780
- Ball, M.M. (1942). The Leadership Principle in National Socialism. *Journal of the History of Ideas* 3(1): 74–93.
- Berger, J.M. (2018) *Extremism* (Cambridge, MA: The MIT Press).
- Berger, P. L. & Luckman, T. (1967). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* (New York: Anchor Books).
- Berntzen, L. (2018). *The anti-Islamic movement: far right and liberal?* Doktorsavhandling (Florens: European University Institute).
- Bjørge, T. (2019). Right-wing extremism in Norway: Changes and Challenges. C-Rex. Publicerad 2019-02-25. Hämtad 2023-03-13 från <https://www.sv.uio.no/c-rex/english/news-and-events/right-now/2019/right-wing-extremism-in-norway.html>
- Bjørge, T. & Ravndal, J. A. (2019). *Extreme-Right Violence and Terrorism: Concepts, Patterns, and Responses*. ICCT Policy Brief (International Center for Counter- terrorism).
- Blomberg, H., Båtefalk, L. & Stier, J. (2018). *Extremistisk ideologi i den retoriska kampen om sanningen - fallet Nordiska motståndsrörelsen på sociala medier och i lokalpress. Rapport nr 5*. (Falun: Högskolan Dalarna).
- Bolin, M. & Backlund, A. (2021). De politiska ungdomsförbundens medlemmar. I: MUCF Fokus 21 (Stockholm: MUCF).
- Borum, R. (2011). Rethinking Radicalization. *Journal of Strategic Security* 4(4): 1–6.
- Bouhana, N., Corner, E., Gill, P. & Schuurman, B. (2018). Background and Preparatory Behaviours of Right-Wing Extremist Lone Actors: A Comparative Study. *Perspectives in Terrorism* 12(6): 150–63.

- Boutellier, H., van Wonderen, R., Bakker, I. & van der Gaag, R. (2012). *Contouren van sociale stabiliteit. Een verkenning van een potentieel beleidsconcept* [“Contours of social stability: an exploration of a potential policy concept”] (Utrecht: Verwey-Jonker Instituut).
- Brannan, D.W., Esler, P.F. & Strindberg, A. (2001). Talking to terrorists: Towards and Independent Analytical Framework for the Study of Violent Substate Activism. *Studies in Conflict and Terrorism* 24(1): 3–24.
- Bremdal, P. (2013). Att tala är silver och att tiga är guld? Om ministerstyre och statsråds uttalanden. I: Bull, T., Lundin, O. & Rynning, E. (red.) *Allmänt och Enskilt: Festskrift till Lena Marcusson* (Uppsala: Iustus): 47–65.
- Bull, T. (1997). *Mötes- och demonstrationsfriheten – en statsrättslig studie mötes- och demonstrationsfrihetens innehåll och gränser i Sverige, Tyskland och USA* (Uppsala: Iustus).
- Bull, T. (2017). Objektivitetsprincipen. I: Marcusson, L (red.) *Offentlighetsprincipen* (Uppsala: Iustus): 101–136.
- Bull, T. & Sterzel, F. (2010). *Regeringsformen en kommentar* (Uppsala: Iustus).
- Bull, T. & Sterzel, F. (2019). *Regeringsformen – en kommentar* (Lund: Studentlitteratur).
- Cameron, I. (2014). Vad är en begränsning av en rättighet? I: Åhman, K. (red.) *De lege 2014: Regeringsformen 40 år 1974–2014* (Uppsala: Iustus): 165–186.
- Car, R. (2015). Community of Neighbours vs Society of Merchants: The Genesis of Reinhard Höhn's Nazi State Theory. *Politics, Religion & Ideology* 16(1): 1–22.
- Cassam, Q. (2022). *Extremism: A Philosophical Analysis* (London & New York: Routledge).
- Cohen, S. (1972). *Folk Devils and Moral Panic: The Creation of Mods and Rockers* (London: MacGibbon and Kee).
- Crettiez, X. (2016). Thinking About Radicalization. *Revue Française de Science Politique* (engelsk upplaga) 66(5).
- Dahl, R.A. (1982). *Dilemmas of Pluralist Democracy vs. Control* (New Haven: Yale University Press).
- Dahlberg, M. & Vedung, E. (2001). *Demokrati och brukarutvärdering* (Lund: Studentlitteratur).
- Davey, J., Comerford, M., Guhl, J., Baldet, E. & Colliver, C. (2022). *A Taxonomy for the Classification of Post-Organisational Violent Extremist & Terrorist Con-*

- tent, Institute for Strategic Dialogue. Hämtad från <https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2021/12/A-Taxonomy-for-the-Classification-of-Post-Organisational-Violent-Extremist-Terrorist-Content.pdf>
- Derrida, J. (2003). Autoimmunity: Real and Symbolic Suicides. I: Borradori, G. (red.) *Philosophy in a Time of Terror: Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida* (Chicago: Chicago University Press): 85-136.
- DeWall, C.N., Twenge, J.M., Gitter, S.A., & Baumeister, R.F. (2009). It's the thought that counts: The role of hostile cognition in shaping aggressive responses to social exclusion. *Journal of Personality and Social Psychology* 96: 45–59.
- Dilley, R. (1999). *The Problem of Context* (New York & Oxford: Berghahn Books).
- Dobelli, R. (2013). *The Art of Thinking Clearly* (New York: Harper): 19–24.
- Dworkin, R. (1977). *Taking rights seriously* (Cambridge, MA: Harvard University Press).
- Ekman, J., Linde, J. & Sedelius, T. (2014). *Demokratiseringsprocesser: Nya perspektiv och utmaningar* (Stockholm: Studentlitteratur).
- Enkvist, V. (2013). *Religionsfrihetens rättsliga ramar* (Uppsala: Iustus).
- Enkvist, V., Lerwall, L., Lundin, O. & Wall, G. (2018). En likvärdig utbildning. I: Lerwall, L. & Scheutz, S. (red.) *Skoljuridik och myndighetsutövning* (Uppsala: Iustus): 93–126.
- Eriksson, M., Ekström, V., Vainik, A.-L., & Kassman, A. (2022). Violence capital: On the framing and construction of a policy problem. *Violence: An International Journal*. Publ. online 2022-12-18, hämtad 2023-04-16 från <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/26330024221146551>
- Fehst, H. (1935). *Bolsjevism och judendom* (Stockholm: Svea rikes förlag).
- Fridström Montoya, T. (2021). Socialtjänst. I: Lerwall, L. (red.) *Makt, myndighet, människa* (Uppsala: Iustus): 125–164.
- Fridström Montoya, T. & Rådman, F. (2022). *Sekretess och tystnadsplikt på socialtjänstens område*. Andra upplagan (Stockholm: Norstedts Juridik).
- Gambetta, D. (2009). *Codes of the Underworld: How Criminals Communicate* (Princeton, NJ: Princeton University Press).
- Goode, E. & Ben-Yehuda, N. (2009). *Moral Panics – The social construction of deviance*. Andra upplagan. (London: Wiley-Blackwell).
- Griffin, R. (1995). General introduction. I: Griffin, R. (red.) *Fascism* (Oxford: Oxford University Press).
- Esler, P.F. (1998). *Galatians* (London & New York: Routledge).

- Fine, G.A. & Sandstrom, K. (1993). Ideology in Action: A Pragmatic Approach to a Contested Concept. *Sociological Theory* 11(1): 21–38.
- Franz, B. (2015). Popjihadism: Why young European Muslims are joining the Islamic State. *Mediterranean Quarterly* 26: 5–20.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age* (Cambridge: Polity Press).
- Gill, P., Horgan, J. & Deckert, P. (2014). Bombing Alone: Tracing the Motivations and Antecedent Behaviors of Lone-Actor Terrorists. *Journal of Forensic Sciences* 59: 425–35.
- Goldstein, H. (1990). *Problem-Oriented Policing* (New York: McGraw-Hill).
- Gómez, Á., Morales, J.F., Hart, S., Vázquez, A. & Swann, W.B. (2011). Rejected and excluded forevermore, but even more devoted: Irrevocable ostracism intensifies loyalty to the group among identity-fused persons. *Personality and Social Psychology Bulletin* 37: 1574–1586.
- Hatemi, P.K., Crabtree, C. & Smith, K.B. (2019). Ideology Justifies Morality: Political Beliefs Predict Moral Foundations. *American Journal of Political Science* 63(4): 788–806.
- Hogg, M.A. (2007). Uncertainty-identity theory. I: Zanna, M.P. (red.) *Advances in Experimental Social Psychology* 39 (New York: Academic): 69–126.
- Hogg, M.A. (2010). Self-Categorization Theory. I: Levine, J.M. & Hogg, M.A. (red.) *Encyclopedia of Group Processes and Intergroup Relations* (Thousand Oaks, CA: SAGE): 729–731.
- Hogg, M.A. (2014). From uncertainty to extremism: Social categorization and identity processes. *Current Directions in Psychological Science* 23: 338–342.
- Hogg, M.A. (2016). Social Identity Theory. I: McKeown, S., Haji, R. & Ferguson, N. (red.) *Understanding Peace and Conflict Through Social Identity Theory: Contemporary Global Perspectives* (Geneve: Springer International): 3–17.
- Hogg, M.A. & Wagoner, J.A. (2017). Normative exclusion and attraction to extreme groups: Resolving identity-uncertainty. I: Williams, K.D. & Nida, S.A. (red.) *Ostracism, Exclusion, and Rejection* (New York & London: Routledge).
- Hoffman, B. (1992). Current research on terrorism and low-intensity conflict. *Studies in Conflict and Terrorism*, 15(1): 23–57.
- Holgersson, S. (2019). *I demokratins yttersta gränsland: om behov av dialog och dialogopoliskonceptet* (Linköping: Linköping University Electronic Press).
- Hornsey, M.J. (2005) Why being right is not enough: Predicting defensiveness in the face of group criticism. *European Review of Social Psychology* 16(1): 301–334.

- Huysmans, J. (2014). *Security Unbound: Enacting Democratic Limits* (London: Routledge).
- Hymes, D. (1972). Models of Interaction of Language and Social Life. I: Gumperz, J & Hymes, D. (red.) *Directions in Sociolinguistics* (New York: Holt, Rinehart and Winston): 35–71.
- Hörnqvist, M. & Flyghed, J. (2012) Exclusion or culture? The rise and the ambiguity of the radicalisation debate. *Critical Terrorism Studies* 5(3): 319–334.
- Jasper, J. M. (2017). The doors that culture opened: Parallels between social movement studies and social psychology. *Group Processes & Intergroup Relations* 20(3): 285–302.
- Judd, C.M. & Park, B. (1988). Out-group homogeneity: Judgments of variability at the individual and group levels. *Journal of Personality and Social Psychology* 54(5): 778–788.
- Kallis, A. (2013). Far-Right “Contagion” or a Failing “Mainstream”? How Dangerous Ideas Cross Borders and Blur Boundaries. *Democracy and Security* 9(3): 221–246.
- Karlsson, M. & Lundberg, E. (2011). Mot medlemslösa partier. *Partiföreträdare om orsaker, konsekvenser och strategier kring en svikande medlemskår* (Stockholm: Sektor3).
- Karlsson, M. & Lundberg, E. (2014). Motstrategier eller undanmanövrar? Svenska partiorganisationer i skuggan av en negativ medlemsutveckling. *Scandinavian Journal of Public Administration* 17(4): 49–70.
- Kershaw, I. (2008). *Hitler, the Germans, and the Final Solution* (New Haven: Yale University Press).
- Khalil, J. & Horgan, J. & Zeuthen, M. (2019). The Attitudes-Behaviors Corrective (ABC) Model of Violent Extremism. *Terrorism and Political Violence* 34(3): 425–450.
- Kirshner, A. (2014). *A Theory of Militant Democracy: The Ethics of Combatting Political Extremism* (New Haven: Yale University Press).
- Klein, M.W. & Maxson, C.L. (2012). *Street Gang Patterns and Policies* (New York: Oxford University Press).
- Knott, K. & Lee, B.J. (2020). Ideological Transmission in Extremist Contexts: Towards a Framework of How Ideas Are Shared. *Politics, Religion & Ideology* 21(1): 1–23.
- Koehler, D. (2015). Contrast Societies. Radical Social Movements and their relationships with their target societies: A theoretical model. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression* 7(1): 18–34.

- Kofoed Hansen, C. (2022). Hitler's National Socialist Democracy Concept 1919–1933. *Politics, Religion & Ideology* 23(2): 111–137.
- Kotonen, Y., Andersson Malmros, R., Sivenbring, J. & Bundgård Christensen, C. (2023). “When neo-Nazis march on Norwegian streets, you hear a lot of Swedish”: Pan-Nordic and transnational dimensions of right-wing extremism (Nordiska ministerrådet).
- Kruglanski, A.W., Gelfand, M.J., Bélanger, J.J., Sheveland, A., Hetiarachchi, M., & Gunaratna, R. (2014). The psychology of radicalization and deradicalization: How significance quest impacts violent extremism. *Political Psychology* 35: 69–93.
- Kundnani, A. (2014) *The Muslims Are Coming: Islamophobia, Extremism, and the Domestic War on Terrorism* (London: Verso).
- Ledgerwood, A. & Callahan, S.P (2012). The Social Side of Abstraction: Psychological Distance Enhances Conformity to Group Norms. *Psychological Science* 23(8): 907–913.
- Lee, Y-T. & Ottati, V. (1993). Determinants of ingroup and outgroup perceptions of heterogeneity: An investigation of Sino-American stereotypes. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 24(3): 298–318.
- Liedman, S-E (2020). *Från Platon till demokratins kris* (Stockholm: Albert Bonniers förlag).
- Linville, P. W., Fischer, G. W. & Salovey, P. (1989). Perceived distributions of the characteristics of in-group and out-group members: Empirical evidence and a computer simulation. *Journal of Personality and Social Psychology* 57(2): 165–188.
- Lipset, S.M. (1963). *Political Man: The Social Bases of Politics* (Garden City, NY: Anchor Books).
- Lucas, J.W. & Baxter, A.R. (2012). Power, Influence, and Diversity in Organizations. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. Gender and Race Inequality in Management: Critical Issues, New Evidence (639): 49-70.
- Lundström, M. & Lundström, T. P. (2016). Hundra år av radikal nationalism. Det vita fältet III. Samtida forskning om högerextremism. *Arkiv: Tidskrift för samhällsanalys* 5: 39–66.
- Löw, H. (1990). *Hakkorset och Wasakärven* (Göteborg: Göteborgs universitet).
- Löw, H. (1998) *Nazismen i Sverige 1924–1979: Pionjärerna, partierna, propagandan* (Stockholm: Ordfront).

- Löow, H. (1998) *Nazismen i Sverige 1980–1997, Den rasistiska undergroundrörelsen: musiken, myterna, riterna* (Stockholm: Ordfront).
- Löow, H. (2019). Samtida högerextremism, antagonistiska hot och dess inverkan på lokalsamhället. I: Häggström, H. & Brun, H. (red.) *Antagonistiska hot och dess påverkan på lokalsamhället*: 64–71.
- Malthaner, S. (2017). Radicalization: The Evolution of an Analytical Paradigm. *European Journal of Sociology* 58(3): 369–401.
- Malthaner, S. & Waldmann, P. (2014). The Radical Milieu: Conceptualizing the Supportive Social Environment of Terrorist Groups. *Studies in Conflict and Terrorism* 37(12): 979–998.
- Maner, J.K., DeWall, C.N., Baumeister, R.F. & Schaller, M. (2007). Does social exclusion motivate interpersonal reconnection? Resolving the ‘porcupine problem.’ *Journal of Personality and Social Psychology* 92: 42–55.
- Mattsson, C. (2018). *Nordiska motståndsrörelsens ideologi, propaganda och livsåskådning: Rapport 7* (Göteborg: Göteborgs universitet, Segerstedtinstitutet).
- Mattsson, C. & Johansson, T. (2023). Neo-nazi violence and ideology: changing attitudes toward violence in Sweden’s skinhead and post-skinhead eras. *Terrorism and Political Violence* 35(1): 104–117
- Mattsson, C. & Johansson, T. (2022). The neo-nazi doxa, the deep state, and COVID-19: neo-nazis’ ambivalent relations to big pharma and the anti-vaccine movement. *Social Identities* 28(6): 1–14.
- Mattson, C. & Johansson, T. (2020). *Life Trajectories Into and Out of Contemporary Neo-Nazism: Becoming and Unbecoming the Hateful Other* (London & New York: Routledge).
- Mattsson, T. (2006). *Barnet som subjekt och aktör: En rättslig studie om barn i familjehem* (Uppsala: Iustus).
- Meringolo, P. (2020). Theoretical Background of Violent Radicalisation. Research and Interventions from Different Perspectives. I: Meringolo, P. (red.) *Preventing Violent Radicalization in Europe: Multidisciplinary Perspectives* (Cham: Springer): 3–20.
- Moghaddam, F.M. (2006). *From the Terrorists' Point of View: What they Experience and Why they Come to Destroy* (Westport, CT: Praeger Security International).
- Moskalenko, S. & McCauley, C. (2019). *Radicalization to Terrorism: What Everyone Needs to Know* (Oxford: Oxford University Press).
- Mudde, C. (2002). *The ideology of the extreme right*. (Manchester: Manchester University Press).

- Neumann, F. L. (1953). The Concept of Political Freedom. *Columbia Law Review* 53(7): 901–935.
- Nilsson, M. (2018). Interviewing Jihadists: On the Importance of Drinking Tea and Other Methodological Considerations. *Studies in Conflict and Terrorism* 41(6): 419–432.
- Ostrom, T.M., Carpenter, S., Sedikides, C. & Li, F. (1993). Differential processing of in-group and outgroup information. *Journal of Personality and Social Psychology* 64(1): 21–34.
- Overy, R. (2013). Goodbye To The 'Nazi's'. *History Today* 63(5): 3–4.
- Park, B. & Judd, C.M. (1990). Measures and models of perceived group variability. *Journal of Personality and Social Psychology* 59(2): 173–191.
- Pérez, E.O. (2015). Xenophobic Rhetoric and Its Political Effects on Immigrants and Their Co-Ethnics. *American Journal of Political Science* 59(3): 549–564.
- Pfundmair, M. (2019). Ostracism promotes a terroristic mindset. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression* 11(2): 134–148.
- Ponton, G. & Gill, P. (1993). *Introduction to Politics* (Oxford: Blackwell).
- Quattrone, G.A. & Jones, E.E. (1980). The perception of variability within in-groups and outgroups: Implications for the law of small numbers. *Journal of Personality and Social Psychology* 38(1): 141–152.
- Ranstorp, M. & Ahlin, F. (red.) (2020). *Från Nordiska motståndsrörelsen till alternativhögern: En studie om den svenska radikalnationalistiska miljön* (Stockholm: Försvarshögskolan).
- Ranstorp, M., Ahlin, F., Ahlerup, L. & Normark, M. (2021). *Gränslös extremism: En studie om transnationella kopplingar till svenska radikala miljöer* (Stockholm: Försvarshögskolan).
- Ranstorp, M., Ahlin, F. & Normark, M. (2019). Nordiska motståndsrörelsen: den samlande kraften inom den nationalsocialistiska miljön i Norden. I: Ranstorp, M. & Ahlin, F. (red.). *Från Nordiska motståndsrörelsen till alternativhögern*: 146–238.
- Reicher, S. D., Spears, R., & Postmes, T. (1995). A social identity model of deindividuation phenomena. *European Review of Social Psychology* (6): 161–198.
- Ricoeur, P. (1986). *Lectures on Ideology and Utopia* (New York: Columbia University Press).
- Rostami, A. (2016) *Criminal Organizing: Studies in the Sociology of Organized Crime* (Stockholm: Stockholm University).

- Rostami, A. (2019). Organiserad brottslighet och våldsbejakande extremism som antagonistiskt hot. I: Häggström, H. & Brun, H. (red.) *Antagonistiska hot och dess påverkan på lokalsamhället: En antologi* (Stockholm: Försvarshögskolan) Sandberg, B. & Faugert, S. (2020). *Perspektiv på utvärdering* (Lund: Studentlitteratur): 33–46.
- Rostami, A., Mondani, H., Carlsson, C., Sturup, J., Sarnecki, J. & Edling, C. (2018). *Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige: Forskningsrapport 2018/4* (Stockholm: Institutet för framtidsstudier).
- Roszak, T. (1969). *The Making of a Counter Culture: Reflections on the Technocratic Society and Its Youthful Opposition* (Doubleday: New York).
- Rothstein, B. (2001). Social Capital in the Social Democratic Welfare State. *Politics & Society* 29(2): 207–241.
- Rubin, M. & Hewstone, M. (1998). Social identity theory's self-esteem hypothesis: A review and some suggestions for clarification. *Personality and Social Psychology Review* 2(1): 40–62.
- Rubin, M., Hewstone, M., Crisp, R.J., Voci, A. & Richards, Z. (2004). Gender out-group homogeneity: The roles of differential familiarity, gender differences, and group size. I: Yzerbyt, V., Judd, C.M. & Corneille, O. (red.) *The Psychology of Group Perception: Perceived Variability, Entitativity, and Essentialism* (New York: Psychology Press): 203–220.
- Sageman, M. (2004). *Understanding terror networks* (Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press).
- Sargent, L.T. (2005). The Necessity of Utopian Thinking: A Cross-National Perspective. I: Rüsen, J., Fehr, N. & Rieger, T.W. *Thinking Utopia: Steps into Other Worlds* (New York: Berghahn): 1–14.
- Schau, O. (2014). *Modern i solhjulets tecken: Nordiska rikspartiets kvinnosyn från 1956 till 1979* (Lund: Lunds universitet, Historiska institutionen).
- Scheufele, D.A. (2009). Agenda-Setting, Priming, and Framing Revisited: Another Look at Cognitive Effects of Political Communication. *Mass Communication and Society* 3(2–3).
- Schuurman, B., Bakker, E., Gill, P. & Bouhana, N. (2018). Lone Actor Terrorist Attack Planning and Preparation: A Data-Driven Analysis. *Journal of Forensic Sciences* 63(4), 1191–1200.
- Sedikides, C. & Strube, M.J. (1997). Self-evaluation: To thine own self be good, to thine own self be sure, to thine own self be true, and to thine own self be better. I: Zanna, M.P. (red.) *Advances in Experimental Social Psychology* 29 (New York: Academic): 209–296.

- Selbing, I., Strindberg, A. & Wennberg, S. (2021). *Ensamagerande gärningspersoner: En översikt och analys av befintlig forskning*. FOI-R—5133—SE (Stockholm: Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI).
- Silva, D.M.D. (2018). “Radicalisation: the journey of a concept”, revisited. *Race & Class* 59(4): 34–53.
- Simon, B. & Brown, R. (1987). Perceived intragroup homogeneity in minority majority contexts. *Journal of Personality and Social Psychology* 53(4): 703–711.
- Spaaij, R. (2010). The Enigma of Lone Wolf Terrorism: An Assessment. *Studies in Conflict & Terrorism* 33(9): 854–870.
- Spaaij, R., & Hamm, M. S. (2015). Key issues and research agendas in lone wolf terrorism. *Studies in Conflict and Terrorism*, 38(3): 167–78.
- Steinberg, M.W. (1993) Rethinking Ideology: A Dialogue with Fine and Sandstrom from a Dialogic Perspective. *Sociological Theory* 11(3): 314.
- Stenfeldt, J. (2019) *Renegater: Nils Flyg och Sven Olov Lindholm i gränslandet mellan kommunism och nazism* (Stockholm: Nordic Academic Press).
- Steizinger, J. (2018). The Significance of Dehumanization: Nazi Ideology and Its Psychological Consequences. *Politics, Religion & Ideology* 19(2): 139–157.
- Sterzel, F. (2017). Legalitetsprincipen. I: Marcusson, L (red.) *Offentligrättsliga principer* (Uppsala: Iustus). 75–96.
- Strindberg, A. (2020). *Social Identity Theory and the Study of Terrorism and Violent Extremism*. FOI-R--5062--SE (Stockholm: Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI).
- Strindberg, A. (2021). *Våldsbejakande islamistisk extremism och hedersrelaterat våld och förtryck: En förstudie om skärningspunkter*. FOI-R--5143--SE (Stockholm: Totalförsvarets forskningsinstitut).
- Strindberg, A. (2023). Social identitetsteori och polisiärt arbete. I: Larsson, G., Sorgenfrei, S. & Viklund, T. (red.). *Religion, migration och polisiärt arbete* (Lund: Studentlitteratur): 154–170.
- Szanto, T. & Slaby, J. (2020). Political emotions. I: Szanto, T. & Landweer, H. (red.). *The Routledge Handbook of Phenomenology of Emotions* (London & New York: Routledge): 1–21.
- Säkerhetspolisen (2020). Den våldsbejakande högerextrema miljön. I: Ranstorp, M. & Ahlin, F. (red.). *Från Nordiska motståndsrörelsen till alternativhögern*: 133–145.
- Teitelbaum, B.R. (2017). *Lions of the north: Sounds of the New Nordic Radical Nationalism* (Oxford: Oxford University Press).

- Tourlaimain, G. (2014). *“Völkisch” Writers and National Socialism: A Study of Right-Wing Political Culture in Germany, 1890–1960* (Oxford et alibi: Peter Lang).
- Twenge, J.M., Baumeister, R.F., Tice, D.M. & Stucke, T.S. (2001). If you can’t join them, beat them: Effects of social exclusion on aggressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology* 81: 1058–1069.
- van de Weert, W. & Eijkman, Q.A.M. (2019). Subjectivity in detection of adicalization and violent extremism: a youth worker’s perspective. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression* 11(3): 191–214.
- Van Stekelenburg, J. (2014). Going All the Way: Politicizing, Polarizing, and Radicalizing Identity Offline and Online. *Sociology Compass* 8: 540–555.
- Warburton, W.A., Williams, K.D., & Cairns, D.R. (2006). When ostracism leads to aggression: The moderating effects of control deprivation. *Journal of Experimental Social Psychology* 42: 213–220.
- Warnling, W. & Bernitz, H. (2016). Den svenska skolan och dess värdegrund: för- och nackdelar. *Förvaltningsrättslig tidsskrift* (1): 31–62.
- Westberg, G. & Årman, H. (2019). Common sense as extremism: the multi-semiotics of contemporary national socialism. *Critical Discourse Studies* 16(5): 549–568.
- White House, The (2018). *National Strategy for Counterterrorism of the United States of America* (Washington, DC).
- Wikforss, Å. & Wikforss, M. (2021). *Därför demokrati: om kunskapen och folkstyret* (Stockholm: Fri Tanke).
- Wilhelmsen, F. (2021). Heroic Past and Anticipated Futures: A Comparative Analysis of the Conceptions of History of the Nordic Resistance Movement and Generation Identity. *Politics, Religion & Ideology* 22(3–4): 277–301.
- Williams, K.D. (2007). Ostracism. *Annual Review of Psychology* 58: 425–452.
- Znamenski, A. (2015). From “National Socialists” to “Nazi”: History, Politics, and the English Language. *The Independent Review* 19(4): 537–561.
- Åström, K. & Enkvist, V. (2022). Vem får mest rätt? Om konsten att beakta rättighetsskyddet i mål med flera rättighetshavare. *Europarättslig tidsskrift* (3): 397–418.

Offentligt tryck

Propositioner

Proposition 1975/76:209 Om ändring i regeringsformen

Proposition 2001/02:80 Demokrati för det nya seklet

Proposition 2005/06:11 Maskeringsförbud

Proposition 2019/20:36: Ett särskilt straffansvar för samröre med en terroristorganisation

Proposition 2021/22:133. En samlad straffrättslig terrorismlagstiftning

Proposition 2022/23:73, En särskild straffbestämmelse för deltagande i en terroristorganisation

SOU

SOU 1975:75. *Medborgerliga fri- och rättigheter: Regeringsformen*

SOU 2013:83, *När vi bryr oss – förslag om samverkan och utbildning för att effektivare förebygga våldsbejakande extremism*

SOU 2014:63. *Organiserad brottslighet: förfälts- och underlåtenhetsansvar, kvalifikationsgrunder m.m.*

SOU 2016:92. *Värna demokratin mot våldsbejakande extremism: Nationell samordning och kommunernas ansvar*

SOU 2017:67. *Våldsbejakande extremism: en forskarantologi*

SOU 2021:27. *Ett förbud mot rasistiska organisationer*

SOU 2019:27. *Rasistiska symboler: Praxisgenomgång och analys*

Lagrådsremisser

Lagrådsremiss, ett särskilt straffansvar för deltagande i en terroristorganisation (2019) (Jusititiedepartementet)

Lagrådsyttranden

Lagrådets yttrade avseende lagrådsremissen för ett särskilt straffansvar för deltagande i en terroristorganisation. Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2019-03-20.

Lagrådsyttrandet rörande en särskild straffbestämmelse för deltagande i en terroristorganisation, Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2023-03-01.

Regeringsuppdrag

Ju2017/08661/PO. Uppdrag till Polismyndigheten och Säkerhetspolisen att stärka arbetet med att förebygga, förhindra, försvåra och hantera politiskt motiverad brottslighet.

U2017/01236/GV. Uppdrag att genomföra ett utvecklingsarbete för tidiga och samordnade insatser för barn och unga

Ku2016/02295/D. Uppdrag till Socialstyrelsen att fortsatt stödja socialtjänstens arbete mot våldsbejakande extremism.

Ju2017/07399. Uppdrag att vidta förberedelser inför inrättandet av nationellt center mot våldsbejakande extremism vid Brottsförebyggande rådet.

Ju2019/03304/KRIM. Uppdrag till Brottsförebyggande rådet om informationsdelning i arbetet för att förebygga brott.

Skrivelser

Regeringens skrivelse 2011/12:44. Handlingsplan för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism.

Regeringens skrivelse 2014/15:144. Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism

Regleringsbrev

Regleringsbrev för budgetåret 2018 avseende skolverket, Regeringsbeslut U2017/05023/BS (delvis) U2017/05037/S

Regleringsbrev för budgetåret 2023 avseende Socialstyrelsen, regeringsbeslut II:2, S2022/04550 (delvis), S2023/01526

Regleringsbrev för budgetåret 2017 avseende Socialstyrelsen, Regeringsbeslut III:12, S2015/04635/FST, S2016/07779/RS

Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Polismyndigheten, regeringsbeslut I:6, JU2021/04139 (delvis), Ju202100513 (delvis), Ju2021/00957 m.fl.

Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Säkerhetspolisen, regeringsbeslut B I:1, Ju2021/04139 (delvis), Ju2020/00860, Ju 2020/02703 m.fl.

Regleringsbrev för budgetåret 2023 avseende Brottsförebyggande rådet, regeringsbeslut I:18, Ju2022/03704 (delvis) Ju2020/02083, Ju2021/02081 m.fl.

Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende Brottsförebyggande rådet, regeringsbeslut I:11, Ju2020/04566 (delvis), Ju2020/01660

Rättsfall

HFD 2021 ref. 43.

Högsta förvaltningsdomstolens dom, mål nr 5653-20. Stockholm 2021-06-28

Kammarrätten i Göteborg målnummer 5083-17 och 5084-17, 2017-09-29

Förvaltningsrätten i Göteborg målnummer 10510-17 och 10517-17, 2017-09-25

Förvaltningsrätten i Malmö (2017) Dom 9440-17:17

Gotlands tingsrätt Rotel 1, B 808-22

Rapporter och promemorior

Brottsförebyggande rådet (1999). MC-Brott. Rapport 1999:6 (Stockholm: Brottsförebyggande rådet).

Brottsförebyggande rådet (2008a). Otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen: Om ungdomsbrott, relationsvåld och organiserad brottslighet. Rapport 2008:8 (Stockholm: Brottsförebyggande rådet).

Brottsförebyggande rådet (2008b). Strategier mot fotbollsrelaterade ordningsstörningar: En kunskapssammanställning. Rapport 2008: 20 (Stockholm: Brottsförebyggande rådet).

Brottsförebyggande rådet (2009a). Polisens möte med organiserad brottslighet: En Undersökning om otillåten påverkan. Rapport 2009:7 (Stockholm: Brottsförebyggande rådet).

Brottsförebyggande rådet (2009b). Otillåten påverkan mot åklagare och domare. Rapport 2009:13 (Stockholm: Brottsförebyggande rådet).

Brottsförebyggande rådet (2009c). Våldsam politisk extremism: Antidemokratiska grupperingar på yttersta höger- och vänsterkanten. Rapport 2009:15 (Stockholm: Brottsförebyggande rådet).

Brottsförebyggande rådet (2012). Förtroendevaldas utsatthet och oro för hot, våld och trakasserier. Rapport 2012:14 (Stockholm: Brottsförebyggande rådet).

Brottsförebyggande rådet (2016). Otillåten påverkan mot myndighetspersoner: En uppföljning. Rapport 2016:13 (Stockholm: Brottsförebyggande rådet).

Brottsförebyggande rådet (2018). Slutredovisning av uppdraget att förbereda för ett nationellt centrum mot våldsbejakande extremism (Stockholm: Brottsförebyggande rådet).

Brottsförebyggande rådet (2020), Dödligt våld i den kriminella miljön 2005–2017. Rapport 2020:4 (Stockholm: Norstedts juridik).

Center mot våldsbejakande extremism (2020a). Ryska imperiska rörelsen och samarbetet med Nordiska motståndsrörelsen (Stockholm: Center mot våldsbejakande extremism).

Center mot våldsbejakande extremism (2020b). Vit makt-miljön: en kunskapsöversikt (Stockholm: Center mot våldsbejakande extremism).

Center mot våldsbejakande extremism (2022). Metodstöd för att hantera och utreda oro för våldsbejakande extremism: Processkarta och samtalsstöd (Stockholm: Center mot våldsbejakande extremism).

Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism (2016). Nationell strategi mot våldsbejakande extremism (Stockholm: Elanders).

Nationellt centrum för terrorhotbedömning (2017). Bedömning av terrorhotet mot Sverige 2017.

Nationellt centrum för terrorhotbedömning (2018). Bedömning av terrorhotet mot Sverige 2018.

Nationellt centrum för terrorhotbedömning (2019). Bedömning av terrorhotet mot Sverige 2019.

Nationellt centrum för terrorhotbedömning (2020). Terrorhotet mot Sverige 2020.

Nationellt centrum för terrorhotbedömning (2021). Terrorhotet mot Sverige 2021.

Nationellt centrum för terrorhotbedömning (2022). Terrorhotet mot Sverige 2022.

Nationellt centrum för terrorhotbedömning (2023). Terrorhotet mot Sverige 2023.

Polismyndigheten (2018): Utveckling av arbetet mot politiskt motiverad brottslighet (JU2017/08661/PO)

Skolverket (2013). Förskolans och skolans värdegrund, reviderad upplaga (Stockholm: Fritzes).

Skolverket (2018). Skolans roll i arbetet mot våldsbejakande extremism: redovisning av regeringsuppdrag. Dnr 5.1.3-2018:106.

Socialstyrelsen (2016). Våldsbejakande extremism: Stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna (Stockholm: Socialstyrelsen).

Socialstyrelsen (2020a) Förebygga och upptäcka våldsbejakande extremism — reflektionsövningar. (Stockholm: Socialstyrelsen).

Socialstyrelsen (2020b). Kort om våldsbejakande extremism — socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna. (Stockholm: Socialstyrelsen).

Socialstyrelsen. (2020c) Våldsbejakande extremism Ett utbildningsmaterial för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna (Stockholm: Socialstyrelsen).

Socialstyrelsen (2020d). Våldsbejakande extremism: Stöd till socialtjänstens arbete med återvändare och andra personer involverade i våldsbejakande extremistiska miljöer (Stockholm: Socialstyrelsen).

Statskontoret (2018). Utvärdering av regeringens åtgärder mot våldsbejakande extremism 2014–2017. 2018:29 (Stockholm: Statskontoret).

Säkerhetspolisen (2019). Säkerhetspolisen 2018 (Stockholm: Säkerhetspolisen).

Säkerhetspolisen (2022) Säkerhetspolisen 2021 (Stockholm: Säkerhetspolisen).

Övrigt

Förslag till riksdagen 1999/2000:RR7. Riksdagens revisorers förslag angående organisationsförändringar inom rättsväsendet.

JO 2007/08: 140

Nationalsocialistisk front. (inget publiceringsdatum). Punktprogram.

Nordiska motståndsrörelsen (2016). Handbok för aktivister i Nordiska motståndsrörelsen (Grängesberg: Nordfront förlag)

Nordiska motståndsrörelsen (2017). Vår väg: En politik för en ny tid (Grängesberg: Nordfront förlag).

Skolverket, beslut (2006-05-22) Dnr 52-2006:689

Svenskarnas Parti (inget publiceringsdatum). Vidareutveckling av de politiska punkterna.

Sverigedemokraterna (2019). Principprogram.

Valmyndigheten. Valpresentation 2018.

Valmyndigheten. Valpresentation 2022.

Elektroniska tidskrifter och andra hemsidor

Aftonbladet. <https://www.aftonbladet.se>

Aktuellt Fokus. <https://aktuelltfokus.se>

Anti-Defamation League. <https://www.adl.org>

Arbetet. <https://arbetet.se>

Counter Extremism Project. <https://www.counterextremism.com>

Dagens Etc. <https://www.etc.se>

Dagens Nyheter. <https://www.dn.se>

Expo. <https://expo.se>
Expressen. <https://www.expressen.se>
Forskning.se. <https://www.forskning.se>
Forum för levande historia. <https://www.levandehistoria.se>
Göteborgsposten. <https://www.gp.se>
Internet Movie Database. <https://www.imdb.com>
Journalisten. <https://www.journalisten.se>
Nordfront. <https://nordfront.se>
Nordisk radio. <https://nordiskradio.se>
Nordisk Styrka. <https://nordiskstyrka.org>
Nordiska motståndsrörelsen. <https://motstandsrörelsen.se>
Regeringskansliet. <https://www.regeringen.se>
Riksdagen. <https://data.riksdagen.se>
Svensk Jakt. <https://svenskjakt.se>
Svenska Akademien. <https://svenskaakademien.se>
Svenska Dagbladet. <https://www.svd.se>
Sveriges domstolar. <https://www.domstol.se>
Sveriges radio. <https://sverigesradio.se>
SVT Nyheter. <https://www.svt.se>
Säkerhetspolisen. <https://www.sakerhetspolisen.se>
Viaplay. <https://viaplay.se>
Virginia Holocaust Museum. <https://www.vaholocaust.org>
YLE. <https://svenska.yle.fi>

